



CENNETİN TANRILARI

MISIR'IN KAYIP MİRASI VE UYGARLIĞIN DOĞUŞU
ANDREW COLLINS

ANDREW COLLINS • Cennetin Tanrıları

avesta | Z.: 160 | 5
Gods of Eden
Egypt's Lost Legacy and of Genesis of Civilisation
Cennetin Tanrıları
Mısır'ın Kayıp Mirası ve
Uygarlığın Doğuşu
Andrew Collins
(Londra, 1998)
İngilizceden Çeviren:
Sema Kılıç

Editör: Abdullah Keskin
Kapak: Ahmet Naci Fırat
Tashih ve Mizanpaj: Avesta
Birinci Baskı: 2003, İstanbul
Baskı: Berdan Matbaacılık

© Avesta Yayınları, 2002
Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında
••••• mevinin izni alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz

AVESTA BASIN YAYIN
REKLAM TANITIM MÜZİK DAĞITIM LTD. ŞTİ.
Evliya Çelebi Mah.
Aybastı Sok. No: 48 / 4
BEYOĞLU / İSTANBUL
Tel: (0212) 251 44 80
(0212) 243 89 74
Fax: (0212) 243 89 75

Ekinciler Caddesi
Nurlan Apt. Giriş Katı No: 2
OFİS / DİYARBAKIR
Tel-Fax: (0412) 222 64 91

ISBN: 975-8637-63-0

Andrew Collins

CENNETİN TANRILARI

MISIR'IN KAYIP MİRASI VE UYGARLIĞIN DOĞUŞU

İngilizceden Çeviren

Sema Kılıç

ANDREW COLLINS-1957'de dogdu. Zaman, mekan ve insan akli arasinda-
ki iliskiyi inceleyen bir dizi kitabın yazarıdır. Collins, ses getiren *From the
Ashes of Angels* (Meleklerin Küllerinden, Günahkar Bir İrkin Yasaklanmış
Mirası, İngilizceden Çeviren: Zafer Avşar, Avesta, 2002) kitabında tartışılan,
ileri bir uygarlığın kayıtlı tarih öncesi var olduğu fikrini 1985'te araştırmaya
başladı. *Gods of Eden* (Aden'in Tanrıları) bunun bir devamıdır ve Mısır'ın
Sfenks inşa eden Büyük kültürü ve onun modern uygarlığın doğuşuna etki-
leri hakkında onbir yıllık akademik bir çalışmanın ürünüdür.

İÇİNDEKİLER

- Teşekkür notları / 9
1. Büyük Tanrıların Yankıları / 11
 2. Eski İnsanları Taklit Ediyorlardı / 33
 3. Eski Kıpti Masalı / 43
 4. İmkansız Kesinlik / 57
 5. Boru Sesiyle / 77
 6. Sonik Platformlar Yaratmak / 97
 7. Sesin Dahisi / 111
 8. Duvarlar Devriliyor / 123
 9. Kafır Kral / 131
 10. İlk Yaradılış / 153
 11. Çağın Ruhu / 177
 12. Rostau'nın Sırrı / 199
 13. Tanrıların Adası / 217
 14. Ruhun Ölüler Diyarı / 237
 15. Uygarlığın Beşiği / 261
 16. Aden'e Geçit / 291
 17. Kuş Tüylü Yılanlar / 309
 18. Kara Toprak / 333
 19. Yıldızlara Yönelik Bilgelik / 353
 20. Milenyum Gece Yarısı / 369
 - Sonsöz / 385
 - Bibliyografya / 387

Bu kitap,
1950'lerde şiddet yoluyla yok edilene kadar
eski zaman bilgeliğinin ateşini canlı tuttuğu için

TIBET HALKINA

adanmıştır.
Ümit ederim ki,
eşsiz dünyanız bir gün,
küllerinden doğan bir anka gibi,
yeniden yükselir.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın ortaya çıkmasında yardım eden aşağıda ismi geçen kişilere içten teşekkürlerimi gönderiyorum. Bu kişiler, 1985'te Gize'nin gizli odalarını yeniden araştırmada bana ilham verdiği için, Bernard; Gize'nin Yaratılış Odaları hususundaki bulgularımı onayladığı için Nigel Appleby ve arkadaşları; Mısır'ın Büyük kültürü ve Yakın Doğu arasındaki bağı 1990'da yeniden kurduğu için Debbie Benstead; beni Nevali Çori'ye sevkettiği için Mark Burkinshaw; çok değerli yardımı ve devam eden dostluğundan dolayı Storm Constantine.

Ayrıca Amun papazlık kurumu ile bağlantılı olarak yaptığı araştırmalarından dolayı Lorraine Evans'a; benim devam eden projelerime sürekli yardımı ve kendini adanmasından dolayı, Rodney Hale'e; Büyük Piramit ile ilgili matematiksel hesaplamalarından dolayı Robert Hale'e; Almanca tercümeleri için, Catherine Hale'e; sürekli destek ve dostluklarından dolayı Graham Hancock, Carrie Kirkpatrick, Lisa Mundy ve Matthew Adams'e; Kürt tarihi hususundaki yardımı için Mehrdad Izady'ye; çok değerli takdir ifadelerinden dolayı Nigel Jackson

ve John Sassoon'a; Fransızca tercümeleri için Amber McColey'e; araştırma asistanlığı ve benim gerçeklere dair fikirlerimi kontrolden geçirdiği için Gareth Medway'e; katkılarından dolayı Oren Patrick Purcell'e; tavsiyesi, yardımı ve gayretinden dolayı David Rohl'e; fotoğraflarını kullandığım için Colin ve Cathy Stallard'a; ses teknolojisi üzerine düşünceleri ve yazışmalarından dolayı Oliver ve Danielle Stummer'e; eserin metnini kontrol ettiği ve Ejiptoloji üzerine gözlerden uzak makaleleri bana temin ettiği için Jackie Pegg'e; bir kitap yazarken hangi tecrübelerden geçtiğimi anladığı ve hemen hemen her gün telefonla günlük temasından dolayı Graham Phillips'e; Henry Kjellson'ın kitabının çevirisinden dolayı Iben Lund Jørgensen ve Dave Gladman'a; Paris, Louvre'daki atmaca başlı Horus heykelinin slaytını kullandığım için Peter Whitehead'e; kitabın metnini okudukları için Wayne Frostick, Mark McCann, Steve Wilson ve Caroline Wise'e ve sonsuz destekleri için Matthew Goulding, Angela Reeve, Charles Topham, Johnny Merron ve Boyd Lees'e çok teşekkürlerimi sunarım.

Gods of Eden'ın yayınında emeği geçen Headline'den Lindsay Symons ve Heather Holden-Brown'a ve Sheil Land Associates'ten Simon Trewin, Luği Bonomi, Laura Susijn ve Emma Gibb'e ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, değeri ölçülemez araştırma asistanlığından dolayı Simon Cox, David Southwell ve Richard Ward'a özel olarak teşekkürlerimi belirtmek isterim. Onlar olmasaydı bu kitap tamamıyla çok farklı bir hal alırdı.

Andrew Colins
1998

BİRİNCİ BÖLÜM



BÜYÜK TANRILARIN YANKILARI



Sabah saat beş ve berrak çivit renkli gökyüzü yıldızların kemerli geçidi ile parlıyor.

Uzak ufukta şafak-öncesi ışığı geceyi aşındırıyor ve bahar ekinoksunun bu saatinde -karanlık ve aydınlığın eşit olduğu ve kış ile yaz gün dönümlerinin orta noktası olan bir zaman-güneşin geri dönüşünü müjdeliyor.

Kuzey-batı yönüne doğru günümüz Kahire'sinin ışıklarından yukarıya akseden baygın sarı parıltısı hakim; Kahire'nin günlük itiş-kakışı ve sokak karmaşası henüz başlamamış, ve hemen önümüzde Gize Platosunun kıyısında tartışmasız dünyanın en muammalı oyma anıtı durmakta. Bu bir firavun yüz-lü taş bedeni ve bükük arka bacaklarının arasına kıvrılmış arkaya-meyilli bir kuyruğu ile zarif aslanvari bir suret. İleri uzatılmış ön bacakları gelmekte olan ekinoksal günışığı ile bütünsel ilişkisini vurgularcasına doğru ufukuna doğru uzanmaktadır. Dünya bu anıtı Büyük Sfenks olarak tanır. Bu anıt heykel tıpkı 3000 yılı aşkın Mısır halklarına hükmeden hanedan kralları gibi nemes başlığı takmaktadır.

Hayatlarını ve kariyerlerini bu tür anıtların ötesindeki dünyayı araştırmaya adanmış akademisyenler bize Sfenks'in, piramit inşa edenlerin dönemi, Eski Krallık zamanı sırasında taş heykeltıraşlarına vakfedilmiş bir okul tarafından taş yatağının yüzeydeki bir parçasından oyulduğunu söylerler. Bu büyük hareket kama-biçimli etrafını çeviren kocaman bir alana çukur açmayı gerektirmişti, ki ondan sonra bu arkaya dayanmış devasa aslana şekil verilmesi gerçekleşmişti. Ardından taştan bir taç yerleştirildi, çenesine bir sakal işlendi ve yüzü MÖ 2550 civarında Mısır'ın tahtına geçen, Kufre adında bir kralinkine benzer olarak keski ile oyularak işlendi.¹

Ancak Sfenks'in kökenlerine ait böyle güçlü iddialı beyanları ortaya atan Ejiptologlar nerdeyse tamamen hatalıdırlar. Batık çevrili alanının kenarında dolaşırken, alttan vuran ışıklar anıtın fena halde aşınmış bedenini çevreleyen derin dalgalı olukları gölge şeklinde resmetmektedir. Bunlar kıvrımlı ve yumuşak ve Sfenks resmi 4500 yıllık tarihinin en az 3300 yılı kum içinde boynuna kadar gömülü kalmış bilirse de, haddinden fazla uzun bir zaman dönemi boyunca sert hava koşullarına maruz kalmış görünmektedir.² Yer yer görülen derin yatay aşınma izleri keskin dikey çatlaklarla bölünmüştür -bunlar rahatlıkla Sfenks'in her yanında görülebilir ve Sfenks'i çevreleyen duvarların iç kısımlarında da mevcuttur.

Ejiptologlar bize bu hava koşulları ile aşınma etkilerine güneyden esen ve aslan-biçimli sureti esaslı bir girdap içine çekip yutan haşin çöl rüzgarlarının sebep olduğunu söylerler. Bugüne kadar inandıkları buydu ve muhtemelen her zaman da bu olacak. Ancak bu insanlar jeolog değildirler; kayaların bileşimi ve erozyonu üzerine araştırma yapmazlar. Ne yazık ki, jeologlar Sfenks'in ve etrafındaki çevri¹ alanın perişan hali üzerine tamamen farklı bir şey söylerler. Onlar derin yatay aşınma izlerine ve keskin dikey çatlaklara çöl kumları değil, su

1 Bu kitapta bahsedilen bütün hanedan tarihleri Gardiner'in *Egypt of the Pharaohs*'na (Firavunların Mısır'ı) ek olarak dahil edilmiş. 'Manetho, the King-lists, and the Monuments'de verilen kral listesinden alınmıştır.

2 West, *Serpent in the Sky* (Gökyüzündeki Yılan), sayfa 207

yağışının -yani yağmurun- sebep olduğunu söylerler. Çoğu çok çok uzun bir zaman dönemine dayanır. Boston Üniversitesi'nde bilim doçenti olan bir jeolog, Dr. Robert Schoch,³ kuramsal Ejiptoloji⁴ üzerine Amerika'nın prestijli haber dergisi KMT gibi oldukça radikal dergiler ve gazetelerde tekrar tekrar bu kuramı savunmuştur. Defalarca, Schoch ve meslektaşları su yağışı teorilerine karşı yükselen her eleştiriyi çürüttüler; öyle ki, Ejiptologlar bundan böyle açık-fikirli biri onların yarısını ciddiye almadan önce oldukça ikna edici bir şey bulup çıkarmak zorunda kalacaklar.

Demek ki Sfenks ve etrafındaki çevrili alanın duvarlarının üzerinde hava koşulları ile aşınma son derece uzun bir zaman dönemi boyunca yağmura maruz kalmasıyla oluştu, ama tam olarak ne kadar süre? Mısır, firavunlar çağının 5000'i aşkın yıl önce başladığından beri çok az yağmur gördü. Gerçekten bu yağmur silsilesinin Mısır üzerine düştüğü zamanı iklimbilimsel tarih içinde bulmak için MÖ 8000-4500 arasındaki 3500 yıllık süreye geri gitmek zorundayız, ki o zaman Doğu sahra daha tropik iklimlere has aralıksız sağnaklarla periyodik olarak ıslanan bir yeşil bozkır idi.

Sfenks'in oyulmuş kireç taşından bedeni ve etrafını çevreleyen alanın duvarlarından aşağıya akan sel suları binlerce yıllık bir dönem boyunca bugün görülen derin yatay aşınma izlerine ve dikey çatlaklara yol açmış olmalı. Ancak hiçbir firavun MÖ 8000-4500 arasında yaşamadı, ve Mısır'daki arkeoloji ile ilgili elde ettiğimiz bilgiye göre bu zaman civarında hiç de çok şey olmuş gibi görünmemektedir. Tek yaşam belirtileri, Doğu Sahra olan bölgede ya da Nil'in kıyılarında bol taze balık bula bildikleri bölgelerde yaşamış ilkel çiftçi topluluklarıdır. Ama bu ilk, diğer tabiriyle neolitik topluluklar düzenli bir yapıya sahip değillerdi ve Büyük Sfenks gibi muazzam taş anıtları oy-

3 Dr. Robert Schoch Yale Üniversitesinde, jeoloji ve jeo-fizik alanında doktorluk payesine sahiptir ve hava erozyonunun kayalar üzerindeki etkileri hususunda bir uzmandır.

4 Schoch: West (Schoch'in adına), 'John West'in sfenksin yaşı tartışması üzerine söyledikleri'.

muş olarak tanınmamaktadırlar. Bundan başka, kendilerini taştan muazzam bir aslanla ifade etmek istemiş olduklarına mantıklı bir sebep bulabilsek dahi, böyle dev mühendislik projelerini yürütmeye ne teknolojileri yeterliydi ne de böyle girişim gücüne sahiptiler.

Bu ilk çiftçi topluluklar Sfenks'i yapmadıysa, o zaman kim yaptı?

Belki de hepimiz yanlış zaman dilimine bakıyoruz ve Sfenks tamamen farklı bir çağda oyulmuş olabilir. Öyle ise, ne zaman?

ASLAN ÇAĞINDA

Doğu ufkunda ekinoksal gün ışığının solgun kırmızı aydınlığı giderek karanlık gökkubbeden yükseliyor. Birbiri ardısıra yıldızlar ışığı yol verdikçe, diğerleri Sfenks'in gözleriyle dikkatlice izlenen titrek parlaklıklarıyla, meydan okur görünüyorlar. Doğu ufkunda açıkça seçilen, Batı dünyasınca Balık olarak tanınan takımyıldızının en üstteki yıldızlarıdır. Daha yukarıda, biraz sağındaki, Kova takımyıldızıdır. İlahi komşusu gibi, Kova Zodyakın -güneşin yıldızlı gökkubbe üzerinde yıllık seferini içinden geçerek sürdürdüğü görülen takım yıldızları zinciri- oniki burcundan biridir. Her ay içinde güneşin yükseldiği burç esasen astrolojide yıldız haritası düzenlemek için kullanılan yıllık zodyakı belirlemek suretiyle değişmektedir.

Bununla birlikte dönüşünü tamamlaması tek bir yıl değil, kocaman bir 25,920 yıl süren bir başka zodyak çarkı vardır.⁵ Bu gerileme ya da geriye doğru hareket olarak bilinip, dünyanın yavaş yalpalamasıyla oluşmaktadır -ki dramatik olarak hızlandırılıp, aydan gözlenirse bir çocuğun bükülen başının ha-

5 Modern astronomlar mevcut geriye giden çarkın tam devrinin aslında 25,773 yıl olduğunu bulabildi. Bu her bir burcun ekinoksal hatta karşı gelmesinin 2148 yıl sürdüğü ve bir çarkın bir derece hareket etmesinin de 71.6 yıl sürdüğü anlamına gelir. Bununla birlikte, ben kaçıklığı önlemek için eski hesaplamaları muhafaza etmeye karar verdim.

fifçe sallanması gibi görünürdü. İlerleyişi yıldızlı kubbenin uzak ufka nazaran her yetmiş iki yılda bir derece oranında aşamalı yer değiştirmesiyle ölçülebilir.

Geriye doğru dönüş, Hesiod (MÖ 850, rivayet edilir) gibi klasik yazarlar tarafından kabul edilen insanlık çağları olarak tanımlanmakla birlikte, Eski İnsanlarca da Büyük Yıl diye tabir edilen dönemle eş sayıldı. Astronomik dönemlerde onun salyangoz adımlarıyla sabit ilerleyişi bahar ekinoksunda, gün ışığından hemen önce güneşin istikametinde görünen zodyak takım yıldızına dikkatle bakarak saptanır. Her 2160 veya buna yakın yılda bir burç değişir ve bu gerçekleştiğinde yeni bir astrolojik çağ doğar.

Bugün Kova Çağının eşiğinde bulunmaktayız, çünkü geçen 2000 yıl Hıristiyanlığın bir sembolü olan Balığın yıldızları son kez ekinoksal ufkun altında yerlerini almaktalar; bu önümüzdeki 200 veya buna yakın yılda aşamalı olarak oluşacak.⁶ Öte yandan Balık çağına varmadan önce dünya Koç Çağı ile yönetiliyordu; Koç İbrahim inancının ve eski Mısır'da Amun'un sembolüydü, her ikisi de MÖ yaklaşık 2200'de bu dönemin başlamasından bir süre sonra üne kavuştu.⁷ Geriye hareket eden yılın yöneticisi olarak Koç bir önceki Boğa Çağının yerine geçmişti. Bu çağın Boğa kültü Akdeniz'e egemen olmuştu ve bugün hâlâ İspanya'nın büyük stadyumlarında gösterisi yapılan barbar boğa güreşlerinde yaşamaktadır.

Büyük Sfenks Ejiptologların ısrarla belirttikleri MÖ 2550 civarında, yani Boğa Çağı sırasında oyulduysa o zaman ona devasa bir boğa heykeli olarak model verilmesi, haliyle daha anlamlı olurdu. Her yıl bahar ekinoksunda şafaktan önce yıldızlı gökyüzünde ilahi suretine gözünü dikerek bakabilirdi. Orta Doğu'nun eski kültürlerinin bu geriye hareket eden çağ sırasında Boğa'nın ekinoksal yükselişine hürmet ettikleri ve hatta dinsel sanatta tasvir ettikleri bilinmektedir.⁸ Ayrıca bu uzak dönemde, Mısır'ın başşehri Memfis'te Apis adı altında boğaya

6 Bütün hesaplamalar Skyglobe 3.6 bilgisayar programına dayanır.

7 West, *The Traveller's Key to Ancient Egypt*, sayfa 70.

8 Hartner; Santillana ve von Dechend, sayfa 124-5.

tapılırdı. Eski resimler, bu çok merasim yapılan Boğa Çağında onun güneşe bağlılığını teyit edercesine ve ideal bir ekinoksal zaman gösterici yaparak onu boynuzlarının arasında güneş diskiyle resmetmektedir.

Ancak açıkça görebildiğimiz üzere Sfenks hiç de bir boğa değil, bir aslandır ve aslan ise Aslan burcunun sembolüdür. Öyle ise son Aslan Çağı ne zaman gerçekleşmiş olabilir? Bilgisayar yazılımına klavyeyle koordinatları ve tarihleri tuşlarız ve ardından, yalnız çok uzak zamanlardaki atalarımızın şahit olduğu, bir çağın gökyüzü hareketleri monitör ekranda çıkar. Bilgisayar hesaplamaları çok kolay yapar ve bize Boğa Çağından önce İkizler Çağının, Yengeç Çağının ve ondan önce de MÖ yaklaşık 11.380 ve 9220 arasında 2160 yıllık dönem boyunca hüküm süren Aslan Çağının geldiğini söyler. (Üçüncü Bölüme bakın.)

Yalnız bu uzak dönemde ekinoksal alametçi olarak bir aslanın yapımı tam bir anlam kazanırdı. Çünkü yalnız bu uzak dönemde o, bahar ekinoksunda gün ışığından önce kendi yıldızlı suretine gözünü dikerek izlemiş olmalıydı. Öyle ise o zaman Sfenks pekâlâ bir firavunun yüzünden değil de bir aslan başından ilham alınarak doğmuş olabilir. O zaman, çok sonraki bir tarihte, mantıklı olarak MÖ 2550 civarında Kufre'nin idaresi sırasında, Sfenks'in başına çok aşına olduğumuz *nemes* başlığı takan bir kralın suretinde yeniden model verildi.

Bu tür aceleci varsayımlar biraz durup düşünülmezse ilk başta saçma sapan görünebilir. Ama Eski Mısırlıların sadece geriye hareketin yavaş sürecini anladıklarına dair değil, aynı zamanda on binlerce yıl geriye uzanan büyük zaman çarklarıyla da ilgili olduklarına dair gereğinden fazla kanıt vardır.⁹ Örneğin, Turin Krallık Kanunu alıntısı, MÖ yaklaşık 1300'deki Ondokuzuncu Hanedanı tarih göstererek, sırasıyla 10 *netjeru*'nun (ya da *ntrw*) -'ilahlar' ya da 'tanrılar' anlamına gelen bir kelime- dünyaya hükmettiği uzun bir dönemi dahil eden bir krallar listesini ihtiva etmektedir. Onların hükümranlıkları

9 Sellers, sayfa 194-215,224; Bauval ve Hancock, *Keeper of Genesis* (Varoluşu Koruyan), sayfa 154-5,194-5.

shemsu-hor diye bilinen, 'Yoldaş' ya da 'Horus Havarileri' olarak ifade edilen tanrısal kişilerin, MÖ 3100 civarında Yukarı ve Aşağı Mısır'ın birleşmesinden önce ülkeyi yönettiklerinin söylendiği çok uzun 13,420 yıllık bir dönem tarafından takip edilir.¹⁰ Buna ilaveten, MÖ yk 320 de yaşamış, Heliopolis şehrinin bir papazı, Manetho ilk hanedan kralı, Menes'in yükselişinden önce 24,925 yıllık bir dönemden bahsediyordu,¹¹ öte yandan MÖ beşinci yüzyılın Yunanlı tarihçisi, Herodot, 'Kral-
ların Kanunu'nda ilk firavunun yönetiminden beri 11,340 yıl geçtiğini ifade ediyordu.¹²

Eski Mısırlılar ayrıca topraklarının Osiris ve oğlu Horus gibi, *netjeru*, tarafından yönetildiği bir çeşit altın çağ olarak görülmüş, *sep tepi*, İlk Zaman diye bilinen mitolojik bir dönemden bahsediyorlardı. Bu dönem -"şiddetli öfke, yaygara, çekişme veya vevele ortaya çıkmadan önce"- bir "mutlak mükemmellik" zamanı sayılıyordu. "Ra zamanı", "Osiris zamanı" ya da "Horus zamanı" olarak farklı farklı tarif edilen, bu mesut çağda ölüm, hastalık veya felaket hiç olmamıştır.¹³

10 Schwaller de Lubicz, sayfa 86.

11 Fix, sayfa 108

12 Bununla beraber, son derece ilginç olan şey, Herodot'un etkisine dair notudur: 'Bu zaman sırasında onlar güneşin onun geleneksel yerinden farklı olarak kısımlar halinde iki defa yükseldiğini, yani onun şu an battığı yerden iki defa yükseldiğini ve ayrıca yükseldiği yerden iki defa battığını beyan ederler.' Herodot'un, '*Canon of the Kings of Egypt*'e bakın, Cory'de, sayfa 171.

Eğer doğru ise, bu sözlerin imaları oldukça kafa karıştırıcıdır, çünkü güneşin şu an battığı yerden iki defa yükseldiği ve şu an yükseldiği yerden iki defa battığı hakkındaki ifade ancak 25,920 yıllık geriye giden çark sırasında o gökkubbede 360 derecelik bir dönüş yaptığı sırada yıldızlı zeminin transitine bir gönderme olabilir. Herodot bu sebeple, Eski Mısır'ın kuruluşundan bu yana bir buçuk geriye giden dönüşün, başka bir deyişle, 38,880 yılın geçtiğini ima ediyordu.

MS birinci yüzyılın bir İspanyol haritacısı, Pomponius Mela o sırada Mısır'ı 330 kralın yönettiği bir 13,000 yıllık dönemi aktarıyor. Aynı kitap, sayfa 177'e bak. O Herodot'un güneşin şu an yükseldiği yerden iki kez battığı hakkındaki ilginç iddiasını tekrarlar ve 'kendi rivayetlerine göre, Mısırlıların en eski insanlar' olduğunu ve 'Mısır ırkının başlangıcından beri, yıldızların dört devir tamamladığını' ilave eder. Bu son ifade gerçekten acayip, çünkü bu en az dört genye giden dönüşlerin tamamlandığını -103.680 yıllık bir dönem- ima etmektedir! Aynı kitaba bakın.

13 Rundle Clark, sayfa 263-4

Sfenks'in Aslan Çağı için bir zaman-alametçisi olarak rol oynadığı, dünya yeni milenyuma girdikçe daha yaygın kabul edilegelmektedir. Yapım tarihinin MÖ 10,500 civarında bir zamanda olduğu Ortodokslukla kafa kafaya mücadele eden ileri görüşlü yazarların best-seller kitaplarının sayfalarında açıkça iddia edildi. İnşaat mühendisi Robert Bauval ve kuramsal yazar Graham Hancock gibi kişiler yıldızlı göklerin bir ayna misalinin, Aslan Çağı'nda yerdeki bir kişiye görünmüş olabildiği haliyle, Gize Platosunda bulunan anıtların yerleştirilmesi ve yöneltmesine yansıdığını hayranlık verici şekilde savunurlar.¹⁴

Bu kişiler şimdi akademisyenlerle kavgalıdır, ki bu akademisyenler onların teorilerinin yeni-moda saçmalık olduğunu söylemekle yetinmezler, aynı zamanda ileri sürülen zaman-zarfı, MÖ onbirinci ve onuncu milenyumda, Doğu Sahra'nın yalnız, 'küçük kulübeler ve barakalarda yaşayan ve hayatlarını avcılık ve toplayıcılıkla idame ettiren insan grupları' tarafından ikamet edildiğini iddia ederler.¹⁵ Ayrıca onlar bu ilk Nilotik (Nil tarafında yaşayanlar) toplulukların, değil bu tür taş yapıları dikmeyi, hatta bitkiler ve hayvanların evcilleştirilmesine doğru adım bile atmamış olduklarını ifade ederler.¹⁶

Bu tamamıyla yanlıştır. Bu uzak çağda Nil boyunca yaşamış tarih öncesi insanına ait çok fazla kanıt mevcuttur ve bu MÖ yaklaşık 12,500 ve 9500 arasında belirli toplulukların sadece ileri düzeyde alet-yapma teknolojisine sahip olduklarını değil; aynı zamanda hayvanları evcilleştirdiklerini ve dünyadaki ilk tarımı geliştirdiklerini açıkça gösterir.¹⁷ (Onbeşinci Bölüme ba-

14 Bauval and Hancock, *Keeper of Genesis*'e bak.

15 Chadwick, sayfa 76.

16 age. Sayfa 76-7.

17 Örneğin, Yukarı Nil boyunca geç paleolitik toplulukları barındıran dört sitede, MÖ 12,500 ve 9500 arasında belli grupların kendi tahıl ürünlerini yetiştirdiklerini ileri sürecek açık kanıtlar kazılarla çıkarılmıştır. Taştan orak ağzları biçmek için kullanılıyordu, öte yandan öğütme taşları maksimum miktarda tohum çıkarmak amacıyla kullanılıyordu. Bu bilinen ismiyle Isna ve Qada toplulukları yalnız ilkel tarzda tarıma vakıf değildi, aynı zamanda onlar hayvancılıkta da ustalaşmışlar ve hayli ileri düzeyde bir mikro-bıçak ağız endüstrisine sahip olmuşlar gibi görünüyordu. Bak. Hoffman, sayfa 85-90; Butzer, sayfa 7. Ayrıca Onbeşinci Bölüme bakın.

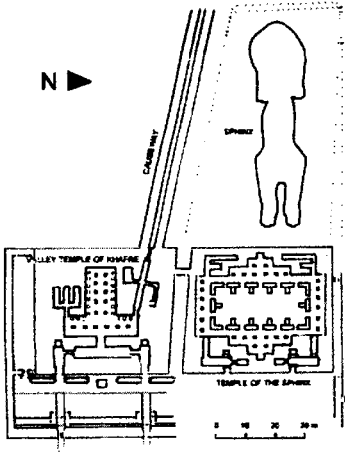
kın.) Üstelik Gize'den tam 483 km uzakta bugünün Eriha bölgesinde, MÖ yaklaşık 8000'lerin sakinleri, bilinmeyen bir düşünceye karşı savunma amacıyla sert kaya yataklarında geniş hendekler oyarak ve dev gibi bir taş kule dikerek devasa istihkam duvarları inşa ediyorlardı.¹⁸ Bu ölçüde mühendislik projeleri yüksek seviyede bir sosyal yapıyı ve koordineli çalışmaları gerektirirdi. **Akkad**

Bu çok bilinmektedir; kesinlikle bundan daha fazlası var. Kimse bu uzak çağdaki insanlığın 73 metre uzunlukta arkaya dayanmış bir aslan tasvirini oymak kabiliyetine sahip olmadığını söyleyemez; ancak bu hipotezi kabul etmek de çok daha büyük bir gizemi beraberinde getirir.

TANRILARIN TAPINAKLARI

Şafak-öncesi ışığı giderek artmakta, farklı farklı derecelerde korunabilmiş veya bozulmuş mimari harabelerin karanlık şekillerini gözün seçmesine izin vermektedir. Batık Sfenks çevrili alanının doğu çıkışının ötesindeki Kufre'nin Vadi Tapınağı olarak tanınmış, Sfenks'in kendisi gibi, yüzü ekinoksal günışığına doğru doğuya yöneltilmiş, gerçekten olağanüstü bir yapının kalıntılarıdır. Bu yapı 40 metre yükseklikteki Gize Platosunun kıyısına yakın bir kare zemin planı üzerinde -birçoğunun ağırlığı 100 tona ulaşan, bazıları 200 ton ağırlığında devasa büyüklükte kireçtaşı bloklarından inşa edilmiştir. Her bir yanı 45 metre uzunluktadır, öte yandan aşama aşama meyilli yatık üzerindeki olağandışı temeli duvarlarının yüksekliğinin hayli değiştiğini ifade etmektedir. Doğu cephesindeki duvarı 13 metreden fazla yüksekliğe ulaşmaktadır, diğer taraftan batıdaki eşi sadece 6 metreye kadar yükselmektedir. Dış duvarlarında bir sırada dizilmiş devasa kireçtaşı kaplama blokları, iç kısımda ise, koyu kırmızı granitten kare yapı taşları ve saf kaymaktaşından döşenmiş bir zemin bulunmaktadır. Tapınağın iç kısmı, her birinin üzeri yatay biçimde uzanmış granit kirişlerle kapatılmış, 5.5 metre yükseklikte, dikdörtgen

18 Bar-Yosef, sayfa 157.



Sfenks anıtı, Sfenks Tapınağı ve Kufre'nin Vadi Tapınağı'nın planı

bir antik tapmağa taş bir geçit ile bağlıdır, ki bu da Kufre'ye atfedilmektedir. Bu çıkarırına başka bir kanıt olarak, söylediklerine göre, Vadi Tapınağı'nın Gize Piatosundaki diğer tapınaklara benzerliği, aynı zamanda Büyük Sfenks'e yakınlığı ve Kufre'nin heykellerinin -biri onu arkaya dayanmış bir sfenks biçiminde tasvir eden, ve bir diğeri billüri taştan, onu oturmuş gösteren- onun zemininin altında düzgün bir konumda terk edilmiş olarak bulunduğu gerçeğidir.¹⁹

Kufre'nin, Gize'nin nadir siklopik* ve megalitik** yapılarıyla birliğini oldukça güçlü kanıt diye düşünebilirsiniz. Ancak burada bağlantılar kesilir, çünkü bugün yalnızca temelleri kalan, hem Vadi Tapınağı'nın hem de bitişindeki Sfenks Tapınağı'nın yapımında kullanılan dağ gibi kireçtaşı bloklar Sfenks alanından çıkarılıp alındı; yaşamına bir taş ocağı olarak adım attı.²⁰ Bu, pervasızca şekli bozulmuş bir manzara, çünkü eğer

¹⁹ Petrie, *The Pyramids and Temples of Gizeh*, 1990'da, Hawass, 'The Pyramids and Temples of Egypt: An Update', sayfa 122-4.

* Siklopik: İn. büyük taşlarla harç kullanılmadan yapılmış yapı. (-ç.n.)

** Megalitik: Eski zaman büyük taş antına ait. (-ç.n.)

²⁰ age. Sayfa 126.

Sfenks gerçekten MÖ yaklaşık 9220'de, Aslan Çağının son döneminden evvel yapıldıysa, o zaman bu, yakınındaki tapınakların da tarihinin aynı uzak çağa uzanmış olduğuna işaret eder.

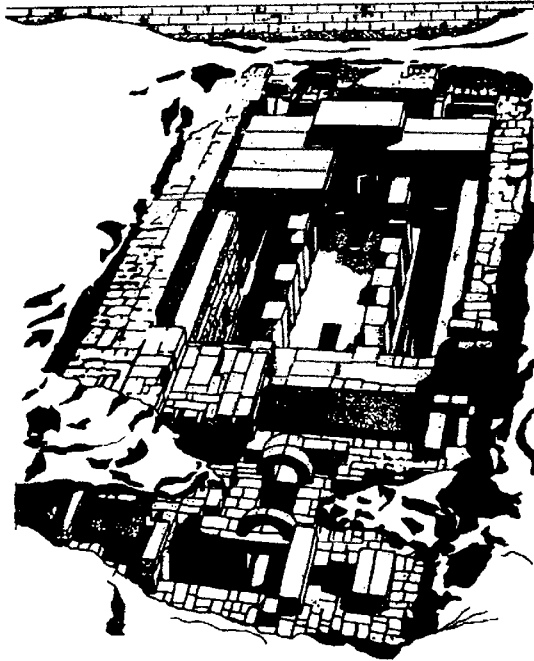
Vadi Tapınağı'nın Firavun zamanlarından öncesine dayanmasının teyidi kolaydır, çünkü hem Sfenks'in bedeninde hem de etrafını çevreleyen alanda bulunan hava koşullarıyla oluşmuş etkiler aynı şekilde onun iç duvarlarından da açıkça görülebilmektedir. Daha önemlisi, MÖ yaklaşık 8000 ve 5000 arasındaki dönemi aşkın, sadece varsayabileceğimiz üzere, su yağışının neden olduğu bu yumuşak, dalgalı aşınma izlerinin en kötöleri MÖ yaklaşık 2700-2137'de, Eski Krallık zamanlarında -muhtemelen Kufre'nin hükümlerinin sırasında- granit kare yapı taşlarının kaba kireçtaşı duvarlarına karşı düz durmasını sağlamak amacıyla kazılıp atıldı. Eğer gerçekten olan bu ise, o zaman bu, havayla aşınmış kireçtaşı kaplamalı Vadi Tapınağı'nı, firavunların çağına atfeden ortodoks görüşüne karşı ezici bir kanıttır.

Garip değil, Ejiptoloji cemiyeti Vadi Tapınağı'nın Eski Krallık zamanlarından daha eski olabileceği fikrini hiç aklına getirmez. Ancak Sfenks Tapınağı, resmi adıyla Granit Tapınak ilk kez Fransız Ejiptolog Auguste Mariette (1821-81) tarafından 1853'te açıldığı zaman, ilim adamları siklopik taşçılık sanatının ve hiyeroglif yazıtlardan tamamen yoksunluğunun, onun alabildiğine eskiliğini kanıtladığını memnuniyetle kabul ettiler. Mariette hatta onun o zamana kadar Mısır'da açılan en eski yapı olduğuna inanıyordu.²¹

Böyle muazzam yapı tarzı yalnız Vadi Tapınağı'na özgü değildir. Önceden belirtildiği gibi, yakınındaki Sfenks Tapınağı da kocaman siklopik taşlar ihtiva eder, öte yandan İkinci Piramit'in doğusuna yerleştirilmiş ve Vadi Tapınağı'na taş bir geçitle bağlanmış, bilinen ismi ile Yukarı Tapınağın harabeleride her biri inanılmaz 468 ton ağırlığında olduğu tahmin edilen, benzer büyüklükte bloklardan yapılmıştır.²² Bundan başka,

21. Mariette sfenksin tapınağının, yani Vadi Tapınağının 'dünyadaki bilinen en eski gömüt' olduğunu söyledi. Bonwick, sayfa 109'a bak (İra K Tapınağı (ar/14))

22. Fix, sayfa 40.



Abydos'ta Osireion'in görünüşü

Gize'nin 434 km güneyinde (270 mil) Abydos'un hanedan öncesi kült merkezinde kaynağı bilinmeyen bir başka megalitik tapınak bulunmaktadır. Osireion olarak bilinen yapı, kocaman taştan üst eşiklerle üzeri kapatılmış devasa granit destekleri ihtiva eder. İç duvarlarına kurulmuş muhtemelen bir çeşit kutsal işlev için kullanılan, bir dizi 17 hücre ya da küçük odalar var. Bu az çok yer altına kurulmuş yapının altında, kesilmiş kalın taş dilimlerle belli bir amaç için inşa edilmiş platonu, suyla çevrili bir ada izlenimi yaratarak, çevrelemek üzere coşkun akan bir kuyu bulunmaktadır. Bu bina yöneltmesi ve bulunduğu yer itibarıyla yakınındaki Kral Seti I'nin (1307-1291 MÖ) hükümdarlığı sırasında inşa edilmiş bir tapınağa iliştilmiş olsa da, kimse Osireion'un tarihini tam olarak saptayamamıştır.

Mısır Araştırma Fonu'ndan, 1912-1914 yılları arasında Osireion üzerine ziyadesiyle çalışmış, Prof. Edouard Naville, bu

yapının eşsiz mimarisini 'inşaatın süslemeden uzak devasa taşlarla yapıldığı döneme' işaret etmesiyle, Vadi Tapınağı ile kıyaslamıştır.²³

Bu tür gözlemler onu Osireion, daha küçük bir kompozisyon olması ama daha geniş malzemelerden yapılması nedeniyle, daha eski bir karaktere sahiptir ve bu, Mısır'daki en eski mimari yapı olsa hiç şaşırmazdım; şeklinde bir sonuç çıkarmaya sevketti.²⁴

Ejiptoloji Cemiyeti -sitede 1925 ve 1930 arasında kazı yapan- Henry Frankfurt'un, merkez holdeki ana giriş tarafında bir granit geçme üzerindeki Seti I yazılı hartuçtu keşfinin ve ayrıca firavununun hükümdarlığı ile binayı birbirine bağlayan bir iki diğer bulguların peşinden giderek, Edouard Naville'in daha önceki bulgularını bir yana bıraktı.²⁵ Sonuç olarak, bina bundan böyle Seti'nin hükümdarlığı ile çağdaş kabul edildi.

Aydın fikirli Kral Seti'nin Abydos'ta kendi tapınak kompleksini, kendi çağından bile çoktan alabildiğine eski bir tarihe ait olmuş Osireion'in mevcut yönüne ve zemin planına uyacak biçimde yaptırmış olabileceği Ejiptoloji Cemiyeti tarafından hiç düşünülmedi. Ancak benim ve bugün bu alanda çalışan birçok kişinin fikrine göre, Vadi Tapınağı ve Gize'nin diğer siklopik yapılarının birçoğu gibi Osireion'in de, tarihi çok önceki bir çağa uzanan megalitik mimarinin yaşayan bir örneği olma ihtimali çok daha fazladır.

GELECEK ZAMANLARA BİR MİRAS

Solgun ekinoksal günışığı muntazaman arttıkça, ulu plato-yu kaplayan karanlık örtüyü çekip almaktadır. Gize'nin geçmişe ait en heybetli miraslarının -daha yeni yeni idrak edebildiğimiz bilinmeyen bir çağın başarılarına işaret eden ölümsüz nöbetçiler gibi göğe yükselmiş üç muhteşem piramit- varlığını ayrı tutmaktadır.

23 Naville. *The Times*, kıyaslama, Hancock, sayfa 406.

24 Naville. 'Excavations at Abydos'. karşılaştırır Corliss, sayfa 325.

25 Hancock, sayfa 404-5.

Birbirine benzeyen bu üç yapının en büyüğü ve belki de en muammalı olan Büyük Piramit'in yapımında hacmi iki ile yetmiş ton arasında değişen, iki buçuk milyon adet blok kullanıldı. Bu yapı beş hektarlık bir alanı kaplamaktadır ve ağırlığı inanılmaz surette altı milyon ton gelmektedir ve Eysel Kulesinin yapımına kadar dünyanın en uzun yapısıydı.²⁶

(Büyük Piramit'te, İsa zamanından beri İngiltere'de inşa edilen bütün kiliseler, mabetler ve katedrallerinkinden daha fazla taş vardır.)²⁷ Ancak geçmişin bu muhteşem harikası mimari incelik açısından çok sadedir, onun için dünyanın bu zamana kadar herhangi bir çağda ürettiği herşeyin çok üstünde bir seviyede bilgeliği temsil eder.

Son 200 yılı aşkın Büyük Piramit'in gizemleri üzerine, çoğu gerçekten ziyade hayal ürünü olan, yüzlerce kitap yazıldı. Ama bütün bunların arasından parlayan sağlam kanıt, gerçekten piramit inşa edenlerin bugünün bilim adamlarınca Eski Mısırlılara atfedilenin çok ötesinde evrensel bilgiyle donatılmış olduğudur. Bu taş anıta atfedilen şaşırtıcı gerçeklerin her birini teker teker ayrıntısıyla göstermek çok zahmetli bir çalışma olur, yine de, bu mimari harikanın arkasındaki olağanüstü ileri kafaların hiç değilse birazını nakletmenin gerekli olduğuna inanıyorum.

Her şeyden önce, uzunluğu ortalama 230.36 metre gelen dört cephesi, günümüz mühendislerinin böyle doğrulukla bir araya getirmekte zorlanacakları kesinlikte, dört baş noktalarla bir hizaya konulmuştur.²⁸

Daha ilginç olanı Büyük Piramit'in çevre uzunluğu ile ilgili elde ettiğimiz bilgidir. 921.453 metre olduğu söylenmektedir, ki ünlü metrolog Livio Stecchini tarafından yapılan modern hesaplamalara göre, bu tam olarak ekvatordaki enlemin bir yarım dakikasına veya yerkürenin çevresinin 1/43,200'üne eşittir.²⁹ Fantazi gibi görünen bir keşif ama yerkürenin enlemiyle

26 Tompkins, sayfa 1; Büyük Piramit'in ağırlığı: Fix, sayfa 12.

27 Tompkins, sayfa 1.

28 Cole'de verilen Büyük Piramit'in ölçümlerine dayanır.

29 Tompkins'de, Stecchini, sayfa 287-382'e bak

piramitin aşikar ilişkisi Eski Yunanlıların da kendi zamanları ve çağında belli belirsizce farkında oldukları bir gerçektir, ki bu sebepten dolayı Fransız ordusu 1798'de Mısır'a girdiği sırada, Napolyon'un alimlerine (savants) bu anıtın planını çıkarılmaları emredildi.³⁰ Birçok kişi yeryüzünün haritasını çıkarmakla coğrafi temel olarak enlem ve boylam kavramının kullanılmasını nispeten modern buluş sanmaktadır ama bu bilgiler Büyük Piramit'in tasarımında şifre edilmekte ise, o zaman dünyaya bunun üzerine yeniden düşünmek zorunda kalacaktır. Gerçekten, Stecchini'nin ustalıklarla kanıtlandığı üzere, Eski Mısırlılar, ilk firavun MÖ 3100 civarında tahta oturduğu zaman ülkelerinin uzunluğunu yeryüzünün enlem ve boylamına bağlantılı olarak çoktan tanımlamışlardı.³¹

Bir başka benzer akli zorlayıcı gerçek Büyük Piramit'in yüksekliği ile ilgilidir. Eski zaman gizemleri üzerine yazan, yazar William Fix, 54.6 cm kalınlıktaki temel platformunun altından zirvenin ucuna kadar tam 147.14 metre olduğunu hesapladı. Bu, 43,200 ile çarpıldığı zaman -aynı sayı yapının çevresine göre yarım dakikalık bir enlemi elde etmekte kullanılır-yerkürenin kutupsal yarıçapının ya da yerkürenin merkezinden Kuzey Kutbuna kadar olan mesafenin tam olarak 120 metre altında bir rakam ortaya çıkarır.³²

Şimdi piramitin uzak zirvesine bakalım -ki burası gökyüzüne 40 katlı bir binanın çatısından daha yakındır. Gerçek yüksekliği, en alt istikametten en yükseğe, 146.59 metredir ve çevre uzunluğunu yüksekliğinin iki katına bölerseniz π , 3.1416 tam değerine karşılık gelen bir rakam elde edersiniz.³³

30 Fix, sayfa 24. Pitagor taraftarları eski ölçülerin Mısır standartlarından türediğine inanırdı. Bu sebeple Büyük Piramit'in yeryüzünün boyutlarını temsil ettiğini varsaymak mantıklı görünüyordu. Tompkins, sayfa 22'e bak.

31 Tompkins'de, Stecchini, sayfa 287-382'e bak.

32 Fix Büyük Piramit'in 21 1/2 inçlik kalınlıkta temel platformunun tabanından zirvesinin ucuna kadar 482.75751 adım (147.14479 metre) geldiğini hesapladı. Bu rakam 43,200 ile çarpılınca 3949.834 mil ya da 6356.6549 kilometre eder; yani yeryüzünün kutupsal yarıçapından ya da dünyanın merkezinden Kuzey Kutbuna olan mesafeden tam 0.0741 mil ya da 0.1191 kilometre kısadır. *Pyramid Odyssey*, sayfa 30-1'e bak.

33 *The Pyramids and Temples of Gizeh*'de Petrie ve Cole tarafından aktarılan

Bundan dolayı Büyük Piramit jeodezik biçimiyle, 1:43,200'lük bir ölçek üzerindeki yerkürenin kuzey yarım küresinin tam bir modelini temsil etmektedir.³⁴

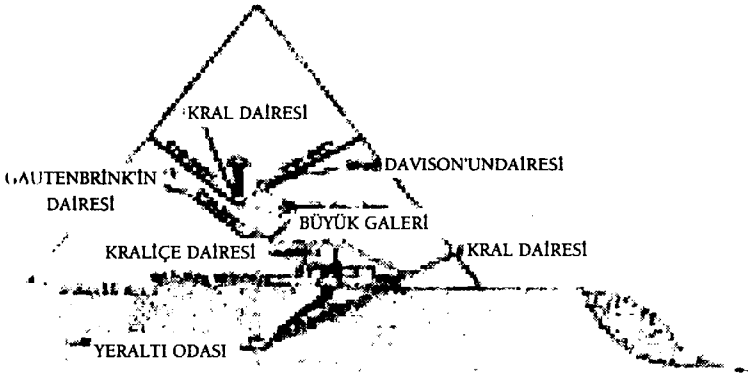
Ve veriler böyle sürüp gitmektedir. Kuzey-batı ve kuzey-doğu çaprazları Nil Deltasını tamamlayan Nil ayaklarının üçgen şeklini tasvir ediyormuş gibi görünürken. Büyük Piramit dünyanın en geniş kara parçasının tam merkezinde durmaktadır.³⁵ Bu su geçitleri piramit çağında olduğu gibi aynı rotayı takip ediyorsa, o zaman bu, Büyük Piramit'in yöneltmesi ve Aşağı Mısır'ın (ya da Kuzey) şimdiki peyzajı arasında bir çeşit sembolik ilişki olduğunu ima eder.

Ejiptologlar bu tür gerçekleri inkar etmiyorlar, basitçe bunların sırf tesadüften başka bir şey olmadığını düşünüyorlar. Onların akıllarınca, Eski Mısırlılar kesinlikle yerkürenin çapından haberdar *değillerdi*, bu yüzden böyle bir bilgiyi muhtemelen, insan ürünü bir yapının tasarımında şifrelemiş olamazlardı. Böyle beyanatlar hiçbir surette kabul edilemez, bunlar sadece birçok akademisyenlerce benimsenen katı inatçılığın bir göstergesidir. Onların, eski insanların böyle ileri düzeyde bilimsel ilkeleri anlama kapasiteleri olmadığını yaklaşık olarak ima eden, geçmişe yönelik fikirlerini basitçe kabul etmemiz mümkün mü?

Büyük Piramit şüphesiz tarihin son derece eşsiz bir sanat eseridir ama yalnızca dikkate değer geometrik kesinlik ihtiva eden dış tasarımı ile değil. Piramitin içinde yükseğe yerleştiril- boyutları ve toleransları kullanarak ve Monte Carlo istatistik sistemini uygulayarak Rodney Hale ve oğlu Robert tarafından yapılan hesaplamalara dayanır. 26 Şubat 1997 tarihli Rodney Hale tarafından hazırlanan bir rapora göre: 'Bu, şüphesiz hepsi, her bir ölçüme uygun gelen (ait olan) en uç limitleri aşmayan, her seferde muhtemel ölçümlerin rastgele bir örneğini kullanarak, perimetre /2x yükseklik değerini tekrar tekrar hesaplamayı ihtiva eder.' Sonuç olarak ona göre, 'bundan dolayı eldeki ölçümlerden, tam bir μ . değerinin Büyük Piramit'i inşa edenler tarafından *kullanılabılmış* olduğunu söyleyebiliriz. İnşa edenlerin yalnızca π 'nin tahmini değerinden, yani 22/7'den haberdar olduklarını söylemek için hiçbir sebep yoktur.' Hale, 'Notes on the Dimensions of the Great Pyramid. Giza' ve Hale, 'Further Notes on the Dimensions of the Great Pyramid. Giza'e bakın. Talep üzerine yazardan kopyasını temin etmek mümkündür.

34 Tompkins, sayfa xiv.

35 Smyth, res. II, sayfa 66-7.



Büyük Piramit'in kesiti

miş, sade, granit-kaplı Kral Dairesi'nde, yer yer bir sandık ya da taş lahit olarak tanımlanan, koyu granitten kapaksız bir kutu bulunduğu için, burası Egiptologlar tarafından bir firavunun mezar dairesi olarak kabul edilmektedir. Ancak bu dairenin ölçülerine yakından bakacak olursak, boyutlarının, MÖ 6. yüzyılın ünlü Yunanlı matematikçi Pitagoras tarafından icat edildiği tahmin edilen $2:\sqrt{5}:3$ ve $3:4:5$ üçgenlerinin her ikisini muhafaza eden geometriyi temsil ettiğini anlarız.³⁶ Bu gözlemler, bazı şüpheli egiptologlar tarafından değil, bizzat 1881'de Gize piramitleri ve tapınaklarının etrafında bir tetkikini idare eden, çok saygın Egiptolog Sir William Matthew Flinders Petrie (1853-1942) tarafından yapılmıştır. (Dördüncü Bölümüne bakın.) *biyolojik ve tarihsel*

Acaba Mısır, Diodorus Siculus, Herodotus ve Platon gibi tarihî yazarların inandığı gibi geometrinin doğum yeri olabilir miydi?³⁷ Ve geometriden metrolojiye, ağırlıklar ve ölçümler bilimine ulaşırız. Şu bir gerçektir ki, 1166.4 litre olarak hesap edilen Kral Dairesi sandığının iç hacmi, 2332.8 litrelik bir rakam ortaya çıkaran dış ölçümleri tarafından tanımlanan hacmin tam olarak yarısıdır.³⁸

³⁶ Tompkins, sayfa 101,103.

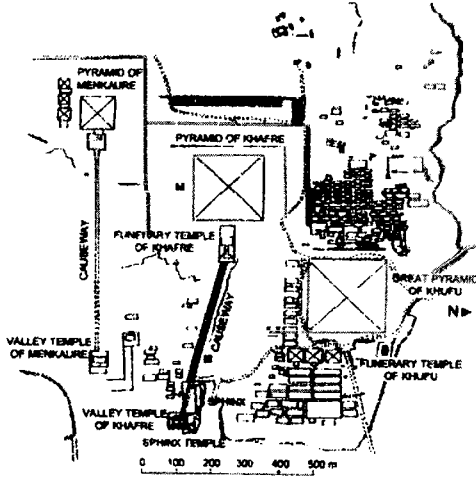
³⁷ a.g.e., sayfa 48.

³⁸ Tompkins'de, Stecchini, sayfa 324.

Daha devam edebilirdim. Büyük Piramit ile ilgili garip gerçekler listesi sonsuzdur. Bunların hiçbirinin, akademisyenlerin bize inandırmaya çalıştığı gibi, tesadüf olması mümkün değildir. Piramit inşa edenlerin bilinçli olarak gelecek zamanlar için bir miras yarattıklarını ileri sürmek daha akla yatkın gelmektedir. Yani, onlar bilimin evrensel dilleri olan matematik ve mühendislik vasıtasıyla, jeodezi, geometri, metroloji ve bunların birbiriyle uyumlu orantıları üzerine geniş çapta üstün bilgi ve akıllarını kayda geçirmeye teşebbüs ettiler. Onlar, bu evrensel bilgi ve aklın tam olarak nereden geldiği, ya da gerçekten Büyük Piramiti kimin inşa ettiği sorusunu akıllara getirdikleri için, bize ancak bu insanların başarılarına hayran olmak düşer. Ejiptologlar Büyük Piramit'in bir firavunun mezarı olarak inşa edildiğini söylerler. Bir kanıtı dayanmadan, MÖ yaklaşık 2596-2573'te, Dördüncü Hanedanın başında, Kufu adında bir kral (Yunanca Keops)³⁹ tarafından yapılmasının emredildiğini söylerler. Ayrıca, İkinci Piramit'in MÖ yaklaşık 2550-2525'te, Kufre adında bir kral (ya da Kefren) için yapıldığını, Üçüncü Piramit'in ise MÖ yaklaşık 2512-2484'te hükümdarlığı elinde tutan, Kufre'nin halefi, Menkure (ya da Mycerinos) için inşa edildiğini söylerler.

Aksini ileri sürecek güçlü bir kanıtın yokluğunda, kimse Kufu, Kufre ve Menkure'nin bir şekilde bu üç piramitin yapıyla bağlantılı olmadığını söyleyemez. Gize kabristanının, varlığını MÖ yaklaşık 2700-2137'de Eski Krallık adıyla bilinen, Mısır tarihinin başlangıç döneminde yer almış bu hanedana borçlu olduğunu gösterir çok fazla kanıt vardır. Şüphe

39 Yunanlı tarihçi Herodot Büyük Piramit'in müteahhidi olarak, Palermo listesine göre, MÖ 2596 civarında tahta geçen ve 23 yıl hükmeden Kufu'yu Yunanca ismiyle, Keops'ı veriyordu. 1837-8'e kadar bunun hiçbir kanıtı yoktu. Bu yıllarda, Col. R. W. Howard Vyse (1784-1853) ve J.S. Per.ing (1813-69) piramitin en üstteki odasına zorla girdiler ve görünüşe göre, krallık ismi Kufu'nun çeşitli biçimlerini ihtiva eden kabaca boyanmış duvarcı işaretlerini keşfettiler. Bu yazıtlarda belirtilen hiyerogliflerin kullanımındaki açık hatalara rağmen, birçok piramit araştırmacıları onların güvenilirliğini sorgulamadılar. Benim fikrimce, bu kişiler tarafından, özellikle de Perring tarafından üstlenilen ve Vyse'in üç ciltlik esninde bulunan çalışmanın titiz raporu bu teoriyi tamamiyle başa döndürür. Bu zıtlığa dair tam bir bilgi için, Jochmans, sayfa 194-5'e bakın.



Gize platosunun planı

edilebilecek şey, Büyük Piramit'in tasarımcılarının, MÖ 3100 civarında birleşik Yukarı ve Aşağı Mısır'ın ilk firavununun yükselişinden sonra 500 veya buna yakın yıl sürede,engin teknolojik kabiliyetlerini tam olarak nasıl kazandıklarıdır. Büyük Piramit'in varlığı tek başına bize Eski Mısırlıların hiç de aptal olmadıklarını ifade eder. Hiçbir şey tesadüfe yada şansa bırakılmış gibi görünmüyor. Bu anıt bize onların geçmişinin bir hikayesini anlatmak için inşa edildi ve bu geçmişin kuvvetle işaret ettiği üzere, onlar bu dünyanın yollarını anlamada binlerce yıllık evrim ve ilerlemenin doruk noktası olmuş evrensel bilgi ve aklın mirasçılarıydılar.

Eğer bu doğruysa, o zaman Büyük Piramit'in Sfenks'e ve beraberinde bulunan megalitik tapmaclara yakınlığı da tesadüf değildir. Burada açık bir mesaj var ve bu anlaşılır bir dile dökülse, muhtemelen şunları söylerdi:

*Taş ile vücuda getirdiğimiz ve sizin yeni anladığımız,
tanrıların çağı, İlk Zaman boyunca bu ulu platonun
kutsallığını tesis edenler tarafından bize devredilenin bir ifadesi,
bir kutlamasıdır.*

Bırakın bu onların anısına bir anıt olarak kalsın.

Sadece bir kurgu mu? Birçoklarına öyle görünebilir ama eski kaynaklar Büyük Piramit'in tasarımında muhafaza edilen olağanüstü bilgi ve akıldan açıkça bahsetmektedir. Örnek olarak, El-Mesudi adında 10. yüzyıl Arap seyyahına atfedilen ve Kıpti dilinde yazılmış, şu an kayıp, tarihi bir çalışmaya dayanan, *Ekber Ezzeman* isimli elyazması (*Üçüncü Bölüme bakın*), Büyük Piramit'in:

...ardından gelenlerin onları anlayabilmeleri adına kayıtlar olarak bırakmış olabilecekleri, aritmetik ve geometri bilimlerini [yanı sıra] ...farklı sanatlar ve bilimlerdeki akıl ve becerileri... geçmiş [ve] gelecek zamanın tarihi ve kayıtları ile birlikte, yıldızların ve onların dönüşlerinin pozisyonlarını [da muhafaza ederek],

ihtiva ettiğini söylemektedir.⁴⁰ Benim düşünceme göre, Eski Mısırlıların, olağanüstü akıllarını, yok olmadan önce bilgi atişini ileriye aktarabilmiş çok daha öncesine dayanan daha Eski bir kültürden miras aldıklarını ileri sürcek kadar zorlayıcı kanıt var. Gördüğümüz kadarıyla, Büyük Tanrılar MÖ yaklaşık 12,500 ve 9500 arasında bir zamanda Mısır'da ikamet ettiler. Sfenks'i ve Gize'nin en eski megalitik tapınaklarını inşa ettiler ve Büyük Piramit'in tasarımında muhafaza edilen yüksek seviyede bir bilgeliğe eriştiler. Bundan oldukça emin olabiliriz ama acaba dünyaya başka ne bırakmış olabilirler?

YERALTINDAKİ SIRLAR

Gelecek binyle girerken, Gize Paltosunda birçok büyük keşifler yapılagelmektedir. Bunların hiçbirisi Sfenks'in kama-biçimli çevrili alanının altında, kaynağı doğal olmayan bir dizi 9 adet gizli odanın keşfinden daha olağanüstü olamaz. Bunlar ilk kez, biri sismolog Thomas Dobecki tarafından 1991'de yü-

40) Rutherford, Cilt 1, sayfa 35; Vyse, Cilt 2, sayfa 324-5'de Mesudi ek olarak aktarıyor. Gareth Medway tarafından Britanya Kütüphanesine ait kopyası dolayısıyla teşekkür notu ifade edilmiştir.

rütülen, diğeri Florida Üniversitesi'nin Schor Kuruluşu ile işbirliğiyle 1996'da koordine edilen deneme nitelikli iki araştırma programı sırasında sert kaya yatağının sismik sondajlarıyla ortaya çıkarıldı.⁴¹ (Onikinci Bölüme bakın).

Firavun zamanlarına kadar uzanan mitler ve efsaneler Gize Platosunun altında yatan saklı bir dünyadan bahsetmektedir. Çağımızın ruhbilimcileri, gizli ilimler toplulukları ve yeni çağ gizemcileri hep ısrarla gizli koridorlar ve bilinmeyen odalar bulunan bir yeraltı kompleksinin varlığına inanmaktadırlar. Bu ölümler diyarı ilahlarına ait ya da yeraltındaki ülkeye 'Kayıt Salonu' ya da 'Kabul Odaları' derler ve bunun Mısır'ın daha Eski kültürü tarafından dünyadan saklanmış sırlı bilgi ve akli ihtiva ettiğini söylerler.

İşte yine, eski kaynaklar bu tür çüretli iddiaları destekler görünmektedirler. Örneğin, Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus (MS 360-90 rivayet edilir) Mısır Piramitlerinden bahseder ve şunu ilave eder:

Ayrıca (onların çevresinde) şırıngalar denilen yarıklar ve dönemeçli geçitler vardır, ki bunları eski ayinleri şahsen bilenlerin bir tufanın yaklaşmakta olduğunu öneeden öğrenip, tufanın mesarimlerinin anısını mahfedebileceğinden korkmaları sebebiyle, büyük çabalarla yeryüzünün bir çok yerinde kazdıkları söylenir...⁴²

Bir tufan'da kaybolup gitmekten korunması gerekli bu 'eski ayinler' tam olarak neydi? Büyük Sfenks'in altında yatan ne?

Bu gizemli 'şırıngalar (syringes)' içinde bulunan gizil gerçeklerin, hassas tetkik aletiyle 1990'lı yıllarda ortaya çıkarılmış, varlığı daha önce bilinmeyen bu odalarla bağlantısı olabilir mi? Bu projeler üzerinde çalışan jeofizikçiler, kolektif anısı hâlâ Gize Platosu'nun kireçtaşı kaya yatağının altında uyur hâlde uzanan Büyük Tanrıların yankılarına gerçekten hiç rastladılar mı?

41 Haigh. Ayrıca bak, 'Mysteries of the Sphinx', NBC-TV; Bauval and Hancock, *Hieroglyph-the Bauval&Hancock Newsletter*.

42 Ammianus Marcellinus, XXII. 15,30.

Şu an doğu ufkunda sıvı ateşten bir top gibi duran portakal renkli güneş küresinin üzerine sabitlenmiş Sfenks'in havayı sezen gözleriyle, büyük bir beklenti duygusu sarıyor beni. Dünya hissedilmez biçimde geriye doğru Kova Çağı'na ilerlerken, aynı zamanda bu, Aslan Çağı'nın bitişinden beri, yıldızların zemin kubbesinin, uzak ufuk karşısında hemen hemen 180 derece, veyahut bir geri dönüşün tam olarak yarısı kadar yer değiştirdiğini hatırlatmaktadır. İnsanlığın bu unutulmuş devrinden bu yana ilk kez, yıldızların zemini Büyük Sfenks'i inşa edenlere gözükmüş olabileceği şekilde bir ayna yansıması yapacaktır.⁴³

Gelişini sezmek bir çeşit ilahi saati bildirecek bir alarmı beklemek gibi. Bu sebeple neyin açığa çıkarılmasının zamanı belirleniyor? Sfenks altındaki odaların içinde karanlığa gömülmüş sırları mı? Eğer öyle ise, o zaman bu yapıları inşa ettiği tahmin edilen kişilerin bize adeta yabancı dünyaları hakkında bilmemiz gereken her şeyi öğrenmemiz çok önemlidir. Onların kimliğini, insanlığa etkisini, en son akıbetini, teknolojik başarılarının boyutunu saptamamız gerekir, ancak o zaman Büyük Tanrıların insanlığa bu en büyük mirasını anlamak için bir şansımız olacaktır.

43 Güneşin takımyıldızları arasında yıllık geçişini ekinokslar ve gündönümlen zamanında gözlemlendiği üzere işaret ediyorum.

İKİNCİ BÖLÜM



ESKİ İNSANLARI TAKLİT EDİYORLARDI



Büyük Piramit tartışmasız eski dünyanın en başarılı mühendislik işidir. Tam olarak nasıl inşa edilebildiği ise, modern bilimin hâlâ en şaşırtıcı muammasıdır. İhtimal birkaç şahıs onun, Kral Djoser'in MÖ yaklaşık 2678'de Üçüncü Hanedanın başında Saqqara yakınlarındaki Kral Djoser'in ünlü basamak (basamak biçimli) piramitinin inşası ile başlamış, yaklaşık 150 yıllık inşaat tecrübesinin vardığı en yüksek nokta olduğunu inkar eder. Bu anlayışa karşın, Büyük Piramit ve onun iki komşularının -Kufre ve Menkure'nin Piramitleri- çeşitli sefelerinkinden çok üstün olarak mühendislik, matematik ve teknolójinin unsurlarını birleştirdiklerinin açık işaretleri vardır. Bu ilave bilgi nereden geldi? Gerçekten yüzyılların deneme ve yanılmasından mı çıktı yoksa bambaşka bir kökenin kaynağına sahip olmuş olabilir mi -Büyük Tanrıların yollarını doğru kabul etmiş, belki de, bir gizli tasavvuf okulu?

Amerikan Ejiptolog Mark Lehner'dan BBC ve NOVA/WGBH-Boston için *Secrets of Lost Empires* (Kayıp İmparatorlukların Sırları) adlı televizyon dizisinin bir parçası olarak

Gize platosunun kıyısındaki gerçek bir piramitin bir ölçek modelini yapması istendi. Taş blokları yerine hareket ettirmek, kaldırmak ve manevra yaptırmak için yalnızca ilkel aletleri ve eski teknikleri kullanarak, ona bu dev görevi tamamlaması için ancak üç hafta verildi. Lehner ve ekibine taşları kesmek ve temin edilen yere taşımak için modern teknolojiden faydalanmaya izin verildi ama ondan sonra asıl piramit inşaedemelerinin taştan kendi şaheserlerini dikerken başvurmuş oldukları metodu yeniden yaratmaya girişmek durumundaydılar.

Her biri ortalama 750 ile 3000 kilogram arasında ağırlığı olan 186 adet kireçtaşı bloklarını taş ocağından kazıp çıkardıktan ve kestikten sonra, Mısır üslubu iş gücü, kuvvetli halatlar ve bütünüyle insangücü kullanarak bunları pozisyonuna doğru manevra yaptırdı. Tahta bir kızak ve silindirlerin yardımıyla, büyük bloklar daha sonra *tafladan* -kireçtaşı dilimleri ve alçıtaşı karışımı esmer renkli bir çöl toprağı- yapılmış bir yokuşa yukarı çekildi. Nil'den alınan su elverişli bir yağlama maddesi olarak iş görürken tahta kalaslar da sabit bir temel sağladı. Bu yolla Lehner ve ekibi '12-20 adamın 2 tonluk bir bloku çekebildiğini' keşfetti.¹

Manevranın zorlaştığı, daha ileriki aşamalarda, iş gücü hantal blokları dik açılı köşelerinden oynatmak için manivelalar ve koordineli beden gücünden faydalandı. Bu işlem tamamlandıktan hemen sonra, basamaklı piramit, şekil verilmiş kaplama bloklarla kaplandı -onun eşsiz 52 derecelik açılı yükselişini tarif ederek ve daha sonra bir kireçtaşı piramitine has üzeri kapatıldı. Güneşin gökyüzüne karşı günlük rotasını temel alan hesaplamalar kullanarak doğru bir kuzey-güney yönlendirme de elde edildi (bununla birlikte Eski Mısırlılar aynı sonuca ulaşmak için muhtemelen yıldızların Kuzey Kutbu etrafında dönüşünü kullanıyordu).

Bütün çalışma tahsis edilen üç haftalık sürede tamamlandı, ve çıkan sonuç etkileyici görünüyordu. Mark Lehner ve ekibi

¹ Lehner, *Secrets of Lost Empires*'de, 'The Pyramid', sayfa 62.

tahmin edildiği gibi Eski Krallık dönemindeki seleflerinin mühendislik ustalıklarına eşdeğer nazarıyla baktıkları başarılarından dolayı sevinç içindeydiler. Lehner'in deyişiyle, 'bu sınırlı deney fazlasıyla açığa çıkarmıştır ki, piramitler hiçbir çeşit gizli bilgelik gerekmeksizin, uzun deneyim ve parlak yetenek vasıtasıyla yaratılmış, son derece insanca anıtlardır;² Büyük Piramit'in yapımının ardında bir çeşit kayıp bilimin savunuculuğunu yapan piramitologlara bir gönderme. Lehner ve memnun ekibince inşa edilen minyatür piramit diğer Gize piramitleriyle ifade edilen habisliğin 'ufacık bir kesiri' idi; doğrusu, bu Büyük Piramit'in tepesindeki düz platformun üzerinde hoş dururdu! Bu gerçeğin bilinmesine rağmen, izleyiciden Eski Mısırlıların teknolojik gücünün nihayet çalışır duruma getirildiğine ve biraz sağduyulu birine yeterli para, zaman ve uzmanlık verildiğinde çok uzak atalarımız tarafından başarılmış herhangi bir şeyin eşini yapabileceğine inanması beklendi.

Acaba yapabildiler mi?

İlk olarak 1996'da ekranda gösterildiğinde, bu son derece eğlenceli televizyon dizisini hevesle takip eden açık fikirli bir izleyicide, programların her birine katılan uzmanların iddia edilen başarıları hususunda bir aldatılmışlık duygusu oluştu. İster bir üç parça uzun çember taş abide dikmek, İnka dönemi Peru'nun çok köşeli duvarlarını yerine koymak, bir Mısır dikilitaşı yükseltmek ya da bir piramit inşa etmek olsun, insan bu kopyaların gerçeklerine kıyasla bayağı soluk kaldığına dair karşı konulmaz bir duyguya kapılıyordu. Sanki bu iyi niyetli ve besbelli son derece nitelikli uzman ekipleri nerdeyse saygısızlığa varan bir tavır içinde Eski insanları taklit ediyorlardı basitçe. İtiraf edildiği üzere planlarını uygulamaya koymak için sadece üç hafta verilmişti ve öyle iken bu akademisyenler cüretli iddialarıyla eski dünyanın başarılarını küçümsüyor, hatta onlarla alay ediyor gibi görünüyordu.

Bu insanlar tam olarak neyi gözden geçiriyorlardı? Neydi eski zaman mühendislerinin sahip oldukları belli olan, ki bi-

zim şu an yalnız hakim olmak hayalini kurduğumuz şey? Nedir Büyük Piramit gibi harikaların bir yandan bize birbiri üstüne istiflenmiş yontulan kaya yığınlarından başka bir şey değilmiş gibi görünüp de, öte yandan hepimizin içindeki heyecanlı kişilik ve ruhu canlandıran kutsallaştırılmış yerler gibi gelmesini sağlayan şey?

Eski Krallık dönemi piramit inşa edenlerin gizemli zihniyetini anlamak yeterince zor görünüyordu. Ancak Gize'nin en eski yapılarının en azından bazısının gözcü-vari komşularından birkaç bin yıl daha yaşlı olduğunun bilgisini hesaba katarak üstün kapasitelerini kavramaya teşebbüs etmek bizi tamamen bir bilinmeyen belirsizlik ve kuram batağına sokmaktadır.

DEVLER TARAFINDAN İNŞA EDİLDİ

Örneğin, Vadi Tapınağı'nı ele alalım. İç duvarları her birinin ağırlığı muntazaman 100 ve hatta yerine göre 200 ton gelen kelimenin tam anlamıyla sınırsız yüzlerce taş bloklardan yapılmıştır.³ Büyüklükleri tek kelimeyle harikulade: Birçoğu 5.5 metre uzunlukta, 3.6 metre genişlikte ve 2.4 metre yüksekliktedir; bir kısmı inanılmaz 9 metre uzunlukta, 3.6 metre genişlikte ve 3.6 metre yüksekliktedir.⁴ Nerdeyse bu yapının insan eliyle değil de devler tarafından inşa edildiği ileri sürülebilir.

Vadi Tapınağı'nda kullanılan taşların birkaçı bir yük taşıyıcıdan daha büyük ve bir dizel lokomotiften daha ağırdır, ancak devasa büyüklük ve ağırlıklarına karşın inşa edenler onları Sfenks'in etrafındaki taş yataktan kesip ayırabildiler ve bir yerden 75 metreye varan bir mesafeye bugünkü yerine taşıyabildiler. Bu ustalık işinin ince abartısı, hiç kuşkusuz yapıcılarının karşısına çıkartmış olduğu başedilmez mühendislik so-

3 Vadi Tapınağının yapımında kullanılan blokların ağırlıkları için, Fix, sayfa 40; Murray, sayfa 20; 'Mysteries of the Sphinx', NBC-TV'a bak.

4 Vadi Tapınağı'nda kullanılan blokların ebatları için, Hancock, sayfa 341; West, *Serpent in the Sky*, sayfa 223; 'Mysteries of the Sphinx', NBC-TV'e bakın.



Kufre'nin Vadi Tapınağı'nın iç görüntüsü

runları şöyle dursun, adeta inancın ötesinde bir şeydir.

Daha da garip olanı piramit devrinden önce, Firavun dönemi Mısırlıların bina inşasında büyük taş bloklar kullanmış olduklarına ihtimal verilmemesidir. İlim adamları tarafından Eski dönem olarak işaret edilen, MÖ yaklaşık 3100-2700'de, Firavun dönemi Mısır'ın ilk iki hanedanında, tapınaklar hemen hemen yalnız uzunluğu 24 santimetre, genişliği 10 santimetre ve yüksekliği 5 ve 7 santimetre arasında gelen çamur tuğlalardan inşa ediliyordu.⁵ Bizim böylece bu 120 yıllık zaman esnasında Eski Mısırlıların basit çamur tuğlalardan ağırlığı 100 ile 468 ton arasında ve uzunluğu 9 metreye varan taş blokları kullanmaya geçtiklerine inanmamız beklenmektedir. Özellikle MÖ yaklaşık 2480-2340'ta, Beşinci Hanedanın piramit tasarımcılarının çok daha küçük taş blokları kullanmaya geri dön-

⁵ Emery, sayfa 176-7.

düğünü ve MÖ yaklaşık 1991-1786'da, Onikinci Hanedan dönemi civarı, Mısırlıların piramit mezarlarını inşa etmek için yeniden çamur tuğlaları kullandıklarını gözönünde bulundursak, böyle bir görüş bütünüyle saçma görünür.

Neden Vadi Tapınağı'nı -veya aslında Mısır'ın diğer megalitik yapılarının herhangi birini- inşa edenlerin, yapımında tuhaf surette böyle büyük taş bloklar kullanmaya ihtiyaç duymuş veya istemiş olduğu, resmi görüşleri, siklopik taşçılık sanatının Eski Krallık zamanlarının standart tarzı olduğu şeklinde ifadesini bulan Ejiptologları atlatmış görünen bir meseledir. Onlara göre, piramit devrinin kralları sadece mezarların seçiminde değil, aynı zamanda cenaze merasim tapınaklarının tasarımı sözkonusu olduğunda da, her zaman büyüklük taslayan megalomanlardı yalnızca.

Böyle pervasız iddialar meselenin asıl noktasını tamamen gözden kaçırıyor, çünkü neden bir mimarın 100 kat daha küçük taşlar kullanmış olmak çok daha kolay olacakken bir tapınağı inşa etmek için 100-200 ya da hatta 400 tonluk bloklar kullanmaya ihtiyaç duymuş olduğunu açıklamayı başaramıyorlar. Hemen hemen iki tonluk bir ortalama ağırlıkta taş bloklar, örneğin, Büyük Piramit'in duvarlarını oluşturanlar, hep aynı tutkulu hedefe hizmet etmiş olmalı -hem bir krala yakışır hediye hem de tanrıların bir evi olmaya layık bir anıt. Bütün bunlar böyle yapı bloklarının kullanımını hizmete sunmak için daha özel bir sebebin olduğunu vurgulamaktadır. Öyleyse buna muhtemel sebep ne olmuş olabilirdi?

Siklopik taşçılık sanatı ile yapılan binaları, modern çağın prefabrik beton binaları gibi, inşa etmesi *daha mı kolaydı*, yoksa böyle dev gibi inşaatların ötesinde başka, çok daha derin bir sebep mi vardı? Daha da önemlisi Vadi Tapınağı'nın yapımında yer alan mühendislerin 100 ve 200 tonluk taşları yerlerine nasıl taşıyabildiklerini, manevra yaptırabildiklerini ve yerleştirebildiklerini keşfetmeye teşebbüs etmekte. Bugün bile bu ağırlıkta yapı bloklarının nakledilmesi son derece zordur. 1970'lere kadar bir vincin kaldırabildiği en büyük ağırlık sadece 100 ton idi. O zamandan bu yana ağırlıkları 250 tona çıkar-

mak amacıyla bir dizi kaldırma aygıtları tasarlandı, yine de bu sadece kocaman denge ağırlıkları kullanmak suretiyle başarılmaktadır. En son zamanlarda bina yapımında bugüne kadar kullanılmış olduğu bilinen en büyük yapı bloklarının ağırlığına eş, 1000 ton⁶ kadar büyük yükleri taşıyacak devasa mobil vinçler geliştirildi.⁷ Ancak bu Vadi Tapınağı'nı inşa edenlerin 12 metreye varan yükseklikteki siklopik duvarları nasıl bu kadar kolay inşa edebildiklerini açıklamaz.

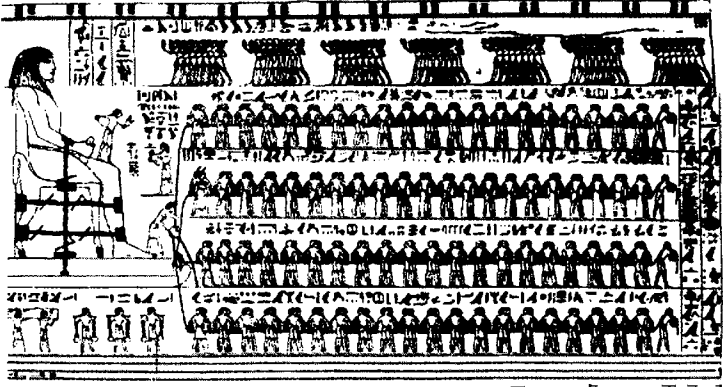
Eski inşaat teknikleri üzerine bir anlayışa sahip Ejiptologlar Büyük Piramit ve Vadi Tapınağı gibi yapıların sözde 'gömme ve yeniden-kazma' teknikleri kullanılarak kurulduğunu ileri sürmektedirler. Bu muhtemelen tahta kalaslarla bir seviyeye getirilen sıkıştırılmış topraktan meyilli bir yüzeyin, yapım halindeki binanın giderek artan yüksekliğine uyması amacıyla aşama aşama inşa edildiği yerdir. Bloklar kızıllar ya da silindirlerin üstüne konulur ve yapının diğer tarafına yerleştirilen çekme ekipleri tarafından her biri gerekli yükseklik ve pozisyona ulaşana kadar yukarı doğru çekilirdi. Benzeri bir işlemin Büyük Piramit'in yapımında⁸ ve Çemberli Taş Anıtındaki ince canfes üst eşiklerin yükseltilmesi ve yerine yerleştirilmesinde⁹ kullanılmış olduğu sanılmaktadır. Ancak bir duvarın yüksekliği arttıkça, rampanın uzunluğu aynı elverişli eğim açısını elde tutmak için uzatılmalıdır. Sınırlı çalışma koşullarında bu elverişsiz olurdu, bundan dolayı rampaların uzunluğunun, mevcut eğim açısını elde tutarken, dev bir dolambaçlı merdiven gibi, yapım halindeki binanın etrafı sarılmak suretiyle artırılmış olduğu düşünülmektedir.

6 Son zamanlardaki vinçle yüklemeye dair detaylar Hertfordshire, Liebherr of Welham Green tarafından tedarik edildi.

7 Lübnan'da Baalbek'deki Roma tapınak kompleksinin yapımında kullanılan ve Üçlü Taş Anıt olarak bilinen üç blokun her biri tahminen 1000 ton ağırlıkta geliyor, öte yandan halen yakınındaki taş ocağından kalan bir dördüncü blokun 1200 ton ağırlıkta olduğu düşünülmektedir. Ragette, sayfa 33, 114'e bak. Hindistan'da, ünlü Siyah Pagoda'nın çatısının ağırlığı yaklaşık 1000 ton gelen tek parça bir kayadan oyulduğu söylenirdi.

8 Lehner, *Secrets of Lost Empires'de*, 'The Pyramid', sayfa 74-6.

9 Page, *Secrets of Lost Empires'de*, 'Stonehenge'e bak. Sayfa 38-40.



Büyük bir taş heykeli nakletmek üzere bir kızak,
silindirler ve ipler kullanan Mısırlı işçiler

Aynı işlem Lehner ve ekibi tarafından Gize'deki mini piramitlerini inşa etmek için kullanıldı. Benzer metotların Büyük Piramit'in yapımında kolaylıkla kullanılmış olabileceğini ima ederek, '20 adam 1 tonluk bloku eğime kadar yukarı çekebiliyordu' şeklinde bir yargıya vardılar.¹⁰ Lehner'in beyanı kendi kendini ele veriyor, çünkü bu rakamlar benzer bir eğim boyunca 200 tonluk bir bloku hareket uygulandığı zaman, Vadi Tapınağı'nın duvarlarını inşa ettirmek için herhangi bir yerde sayıları 4000 kişiye çıkan makara ekiplerine ihtiyaç olduğunu ima eder.¹¹ Elbette bu ölçüde bir çalışma koordinasyon ve kontrolde inanılmaz problemler yaratmış olurdu. Hatta daha büyük bir problem, taşlar Sfenks çevrili alanından Vadi Tapınağı'nın mahalline güney-doğuya doğru taşındığından dolayı, bu amaçla yapılan herhangi bir meyilli rampanın aynı geçit hattını takip etmek zorunda kalmış olması gerektiğidir. Eğer

10 Lehner, *Secrets of Lost Empires*'de, 'The Pyramid', sayfa 77.

11 1950'lerde. Çember Taş Anıt (Stonehenge) üzeri'ne başta gelen bir otorite olan, Profesör Richard Atkinson ünlü canfes taşların Salisbury Ovasındaki mevcut yerine taşınması hususunda benzer hesaplamalar yaptı. O 50 tonluk bir bloku düz toprak üzerinde çekmek için 1100 kişilik bir iş gücünün gerektiği sonucuna vardı. Atkinson, sayfa 120-1'e bak. Atkinson'un hesaplamalarını kullanırsak, buna göre 200 tonluk bir bloku düz zemin üzerinde taşımak için 4400 kişi gerekli idi -1 tonluk taş bloku aşamalı bir eğim üzerinde taşımak için Lehner'in tahminlennini kullanarak ileri sürdüğüm rakamdan 400 fazla.

öyleyse, o zaman blokları havaya kaldırıp tapınağın güney-doğu veya doğu sınırlarının ötesine, diğer bir deyişle, platonun meyleden bayırının üzerine yerleştirmede 4000 kişilik güçlü makara ekiplerine ihtiyaç duyulmuş olurdu. Böyle bir durumla yaratılan dar açılar, 200 tonluk bir bloku yükselen bir rampa boyunca 9 metreye varan mevcut bir duvarın tepesindeki son durağına çekerek taşımış olmayı fiilen imkansız kılardı ve öyleyken her nasılsa imkapsız başarılmış idi.

Kocaman taş bloklar kızaklar ya da silindirlerden nasıl kaldırıldı ve pozisyonuna göre manevra yapıldı? İlim adamları, 1586'da Roma, St Peter Bazilikası'nın önüne 327 tonluk bir Mısır dikilitaşı dikmek için İtalyan Rönesans heykeltıraşı Domenico Fontana tarafından kullanılanlar gibi, yapı iskelelerinin, rampaların veya hatta çıkırıkların (yani vinçlerin) istihdamını öne sürebilir. O gerekli kaldırma miktarını elde etmek için, inanılmaz 40 çıkırık kullandı, ki bu 800 adam ve 140 attan oluşturulmuş bir kuvveti gerektirmişti.¹² Ejiptoloji Cemiyeti ile yanyana çalışan bu mühendisler bu apaçık ikilemlerden tamamen habersiz görünürken, böyle fikirler, bununla beraber, sırf spekülasyondur. Eğer böyle mühendislik ustalıklarım, bizim çağımızda bile, tasavvur etmek zor ise, o zaman Vadi Tapınağı'nın belki de piramit çağından 8000 yıl önce refaha ulaşmış bir kültürün ürünü olduğu akıllalmaz bir düşüncedir.

Bu eski insanların olağanüstü mühendislik kabiliyetleri inkar edilemez. Ama bu bile Vadi Tapınağı gibi yapıları nasıl böyle kolayca inşa edebildiklerini veya neden öncelikle 200 tonluk blokları kullanmaya ihtiyaç duyduklarını açıklamaz. Onların eylemlerinde günümüze özgü bina yapımı anlayışımızın ötesinde adeta bildiğini okuyan bir hırs vardı. Vadi Tapınağı teknolojik çevremizde adeta bir yabancı gibidir. Her kim onu inşa ettiyse, bizden çok farklı düşünüyordu. Hayatta farklı önceliklere sahiplermiş gibi görünüyordu. Biz onların düşündüğü gibi düşünmüyoruz ve ondan dolayı garip siklopik tarzı taşçılık sanatını kullanmalarının ardındaki mantığı sadece tahmin edebiliriz.

Bu eski ırkın, gerçekten 4000 güçlü kişiye varan işgüçlerinin istihdamını dahil eden, geleneksel inşaat tarzları kullandıklarını varsaymak zorunda kalmamıza karşın, ayrıca onların idaresinde başka, geleneksel olandan daha uzak, dünyada artık elde bulunmayan teknoloji biçimlerine de sahip olduklarını ileri sürmek için dayanaklar vardır. Eski Mısırlıların soyundan gelen torunları, Kıpti (Mısır asıllı) Hıristiyanlar tarafından, nesilden nesile devredilen belirli eski söylenceler açıkça bilinmeyen uygulamalardan bahsetmektedir, ancak bu çizgide bir araştırma sürdürmek haliyle bizim mantık dışının dünyasına girmemizi gerektirecek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM



ESKİ KIPTİ MASALI



Eski Kahire'nin klostrofobik, köhne sokakları arasında sıkışmış, şehrin eski Kıpti toplumu tarafından son 1500 veya buna yakın yıldır kullanılmış önemsiz görünüşlü bir avuç kilise. Bazısı tamir edilmemiş ve terkedilmiş bir durumda; diğerleri onların terkedilmiş mezarlıklarına karaborsada para edebilecek bir şeyler aramak amacıyla tecavüz eden mezar hırsızlarının hedefleri haline gelmiş. Ama kasvetli görünüşleri ve zayıf şöretlerine rağmen, Tanrı'nın bu eski evleri, kimisi Gize yakınındaki piramitleri inşa edenlerin pekâlâ doğrudan torunları olabilecek papaz muhafızları tarafından canlılığı korunmuş bir saklı gizem havası yaymaktadır.

Sözlük bize 'Kıpti' kelimesinin Yunanca *Aiguptos* isminden türemiş bir sıfat olan, *Aiguptios*'den geldiğini söyler.¹ Bu MÖ 332'de Büyük İskender'in meşhur girişini takiben ülkeye akın eden birçok Yunanlı göçmene karşın Mısır'ın asıl yerlilerini ayırdetmek için kullanılırdı. Kıpti Hıristiyanlık soyunun izleri, MS 50 civarında İsa'nın sözlerini Mısırlılara vaaz ettiği söy-

¹ Watterson, sayfa ix.

lenen, dört Incil'den birinin yazarı, Vaiz st. (Aziz) Mark'a kadar uzanır.² Asıl olarak Kıpti itikadı, ilhamını daha çok Hıristiyanlığın doğuşundan önceki yıllarda Mısır üzerinde güçlenerek gelişmiş farklı dini kültürlerden alır. Bunlar Iskenderiye'deki Kore tanrıçasının kültürünü ve tanrı Osiris ve Memfis'in kutsal boğası Apis ile ilgili dini geleneklerin bir karışımından oluşmuş bir melez tanrı olan Serapis'in yaygın saygınlığını içeriyordu.³ Bu etkilere ilaveten, konuşma ve yazı dilleri Firavun zamanları boyunca yaygın olarak kullanılanların basit olarak bozulmuş biçimleri iken, Kıptilerin zengin dini sanatı, hanedan dönemi atalarının bütün üstün kalite işaretlerini taşımaktadır.⁴

Kıpti itikadının İslam dünyasına yabancı doğasına rağmen, birçok ilk Arap seyyahı onun papaz atalarının, çözölemeyen taş kitabeleri ve oyma kabartmaları ile insanı bir gizem ve hayal dünyasına davet eden, Eski Mısırlıların bilgeliği üzerine ışık saçan yıllanmış gelenekleri muhafaza ettiklerine inanıyordu. Bu seyyah tarihçilerin birçoğu, yaşlı Kıpti papazların Gize'nin üç piramitinin yapımına ilişkin en önemli sırları açığa vurmaya ikna edilebileceği umuduyla Eski Kahire'ye özel maksatlı ziyaretler yapıyorlardı.

EL MESUDİ'NİN DEYİŞİYLE

Bu kişi 'Ali b. Hüseyin adında, Bağdat'ta doğmuş ve aynı soydan geldiğini iddia ettiği Abdullah b. Mesudi isimli 'Muhammed Peygamberin yandaşının anısına kendine el-Mesudi ismi takmış' bir 10. yüzyıl tarihçisi idi.⁵ Hayatının sonraki yıllarında, Mesudi Mısır'a yerleşti ama hayatına şekil veren yıllarında yaşamın henüz bilinmeyen gerçeklerini araştırıp öğrenmek üzere eski dünyayı enine boyuna dolaşmayı tercih etti. Bu bilgi üzerine araştırmasında Mesudi'nin Ermenistan, Seylan,

2 age., sayfa 22.

3 age., sayfa 24.

4 age., sayfa 123.

5 Nicholson, sayfa 352.

Hindistan, Madagaskar ve Zenzibar'ı ziyaret ettiği bilinmektedir; hatta Çin'e ulaştığı söylenmektedir.⁶ Bu yolculuklarında her inanç ve itikaddan merak uyandırıcı ve ilginç insanlarla, onların eski geleneklerini, eski inançlarını, kaynak gösterilen bilimlerini ve kabul edilmiş tarihlerini not ederek konuşurdu. Bunlar gelecek nesillere bırakmayı hedeflediği birçok kitabında bol miktarda kayda geçirildi. Maalesef, bunlardan yalnızca, içlerinden en önemlisi *Kitab Muruc el-Dhahah we me'adin el-Cewher*, 'Altın Çayırıları ve Cevher Madenleri' olan, iki kitabı günümüzde hâlâ mevcuttur. Muruc kitabı, Mesudi'nin, Kahire'de kaldığı sıralarda, MS 868 ve 877 arasında Mısır'ın hükümdarı olan, Ahmed İbni Tülün ile Eski Kahire'nin gizemli papazlarından biri olması çok muhtemel, isimsiz bir Kıpti büyük arasında geçen ünlü bir görüşmeyle açığa çıkmış, Gize piramitleriyle ilgili çok olağanüstü bir hikayeyi şans eseri nasıl bulduğunu ifade eder. Bu adam mensupları Arap yetkililerinden hayli kötü muamele görmüş, zulmedilen Kıpti Hıristiyan inancını savunmak maksadıyla Tülün'ün huzuruna çıkmıştı. Bu uzun uzadıya karşılıklı konuşma boyunca, Tülün'ün Nil nehrinin kaynağına, daha önemlisi, Gize'nin 'büyük piramitleri'nin yapımına ilişkin fikir verecek kadar ileri gitmiş Kıpti büyüğün engin bilgeliği ve inancına oldukça şevkle sarıldığı söylenmektedir.⁷

Bu rivayetin İngiliz kaşif Colonel Howard Vyse tarafından *Operations Carried on at the Pyramids of Gizeh in 1837* (1837'de Gize Piramitleri Üzerine Yürütülen Operasyonlar) başlıklı üç bölümlük bir çalışmasına ek olarak konulmuş bir versiyonunda, Mesudi bize der ki, piramitleri inşa eden Büyük Tufan'dan 300 yıl önce yaşamış, Saurid İbni Salhouk (ya da Surid, Ben Shaluk) adında tufan öncesi devrin bir kralı idi. Onun 'dünyanın yerle bir olduğunu... insanların onun üzerine yüzükoyun serildiğini' ve 'yıldızların rotalarından saparak şaşkın vaziyette dolaştıklarını, birbirlerine korkunç bir gürültüyle hızla çarptıklarını' gördüğü bir rüyasıyla telaşlandığı söylen-

6 age.

7 Mesudi, Cilt 2, bölüm 787-803, sayfa 372-98.

mektedir.⁸ İlk başta Saurid bu rüyasını kimseye bildirmemi ama daha sonra 'sabit yıldızların beyaz kuşlara dönüşerek dünyanın üzerine üşüştüğünü ve insanları yakalayarak, onları, üzerlerine kapanan, iki büyük dağın arasındaki bir yarığa hapsettiğini' gördüğü bir kabusla yeniden alt üst oldu.⁹ 'Güneşin tapınağı'na, tahminen Heliopolis'teki güneş tanrısı Ra'nın ünlü tapınağına giderek, dinlenmeye çekildi ve sabah erkenden Mısır'ın 130 eyaleti yahut bölgelerinin baş papazlarını huzuruna çağırdı. Saurid'in rüyasının içereği öğrenildikten sonra, içlerinden en kıdemli olan, Philimon ya da Iklimon adında bir baş papaz kendisinin de garip bir rüyayla alt üst olduğunu söyledi. Bu bir yıl önce olmuştu ve aynı afete şahit olmuştu. Ama kendi görüşüyle, felaket patlak verdikten sonra, 'gökyüzü önceki yüksekliğine kavuşacaktı' -diğer bir deyişle eski pozisyonuna dönecekti.¹⁰

Bu olması yakın felaketin özünü daha kapsamlı anlamak ihtiyacıyla, Saurid papazlarına yıldızlara başvurma talimatı verdi. Bu tez zamanda yapıldı ve geri döndüklerinde telaşlı krala bir selin 'karayı basacağını ve bir süre büyük bir bölümünü mahfedeceğini' bildirdiler. Bu hikayenin başka bir versiyonunu aktaran, Ahmed el-Maqrizi adında bir başka Arap yazar (1360-1442) bir tufana ilaveten, 'bir büyük yangının Aslan burcu ile çıkacağını ve dünyayı yakıp yok edeceğini' ifade ediyordu.¹¹

Bu ilhamların malumatı üzerine, Kral Saurid 'piramitler'in inşa edilmesini emretti, diğer taraftan papazların kehaneti, söylediği üzere, sütunlara ve onlara ait büyük taşların üzerine' yazılacaktı.¹²

Piramitlerin içine hazinelerini, kıymetli mal varlığını, 'beraberinde atalarının cesetlerini' kovdurdu. Papazlara onların içine (el-Maqrizi özellikle altındaki 'yeraltı geçitleri'nin içine

8 Mesudi, Vyse'de ek olarak aktarılmış, Cilt 2, sayfa 322.

9 age.

10 age. Sayfa 323.

11 age. Sayfa 232 n.9.

12 age. Sayfa 324.

olduğunu belirtir), 'şifalı bitkilerin isimleri ve özelliklerini, aritmetik ve geometri bilimini' kapsayan, 'farklı sanatlar ve bilimlerdeki bilgilerinin ve meziyetlerinin yazılı rivayetlerini' de yerleştirmeleri emredildi.¹³

Bu Mesudi tarafından hikaye edilmiş Gize piramitlerinin efsane türünden kökenlerine ilişkin tuhaf eski Kıpti masalın özüdür. Dokuzuncu yüzyıl tarihçisi İbni Abd el-Hekm ve daha önce ismi geçen el-Maqrizi gibi diğer Arap yazarları, ikincisi (Maqrizi) ustad İbrahim Ben Wasyff Şan'ın yetkili kitabını örnek alarak, çalışmalarında hikayenin versiyonlarını dahil ederler.¹⁴

Kral Saurid kendini piramitlerin yapımı etrafında dönen sözde olaylarla ilgili birbirinden oldukça ayrı bir dizi kollara sahip olduğu görülen bilginin odak noktası olarak kullanılan bir kurgusal simge haline dönüştürür. Bu iddiaların birçoğu elbette gerçek ve fantazinin bir karışımı iken, Mısır'ı harap eden yangın ve sele ilişkin kaynaklar, başka bir yerde ispat etmeye teşebbüs ettiğim gibi, kesinlikle son Buzul Çağının bitişine eşlik ettiği bilinen, yaygın sel baskını da dahil, jeolojik karışıklıklar ve iklim değişikliklerinin bir uzak yankısıdır.¹⁵

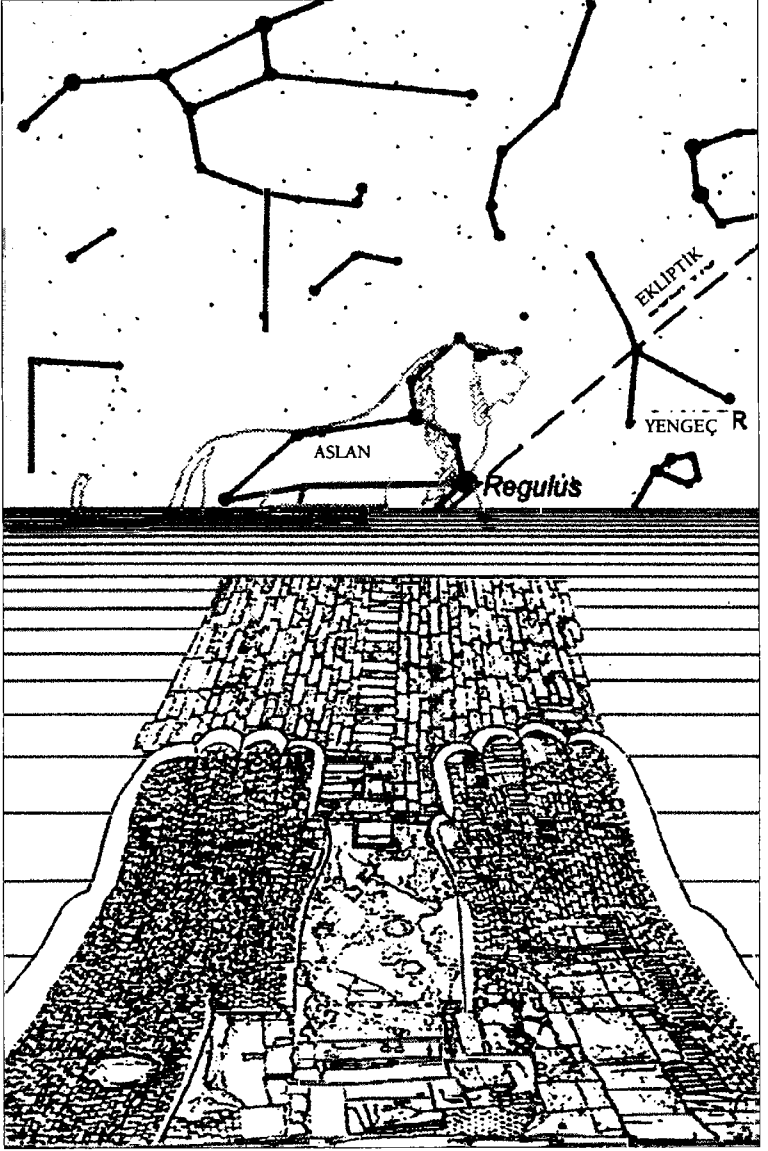
Yangın ve selle sona ermiş bir çağ ile Aslan takımyıldızı arasındaki ortak ilişki Abou Hormeis isimli bir manastırda garip şartlar altında bulunduğu apaçık bir Kıpti Papirüs içinde en iyi şekilde özetlenmektedir. Bu Kıpti papazlar tarafından Arapçaya çevrildi ve sonra MS 847 yılında El Kodhai adında bir tarihçi tarafından yazılan bir kitaba konuldu. Papirüsün 'Tufanın Aslanın kalbi Yengeçin başının ilk dakikasına, yıldızın alçaldığı noktaya girdiği zaman meydana geleceğini' kaydettiği söyleniyordu.¹⁶ 'Aslanın kalbi; güneşin gökyüzünden görülen yolu, ekliptikin tam olarak üzerinde duran, Aslanın 'krallık yıldızı', Regulus yıldızına klasik zamanlarda verilen isimdi. Yengeç takımyıldızı *sadece* geriye doğru dönüşte Aslanın ardından gel-

13 age. Sayfa 324-5

14 age. Sayfa 321-2; Bonwick sayfa 117-19.

15 Collins. *From the Ashes of Angels*. 23. Böl'e bak.

16 Vyse, Cilt 2, sayfa 332.



MÖ 9220'nin bahar ekinoksundaki şafak öncesi ışığında ortaya çıkmış olduğu sırada doğu ufğunun Büyük Sfenks'ten görünüşü. Son yıl kral-
lık yıldızı Regulus o günlerde güneşle birlikte yükselmiştir.

diğine göre (yıllık dönüşte Aslan Yengeç'in ardından gelir), o zaman bu, efsanenin sadece fiili tarihi olayların anısını değil, aynı zamanda onların meydana geldiği zaman çerçevesini de saklı tuttuğunu teyit eder görünüyor.

Benim ricam üzerine, elektronik mühendisi Rodney Hale Abou Hormeis papirüsünü kapsayan astronomik bilgiyi bilgisayarda, Skyglobe 3.6 programını kullanarak temin etti. Bir hayli derece doğrulukla, Aslanın 'krallık yıldızı'nın doğu ufku ekinoksal günışığından hemen önce yükselmiş ve görülmeye hale gelmiş olduğu en son zamanın MÖ 9220 civarında olduğunu keşfetti.¹⁷ 'Aslanın Kalbi', Regulus yıldızı artık ilkbahar noktasında güneşle yükselmediği zaman, bu Mısır'ın astronom-papazlarınca, Yengeç Çağının başlamakta olduğuna ya da onun gökyüzünün üzerinden arkın 'ilk dakikası'na çoktan girmiş olduğuna işaret ederek, Aslan Çağının sona erdiğine bir gösterge olarak görülmüş olsa gerek. Bu bilgi bundan dolayı Kıpti metnin yazarının, konusu Onbeşinci Bölümde bazı detaylarla ele alınacak olan, büyük selin Mısır'da bu zaman civarında meydana gelmiş olduğuna inancını pekiştirdi.

BİR OK MENZİLİ MESAFESİ

Ancak Mesudi tarafından müzakere edilen Gize piramitlerinin kökenleri basit olarak bu değildir, çünkü o bu durumu anıtların inşa edilmesine karar verilmesiyle bağlantı kurmaya kadar ileri götürür. Onun rivayetine göre, sadece piramitlerin değil, aynı zamanda onların her birini kuşatan 'geniş kaldırım'ın yapımında da kullanılan taş bloklar aşağıda belirtildiği gibi, oldukça benzersiz tarzda nakledildiler:¹⁸

17 MÖ onuncu binyılda ilkbahar ekinoksu zamanında Regulus'un güneşin yükselişini öngörmek amacıyla günışığından evvel bir 20 dakikalık periyot kullanılırdı.

Zona 16

18 Bir zamanlar Gize piramitlerini çevreleyen büyük kaldırım taşları, aynı zamanda onların takvim (yıllık) olarak 'piramitlerde kullanılışına dair muhtemel rolü' üzerine bilgi için, Tompkins sayfa 121-6 ve West, *The Traveller's Guide to Ancient Egypt*, sayfa 92-4'e bakın. Her ikisini de Moses B. Cotsworth'in (1859-1943) çalışmasıyla kıyaslayın.

Çalışmayı yürütürken, belirli karakterlerle yazılan, papi-rüs veya kağıt yaprakları taş ocaklarında hazırlanan taşla-rın altına yerleştirildi; ve çakılma işleminin üzerine, blok-lar her seferinde bir ok menzili mesafesinde (yaklaşık 150 kubit) hareket ettirildi, ve böylece aşamalarla piramitlere ulaştırıldı. Kaldırma biçin veren, taşların ortalarına demir çubuklar geçirildi, ve onların üzerine yerleştirilen blokla-rın arasından geçerek, eritilmiş kurşunla sabitlendi.¹⁹

İlk kez MS 820'de Tülün'ün devrinden çok kısa bir süre ön-ce halife el-Ma'mûn'un işçileri tarafından manivela ile açılan Büyük Piramit'in haşmetli yapısının, onun yapımıyla ilgili ola-rak birçok spekülasyona açıkça yol açmış olmasını anlamak mümkün. Yaklaşık 200 yıldır Araplar dünyanın bu muhteşem harikasının varlığına hayret ettiler ve açılışından beri hem Es-ki Kahire'nin Kıpti yerlileri hem onların Arap hükümdarları görünüşte anlaşılması imkansız inşaat teknikleri üzerine spe-külasyon yapmakta serbesttiler. Tek başına Kral Dairesinin üzerine yerleştirilmiş 70 tonluk granit blokların varlığı bile çok kolaylıkla doğaüstü müdahaleye dair fikirler uyandırabil-mesi mümkün olan, düşünmesi bile imkansız bir korku ve hayranlıkla ziyaretçilerin dikkatini çekmiş olmalı. O zaman-daki birine, Büyük Piramit, şayet hayalet kökenli bir ırk gibi değilse de, insan kavrayışının ötesinde büyümlü kabiliyetleri olan birinin ürünü gibi gelmiş olsa gerek.

Acaba bundan dolayı mı Eski Mısırlıların kabul edilen mi-rasçıları olan, Eski Kahire'nin Kıpti papazları böyle saçma hi-kayeleri yaratmaya zorlandı? Bütün olan biten bu mu: Kesin olarak anlayamadıkları şeyleri açıklamak için kafalarından do-ğaüstü rivayetler uyduran, cahil Kıptiler veya daha doğrusu Araplar -yoksa bu tür söylenceleri. gerçekte bir takım temeli var mı?

Birlikte gerçeklere bakalım.

Mesudi'nin merak uyandıran rivayetinde ileri sürmekte ol-duğu, sonraki bloklar bir çeşit aletle, muhtemelen bir çubuk

¹⁹ Mas'udi, Vyse'de ek olarak alıntı yapılmıştır, cilt 2, sayfa 325.

veya bir değnekle çakılmadan önce, yazılmış büyülu papirüslerin piramitlerin yapımında kullanılan taş blokların altına sokulduğudur. Bir şekilde bu onların hem havaya yükselmesini hem de, bir 'krallık' kübit ölçü birimi 0.5773 metre ile, 150 kübit eşit, 'bir ok menzili mesafesinde' yol almasını sağladı.²⁰ En temel fizik bilgisiyle bile, Mesudi'nin Eski Mısırlıların, taşları çakarak (vurarak), aynı sonuca ulaşmak için yeniden çakılmadan önce, yapı bloklarının yerçekimine karşı koymasını ve yaklaşık 86.5 metre bir mesafe zemin üstünden hareket etmesini sağlayan bir çeşit devamlı ses titreşimi kurabildiklerini ima ediyor olduğu belli. Bir ilk hamle yaparak, Newton'un ilk devinim kanunundan faydalanabilmişlerdi. Bu hareket eden bir nesnenin, dıştan bir güç onu yapmaktan alıkoymadığı takdirde (bu durumda, yerçekiminin geri dönüşü), aynı hız ve aynı yönde yol almaya devam edeceğini savunur.

Tarihçiler, Mesudi'ninkiler gibi sahte tarihi çalışmalarını gözden geçirdikleri zaman, muhtemelen Kıptilerin soylu atalarının itibarını yüceltmek amacıyla yaratılmış, böyle çılgın iddiaları tabansız fantazi olarak bir kenara itmekte haklılar. Bundan dolayı bir çeşit sesi havaya yükseltme usulünün büyük taş blokları çok uzun mesafelere nakletmek için piramit inşa edenler tarafından kullanılmış olabildiğini ileri sürmek besbelli tamamen saçma kabul edilebilir.

Ama Mesudi aptal değildi. Ona ardından gelen tarihçiler tarafından 'Arapların Herodot'u gözüyle bakılıyordu -Arap edebiyatı araştırmacısı Reynold A. Nickolson tarafından 'haksız sayılmayan' diye görülen bir ünvan.²¹ Buna ilaveten, Arap yazar İbni Haldun Mesudi'den imam il-mu'arrikin, 'tarihçilerin imami', kelimenin tam anlamıyla 'tarihin babası' olarak söz eder.²² Bu yüzden önce gerçekliğine dair bir takım kanıt verilmeksizin körü körüne uzun masalları kabul etmiş olması mümkün değildir.

Öyleyse bu eski Kıpti masalından ne çıkarabiliriz?

²⁰ Tompkins, sayfa 47,106, onyedinci yüzyıl bilim adamı Isaac Newton'ın eseri ile kıyasla.

²¹ Nicholson, sayfa 353.

²² age. sayfa 353 n.3.

Belki de meseleyi orada öylece bırakmalıydım, ama Mısır'ın Sfenks-inşaa eden çok Eski kültürünün ve/veya onların piramit-inşaa eden torunlarının, modern dünyada bilinmeyen bir tarzda ses teknolojisi kullanarak siklopik yapılar inşa edebildikleri fikri bana anlamlı geldi. Acaba bu insanlar gerçekten böyle hayali mümkün olmayan kabiliyetlere sahip miydiler? Acaba eski kültürler gerçekten doğal güçleri günümüzde akıl olmayacak bir usulde kontrol edebiliyorlar mıydı? Kesin olarak söyleyebileceğimizin hepsi Büyük Piramit'in Pitagor geometrisi, eski metroloji, π matematik değeri ve yeryüzünün jeodezik ölçümlerinin derin bir kavrayışını şifre ediyor gibi görünmesinin yanısıra, en eski Mısırlıların 200, hatta belki 468 tonluk taş blokları belli bir kolaylıkla taşıyabildikleridir. Bu bilimlerin hepsi firavun dönemi Mısırlılarınca bilinmekteydi ve daha sonra hepsi tarafından unutuldu ama ancak birkaçı derinlerdeki gizemi biliyordu. Bu sebeple bir zamanlar dünyanın yitip giden ve bir daha *asla* bulunmayan bir ses kavrayışına sahip olması olası mıydı?

TEOSOFİK DAYANAK

Eski Mısırlıların ses gücünü kullanarak taş blokları hareket ettirebildikleri inancı yeni değildir. Piramit inşa edenlerin, Yunan filozofu Platon'un çalışmalarında belirtilen kayıp Atlantis kıtası gibi çok evvelki bir uygarlıktan üstün bir teknolojiyi miras aldıkları gizli ilimler yazarları tarafından sık sık kanıt olarak anımsatılmaktadır. Örneğin, medyum ve yazar Helena Petrovna Blavatsky tarafından 1875'te kurulan, Doğu etkisinde kalmış Teosofik Derneği'nin bir taraftarı olan, Annie Besant adında bir kadın, 1908 yılında *The Pedigree of Man* (İnsanoğlunun Seceresi) kitabında şunları yazdı:

... ['siklopik' şehirlerin ve 'Mısır'ın kudretli piramiti'nin yapımında kullanılan] bu taşlar ne kaslı vücutlarla ne de modern malzemenin ötesinde güçlü, hünerli aletlerle yükseltildi: Dünyevi manyetizma güçlerini anlayan ve kontrol

edebilenler tarafından yükseltildi, öyle ki taş, bir parmağın dokunuşuyla, ağırlığını kaybeder, ve tayin edilen yatağına dayanmak üzere havada süzülerek yol alır.²³

Madam Blavatsky'nin havarilerinden bir başkası, A.P. Sinnett, 1924 yılındaki *The Pyramids and Stonehenge* (Piramitler ve Çemberli Taş Anıt) kitabında Eski Mısırlıların teknolojisi ile ilgili benzer sonuçlara varıyordu ve bunu şöyle belirtiyordu.

Bu büyük örnek binada kullanılan devasa taşların el ile idaresi, ayrıca Büyük Piramit'in kendisinin yapımı da sadece, Mısır uygarlığının çöküşü ve Orta Çağların barbarlığı sırasında insanlıkça yitirilen ve modern bilim tarafından henüz bir daha bulunmayan doğanın güçleriyle ilgili bazı bilgilerin bu hizmetlere aktarılmasıyla açıklanabilir²⁴ İnşaatlarını [yani, piramitleri] idare eden usta kişiler bu işlemi kullanılan taşların kısmen havaya yükseltilmesiyle kolaylaştırıyordu.²⁵

19. yüzyılın son ve 20. yüzyılın ilk dönemlerinin Teosofistleri tarafından inanılan bu tür görüşler, Mesudi'nin piramitlemin yapımına ilişkin rivayetinin bir tercümesine ya da Madam Blavatsky tarafından ilhamla bildirilen, henüz hiç netleştirilmemiş gizemli bilgiye dayanıyordu. Bu tür iddialar sadece Eski Mısırlıların bugün başarılardan çok daha büyük bir süper teknolojiye sahip olduğu fikrine ağırlık kattığı oranda önemlidir.

ON'UN PAPAZLARI

Bu fikirler görüldüğü kadar meydan okuyucu ve devrimci olsa da, sağlam gerçeklerle veya kanıtlarla doğruluğu hiç ispat edilmedi. Bu eksikliklerine rağmen, Walter Owen adında bir İngiliz yazar tarafından bir romana konu edilmeye sebep oldu-

²³ Besant, sayfa 111-112.

²⁴ Sinnett, sayfa 16.

²⁵ a.g.e. sayfa 23.

lar; kaderin garip bir çarpıtmasıyla bu, bütün bir yeni nesli Mısır'ın kayıp ses teknolojisine inandırmayı sağladı.

Owen eski zamanlardan bu yana bir bilinmeyen veya gizli geleneğin Batı uygarlığına şekil vermekten sorumlu olduğuna inanıyordu ve bu temayı *More Things in Heaven* (Gökteki Başka Şeyler) başlıklı, 1947'de yayımlanan bir kitabında romanlaştırdı. Romanın konusu çoğunlukla Buenos Aires'te özel bir kütüphane içinde geçer ve insan ilişkilerinde bu gizli kardeşliğin zamana karşı etkisini kanıtlamak çabası içinde, ana karakteri dini veya esrarlı meseleler üzerine gerçek veya kurgusal çalışmalardan alıntılar okur.

Hikayedeki bir noktada, Owen dikkatini Eski Mısırlılara çevirir ve '*Hieratica of Hamarchis Alexandria*' olarak isimlendirilen kurgusal büyük bir kitaptan aşağıdaki ifadeyi aktarır;

Belli ki eski zamanlarda On'un papazları [Aşağı Mısır'daki Heliopolis'in kutsal kitapta geçen ismi] temel unsurların ruhlarını hakimiyetlerine tabi kılmakla mucizevi sanat bilgisine vakıflar ve kanıtları bugüne kadar ulaşan birçok harikaları yaptılar... ve büyülu sözler vasıtasıyla fırtınalar kopardılar, bin adamın kaldıramadığı taşları tapınaklarına havadan taşıdılar.²⁶

UFO'lar ve eski teknolojiler üzerine, sözde uçan daire ile 'temas kurucu' George Adamski ile popüler bir kitabı ortak yazan, Desmond Leslie isimli bir yazarın sorumsuz hareketleri olmasaydı, mesele orada kalabilirdi. *Flying Saucers Have Landed* (Uçan Daireler Yere Indiler) başlığıyla, kitap 1953'te yayınlandı ve dünyanın birçok ülkesinde başlıca en çok satan kitap olmayı başardı.

'Güç ve Büyük Piramit' başlıklı, 'bir bölümde, Leslie Owen'ın 'On'un Papazları'na dair sözünü, onun sırf kurgu olduğunu idrak etmeden Mısır'daki sesle havaya yükseltmenin kanıtı olarak aktardı.²⁷ Ancak ilgili sayfalardaki metni yanlış yorumla-

26 Owen, sayfa 66-7.

27 Leslie and Adamski, sayfa 174.

makla, Leslie bu sözü *the Hieratica of Hamarchis of Alexandria*'ya değil, François Lenormant adında ünlü bir Fransız ilim adamı tarafından yazılmış ve ilk olarak 1874'te Paris'te yayımlanan, Orta Doğu mitolojisi üzerine gerçek ve çok yetkili bir kitap olan *La Magic Chez les Chaldeens*, 'Keldanilerin Büyüme atfetmenin bir yolunu buldu. Leslie'nin namına bu gülünç hata hiç düzeltilmedi ve sonuç olarak kitaplarında Owen'in 'On'un Papazları' ifadesini, Lenormant'ın *La Magic Chez les Chaldeens*'nin gerçekten bu sözü kapsayıp kapsamadığını kontrol etmeyi dert etmeksizin, kullanmayı sürdüren sayısız eski gizem yazarı namına bir takım inanılmaz yazın yanlışlıklarına yol açtı.²⁸ Mesudi'nin Eski Mısırlıların büyük

²⁸ Sık sık bu yazarlar ya da onları çevirmenleri Walter Owen'in kurgusal 'On'un papazları' alıntısı hususunda ayrıca bir kanışıklık yaratmışlardır. Örneğin, 1963'te yayımlanan, çok-satan kitapları *The Moming of the Magicians*'in ilk İngilizce baskısında, Louis Pauwels ve Jacques Bergier 'On'un papazları'nın 'büyüsel sözler aracılığıyla' değil, 'ses aracılığıyla' taşları havaya kaldırdıklarına işaret eder. Sayfa 123'e bakın.

Daha kötüsü, Andrew Tomas'ın ilk 1971'de İngiltere'de yayımlanan *We are not the First* isimli hayli eğlenceli kitabı idi. Her nasılsa 'On'u 'Babil' diye yanlış okuyarak, Owen'in orijinal alıntısını şöyle aktarı: 'Seslerin aracılığıyla eski Babil'in papazları bin adamın kaldıramadığı ağır kayalar havaya kaldırılabiliyorlardı. [Yazanın vurgusu]! Sayfa 128'e bakın. Tomas'ın bu temelden hatası kasıtlı olarak alındı ve daha sonra Robert Scrutton tarafından *Secrets of Lost Atlantid* isimli 1978'deki kitabında -sayfa 111-12'e bakın- ve Roy Norvill tarafından *Giants -The Vanished Race of Mighty Men* isimli 1979'daki eserinde kopya edildi. Bu son örnekte yazar Tomas'ın gerçekleri çarpıtmasını şöyle yüceltmeyi başarmaktadır: 'Sesle kaldırılan taşlardan bahsedilen Babil kil tabletleri mevcuttur.' Sayfa 143'e bakın.

Son olarak, ilk 1977'de yayımlanan, Warren Smith'in *The Secret Forces of the Pyramids*'de, yazar yalnızca Walter Owen'in orijinal 'On'un papazları' alıntısını 'büyümlü sözler aracılığıyla' ifadesini 'büyümlü değnekler aracılığıyla' ile değiştirerek çarpıtmayı başarmakla kalmaz, aynı zamanda 'eski Babil'den çıkan kayıtlar, taşları kaldırmak için kullanılan sestem de bahseder' diye ifade ederek Tomas'ın yaptığı yozlaştırmayı körü körüne devam ettirir; böylelikle iki alıntının birbirini desteklediğini sanır! Sayfa 149-50'ye bakın.

Bütün bunlar kişisel teorilerine yeni soruşturma ya da teyit alanlarını arayan eski gizemler hakkındaki modern çağ kitaplarını incelerken son derece dikkatli olunması gerektiğini gösterir. Ben burada alınması gereken bir ders olduğuna inanıyorum.

Yanlış bir şekilde üne kavuşmuş 'On'un papazları' alıntısının arkasındaki orijinal kaynağın izini sürerken değeri ölçülemez yardımından dolayı Londra'lı araştırmacı

taş blokları yükseltmek için ses titreşiminin kullanımından faydalandıkları iddiasını desteklemek için bu kurgusal aktarma sözü kullanarak, mesele şüphesiz hakkettiğinden de çok daha fazla önem kazandı.

Araştırmamın bu safhasında kabul etmeliyim ki, sesin Vadi Tapınağı ya da Gize'nin piramitlerinin yapımında bir rol oynamış olabileceğine ikna olmadım. Yeterli zaman ve insan gücü verildiğinde her şeyin başarılabileceğini arkeologların defalarca iddia ettikleri gibi, açıklanabileni açıklamak için saçma sınırlara müracaat etmeye ihtiyacımız yok ır. Buna katılırdım, piramit inşa edenlerin gerçekten de, eski Kıpti masalının üzerine büsbütün yeni bir ışık tutan, yüksek derecede ileri düzeyde taş teknolojisine sahip olduklarını gösteren zorlu bir kanıtın olduğunu keşfetmeseydim.

macı Gareth Medway'a teşekkür etmek isterim. Ayrıca bu gerçekte var olmayan imayı araştırırken François Lenormant'in *La Magie Chez les Chaldeens*'in orijinal 1874 Fransız baskısını okuduğundan dolayı Amber McCauley'e teşekkür ederim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM



İMKANSIZ KESİNLİK



1880 Kasımında fırtınalı bir günde, büyük piramitlerin gizemi ve hayaline kapılan, genç ve çok hevesli bir İngiliz, Kahire'ye yelken açtı. Niyeti Gize Platosunun tapınakları ve anıtlarının o güne kadar teşebbüs edilmiş en gayretli ve teferruatlı incelemesine önderlik etmekte. Onun zamanında bulunabilen en ileri ölçüm teçhizatının yanı sıra, haydutların gayet doğal olarak Avrupalı yolcuları hedef olarak vurdukları, sıcak, kurak ve çok düşman bu çöl toprağında hayatını garanti etmek amacıyla yeterli gereçleri de yanına almıştı.

Sir William Matthew Flinders Petrie (1853-1942) Eski Mısır'a olan özlemine çok toy bir yaşta sahip oldu. Babası inşaat mühendisi William Petrie 1860'larda yeryüzünün büyüklüğünün jeodezik bilgisinin bir uçtan bir uca plan ve ölçümleri ile bulunabileceğine dair öteden beri savunulan inancı kanıtıyor gibi görünmesiyle müthiş derecede dikkati Büyük Piramit'e çekmiş olan, İskoçya Krallığının ünlü astronomu, Charles Piazz Smyth'in ateşli bir taraftarıydı. Ancak Smyth böyle mühendislik ustalıklarını Kutsal Kitapta küçümser gözle bakılan Eski Mısırlılara itibar etmekte aciz kaldığından dolayı, pi-

ramit inşa edenlerin Tanrının kendisinden esinlenmiş oldukları, aynı şekilde Rabbin Nuh'a Tufan'ın gemisini inşa etmesi ve Musa'ya Akit'in Sandığını yapması için ilham vermiş olduğu sonucuna vardı. Böyle önermeler kendinden sonra Robert Menzies adında başka bir İskoç 'piramitologunu' Büyük Piramit'in iç ölçümlerinin ikinci kez dünyaya geliş dahil, geçmiş, bugün ve geleceğe ait kehanetleri kapsadığını iddia edecek kadar tahrik etmişti.

Bu talihsiz durum Smyth'in Büyük Piramit'in tam isabetli geometrisi üzerine teorilerinin Menzies'in Kutsal Kitaba ait kehanetlere yönelik çılgın sanılarıyla bir arada toplanıp karışmasına yol açtı. Onun devrimci bulguları Ejiptoloji Cemiyeti'nce saçma bulunup bir kenara itildi ve popüler basında alay konusu oldu. Böyle bir alaya karşın, genç Flinders Petrie hiç şüphesiz Smyth'in olağanüstü iddialarının tesirinde kaldı. Babasının yol göstericisinin izinde gitmeyi ve Smyth'in teorilerini ilk ve son kez teyit etmeyi ya da reddetmeyi amaç edindi. Petrie Eski Mısır'ın anıtlarına geçmişin harikalarını kayda geçirmek ve istismar etmemek amaçlı samimi bir sorumluluk duygusundan doğan bir aşkla sarıldı, bazı çağdaşlarını en sert sözlerle suçladı. Örneğin, o sözümona altında insan şeklinde makineleşmiş aygıtlarla korunan gizli bir oda içinde hazine yattığına inanmış Ejiptologların idaresinde Sfenks Tapınağının harabelerinin patlayıcı maddelerle tahrip edilmesinden dolayı dehşete düştü. 'Tiksindirici' diye yazdı, 'her şeyin büyük oranda yıkılmakta olduğunu ve korunmasına çok az saygı duyul-duğunu görmek.'¹

Gize'ye varışını takiben, Petrie bütünü yapay olarak bir seviyeye getirilmiş platoyu incelemeye ve üçgenlere bölmeye koyuldu. Her şey en büyük olası doğruluğu elde etmek için iki defa kontrol edildi, ve o zaman yorumladığı üzere: " Usulüne göre küçültülüp, hesap edildikten sonra, kontrolden geçmiş gözlemlerle, bu kütlemin tamamının sonucu, yaklaşık bir çeyrek inçlik [6.3 milimetre] belirsizliğin geriye kaldığı çok kü-

¹ Deuel, sayfa 54.

çok bir ucun (noktanın) bulunduğu ve uçların çoğunun bir ucunun onda biri [2,5 milimetre] içinde sabitlendiği idi".²

Petrie Gize platosu incelemesini tamamladıktan hemen sonra, çok titiz doğruluk hususundaki benzer bir merakla dik katı tapınaklar ve anıtlarının iç kısımlarına yöneltti ('o zaman basitçe duvardan duvara ölçmek ve ayrılıkların nerede durduğuna ilgisiz kalmak yerine, her zaman bütün dik sathları ölçmede şakul sicimleri ve bütün yatay sathlarda bir düzleme aleti kullandım').³ Bu çok zahmet gerektiren işiyle o kadar meşguldü ki, sık sık akşam yemeğini bitirir bitirmez ve uğursuz turistler de ayrılır ayrılmaz, piramitlerin birinin artık katınlık çökmüş içine girerdi ve erken saatlere, bazen gün iyice işiyana kadar hiç çıkmazdı.⁴

Petrie tarafından yapılan bütün bu sıkı çalışmanın sonuçları, hemen farkına vardığı üzere, Smyth gibi piramitologların teorileri açısından 'katiyyen yıkıcı' idi.⁵ Onun tekrar gözden geçirilmiş ölçümleri evvelden Smyth tarafından hesaplamalarını yapmak amacıyla kullanılanlardan farklıydı. Sonuç olarak onlar onun bulgularının aksini ispat ettiler; ama bu Petrie'yi mutlu etmeyen bir şeydi, daha sonra itiraf ettiği gibi, 'güzel teoriyi yıkan çirkin küçük gerçeği' keşfedenin kendisi olmasını tercih etmezdi.⁶ Bununla birlikte, Smyth'ın teorilerinin bir kısmı, daha modern zamanlarda Livio Stecchini ve William Fix gibileri tarafından ustalikle yeniden canlandırıldı ve teyit edildi (*Birinci Bölüme bakın*).

Petrie, bununla birlikte, Büyük Piramit hakkında öteden beri savunulan bir inancı teyit etti -'dış tarafın açısı örneğin bir yarıçap olarak yüksekliği ile ulaşılan bir çembere eşit temel daireyi oluşturabiliyordu,'⁷ ya da diğer bir deyişle, yapının

² Petrie, *Ten Years' Digging in Egypt, 1881-1891* (Mısır'da On Yıllık Kazı, 1881-1891), sayfa 15.

³ *ibid.*, sayfa 19.

⁴ Tompkins, sayfa 101.

⁵ *ibid.*, sayfa 22.

⁶ Deuel, sayfa 56.

⁷ Petrie, *Ten Years' Digging in Egypt, 1881-1891*, sayfa 22.

orantuları kesin olarak pi matematik değerini ifade ediyordu.⁸ O ayrıca Kral Dairesinin Pitagor geometrisinin tam bir bilgisini gösterdiğini teyit etti.⁹

YURTTAŞLARININ ÇOK ÜSTÜNDE BİRKAÇ ADAM

Petrie'nin Mısır'ın piramit inşa edenlerine karşı şaşkınlık ve hayranlık duyması haliyle reddetmesi zor bir şey. Bu çok yüksek seviyede ileri teknolojiyen asıl sorumlu olanların bir 'Yeni Irk'a, Eski Krallık zamanlarında piramitler, tapınaklar ve anıtların yapımını idare eden bir seçkin yöneten sınıfa ait olduğuna inanmaya başladı.¹⁰

Çoğunlukla muhafazakar olan Petrie, onları sadece yurttaşları Mısırlılarınkinden çok üstün teknolojik becerilere vakıf bir seçkin grup olarak tasarlayabilmesine karşın, bu 'Yeni Irk'ın tam olarak kim olabilecekleri hiç netleşmedi. Onlar -hangi taşın kullanılacağından hangi aletlerin işe koşulması gerektiğine ve proje çerçevesinde binaya hangi açılar ve ölçümlerin dahil edilmesi gerektiğine kadar- her şeye karar veren usta zanaatkarlardı. Bir kez emirleri verildikten sonra, birçok iş tamamlanmak üzere Mısırlı iş gücüne bırakılmış görünüyordu, ki bu nokta Petrie'yi Büyük Piramit gibi binalardaki muhteşem işçiliğin yanısıra çok sık rastlanan affedilmez hataları defalarca eleştirmeye sevketmiştir. Mesela, Petrie Büyük Piramit'in beş hektarlık temelini sınırlarının belirtilmesinde sağlanan kesinliği 'yeteneğin bir zaferi' olarak tarif edebilmişken, 'hem uzunlukta hem de açılardaki hataları, birinin baş ucunu diğerlerinin üzerine koymak suretiyle kapatabilmişti',¹¹ diye ifade ederek, yapımını tamamlamakla yükümlü olanların 'şaşırtıcı dikkatsizlik ve beceriksizlikleri' onu hayretler içinde bıraktı.¹² 'Bu fevkalade çalışma ile yan yana'; diye itiraf etti, çeşitli tesvi-

8 Petrie, *The Pyramids and Temples of Gizeh* (Gize'nin Piramitleri ve Tapınakları), sayfa 93.

9 Tompkins, sayfa 101.

10 Wilson, Colin, sayfa 36.

11 Petrie, *Ten Years' Digging in Egypt, 1881-1891*, sayfa 19b

12 age.

ve etme, düzenleme, biçme ve delme örneklerindeki 'en tuhaf hatalar'.¹³

Petrie 'bu ilk dönemlerde sık sık rastlanan ince işçilik, her dokunuşu bir zafer olan yurttaşlarının çok üstünde birkaç adamı hesaba katınca öyle büyük bir okula ya da o yeteneğe çok bağlı değildi'. 'Ancak bu yolla onu aynı çağlarda rastlanan yapı ve heykeldeki kaba ve çoğunlukla hantal çalışmayla bağdaştırabiliriz'¹⁴ inancına vardı.

Oyleyse kimlerdi bu 'yurttaşlarının çok üstünde birkaç adam' ve en eski zamanlarında Mısır'da bulunduğu söylenen bu 'Yeni İrk' neydi?

Arkeolojik kanıt benzeri olmayan ileri bilgiye sahip bilinmeyen bir ırkın üyelerinin Mısır'da MÖ yaklaşık 3500-3100'deki hanedan öncesi dönem kadar erken zamanlarda ortaya çıktığı fikrini desteklemektedir. Yukarı Mısır'ın kuzey tarafındaki hanedan öncesinin son dönem mezarları 'kafatasları yerlilerinkinden daha büyük ölçüye sahip ve bedenleri daha büyük olan bir ırkın anatomik kalıntılarını' açığı çıkardı.¹⁵ Mısır'daki hanedan öncesi ve erken hanedan dönemi toplumu üzerine ayrıntılı bir çalışma yapan seçkin Ejiptolog Walter Emery bu keşiflerin o kadar çok tesirinde kaldı ki, 1961'deki Archaic Egypt (Eski Mısır) kitabında, şu sonuca vardı:

Bu insanların daha önceki bir nesilden doğduğuna dair bir iddia olası değil. İki ırkın kaynaşıp birleşmesi etkin olmuş olmalı ama bu öyle hızlı olmadı ki, birleşmenin bir şekilde gerçekleşmesi sözkonusu olabildiği zamanda, baştan başa bütün Eski Dönem boyunca uygar aristokrasi ile yerli kitle arasındaki ayrılık çok belirgin, özellikle de ölüyü gömme gelenekleri hususunda. Sadece İkinci Hanedan'a yakın, alt sınıfların, efendilerinin mezar mimarisini ve gömme usulünü adapte ettiğinin kanıtını buluruz.¹⁶

13 age., sayfa 20-1.

14 age., sayfa 21.

15 Emery, sayfa 39.

16 age., sayfa 40.

Öyle ise kimdi bu 'efendiler'? Kimdi bu iri yapılı yöneten elit tabaka? Yoksa Petrie'nin Mısır'ın taş teknolojisinden sorumlu 'yurttaşlarının çok üstünde birkaç adam'ı, 'Yeni Irk'ı mıydı? Emery onları Turin Krallık Kanunu'nun ilk kayıtlı firavunu Menes'in yükselişinden önce Mısır'ı inanılmaz bir biçimde 13,420 yıl yönettiğini söylediği şahin başlı tanrı Horus'un, *shemsu-hor*'ı, Yoldaşları veya Havarileri ile bir sayıyordu.¹⁷

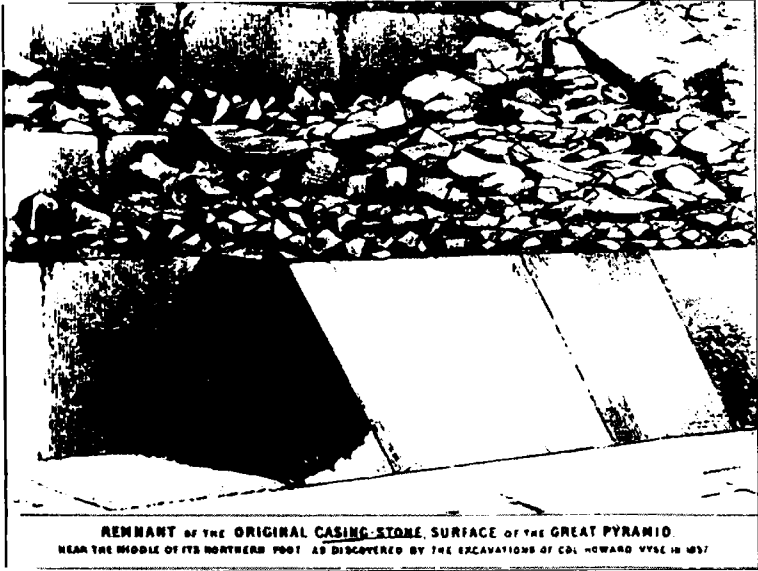
Emery'nin sözleri bu sebeple *shemsu-hor*'ların yalnızca Mısır'ın hanedan müessesesinin arkasındaki hakim olan güç değil, aynı zamanda Sfenks-inşaa eden Büyük Tanrıların ya da geriye hareket eden Aslan Çağıyla bağlantılı devir, İlk Zaman boyunca yaşamış, *netjeru*'nun torunları olduğunu da ima ediyordu. Onlar o dönem, aynı zamanda Gize piramitlerini idare eden ve Mısır'ın taş işçiliği teknolojisini başlatan, 'yurttaşlarının çok üstünde birkaç adam', usta taşçılar ve teknolojistler miydi?¹⁸

17 Schwaller de Lubicz, sayfa 86.

18 Emery sözlerine şöyle devam eder: 'Bu istilacıların ırksal kökeni bilinmemektedir ve Mısır'a nüfuz ettiklerinde aldıkları rota aynı şekilde çapraşıktır.' *Archaic Egypt*, sayfa 40'e bakın. O daha sonra, her iki uygarlığın ortak bir kökenini dolaylı hissettirdiği için, bu kültürün eşsiz mimarisini eski Mezopotamya'ninkine ile kıyaslar. O bu kuramsal kültür bağını 'üçüncü parti' olarak tabir eder; yine de ben 'Üçüncü Güç' terimini tercih ederim.

Sanırım, Emery iki ayrı etkiyi karıştırmaktadır; birincisi MÖ yaklaşık 9500'de, Sfenks-inşaa eden Büyük kültürün parçalanmasından beri Mısır'ın yerli ırkı ve ikinci olarak, MÖ yaklaşık 3500'de Mısır'a girmiş ve onun eski kültürü ve dine yeniden hayat vermiş ve belli hanedan ittifaklarını yeniden iddia etmiş gözükken aşikar bir Üçüncü Güç. Bu Üçüncü Gücün tam olarak kimler olabileceği belirsizdir; yine de kanımca, MÖ yaklaşık 4000 ve 3000'de en yüksek noktalarına ulaşmış ve şüphesiz MÖ yaklaşık 3000'de Eski Sümer'in temellerini etkilemiş, Lübnan'ın Fenike öncesi Byblos kültürü olması olası görünmektedir. Collins, 'Baalbek: Lebanon's Sacred Fortress' bakın.

Ayrıca 'Doğulu istilacıların Mısır'a Kızıl Deniz yoluyla giren Akadlar ve Sümerler olabileceğini ileri sürecek yeni kanıtlar vardır. Doğu çölünde bulunan binlerce duvar resimleri, Gize ve Abydos'taki gemi gömütlerinde keşfedilenler gibi, kelimenin tam anlamıyla düzinelerce kürekçiden itibaren, yüksek pruvallı açık deniz araçlarını gösterir. Bu duvar resimlerinin çoğunun, kökeninde hanedan öncesi olduğu düşünülmektedir ve pekâlâ denizcilik kapasitelerine sahip yabancı bir kültürün varlığını kaydediyor olabilir. 'Doğulu istilacılar' hakkındaki bütün so-



REMNANT OF THE ORIGINAL CASING-STONE SURFACE OF THE GREAT PYRAMID
NEAR THE MIDDLE OF ITS NORTHERN FOOT AS DISCOVERED BY THE EXCAVATIONS OF COL. HOWARD VYSE IN 1837

Büyük Piramit'in kuzey yakasındaki kaplama taşların kalıntısı.

ELMAS UÇLU BIÇKILAR

İleri teknikler, sosyal organizasyon ve piramit dönemi yöneten elit tabaka ile ilgili eşsiz bulgularına ilaveten, Petrie ayrıca başka, daha umulmadık keşifleri yapmaya koyuldu. Gize piramitleri, beraberindeki tapınaklar ve içerisindeki lahitlerin aynı zamanda birçok Eski Krallık mezarının içindeki bol sayıda mevcut birçok taş işi parçaların tasarımı ve imal edilmesinde faydalanılan taş kesme işlemlerinin tek kelimeyle inamlmaz olduğunu anladı.

Petrie, örneğin, Büyük Piramit'in kuzey yakasındaki kalıntı kaplama taşları muayene etti, ve onların imal edilmesinde ve yerleştirilmesinde sağlanan inanılmaz kesinlikle tek kelimeyle şaşkınlık içinde kaldı. Taşlar arasındaki ek yerlerinden ortalama kalınlığı yaklaşık 0.5 milimetre idi, ki bu Petrie'e göre,

rulara kapsamlı bir çalışma yapan araştırmacı ve Doğu tarihi uzmanı, Simon Cox onları, bir kısmı geçmiş çağlarda daha sulak olan çöl derelerinde kürekçileri tarafından çekilen, Mezopotamya araçlarının girşini gösterdiğine inanmaktadır. Cox ve Pegg'e bakın.

'en modern gözlükçülerin böyle bir uzunluktaki cetvel tahtaları ile rekabet eden bir doğruluk idi.¹⁹ Her bir blok rahatlıkla bir 16 ton ağırlıkta idi ve 'takriben 35 adım kare| 3.25 metre kare|'lik bir alanı kaplıyordu ve öyleyken bu büyük hacimlerine rağmen, piramit inşa edenler ek yerleri çok ince tabaka çimento ihtiva etse de, onları 0.5 milimetre içinde birbirine geçirmeyi başardılar. Petrie o zaman şunu kabul etmek zorunda kalmıştı: 'Sadece böyle taşları yanlarından tam temas ettirerek yerleştirmek dikkat gerektiren bir işti; ama bunu ek yerlerinden çimentoyla yapmak hemen hemen imkansız görünüyor!²⁰

Bu keskin mühendislikte faydalanılan teknikler açıkçası Petrie'i bocalattı. Ancak dikkatini Eski Krallık zamanlarında çok sık olarak kullanılan sert volkanik kayanın hazırlanmasında faydalanılan biçme ve delme tekniklerine çevirdiğinde, eski dünyaya özgü çok ileri bir teknolojiye sağlam bir kanıt buldu. Örneğin, Kral Dairesi'ndeki kapaksız kırmızı granit lahiti, veya sandığı incelerken, dış yüzeyinde ancak haddinden fazla uzun bir bıçkı ile yapılmış olması mümkün yatay ve dikey kesme işaretlerinin varlığını farkettiler. O ayrıca onun kuzey yüzünün köşesinde, batı tarafına yakın, bıçkının, onun geri çıkarılıp, işlemin yeniden başlamasını gerektirecek biçimde, sert granitin çok derinine işlemiş olduğunu gözlemledi. Bir diğer kesik yine çok derindi, öyleyse bıçkı görülüyor ki, geri çıkarılmış ve ikinci bir defa yeniden yerleştirilmişti. Tüm yüzey daha sonra hataları gizlemek niyetiyle cilalanmıştı.²¹ Benzer bıçkı işaretleri İkinci Piramit'teki sandık veya lahit üzerinde, aynı zamanda Gize platosuna dağılmış bulunan çeşitli kesme granit bloklar üzerinde de göze çarpıyordu.²²

Kral Dairesi'ndeki lahitin dış duvarı tam 2.28 metre uzunlukta olduğuna göre, Petrie 'bıçkı muhtemelen 9 adım civarında [2.7 metre] bir uzunlukta olmuş olmalı' şeklinde bir sonuca vardı.²³ Bu olağanüstü bir beyan, çünkü Petrie'nin pekâlâ

19 Petrie, *The Pyramids and Temples of Egypt*, sayfa 13.

20 age.

21 age.

22 age.. sayfa 76.

23 age.. sayfa 29

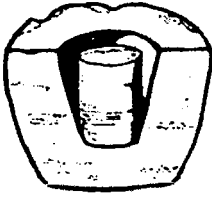
bildiği gibi, Mısır'daki kazılarda çıkarılan biçme araçlarına tek kanıt testere dişli ağızlı birkaç bronz bıçaktan ibarettir. Bunlar, bırakın dünyanın en sert kayalarından bazılarını, bir paket tereyağını kesmekten aciz olurdu.

Ejiptologlar Eski Krallık zamanlarının taş işçilerinin bronz bıçaklar kullandığı ile aksi bir fikirde değildiler. Ancak onların fikrine göre, böyle sert kayayı biçme işi yalnız kum temelli bir bileme maddesinin kullanılmaya başlamasıyla yapılabilirdi; bu, kesme aletiyle kesilen yüzey arasına konulduğunda, şüphesiz doğru baskı ve biçme hareketi uygulanmak şartıyla, taşı bilerdi. Petrie Eski Krallık taş kesicilerinin hemen hemen kesin olarak bu metodu kaymaktaşı ve kireçtaşı gibi daha yumuşak kayaları kesmekte kullandıklarını kabul ediyordu ama onun fikrine göre, bu çözüm siyah mermer, kırmızı granit ve siyah benekli yeşiltaş gibi sert volkanik kayaların kesilmesinde gerekli olan biçme işlemlerine cevap veremezdi. Kanıtı la-yıkıyla incelemeyen geçirdikten sonra, o, bazısı 2.7 metre uzunluğa varan, bronz bıçakların tahminen *mücevher* uçlu kesme dişlere sahip olmuş olması gerektiğini öne sürdü ve kendi hükümüne göre: 'Çalışmanın karakteri kesinlikle kesen mücevher olması itibarıyla elması işaret ediyor görünüyordu; ve yalnızca onun genel olarak nadir bulunuşunu ve Mısır'da mevcut olmayışını dikkate almak bu sonuçla zıtlık gösterir ve daha muhtemel materyal olan dayanıklı kristalize olmamış korindonu [yani safir, yakut veya zımpara] karşımıza çıkarır.'²⁴

Petrie bu mücevheri kesme uçlarının varlığını tarihi piramit taşına kadar giden çok sert yeşiltaşta kaseler üzerinde çalışarak saptadı. Bunların bazısı tam isabetli kesilmiş hiyeroglifler ve paralel hatlar taşımaktadır, ki bunlar ancak bir keskin mücevher uçlu oyma aletiyle oyulabilirdi. Yarmalar 'derinlik olarak hep düzenli ve hepsi bir şekildeydi ve ister tahtada ister yumuşak taşta çalışılmış olsun hep el gücüyle bir bıçkın kullanımıyla meydana gelmesinden başka bir şey olmayan' düzensiz dalgalanmalarla 'eşit uzaklıktaydı.'²⁵ O ayrıca Eski Kral-

²⁴ E. J. Petrie, sayfa 74.

²⁵ E. J. Petrie, sayfa 75.



Piramit çağı sırasında boru biçimli delme ile üretilmiş bir matkap deliği ve çekirdek gövdesi (Flinders Petrie'den sonra)

lık zamanlarında torna tezgahlarıyla beraber, yuvarlak bıçkuların kullanımına da kanıt buldu.²⁶ Evet, *torna tezgahları*. Gerçekten, o 'torna tezgahı Dördüncü Hanedan, modern atölyelerdeki kadar aşına olunmuş bir alet gibi görünmektedir' sunucuna vardı.²⁷ Hatırlanması gerektiği üzere, torna tezgahı endüstriyel teknoloji anlayışımızdan doğmuş bir modern icat-
tır.

Eski Mısır'daki torna çalışmasına güçlü kanıt güzel bir şekilde bazıları 'sadece kalın kart kadar ince', torna tezgahında biçim verilmiş yeşiltaştan kaselerden gelir.²⁸ Bunlar iki ayrı punta torna uçları, ya da bal-taları kullanarak kesilmiş iç bükey yüzeyleri teşhir eder. İki kesişen kavisin bir araya geldiği yerde, ince bir teğet nokta bırakılmıştır. Petrie bu tür etkilerin her ne yaptıysa bileme ya da kazıma sonucundan başka bir yolla olmadığına karar verdi. Onun görüşüne göre, bu kaseler çok yüksek seviyede bir ileri düzey torna tezgahının kalite damgasını taşımaktaydı -'korkusuz ve güçlü' ve bütünüyle eski dünyaya yabancı.²⁹

TAM İSABETLİ TAŞ İŞİ

Bununla birlikte, bu Petrie'nin Eski Mısırlıların taş teknolojisine yönelik keşiflerinin sonuncusu değildi; o ayrıca kayaların en sertinde boru biçimli delikler üretmiş bir matkabın varlığına zorlu bir kanıt buldu. Bir şekilde kesme aleti ince duvarlı bir silindir biçimli çekirdek yapmak için çevriliyordu. Daha sonra, matkap geri çekildiğinde, bu çekirdek, yumuşak dairesel bir delik bırakmak amacıyla aradan koparılıyordu. Oyuncular bu metodu kullanarak derinliği birkaç metre olan delik

26 age., sayfa 76

27 age., sayfa 77

28 Petrie, *Ten Years' Digging in Egypt. 1881-1891*, sayfa 28.

29 age.



Eski Krallık zamanlarında boru biçimli delme ile üretilmiş bir granit çekirdek (Flinders Petrie'den sonra)

ler açabiliyordu; bu deliklerin çapı 6 milimetre ile 12.5 santimetre arasında değişiyordu.³⁰ Düz ve yuvarlak bıçkılarda olduğu gibi, bu boru biçimli matkaplar kayayı delip geçmek için mücevherli kesme uçların kullanımını işe katmış görünüyor. Granitte kesilmiş bulunan en küçük delik çap olarak beş santimetre idi. Bundan daha küçüğü, kaymaktaşı ve kireçtaşı gibi daha yumuşak kayalarda bulundu yalnızca. Böylece Petrie bu deliklerin muhtemelen boru biçimli matkap ve bileme maddesi çamurunu birlikte kullanarak açılmış olduğu sonucuna vardı.³¹

Boru biçimli matkaplar Eski Mısır'da her çeşit amaca yönelik kullanılıyordu. Örneğin, Kral Dairesi'ndeki granit lahit iç kısmının boru biçimli delik dizileri yaratarak oyulup açıldığı'nın çok açık kanıtını teşkil eder. Çok uzun çekirdekler koparıldıktan sonra, her bir dikey teğet nokta bu tekniğin kullanıldığı'nın herhangi bir kanıtını ortadan kaldırmak amacıyla yassılaştırılmış ve yumuşatılmıştı. Bazı delikler, bununla birlikte, çok derine inmiş görünüyor ve varlığının her kanıtını ortadan kaldırmak için cilalama teşebbüslerine karşın, hâlâ görülebiliyor.³²

Daha küçük matkaplar kaymaktaşı, breş, somaki, yılantaşı, yeşiltaş, kızıl kuvars ve hatta ametist gibi kayalardan yapılmış vazoların çok güzel oyulmuş iç kısımlarını delmek için kullanılmış gibi görünüyor. Hakikaten büyüklükleri birkaç santimetre yukarı doğru sıralanan bu zarif kaplardan on binlerce var. Birçoğu, bazen küçük bir parmağın büyüklüğünü geçmeyen ağızlarla uzun, zayıf boğazlar ve omuzlar oyulmuş, ince duvarlı yumuşak, çukur iç kısımlara sahip.

³⁰ Petrie. *The Pyramids and Temples of Gizeh*, sayfa 76.

³¹ age.

³² age., sayfa 77.

Başlangıçta Petrie bu incelikle cilalanmış taş vazoların imalatında tabii tutulan yüksek seviye işçiliğin, onların Eski Krallık zamanlarına özgü olduğuna dair bir fikir verdiğine inanıyordu. Daha sonra başka başka örnekler, Eski Dönem denilen, Mısır tarihinin Birinci ve İkinci Hanedan dönemine ait, çok daha eski sanat düzeyinde, onu gelişimlerinin zaman çerçevesini yeniden gözden geçirmeye zorlayarak yüzeye çıkmaya başladı.³³ Zaman geçtikçe inanılmaz işçilikte yüzlerce taş vazolar Kahire'nin 480 kilometre güneyinde (300 mil), Naqada'daki mezarlık sitesinde yeni yapılan kazı çalışmasında yüzeye çıkmaya başladı. Bu örneklerin tarihi MÖ yaklaşık 3500-3100'de, bilinen ismiyle Gerze ya da Naqada II kültüre kadar uzanıyordu; ama bu sırada Petrie başka, daha baskın meseleler adına maalesef bu konuyu bıraktı.³⁴ Sanki bu tarz taş işi kaplar MÖ 3500 civarında adeta bir gecede sahneye çıkmıştı, öyle ki bu bazı ilim adamlarını imalatlarının arkasındaki teknolojinin ya da daha doğrusu vazoların kendilerinin aslen Mezopotamya'dan geldiği sonucuna varmaya sevketti.³⁵

Hyatt Henshaw

GÖRÜLMEZ KANIT

İlim adamları Eski Mısır'da faydalanılan tam kesinlikle taş oyma teknikleri üzerine uzun zaman kafa yordular. Modern Ejiptologlar hâlâ Kral Dairesi'ndeki lahit gibi granit maddele-re bakır aletler ve basit bir kumdan bileme maddesi kullanılarak biçim verildiğini düşünmektedirler.³⁶ Petrie bir bileme maddesinin sert taşı kesmede kullanıldığını hiç inkar etmedi ve açıkça bakır aletlerin kullanımıyla oluşan yeşil boyalı bıçkı kesiklerinde kuma rastlandığını kabul etti.³⁷ Bununla birlikte,

33 Wilson, Colin, sayfa 36.

34 age.

35 Adams, Barbara, sayfa 33.

36 Lehner, *Secrets of Lost Empires*'de, 'The Pyramid', sayfa 73.

37 Bıçkı ile biçme eyleminin yanı sıra çamur bileme maddesinin kullanımına dair görüşleri için Petrie, *The Pyramids and Temples of Gizeh* (Gize'nin Piramitleri ve Tapınakları), sayfa 74'e bakın. Sayfa 75'te şöyle ifade eder: 'Bıçkıların ağızlarının bronzdan olduğunu, bıçkı kesiklerinin yanlarındaki ve bir bıçkı kesiginde bırakılan kum taneleri üzerindeki yeşil lekeden biliyoruz.'

ının karşı çıktığı, bu tür tekniklerin Eski Krallık zamanları boyunca sert kayadan yapılan kaseler ve vazoların tam isabetli kesilmesi, biçim verilmesi ve delinmesini açıklayıp açıklamadığı idi. Onun aklına göre, sadece çok daha sert safir veya yakut uçlu kesme aletlerinin kullanımı eldeki delillerle kurulan bütün kriterlere uyuyordu. Mah sertlik ölçüsünün yedi katı, kuvarşın sertliğine denk herhangi bir kayanın bakır alet ve kum bileme maddesinin bir bileşimini kullanarak üstesinden gelmek gerçekte imkansızdır. Her ne kadar imkansız olsa da, elyelim, mor ametistten veya gül pembe kuvarştan yapılan güzel vazoları bu işlemi kullanarak oymak, bilemek, delmek ve cilalamak sorunlar ve hatalar yüzünden bozulurdu. Bir mekanik ayağa takılan çok daha sert bir kesme aleti tek gerçekçi çözümdür.

Ejiptoloji Cemiyeti piramit çağı boyunca mücevher uçlu boru biçimli matkapların kullanımına dair Petrie'nin görüşlerini akıllarından çıkarmaya eğilimli. Düz ve yuvarlak bıçklarla olduğu gibi, kazılar sırasında onların varlığına dair bir kanıt daha gün ışığına çıkmadı.³⁸ Bu, Petrie'nin vaktiyle, 'piramit işçilerinin büyük bıçkları ve matkapları krallık mal varlığı olmalı ve belki de onu kaybetse, bir adamın hayatına mal olurdu; öte yandan aletler yıprandığında, yıpranan hiçbir aletin atılmaması için bronz yeniden eritilir ve mücevherler yeniden ayarlanır' diye ifade ederek açıklamaya çalıştığı bir durumdur.³⁹

Petrie hâlâ ilk dönem Ejiptolojik keşfin saygın bir kahramanıdır. O bu konuyu, arkeolojik sitelerdeki farklı sanatsal seviyelerini dönemlerini ayırdetmek amacıyla uygun tabirle çömlükçilik tarih sıralamasını tertipleyerek, sağlam bir taban üzerine oturtmak için çok çaba harcadı ve ölümünden sonra Londra, Üniversite Yüksek Okulunda Petrie Ejiptoloji kürsüsünün tayini ile şereflendirildi. O ayrıca Smyth ve Menzies gibi 'piramit ahmakları'nın konuyu saptırmalarına da son verdi. Onun Gize platosunun anıtları ve binaları üzerine etraflı tet-

³⁸ Stocks, sayfa 598.

³⁹ Petrie, *The Pyramids and Temples of Gizeh*, sayfa 78.

kikleri bugün hâlâ otorite olarak görülmektedir; bu arada, ilk olarak 1883'te yayımlanan *The Pyramids and Temples of Gizeh* (Gize'nin Piramitleri ve Tapınakları) isimli yeni ufuklar açan çalışmasının 1990 baskısı, Mısır'daki Eski Medeniyetler Üst Konseyinin aşırı muhafazakar Ejiptologu Zahi Hawass tarafından yapılan ekleme ve düzeltmeleri içermektedir.

Petrie'nin modern Ejiptolojide oynadığı öncü rolüne rağmen, bugünün Ejiptologlarının onun safir veya yakut uçlu bıçkılar, matkaplar ve torna tezgahlarına ait iddialarını en azından biraz tuhaf buldukları da gerçektir. Kurucusu tarafından Mısır'da keşfedilen onbinlerce sanat eserine halen ev sahipliği yapan, merkezi, Londra'daki Petrie Müzesi'nin müdürleri bile ya tamamen beni bilgisizlikle suçlamayı ya da bana hanedan dönemine ait Mısır'daki taş oyma teknikleri üzerine standart metinleri ve makaleleri kaynak göstermeyi tercih ederek, açıktan açığa benimle bu meseleleri tartışmayı reddettiler.

DUNN'IN YÜKSEK-TEKNOLOJİLİ FİRAVUNLARI

Mesele burada kalabilirdi, Christopher Dunn adında bir Amerikalı alet uzmanı ve teknoloğu bu arkeolojik geleneksellik arenasına katılmasaydı. Petrie'nin Mısır'ın ileri taş teknolojisi hususundaki gözlemlerinden esinlenmeyle, o 1983'te *Advanced Machining in ancient Egypt*, 'Eski Mısır'da İleri Düzeyde Makineyle İmalat' başlıklı kuramsal bir makale yazdı.⁴⁰ Alet yapımı ve taş kesme ile ilgili geniş bilgisini bu gizeme aktararak ve tarafsız meslektaşları ve çalışma arkadaşlarına danışarak, kısa zamanda Eski Krallık zamanlarındaki mücevher uçlu bıçkılar ve torna tezgahlarının kullanımına yönelik Petrie'nin bulgularını inandırıcı buldu. Ayrıca o Gize'de, Saqqara'da ve Kahire Müzesindeki yapı bloklarını, lahitleri ve taş kapları incelemeyi geçirdikten sonra, bu iddiaları destekleyecek yeni kanıtlar buldu.⁴¹ Dunn, bununla birlikte, araştırmasını burada noktalamadı, aksine Mısır'ın taş işi teknolojisi

40 Dunn, 'Advanced Machining in Ancient Egypt'

41 Dunn, 'Hi-Tech Pharaohs?'

hususunda bugüne kadarki en devrimci keşiflerinden biri olacaktır bir çalışma yapmaya koyuldu.

Dunn, Petrie'nin Eski Krallık zamanlarında başvuru delme işlemleriyle yaratılmış olarak tanımlanan taş maddelerinin bu sınıflandırmasıyla bağlantılı olarak not etmiş olduğu sebebi açıklanamayan belirli özellikler üzerine uzun uzun düşünüp taşındı. Bunlar aşağıda gösterildiği şekilde özetlenebilir.

Petrie, ilk önce, boru biçimli delmeyle yapılan granit çekirdeklerin daima tepeye doğru, yani matkabın taşa girdiği noktada giderek inceliyor gibi görüldüğünü, öte yandan oyulmuş deliğin dairesel duvarının daima tepede daha geniş olduğunun görüldüğünü ortaya çıkardı.⁴²

İkinci olarak, Petrie gözden geçirilen granit çekirdekler üzerinde, mücevherli delme parçasının dalgalanma ya da kesinti olmadan düzenli, simetrik bir helezon biçimi vermek amacıyla daire çevresinde girdap gibi dönen mükemmel yivler bırakmış olduğuna, bir durumda 'bir yivin, dört dönüşlük bir uzunlukta, güç bela en az bir kesintiyle çizilebileceği'ne işaret etti.⁴³

Üçüncü ve belki de en anlamlı olarak, Petrie '[girdap gibi dönen] yivlerin kuvarsta bitişiğindeki feldispattaki kadar derin, hatta tersine daha derin' olduğunu gözlemledi.⁴⁴ Bu ilk olarak okunduğunda özellikle mantıklı görünmeyebilir ama herhangi bir jeoloğa göre bu görünüşte imkansız bir yargıdır. Granit üç temel unsurdan oluşmaktadır: Kuvars, feldispat ve mika. Kuvars feldispattan çok daha serttir, bu demektir ki, bir matkap öncekine göre sonrakinden daha hızlı geçmelidir. Bu, her bir yiv arasındaki genişliğin matkap feldispatı geçerken *daha büyük* olması gerektiğini ima eder, Petrie'nin özenle aşağıda işaret ettiği gibi, tersine bir şekilde değil:

Eğer bunlar[yivler] bir şekilde gevşek tozla [yani, bileme maddesinden çamur] yapılırsa, daha sert maddede -kuvars-

⁴² Petrie, *The Pyramids and Temples of Gizeh*, sayfa 76.

⁴³ age., sayfa 75.

⁴⁴ age.

ta-daha sığ olurdu: Oysa ki sabit bir mücevher uç [Petrie'nin görüşüne göre] bütün unsurlarda aynı derinliği yarıp geçmeye mecbur edilirdi; ve bundan başka, kuvarşın feldispatın ötesinde inatla ileri fırlamasını gözönünde bulundurursak ... yiv böylece derinlik olarak feldispatta kuvarşta göre daha az bile bırakılırdı.⁴⁵

Hangi olası işlem sert granitin boru biçimli delinmesinde bulunan bütün bu üç unsuru hakkıyla açıklayabilirdi? Bu, Christopher Dunn'ın bir alet yapımcısı olarak biriktirdiği geniş bilgi ve deneyimini kullanarak bulmaya kendini adanmış görevi idi. Ancak bu soruna olası bir çözüm ortaya koymadan önce, Petrie tarafından yapılan son bir gözlemi hesaba katmak da zorundaydı:

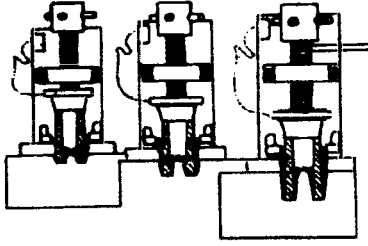
Matkaplar ve bıçkuların sert taşları delip geçmesinde oluşan hız ile görünen, baskı miktarı çok şaşırtıcı; muhtemelen en azından bir veya iki ton[luk] bir ağırlık, graniti keserken 4 inçlik [on santimetre] matkaplar üzerine konuldu. No 7'deki granit çekirdek üzerinde, kesimin helezonu 6 inçlik [15.24 santimetre] daire çevresinde .100 inçlik [2.54 milimetre] veya şaşırtıcı bir şekilde kuvarş ve feldispatı yarıp geçerken oluşan bir oranla, 60'ta 1'lik irtifa kaybeder.⁴⁶

Dunn Dayton, Ohio'da bulunan Rahn Granit Yüzey Kaplama Şirketinden Donald Rahn aracılığıyla, elmas uçları kullanarak dakikada 900 devirle dönen modern yüksek teknolojili matkapların, 5 dakikada 25 milimetrelik bir oranda granite nüfuz ettiğine dair bilgi edindi; bu, devir başına bir milimetrenin 0.0055'i oranında bir sonuç çıkarır.⁴⁷ Bu veri Petrie'nin he-

45 age.

46 age., sayfa 78. Bu çalışmada kullanılan 1885 baskısının kopyası tam olarak şöyle söyler: 'No. 7'de, granit çekirdek üzerindeki kesimin spirali 6 inçlik ya da 60'de 1'lik çember içinde 1 inç [.100 inç yerine] batar, ki bu şaşırtıcı olarak kuvarş ve feldispatı delme oranıdır.' Ölçümlerdeki bu değişiklik sırf yayıncıların namına bir basım hatasından olsa gerek ve okuyucunun kafasını karıştırmamak için metrinde düzeltilmiştir.

47 Dunn, 'Hi-Tech Pharaohs?' (Yüksek Teknolojili Firavunlar), Aralık 1995, sayfa 42. Bu, rakamları İngiliz ölçü birimleriyle verir.



*Modern zamanın boru biçimli delme işlemi
(Christopher Dunn'dan sonra)*

Uygulamalarına uygulansa, Eski Mısırlıların, Dunn'ın hemen farkına vardığı gibi, 'granitlerini 500 defa daha büyük [yazarın vurgusu] bir işleme (besleme) oranıyla kesebildikleri'ni ima ederdi.⁴⁸

Bu gerçekten de insafsızdı -4500 yıl öncesinin piramit inşaatçıları bugün piyasadaki en iyi elmas uçlu matkap aletlerinden 500 defa daha hızlı olarak granit delik açabiliyorlardı. Tanrı aşkına onlar bu olağanüstü sonuçları elde etmek için ne kullanıyorlardı? Kesinlikle çakmaktaşı aletleri veya bir kum bileme maddesinin kullanımını gerektiren bir bakır matkap değildi.

Dunn haliyle bu olağanüstü keşifle büyülendi ve bu yüzden bütün sorun üzerine uzun uzun düşünüp taşındı. Sonunda kendisi tarafından konulan bütün kriterlere uyan akla yatkın bir çözüm saydığı şeyi bulup çıkardığı zaman, bulgularını paylaşmak için sabırsızlandı. Ancak çözümü o kadar acayıpti ki, onun mantığına aynı bilmeceye kafa yoran diğer teknologlardan ayrı bir teyit alana kadar açıkça ilan etmeye cesaret edemedi.

Sabırla onların cevabını bekledi. Her biri mevcut gerçekler üzerinde çalıştı ve git gide, biri hariç hepsi kafa sallayıp, bunun kesinlikle olamayacağını söyleyerek, mücadeleden vazgeçti. Her gün Dunn son katılımcıya bir çözüm ortaya koyup koymadığını soruyordu ve karşılığında yalnızca hâlâ üzerinde çalışmakta olduğu söyleniyordu. Nihayet yüzünde bir mem-

nuniyet ifadesiyle Dunn'a geldi, kendi sözleriyle: ' Onlar öyle günü geçmiş bir makineye sahip değillerdi!' diyerek, imkansız kabul etmekte razı edildiğine karar vermişti.⁴⁹

Öyleyse neydi bu hem Dunn'ın hem alet yapımıyla uğraşan isimsiz meslektaşının birbirinden bağımsız olarak anlamış oldukları? Neydi her şeyden önce Eski Mısır'ın matkapla delme kapasiteleri üzerine onların takdirlerini kazanarak akıllarına durgunluk veren?

Petrie boru biçimli bir matkabin granit içinde devir başına 2.54 milimetre ilerlemesi için, bir veya iki tonluk devamlı bir baskının uygulanması gerektiğine karar vermişti. Dunn kendi görüşüne göre, yalnız bir delme metodu bütün ihtiyaçlara uyduğu için, buna katılmadı. Piramit inşa edenler bugün ultrasonik (yüksek frekanslı) delme olarak bilinen bir işlem kullanmıştı. Bu işitilmez, çok tiz bir ses girişinin, elmas uçlu bir matkap aletinin inanılmaz bir hız oranında titremesine neden olduğu bir işlemdir.

Ultrasonik delme aleti, beton veya kaldırım taşları gibi sert yüzeyleri delip geçmek için caddelerde kullanılan daha iri hava basınçlı kaya delgisi veya hava basınçlı matkap ile çok benzer kurallarla çalışır, hızlı titreşimler kesme aletinin aralıksız şekilde kaya içinde bir delik açmasına neden olur. Bu ileri düzeydeki işlem bugün mühendisler tarafından çelik, karbit, seramik ve yarı ileticiler gibi sert veya kolay kırılır maddelerdeki tuhaf biçimli deliklere makine ile tam isabetli şekil vermek amacıyla kullanılmaktadır. Bileme maddesi çamuru veya çömlekçi çamuru kesme süratini artırmak amacıyla sık sık kullanılır.⁵⁰

Bu teoriye dayanak olarak en keskin kanıt yüksek frekanslı sesin, saniyede 19,000 ve 25,000 arasında bir dönüş oranında titreten matkap aletinin kuvarsı ondan daha yumuşak olan feldispattan çok daha hızlı süratte kesip geçmesine olanak verdiğidir, çünkü kuvars taşı kesmede kullanılan ultrasonik atışlarla aynı oranda yankılanır (çınlar). Uyumlu bir partner ola-

49 age.

50 Dunn, 'Hi-Tech Pharaohs?', Ocak 1996. sayfa 38.

al, kuvars bu sebeple daha az direnç gösterir. Dunn'ın deyimiyle "Bildik metodlar kullanıldığında olduğu gibi, kesme eylemine karşı koymak yerine, kuvars yüksek frekanslı dalgaların uyum içinde tepki vermeye ve titremeye kolay sevk edilir ve delme onu kestiği sırada bileme eylemini kuvvetlendirir."⁵¹

Diğer hiçbir delme metodu Petrie tarafından incelenen granit çekirdeklerde tespit edilen özelliklerin tamamına cevap vermez. Ancak piramit inşa edenlerin sert kayayı delip geçmek amacıyla mücevher uçlu matkaplara destek olması için yüksek frekanslı sesi kullandıklarını ileri sürmek, bırakın bir Ejiptoloji ilim adamını veya öğrencisini, herhangi bir ileri fikirli kişiye de bütünüyle inanılmaz gelir. Bununla birlikte, Eski Mısır'da elmas gibi kesme uçlar taşıyan düz ve yuvarlak bıçkıları ve mekanik torna tezgahlarının varlığını ileri süren boş hikaye türünden izlerin yanı sıra, bu kanıt her yönüyle apaçıktı. hem de Ortodoks tarihçilerin daha tekerleğe bile sahip olmadığını söylediği bir dünyada. Bütün bunların en çarpıcı yanı böyle ileri teknolojinin sadece geçtiğimiz 200 yıl içinde, birçoğunun sadece son 50 yılda icat edilmiş olduğu gerçeğidir. Petrie boru biçimli matkaplarla açılan delikler ve granit çekirdeklerde bırakılmış muammanalı ipuçlarına bir çözüm bulamadıklarını anlamak bir yirminci yüzyıl son dönem teknologuna nasip oldu. Daha ne kadarını bu alanda başka ilerlemeler yapıldıkça Eski Mısırlılara mal edeceğiz?

Yalnızca Mısır teknolojisine yönelik anlayışımızı değil, aynı zamanda taş işi imalatında sesin bir kilit rol oynamasının, piramit inşa edenlerin ve hatta muhtemelen Sfenks-inşa eden daha Eski kültürün büyük taş bloklarını havaya yükseltip nakletmek için ses titreşiminden yararlandıklarına dair Mesudi tarafından ortaya atılan iddiayı güçlendirmeye başladığı ile ilgili bilgiyi de şiddetle yeniden gözden geçirmeye kendimizi zorlanmalıyız.

Granitte delikler açmak bir yana, acaba ses gerçekten duvarlar inşa etmekte kullanılabilir mi? Bugün bile çok az anlaşılan sesin acaba bir zamanlar bir öneme sahip olmuş olması mümkün müdür?

kün mü? Mısır'ın kendisi bana, çok uzak atalarımızın şu anki düşünüşümüze yabancı olan bir ses teknolojisi tarzına sahip olduğunu gösterecek başka bir kanıt sunamadı.

Christopher Dunn'ın bulguları temelden sarsıcı, ikna edici ve akla yatkındı ve birçok açıdan o, mirasları dünyanın hâlâ anlamaya uğraştığı jeodezi, coğrafya, matematik, metro-loji ve bilime olan hakimiyetlerini gösteren, piramit inşa edenlerin eriştiği olağanüstü yüksek seviyede bilgeliklerini tamamen teyit etmiş oldu. Ancak benim kısa süre sonra farkına vardığım üzere, yapı bloklarını nakletmek ve duvarlar inşa etmek amacıyla sesin kullanıldığına dair efsaneler Mısır ile sınırlı değildi. Bu tür hikayelere, sadece eski medeniyette değil, aynı zamanda engin bir ses teknolojisi anlayışını günümüz yüzyılına kadar korumuş görünen yakın bir çağdaş kültür arasında da rastlanıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM



BORU SESIYLE



Dünyanın her yerinde, geçmişte medeniyetin kurucularının ilk şehirleri kurarken sesin gücünden faydalandıkları bir zamanı kaydeden halk öyküleri vardır. Bunlardan hiçbir yer bir zamanlar Titicaca gölü isminde sınırsız büyüklükteki iç denizin kıyısına uzanmış Bolivya Altiplano'daki büyük hisar, Ti-huanaco harabelerinden daha gizemli değildir ve öyle ki, bölgenin sert jeolojik ve iklimsel değişikliklerine karşın, hâlâ sahil hattından inanılmaz bir 19 kilometre (12 mil) mesafede uzanmaktadır.

Geniş bir alana dağılmış bir dizi megalitik yapılar, çoğunlukla tapınaklar, yanı sıra birçok oyulmuş yekpare taştan direkler ve her biri muntazaman 100 tonluk yere düşmüş yapı blokları. Modern zamanlarda yeniden inşa edilmeden önce, Ti-huanaco'dan kalanların birçoğu, sanki alabildiğine yıkıcı gücün görülmez bir eliyle yere devrilmiş gibi boylu boyunca uzanmış bir vaziyetteydi. Aslına bakarsanız, akibeti güçlü olasılıkla depremler ve seli kapsayan bir dizi doğal felaketler ile meydana gelmişti-¹ Titicaca gölünü de deniz seviyesinden yu-

¹ Bellamy, sayfa 72-4.

karıya, deniz seviyesinin üç kilometre üzerine (iki mil) bugünkü pozisyonuna itmiş görünen olaylar zinciri.² Bu eski şehrin tarihi tartışmalı çıktı. Eski, çok çok eski. 1911'de La Paz Üniversitesinden saygın arkeolog Profesör Arthur Posnansky tarafından idare edilen detaylı bir tetkik kuruluş tarihi olarak MÖ yaklaşık 15,000'i ve yıkılış tarihi olarak, muhtemelen son Buzul Çağının en son dönemlerine eşlik eden küresel felaketlerin olduğu sırada, MÖ 10.000 civarında bir zaman işaret etse de, kimse gerçekten kaç yaşında olduğunu bilmiyor.³ Gelenekçi arkeologlar ve tarihçiler genellikle bu siteye ancak MS 700 olarak bir tarih koysa bile,⁴ diğer ünlü ilim adamları Tiahuanaco'nun alabildiğine eskiliğinde hemfikir oldular.⁵

Tiahuanaco harabelerinin ortasındaki yapı 10 ton civarında ağırlıkta gelen, taştan kocaman bir kemeraltı yolu, Güneşin Giriş Yoludur. Yüksek kabartmada yüzü oyulmuş, uzun asalar tutan bir erkek figürü görülür. Bu Tiahuanaco'nun efsanevi kurucusu olan, başlangıçta Titicaca gölünün ortasındaki bir adadan çıkıp gelen ve topluca 'Viracocha' diye bilinen havarileriyle, gittiği yerlere medeniyeti yaymak amacıyla kuzeye hareket etmeden önce, Tiahuanaco şehrini kuran, Ticci Viracocha veya Thunupa'dır.⁶

Fetihten sonra Tiahuanaco'yu kısa bir süre ziyaret eden bir İspanyol seyyaha yöresel Aymara Kızılderelileri tarafından anlatılan bir hikaye şehrin asıl kuruluşunun *Chamac Pacha* veya İlk Yaratılış çağında, İnkaların gelişinden çok önce olduğundan bahsediyordu. İlk yerleşenleri, onların dediğine göre, doğaüstü güçlere sahiptiler, onun için taşları mucizevi şekilde yerden havaya kaldırılabiliyorlardı, '[...dağdaki taş ocaklarından] bir boru sesiyle havadan taşınıyordu.'⁷

2 Delair ve Oppé.

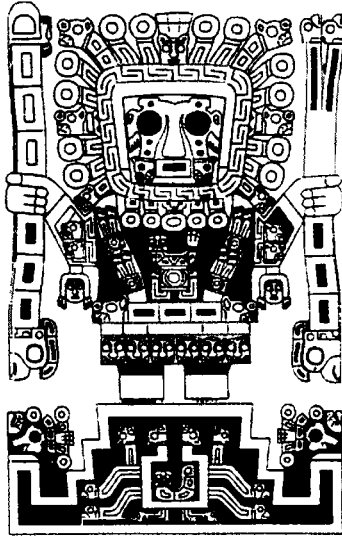
3 Posnansky, Cilt 2, sayfa 87-92. Ayrıca Bellar: 'e bak.

4 Bu ilim adamları Potsdam Astronomi Rasathanesinin müdürü, Dr. Hans Ludendorff ve üç astronom: Bonn Üniversitesinden Profesör Dr. Arnold Kohlschütter, Potsdam Astrofizik Enstitüsü'nden Dr. Rolf Müller ve Specula Vaticana'dan Dr. Friedrich Becker. Posnansky, Cilt 2, sayfa 47'e bakın.

5 *The Times, Past Wolds: Atlas of Archaeology*, sayfa 212.

6 Spence, sayfa 306-7.

7 Osborne, *Indians of the Andes: Aymaras and Quechuas*, sayfa 64; Time-Life Books, *Feats and Wisdom of the Ancients*, sayfa 55.



Tiahuanaco'daki Güneşin Giriş Yolu üzerinde, bilinen tabiriyle takvim duvar süsünden, Inka öncesi kavmin bilgelik-dağıtıcı, Viracocha

Bolivya Mısır'a göre kürenin karşı yakasındadır ama yine burada Amerika'nın eski halklarının da bizim bugünkü algılayışımızın ötesinde bir ses anlayışına sahip olduklarını ileri süren bir kanıt vardı. Eğer herhangi bir çeşit tarihi gerçekliğe dayanmıyorsa, bu tür mitler nereden çıkmaktadır? Acaba bu oldukça ayrı söylenceler bir şekilde birbiriyle bağlantılı olabilir mi? Hem Tiahuanaco hem Gize'ye kuruluş tarihleri olarak MÖ yaklaşık 15.000-10.000, son Buzul Çağının son dönemi öncesinde bir zaman pay biçildi; öyleyse acaba şimdiye dek bilinmeyen bir küresel kültür tarafından dünyanın farklı taraflarına sonik teknoloji ihraç edilmiş olması mümkün müydü?

Bolivya ve Peru'nun Aymara Kızılderililerinin ilk zamanlardaki İspanyol seyyahlara ve tarihçilere ayrıca anlattığına göre, Viracocha sadece bir medeniyet getiren kişi ve mucize işçi değil, aynı zamanda bir bilim adamı, bir heykeltıraş, bir agronomist ve 'dar ve derin derelerin sarp yanlarına biçim verilmesi amacıyla ve onları desteklemek ve yükseltmek için duvarlar örme suretiyle taracalar ve tarlalar meydana getiren' bir mü-

hendisti.⁸ Ancak onlardan farklı olarak, Ticci Viracocha soluk benizli, mavi gözlü, sarı veya beyaz saç ve sakallı, geniş yapı-lyıdı.⁹ Uzun beyaz, belden kemerli bir tunik giyerdi ve 'otori-ter bir tavra sahip olduğu söylenirdi.'¹⁰ Zaman içinde Güney Amerika'nın büyük ilim-getireninin, halk adetleri ve efsane-lerinde onun besbelli Kafkasyalı görünüşünü vurgulayan, portresinin çizilmesi böyle. Garip olan şu ki, taş bloklarını gi-zemli yollarla hareket ettirebilme yeteneği atfedilen bizzat o idi. Bir rivayet onun bir kere bir göksel 'ateş' yarattığı, 'onun kumandasıyla söndürüldüğü, taşlar ateşte yanmasına rağmen, büyük bir ustalıkla, sanki onlar mantardan yapılmışçasına, büyük blokların elle kaldırılabilirdiğinden bahseder.¹¹ Kimdi tam olarak bu beyaz benizli Viracochalar ve neden onlara taş bloklarını tamamıyla doğaüstü vasıtalarla hareket ettirebilme yeteneği atfedildi?

KÜÇÜK BİR ISLIK ÇAL

Kuzeye doğru Meksiko'nun Yucatán Yarımadasına hareket edince, kesif orman peyzajı arasına gizlenmiş, inanılmaz bilge-lik ve kültüre sahip Kolombiya öncesi bir uygarlık olan, Ma-ya'nın eski tapınaklarına rastlarız. Engin uygarlık bilgisini çok daha önceki bir kültürden miras aldıkları belli iken, onların olağanüstü imparatorluğu miladi tarihin ilk milenyumuna sıra-sında gelişip büyüdü. Mayalar inancın ötesinde, yalnız gökyü-zünün dönüşleri ve yıldızların hareketi ile değil, ayrıca zama-

8 Hancock, sayfa 47, *Narratives of the Rites and Laws of the Yncas*'de (Clemens R. Markhem çev. ve baskı), Hakluyt Society, London, 1873, Cilt XLVIII, sayfa 124'deki Francisco de Avila'nın 'A Narrative of the Errors, False Gods and Ot-her Superstitions and Diabolical Rites inwich the Indians of the Province of Huarochiri Lived in Ancient Times' (Huarochiri Eyaletinden Kızılderelilerin Es-ki Zamanlarda Yaşadığı Günahlar, Sahte Tannlar, Diğer Batıl İnançlar ve Şeyta-ni Ayinlerin bir Hikayesi'ni) aktarıyor.

9 Osborne, *South American Mythology*, sayfa 68-9, 72,74,78,87; Hemming, say-fa 97.

10 Osborne, *South American Mythology* (Güney Amerika Mitolojisi), sayfa 74,87.

11 age., sayfa 76

nın geçişi ile de zihinlerini meşgul ettiler. Örneğin, onların karmaşık uzun hesaplı takvim sistemi milyonlarca yıl öncesinin tarihlerini, denk geldikleri tam gün ve ayı doğru olarak belirterek kusursuz bir şekilde hesap edebiliyordu.¹²

Maya tarafından bırakılan en gizemli tapınak komplekslerinden biri efsanenin aslen cüce bir ırk tarafından kurulduğunu iddia ettiği, Uxmal'inkidir.¹³ Bununla birlikte, daha da ilginç olanı, bir Maya efsanesinde adı geçen bu mitolojik cüceler hakkında verilen ilave bilgidir, ki bu "Yapım işi onlar için kolaydı, bütün yapımları gereken şey ısıklık çalmaktı ve ağır kayalar yerlerine doğru hareket ederdi" diye iddia eder.¹⁴ 'Taşları binalardaki doğru pozisyonlarına göre bir araya getirmek için veya odunu çalılıktan ocağa kendiliğinden gelmesine sevk etmek için sadece ısıklık çalmaya ihtiyaç duymalarıyla,' bu kudretli cücelerin İlk Yaratılış zamanındaki ilk dönemin bütün tesislerinden sorumlu oldukları söylenmekteydi.¹⁵ Onların görünüşteki doğaüstü güçlerine karşın, birçoğu 'kayıklar olarak [gördükleri] yeraltı su depolama haznelerine benzer büyük taş sarnıçlar' içinde yeraltında saklanmaya teşebbüs etmiş olsalar bile, cücelerin her yanı kuşatan selde yok oldukları söylenmekteydi.¹⁶

Bir kez daha karşımızda, taş duvarlar yapmak amacıyla sesin gücünden faydalanabilen bir tufan öncesi ırkı ile ilgili soyut ve belki de karmaşık hikayeler vardı. Böyle masallara cahil fantazileri olarak kolayca yol verilir ama Mısır'ın ve Amerika'nın yerli halkları en eski anıtlarının yapımında sese önem vermek hususunda yalnız değildiler.

LİR SESİYLE İNŞA EDİLDİ

Klasik Yunan yazarlarına göre, Boeotia'nın başkenti Thebes Atina'nın kuzey batısına yerleşmiş eski bir krallık -ünlü bir

¹² Coe, sayfa 275.

¹³ Fisher, sayfa 503.

¹⁴ Bierhorst, sayfa 8.

¹⁵ Thompson, *Maya History and Religion* (Maya Tarihi ve Dini), sayfa 340.

¹⁶ age., sayfa 340-1.

Fenikeli seyyah ve ilim getiren, Cadmus tarafından kuruldu.¹⁷ Kurucusu şerefine *Cadmeia* olarak tanınan, bu büyük şehrin Amphion adında Jüpiter'in bir oğlu tarafından tamamlandığı söylenmekteydi. Daha ilginç, büyük taşları bir lir veya harp sesiyle hareket ettirebilenin, bu hareketiyle Thebes'in duvarlarını inşa edebilenin Amphion olduğu söylenmekteydi.¹⁸ Çok ciltli çalışması *Description of Greece*'de (Yunanistan'ın Tasviri), ikinci yüzyılın Yunan coğrafyacısı Pausanias Amphion'ın şehrin duvarlarını 'harpinin müziğiyle' inşa ettiğinden, öte yandan 'şarkılarının taşları ve hayvanları bile peşinden sürüklediğinden' bahsediyordu.¹⁹ MÖ üçüncü yüzyılda yaşayan, Apollonius Rhodius, 'iki katı büyük kaya onun adımlarını takip ederken,' Amphion'un 'altın liriyle nasıl yüksek sesle ve berrak' şarkı söylediğini *Argonautica*'da şairane hatırlıyordu.²⁰

Bu hikayeler çok eski dönemlerin yazın dünyasının tamamen abartma ve uydurmalarına dayanan, sırf masal mıydı ya da Amphion adında bir kurucu sembol altında birleşmiş, Thebes'in ilk sakinlerinin taş blokları hareket ettirmek ve duvarlar dikmek için lirin şarkısını kullanabildikleri bir zamanın bir şekilde çarpıtılmış bir anısı mıydı?

Bu inanılmaz gibi geliyor ama ya bu tür söylenceler sahiden de gerçek olayların çarpıtılmış anılarına dayanıyorsa, o zaman bunlar pekâlâ bu kayıp teknolojinin kökenleri hakkında önemli bilgiler saklıyor demektir. Cadmus'un etrafında dönen gelenekler açıkça gösterdiği üzere Thebes buraya MÖ üçüncü veya ikinci milenyumda yerleşmiş olmaları olası Fenikeli göçmenler tarafından kuruldu. Söylendiğine göre, Cadmus Boeotia'ya Fenike alfabesini ve Fenikeli ve Mısırlı tanrılara tapınmayı öğretti, öyleyse belki de sonik teknoloji bilgisi onun tarafından vatanından getirildi.²¹

17 Lemprière, s.v. 'Cadmus', sayfa 114.

18 Horace, *Odes and Epodes*, iii, ode xi, ll.1-4; Horace, *The Ars Poetica*, ll. 394-6; Statius, *Thebaid*, i, ll.9-11; Propertius, *Elegies*, ix, ll. 9-10; Apollodorus, *The Library*, iii, mısra 5.

19 Pausanias, *Description of Greece: Boetia*, v.7-8.

20 Apollonius Rhodius, *The Argonautica*, i. 735-41.

21 Lemprière, s.v. 'Cadmus', sayfa 114.

Fenike MÖ 2800 civarında Levant diye bilinen, bugün Lübnan ve Kuzey batı Suriye'yi içine alan, Akdeniz sahil bölgesinde hızla gelişip büyümüş denizcilikle uğraşan büyük bir ulusttu. Bir kültür olarak, kendi hükümdarları, kültürleri ve yakın ilişkileriyle ve yalnız ticaret, din ve denizcilik potansiyellerine dayanarak birleşmiş bir şehir devletler dizisini kapsamaktaydı. Fenikeliler eski dünyanın en büyük denizcileriydi. Bu hak edilen övgüye karşın, onların kendileri denizciliğe has bilgilerini elde ettikleri daha önceki bir tanrılar ırkından bahsediyorlardı.

BAETULIA KURMAK

Klasik mitoloji gibi, Fenike efsanesi de tanrıların ve insanların el ele yürüdüğü kayıtlı tarih öncesi altın bir çağdan bahseder. Bu konuya, MÖ yaklaşık 1200'de, Truva savaşlarının hemen öncesinde yaşamış, Fenike'nin bilinen en eski tarihçisi, Sanchoniatho'nun yazılarında değinilir.²² O, bugün bile hâlâ Lübnan'ın işlek bir limanı olan, Byblos denilen bir yerdeki ilk şehri kuran, tanrı Ouranus, ya da Coelus'tan bahsediyordu.²³ Bu tanrısal ırk buradan bütün Doğu Akdeniz kıyı boyunca koloni halinde yerleşti. Hatta Sanchoniatho bize Taautus (yazıyı icat eden, Mısırlı Thoth) adında tanrılardan birinin Mısır uygarlığını kurduğunu bildirir.²⁴

Aklımdaki bütün bu bilgilerle, Sanchoniatho'nun yazılarının taşı havaya yükseltmeye dair oldukça muğlak bir kaynak içerdiğini anlayınca merakımı çekti. Fenikeli tarihçi, hiçbir yeterli açıklama olmaksızın, Ouranus'un 'canlıymış gibi hareket eden taşları tertipleyerek, *Baetulia* kurduğunu belirtir.²⁵

22 Sanchoniatho bilgilerini çoğunlukla şehir arşivlerinden ve tapınak kayıtlarından alarak, anadilinde yazdı. Böylelikle, o dokuz kitap derledi; bunlar, MS 117-38'de hükmeden imparator Hadrian'ın hükümdarlığı sırasında yaşamış. Levant sahilindeki Byblos'un bir yerlisi olan, Philo tarafından Yunancaya çevrildi. Bu çevirinin parçaları şans eseri Eusebius (MS 264-340) isimli erken dönem bir Hıristiyan yazar tarafından muhafaza edildi. Cory, sayfa viii'e bakın.

23 Sanchoniatho, Cory'de, sayfa 8-14.

24 age., sayfa 14; Ward, sayfa 20.

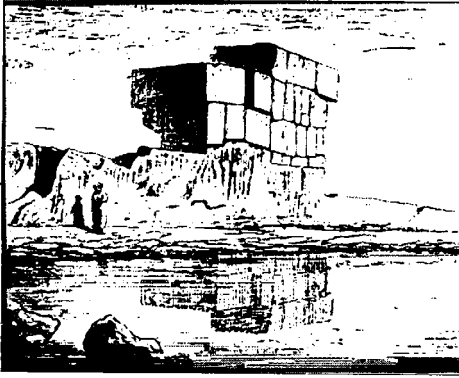
25 age., sayfa 10.

Bu bağlamda Baetulia kelimesi 'kaba' veya siklopik tabiatlı büyük, kesilmemiş taşları işaret eder. 'Tertipleyerek' ile, MS birinci yüzyılda yaşamış Bybloslu Philo tarafından Yunancada muhafaza edilmiş, Sanchoniatho'nun orijinal Fenikece metninin ondokuzuncu yüzyıl İngilizce çevirmeni, Ouranus'un sanki canlılarmış gibi taşları hareket ettirdiğini ima ederek, 'tasarlayarak', 'kurarak' ya da 'icat ederek' demek istemiş gibi görünüyor.

Sanchoniatho tarafından bir tanrılar ırkı olarak resmedilen, Byblos'un Fenike öncesi kültürü sesin gücünü kullanarak taş blokları kaldırma yeteneğine sahip olmuş olabilir mi? Onlar bu bilgiyi, peşinden onu Cadmus ve Amphion zamanındaki Boeotia'ya taşıyan, Fenikeli soylarına aktarabilmiş olabilir mi? Ve eğer bu doğruysa, o zaman bu sonik teknoloji anlayışı nereden gelmiş olabilir?

Hem Fenikeliler hem de onların Yunanlı çağdaşları, Mikenliler mimarilerinde siklopik taş sanatının kullanımına yer verdiler. Delphi, Miken ve Tiryns, hepsi asıl olarak alabildiğine büyüklük ve ağırlıktaki kocaman iri taş blokları kullanarak inşa edildi. Suriye sahiline yakın bulunan, şimdi yok olmuş Fenike adasının şehir devleti Aradus'a ait dev gibi bir taş duvarın ondokuzuncu yüzyılda çizilmiş bir resmi, bazısının uzunluğu 3 metre ve her birinin ağırlığı 15 ila 20 ton arasında çok iri taş blokları göstermektedir (*diğer sayfadaki resme bakın*). Söylemek bile gereksiz, bu siklopik yapılar ve Mısır'ın Gize Plato-sunda görülenler arasında bariz bir benzerlik var. Ayrıca biliyoruz ki, MÖ yaklaşık 4500 kadar eski zamanlarda Fenike öncesi kültürünün yalnızca Akdeniz değil, aynı zamanda Cebelitarık Boğazının ötesinde Atlantik sahilini de gemiyle dolaşmış oldukları sanılmaktadır.²⁶ Acaba daha önceden tanınmayan,

26 Fenike öncesi Byblos kültürünün denizcilik kapasitelerine kesin kanıt, sedir ağacından büyük bir geminin, Hampshire, Portsmouth yakınındaki Hayling adasından dalgıçlar tarafından keşfi ile desteklenmektedir. Tahta nümunelerin Karbon-14 testi 6431 BP (şimdiki zamandan önce) gibi bir tarih ileri sürdü; eğer doğruluğu kanıtlanırsa, bu MÖ 4431'in Britanyalıların, sedir ağacının hemen hemen kesin olarak çıktığı yer olan, Levant sahilinden açık deniz araçlarıyla gelen ziyaretçiler kabul ettiğini ima eder. *The Independent*, 7 Mayıs 1997 ve



Levant sahil şeridinde, eski Fenike şehri Aradus'un sitesindeki siklopik bir duvarın kalıntılarını gösteren ondokuzuncu yüzyıl taslağı

denizcilikle uğraşan bu ulusun bir şekilde ses teknolojisinin kullanımını ondan da eski bir kültürden, belki de Mısır'ın Büyük Tanrılarında miras almış olmaları mümkün mü?

Byblos MÖ yaklaşık 4500 kadar eski zamanda gelişmiş bir bölge idi,²⁷ ve MÖ yaklaşık 3000'de, Girit ve Mısır gibi yerlerle ticaret yapan bir denizci kültür olmuştu.²⁸ Aslına bakarsanız, ilim adamları Byblos'un Firavun dönemi Mısır'ının yükselişinde aracı olduğu fikrini de olasılık dahilinde görmektedirler.²⁹ Bu sebeple, acaba görünürdeki ses teknolojisi anlayışını bir kültürün diğerinden miras alması mümkün mü? Eğer öyleyse, bu hangi şekilde olmuş olabilir? Bu soruya, en azından şu ana kadar açık bir çözüm çıkmadı. Bununla birlikte, Mısır'ın, benim daha önce açıkladığım üzere, düz ve yuvarlak bıçkılar, mekanik torna tezgahları ve ultrasonik matkaplar gi-

Yorkshire Post, 7 Mayıs 1997'e bakın. Bundan dolayı öyle görünüyor ki, bu bilinmeyen Akdeniz kültürü, MÖ yaklaşık 4500'de Malta, İberya, İrlanda ve ana kara Britanya gibi yerlerde başlayan Avrupa'nın megalitik kültürünün gelişmesini etkiledi. E. M. Whishaw, ilk 1930'da yayımlanan, önemli eseri *Atlantis in Andalusia*'da, denizcilikle uğraşan ileri bir kültürün tarih öncesi zamanlardaki varlığını kanıtlamak amacıyla Güney İspanya'da Niebla ve Huelva kasabalarının civarındaki kazılarla ortaya çıkarılmış neolitik, hatta muhtemelen paleolitik dönemin limanları, deniz setleri, siklopik harabeleri ve hidrolik çalışmaların kanıtlarını kullanır. Örnek olarak, sayfa 21-31, 58-95'e bak.

²⁷ Ward, sayfa 18.

²⁸ age., sayfa 18-19.

²⁹ age., sayfa 19-20.

bi yüksek teknolojili güçlü aletleri kullanmış *olduğunun* görül-
düğü, inanılmaz taş oyma endüstrisine başladığı zamanın MÖ
3500 civarında olduğunu hatırlatmaya değer.³⁰

Şu an için sesi bina yapımına bağlayan geleneklerin evren-
sel olduğunu ve hiçbir özel ırk, kültür, itikat ya da kıtaya sı-
nırlı olmadığını bilmek yeterlidir. Öyle olsa bile, şüpheci kim-
se bütün bu efsanelerin basitçe boş batıl inançlardan doğduğu-
nu söyleyecektir. Hatta ve hatta, bunlar 'gerçek' olsa bile, o za-
man bize eski zamanlar boyunca sesle havaya yükseltmenin
başarılmasında başvurulmuş olduğu olası metodlar hakkında
geriye bir şey kalmadığını söylerler.

İhtiyacım olan şey sonik teknolojiye dair daha güvenilir ri-
vayetlerdi ve hatırı sayılır miktarda bir arşiv araştırmasının ar-
dından tam da aradığımı buldum -iki ayrı Batılı seyyah tarafın-
dan *yirminci yüzyılın ilk yarısı* sırasında Tibet'te şahit olunmuş
sonik teknolojinin çetin ceviz kanıtı, ki her iki hikaye de
1950'lerde İsveçli mühendis ve yazar Henry Kjellson tarafın-
dan kaydedilmiştir.³¹

DR. JARL'IN GARİP OLAYI

İlk olay Kjellson'ın yalnızca 'Jarl' olarak hitap ettiği, tam is-
mi saklı, İsveçli bir doktor ile ilgili. 1920'lerde veya 1930'lar-
da -tam bir tarih verilmiyor- Jarl Tibetli bir arkadaşından ge-
len, onu başkent Lhasa'nın güney batısına iskan edilmiş, ma-
nastırında ziyaret etmesi davetini kabul etti.³² O sırada burada

30 MÖ yaklaşık 3100-2700'deki, Mısır tarihinin Eski dönemi sırasında yaygın ola-
rak kullanılan barutluk gibi kapların da Byblos'taki ilgili katmanlarda bulunması
Lübnan'ın ya da tam tersi Mısır'ın onların asıl imalat yeri olduğunu ima eder.
Emery, sayfa 204'e bakın. Bu, Byblos (age. sayfa 205'e bak) dahil, Akdeniz li-
manlarında bulunan, Byblos kültürünün Mısır'ın taş işi endüstrisinin gelişmesine
etki yapmış yapılmadığı sorusunu akla getiren, Mısır'ın taş işi kaplarıyla benzer bir
hikayedir.

31 Kjellson'ın 1961 tarihli, *Försvunnen Teknik* kitabının İngilizce çevirisi mevcut
değildir. Bu eserde geçen rivayet 1974'te yayımlanan, *Forsvunden Teknik* baş-
lıklı, Kopenhag, Nihil tarafından yapılmış Danimarka diliyle çevirisinden alındı.
İben Lund Jørgensen'e bu metnin çok değerli çevirisinden dolayı minnettanm.

32 Kjellson, *Forsvunden Teknik*, sayfa 49.

atıl zamanıydı. Jarl sözde 1.5 metre uzunlukta ve 1 metre yükseklik ve genişlikteki taş blokların yukarıya havaya bir ses telemi vasıtasıyla yükseltildiğine şahit oldu.³³ Bu olayların, kuyey batıya bakan sarp kayalıklara doğru yokuş yukarı hafif meyleden, yakınlardaki bir çayırdaki bir geçtiği söylenmekteydi.

Jarl kayalık yüzeyin yaklaşık 250 metre yukarısında, önünde geniş çıkıntılı bir kaya parçası olan, içine yalnız bayırın tepesinden asılan halatlarla inerek girilebilen büyük bir mağara ağzını fark etmişti. Burada keşişler faal bir halde bir taş duvar yapmaktaydılar. O ayrıca sarp kayalıkların temelinden tahminen 250 metre bir uzaklıkta, büyük düz bir taşın yere gömülmüş olduğunu da fark etti.³⁴ Onun üst yüzeyinde 15 santimetre derinlikte büyük bir kap biçimli basıklık vardı. Bu gömülü taşın gerisinde yaklaşık 63 metre uzakta, kalabalık bir grup sarı kaftanlı keşiş bir çeşit koordineli çalışma için harıl harıl son hazırlıkları yapmakla meşgul görünüyordular. Bazısı devasa davulları ile hazır duruyordu, diğerleri uzun borularını tutuyordu, birçoğu da duruşlarını çizgilere göre ayarlamakla meşguldü, diğer taraftan bir keşiş herkesin ve her şeyin yerli yerinde durmasını doğru belirlemek için düğümlemiş bir halat kullanıyordu. Jarl 13 davul ve 6 boru saydı, her bir enstrüman çukur taşı ortasına alıp tam 90 derecelik bir kavis yapmak için birbirinden yaklaşık 5 derece ayrı duruyordu.³⁵ Her enstrümanın arkasında sekiz ile on sıra halinde bir keşişler hattı vardı; bu bütün düzeni kocaman sııklı bir tekerleğin kesilmiş bir çeyrek parçası gibi gösteriyordu.³⁶

Kavisin ortasında deri bir kayışla boynuna takılmış bel yüksekliğinde küçük bir davulu tutan bir tek keşiş bulunuyordu.³⁷ Onun her iki yanında orta büyüklükte davulları ile hazır bulunan diğer keşişler vardı.³⁸ Bu davullar, yöneltici ma-

33 age., sayfa 52.

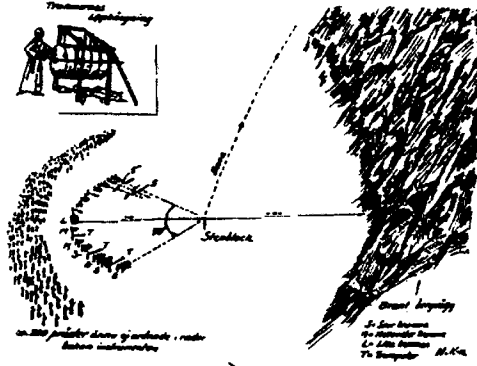
34 age.

35 age., sayfa 53.

36 age., sayfa 56.

37 Küçük davulun çapı 20 santimetre ve uzunluğu 30 cm. idi. age., sayfa 54'e bakın.

38 Orta ebattaki davulların çapı 0.7 metre ve uzunluğu 1 metre idi. Aynı kitap ve sayfaya bakın.



Tibetli keşişlerin yalnız sesin gücünü kullanarak taş blokları nasıl havaya kaldırabildiklerini gösteren Dr. Jarl'ın detaylı taslağı

nivela görevi gören, iç kısımlarından yanlara geçirilmiş bir çift değneğe takılmış deri kayışlarla tahta bir iskelete asılmışlardı.

Bu iki davulun her iki yanında ragdon olarak bilinen üç metre uzunlukta devasa boruları tutan diğer keşişler vardı. Bunların ötesinde, her iki yanda, orta büyüklükte ayrı bir çift davul, sonra ayrıca çıkıntılı değneklere bağlı deri kayışlarla tahta iskeletlerin altında asılı daha büyük bir çift davul vardı.³⁹

Gerçek orkestrayı tamamlamak üzere her bir yanda dışa doğru simetrik olarak ilerleyen iki ragdon-boru daha var, dört büyük davul (her iki yana ikişer), bir başka iki boru ve son olarak, son iki büyük davul dizilmişti (*alttaki resme bakın*). On üç davulun hepsinin yalnızca bir ucunda deri bir muhafaza vardı, geri kalan 'açık' ucu çukur taşla doğru yöneltilmişti.⁴⁰

Böylece Jarl ilk taş blokun yak (Tibet'te görülen uzun tüylü sığır) ile çekilen tahta bir kızak üzerinde çukur taşla doğru sürüklendiğini izledi. Keşişler, işlemlerin başlaması için geri çekilmekten önce ağırlığı basık yere doğru hızla ittiler.

Bütün 19 enstrüman topun nişan alması gibi taş bloka doğ-

³⁹ Ragdon-boruların uzunluğu 3.12 metre, ağızları 30 santimetre idi. Onlar, bir teleskop gibi, birbiri içine sürülebilen beş ayrı kısımdan oluşuyordu. En büyük davulların çapı 1 metre, uzunluğu 1.5 metre ve ağırlığı yaklaşık 150 kilogram idi. age. bak.

⁴⁰ age.. sayfa 53.

ru yöneltildi ve her şey ve herkes pozisyonunu aldığında, küçük davullu keşiş bir eliyle enstrümanın muhafazalı ucuna vurduğu sırada, alçak monoton bir sesle ritmik bir şekilde şarkı söylemeye de başladı. Bu Jarl'ın kulaklarını rahatsız eden acı, keskin bir ses yayıyordu.⁴¹ Karşılık olarak, *ragdon*-borular çalınıyordu ve aynı zamanda başları deri kaplı, 75 santimetre uzunlukta kocaman sopalarla diğer davullar çalınıyordu.⁴² Her bir davula, sırayla vurmaya üzere, iki keşiş eşlik ediyordu. Küçük davullu olan keşişten başkasının ağzından bir kelime bile ses çıkmıyordu.

Bu garip uyumsuz ses ilerlerken, Jarl davulun ritmini zihninde kaydetmeyi denedi. Önce yavaş başladı ama daha sonra o kadar çok hızlandı ki, katı bir ses duvarı oluşturmak üzere birbirine karıştırılan, ritmin izini çok çabuk kaybetti. İnanılmaz bir şekildi, küçük davulla yapılan acı ses borular ve davullarla çıkarılan birleşik sesi delip geçmeyi başardı. Bu ona, onun zamanı işaret etmek için yapıldığını düşündürdü.

Dört dakika bir zaman geçmişti ki olağandışı bir şey oldu.⁴³ O zaman, bir anda taş blok, kısmen ağırlığını kaybetmiş gibi hafifçe sallanmaya başladı. Sonunda bir o yana bir bu yana sallanarak, havaya kalktı.⁴⁴ Ondan sonra borular ve davullar uygun şekilde bir yana yatırılmaya yukarı doğru yükseldi.⁴⁵ Taş yavaşça mağara ağzına doğru dümen kırınca hızını artırarak ve Jarl'ın tabiriyle 'parabolik kavis' yaparak yükseğe, daha yükseğe tırmandı.⁴⁶ En nihayetinde, keşişlerin boruları ve davulları çalmaya aralıksız devam etmesiyle, yapı bloku çıkıntılı kaya parçasına hızla çarpmadan önce son hedefine ulaştı. Taş platforma öyle güçle vurdu ki, her yana uçuşan toz ve çakıl savurdu ve bir an uçurumun karşısından yankılanan dehşetli bir gürültü kopardı.

41 age.. sayfa 54.

42 age.

43 age.. sayfa 56.

44 age.

45 age.. sayfa 54

46 age. sayfa'56

Ve sonra bütün her şey sakinleşti. Gözlerini bir kısım 240 keşişin birlik oluşturulmuş grubuna çevirdiği sırada, Jarl hiçbirinin bu tecrübeyle yerinden kımıldamış gibi durmadığını gördü. Gerçekten, kendilerini yinelenecek işe hazırlıyorlardı. Başka bir taş blok çabucak çukur taşa getirildi, önceki gibi, düz çentiğe elle itildi. Sonra bütün uyumsuz ses, önceki gibi, küçük davulla başlayarak, yeniden çalındı. Bir süre Jarl saatte 5 ve 6 arasında bir sayıda blokların bu şekilde nakledildiğini gözledi.⁴⁷ Bir seferinde bir taş, platforma öyle sert çarptı ki parçalara ayrıldı. Bu olay olduğunda mağara ağzında çalışan keşişler basitçe kırılan parçaları uçurumun kıyısından ittiler ve parçalar aşağıdaki kayalara çarpıp düştü.⁴⁸

Jarl 200 veya buna yakın keşişin neden 19 enstrümanlık kavisin arkasında 8-10 sıra halinde durduğunu tespit ederken hata ettiğini itiraf etti. Hiçbir şey çalmıyorlardı ve yalnız taş bloklar sarp kayalık yüzeye doğru kavis yaparken onların uçuş güzergahını izliyorlardı. Onların, belki de davul çalan ve boruları üfleyen keşişler için, işlemleri veya bunları yenilemeyi izleyen talimciler olması gerektiğini ileri sürdü. Diğer taraftan, onlar orada bütün gösteriye dini bir duygu vermek amacıyla bulunmuş olmalılar veya tam tersi, taşın uçmasına yardım etmek amacıyla bir tarz zihnin toplu olarak maddeyi etkileme gücünü ya da zihnin maddeyi aşma gücünü kullanmışlardı, diye bir sonuç çıkardı.

Jarl'ın rivayetinin en anlamlı yanı, o gün o çayırdaki gerçekleştirilen işlemleri kaydetmede gösterdiği çok titiz ayrıntıdır. Her mesafeyi, her açıyı ve her ölçümü yazmış ve büyük davulların, onları bir arada tutan yaklaşık yedi milimlik eklerle, beş parça halinde üç milimlik madeni levhalardan meydana geldiği gerçeği gibi çapraşık noktaları bile kaydetmişti. Bu rivayete dahil edilmiş, onu basitçe sırf fantazi deyip bir kenara atamayacak kadar, Henry Kjellson tarafından not edilmiş, çok fazla bilgi var.

Enstrümanların seçimi, dahil edilen belirli mesafeler ve açı-

47 age. sayfa 53.

48 age.

bu taş blokların yer seviyesindeki kase biçimli bir taş üzerine yerleştirilmesi, yanı sıra vurmali çalgıların seslerini aşamalı olarak yükseltmesi, bütün hepsi, Jarl tarafından ziyaret edilen bu keşiş toplumu tarafından kavranılmış, bir pozitif bilimi, sonuk teknolojiyi kapsamaktadır. Onun belirttiği en tesirli ifadelerden biri 19 enstrümanın hedef taşa, o varacağı yere ulaşınaya kadar devamlı surette eşlik ettirilmesi tarzıyla ilgilidir.

Eğer ses Tibet keşiş topluluklarınca taş blokları büyük yük-tekliklere kaldırmak için kullanıldıysa o halde bu nasıl mümkün oldu? Bu 19 enstrümanın arkasında sıralar halinde duran 200 veya buna yakın keşiş ne demek oluyor? Onların amaçları neydi? Gerçekten de, Jarl'ın inandığı gibi, bir tarz kitle halinde zihnin maddeyi etkileme gücünü (psikokinesis) elde etmek miydi? Bir şey söyleyemeyiz. Bununla birlikte, bilindiği üzere kayaları hareket ettirmek amacıyla aklın gücünü kullanma kavramı bir zamanlar Bönpo olarak bilinen Budizm öncesi dinine ait, Tibetli lamaizm havarilerince ve şamanik bireylerce sözlü olarak aktarılan gizli bir öğreti olan, *dzogchen* olarak tanınmış sofü meditasyon uygulamasının bir bölümünü teşkil ediyordu.⁴⁹

SESSİZLİKTE SES VERMEK

Jarl'ın rivayeti şu an dünyada kayıp olan bir cins sonik teknolojinin boş ümit veren bir kanıtıdır. Tek başına bir şey ifade etmez ama çok şükür ki, Kjellson tarafından muhafaza edilmiş tek örnek değildi. İsveçli mühendis ve yazar 1939'da, 'Linnaer' isimli Avusturyalı film yapımcısı tarafından onun Tibet'teki yolculuklarına dair verilen bir konferansa katıldı. Kjellson daha sonra onunla iddiaları hakkında enine boyuna konuşma fırsatı buldu ve onların güvenilirliği hususunda tam anlamıyla tatmin olunca, ilk olarak 1961'de yayımlanan *Förü-*

49 Örnek için, Namdak, sayfa 102'ye bakın. O Tögel olarak tanınan bir meditasyon uygulamasıyla bağlantılı olarak şöyle ifade eder: 'O sırada kayalar üzerine yoğunlaşabilir ve eğer isterseniz onları hareket ettirebilirsiniz' (yani, ruhsal evrimdeki bu özel safhaya ulaştıktan sonra).

vunnen Teknik ('Gözden Kaybolan Teknoloji') kitabında onlara yer verdi. Linauer'in güya şahit olduğu şey Jarl'in rivayetini doğrular görünmektedir ve ayrıca piramit yapıcılarının aşikar ultrasonik kapasiteleri hakkında bildiklerimizin üzerine de yeni bir ışık tutmaktadır.

Linauer'in iddia ettiği üzere, 1930'larda Kuzey Tibet'te uzak bir manastırda iken, ona bir takım harikulade ustalıklara şahit olması için bir ayrıcalık tanındı. Uyum içinde kullanıldığında, Ortadoks bilimine çok sıkıca bağlı doğa kanunlarına karşı koyabilen, iki garip sesli enstrümanın gösterisine yer verdiler.

Bu enstrümanlardan ilki dikey olarak tahta bir iskelette oturtulmuş haddinden fazla büyük bir gong idi. Çapı 3.5 metre olan bu enstrüman üç ayrı metalden yapılmıştı. Ortasında son altından yuvarlak bir bölüm vardı, öte yandan dış tarafı etrafında saf demirden ortak merkezli bir çember bulunuyordu. Bu iki metalin etrafını saran görünürde belli oranda bir esnekliğe sahip son derece sert pirinçten ayrı bir çember vardı.⁵⁰ Bunun tam tersi, altından yapılmış merkez alanın tırnakla işaret verilebilecek kadar yumuşak olduğu söylendi.⁵¹ Birçok bakımdan gongun görünüşü kocaman bir metal hedef tahtasından farklı değildi. Vurulduğunda çıkardığı ses normal olarak bu tür enstrümanlara benzer olanlardan tamamen ayrıydı; güçlü, sürekli bir nota çıkarmak yerine adeta hemen kesilen son derece alçak bir *tın sesi*, ürettiyordu.⁵²

İkinci enstrüman da, Linauer'in tam özelliklerini belirleyememesine karşın, üç farklı metalden yapılmıştı. Onun iki metre uzunlukta ve bir metre genişlikte olduğu tahmin ediliyordu (Kjellson tarafından bir derinlik verilmemiştir), öte yandan şekli midye kabuğu veya yarım ovale benzer olarak tanımlanmıştı.⁵³ Teller uzunlamasına içi oyuk yüzeyin üzerinden gerilmişti, onu hafifçe yükseltilmiş pozisyonda sabit tutan bir iskeletle desteklenmişti. Linauer'e keşişler tarafından bu garip tel-

50 Kjellson, *Forsvunden Teknik*, sayfa 40.

51 age.

52 age.

53 age.

lı enstrümanın ne çalındığı ne de tellerine dokunulduğu, sadece sessizlikte bir ses çıkardığı, yalnızca gonga karakteristik sesini üretmesi için vurulduğunda, Kjellson'ın sözleriyle, bir 'işitilmez, sesi yankılama (rezonans) dalgası' dışarı yaydığı anlatıldı.⁵⁴ Bu iki garip enstrümanla birlikte kullanılan, iki aletle üçlü bir grup oluşturmak amacıyla dikkatlice yerleştirilen bir çift büyük perde vardı. Bu perdelerin amacı midye biçimli enstrüman ile yapılan 'işitilmez, sesi yankılama dalgası'nı yakalamak, kontrol altına almak ve saptırmak gibi görünüyordu.

Bu fiili gösteri başladığı zaman, büyük bir sopa tutan bir keşiş gonga yaklaşıyordu ve işitme duyularında hususi bir etki yapması olası bir sıra kısa, alçak frekanslı sesler üretmek için gonga vurmaya başlıyordu. Bununla, midye biçimli enstrüman, benim yalnızca ultrasonik sesler dizisi diye farzedebileceğim, kontrol altına alınıp yöneltildiğinde, taş bloklara geçici olarak ağırlıklarını kaybettiren sesler çıkarmaya başlıyordu.⁵⁵ Böyle zamanlarda bir keşiş bu taşlardan birini tek bir eliyle kaldırabiliyordu. Linauer'e bunun, atalarının bütün Tibet'in bütün çevresindeki korunma duvarlarını nasıl inşa edebildiklerinin bir izahı olduğu söylendi. Ona ayrıca keşişler tarafından (ancak ona kendisi şahit olmadı) bunların ve diğer, benzeri aletlerin fiziksel maddeyi kısımlara ayırmak ya da çözmek için kullanılabildikleri anlatıldı.⁵⁶

Linauer'in çok değerli rivayeti Tibet'in çok uzaklarında izole edilmiş keşiş topluluklarının taştaki ağırlığı yok etmeyi başarmak için sesi kullanabilmiş oldukları inancına hatırı sayılır bir ağırlık katar görünüyor. Eğer böyle hikayeleri gerçek olarak kabul edebilirsek, o zaman bu şüphesiz, Mısır, Bolivya, Meksiko ve Klasik Yunanistan'dan çıkan, sesli enstrümanları kullanarak yapılan taş duvarlar, tapınaklar ve hatta şehirlerden bahseden, eski efsanelerin gerçekten de bir çeşit çarpıtılmış doğrulara dayandığını ileri süren başka bir kanıt demektir. Bundan başka, Linauer'in 'materyalleri çözmek' için kulla-

54 age.

55 age.

56 age.

nılan 'işitilmez sesi yankılama dalğası' rivayeti piramit inşa edenlerin granit içinden delikler açmak için ultrasonik sesler kullandıklarını gösterir yönde Christopher Dunn'ın bulgularını da desteklemektedir.

Tibet'in izole edilmiş dini topluluklarının neden yirminci yüzyılın ilk yarısı gibi geç bir dönemde sonik teknolojinin seçici biçimlerini uygulamak durumunda olduklarının açık bir belirtisi yok görünüyor. Büyük olasılıkla onlar bu fikirleri, ağırlıklı olarak Tibet lamaizminin dini ayın uygulamalarını etkileyen, yerii şamanik din olan, Bnpo'nun havarileri gibi, bir takım daha nceki, Budist ncesi kültürden miras aldılar. Diğerk yandan dış dünyaya karşı herhangi bir gerçek teşhirden yoksun olarak, keşiş okullarının bu eşsiz bilimsel becerileri tamamen kendi başlarına geliştirdikleri aynı derecede mümkündür Belki de onların evrensel kanunları derin kavrayışı; doğa glerini, bizim bilime dair dünya görüşümüzle tamamen aykırı bir tarzda, kontrol edebildikleri bir araç keşfetmelerini olanaklı kıldı.

Tibet'in dini halkları için, Newton'ın yerçekimi kanunları ve Einstein'ın izafet kanunları var olmadı ve bu yüzden ilerleme yolunda devam edemediler. Ancak biz bu olasılığı kabul edersek, o zaman Mısır'ın en eski Büyük kültürünün yaşama çok benzer bir yaklaşıma sahip olduğunu ve bu sebeple, modern bilimsel dünyanın hayalinin çok ötesinde evrensel kanunlara karşı bir anlayış geliştirebildiklerini de tasarlamamız gerekir. Eğer böyle ise, o zaman Ortodoks bilimin engelleriyle kısıtlanmayan teknolojiler geliştirmekten bizi alıkoyan şeyin yaşama karşı sadece katı ve çok dogmatik yaklaşımımız olduğu sonucunu da çıkarmalıyız.

EN BÜYÜK KAYIP

Tibet lamaizminin pekâlâ ileri bir sonik teknoloji bilgisi geliştirebilmiş ya da daha doğrusu miras almış olduklarını onaylamak onun varlığına dair bilginin neden Batı dünyasına hiç duyurulmadığı sorusunu akla getirir. Bu zihni karıştırıcı soru-

ya olası bir cevapta garip bir çelişki vardır. Linauer'e büyük gong ve tuhaf midye biçimli enstrümanın olağanüstü özellikleri gösterildikten sonra, keşişler teknolojilerinin sırlarını dış dünyaya kaptırmamayı garanti etmek amacıyla onları dikkatle koruduklarını söylediler. Yabancı yolcuların bu inanılmaz enstrümanların çalışmasına tanık olmasına asla izin verilmiyordu. Keşişler ayrıca bu tür güvenliklerin sebebinin bir kere bu eski güce ait bilgi Batı'ya ulaştığında, onun bencil ve çok yıkıcı amaçlar için istismar edileceğini çok iyi bildiklerinden ve bunun olmasına izin verilemeyeceğinden dolayı olduğunu belirttiler.⁵⁷ Lamaizmin uygulayıcıları tarafından alınan böyle bir kararı anlamak mümkündür; bununla birlikte, bu, Jarl ve Linauer gibi, Batılı seyyahlarca yapılmış şahitliklerin bu insanların eski yöntemlerinin içyüzünü anlayışımızın tek vasıtası olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca, Tibet Lamaizminin 1950'ler sırasında Çin Kültür Devrimiyle yıkılışı sonik teknolojinin hâlâ 1930'lar gibi geç bir dönemde uygulanmakta olduğunu doğrulamak üzere bilimsel dünyanın elindeki en güçlü olası umudunu çaldı. Çin propogandası aksini iddia etse de, Tibet'in işgali bugüne kadar yapılmış işgaller kadar vahşidir.

Birçok sürgün Tibetli, atalarının sadece sesi kullanarak taş blokları havaya kaldırma ve kayayı parçalara ayırma gücüne sahip oldukları bir zamanı anlatan büyüleyici hikayelerden haberdardı. Doğa kanunlarına böyle bir karşı koyuş, artık yaşlı keşişler ve lamaların akıllarında hızla solup giden bir anıdan ibaret. Bu engin eski bilimlerin binlerce yıl korunup daha yeni modern devrimizde kaybedilmiş olduğunu bilmek gerçekten acı bir kayıp. Jarl ve Linauer'in Tibet'te sonik teknolojiye şahit olduklarının rivayetlerini okuyup, sonra bu manastırların bile bugün var olmadığını öğrenmek son derece trajik.

Bu bilginin ateşi tamamen söndürülmüş müydü? Eski dünyaca bilinen bu görünüşte kayıp bilimin arkasındaki fiziği yeniden yaratarak onu yeniden alevlendirmenin bir yolu var mıydı? Olası olan vasıta her ne ise, bulmaya karar verdim.

⁵⁷ age., sayfa 40

ALTINCI BÖLÜM



SONİK PLATFORMLAR YARATMAK



Opera şarkıcısının sadece sesiyle özel bir notaya ulaşarak şarap kadehlerini paramparça edebildiğinin hikayesini çok az insan bilir. Böyle hilelerin mümkün olmasının nedeni ses girişlerinin camın doğasında var olan titreşimsel frekansa uyan, aralıksız devam edildiğinde, onu büyüten sesler üretebilmesidir. Bu onun öyle şiddetle salınmasına ya da titremesine sebep olan bir etkiye sahiptir ki en nihayetinde cam parçalara ayrılıp dağılır.

Cam yüzeylerin, bir kamyon veya alçaktan uçan bir uçağın geçip gittiği duyulduğunda titremesi de benzer bir olaydır. Motoru ya da motorları tarafından üretilen ses dalgaları havadan geçer ve cam yüzeyine ulaştığında, onun uyum içinde yankılanmasını sağlayarak, doğasında var olan titreşimsel özellikleriyle aynı anda hareket eder. Bütün uçak ya da kamyon motoru bu etkiye sahip değildir; yalnız pencerenin sesi yankılayan frekansına ya da frekans yayılma alanına uyan motorları olanlar sahiptir ve bu onun büyüklüğü, şekli, cinsi veya pozisyonu gibi, birçok faktöre bağlı olabilir. Bir diyapazon, aynı

uzaklıkta başka bir diyapazona hafifçe vurulduğunda ya da yakınlaştırıldığında, onun diğerini uyum içinde mırıldanmaya sevkettiği durumu düşünün -buna sempatik titreşim denilir. Aynı diyapazonu biraz farklı büyüklükte sivri uçları olan (bu sebeple farklı bir yankılayan frekansı olan) ikinci bir kolla bir araya getirin, ikincisi hiç de karşılık vermeyecektir.

Sempatik titreşim modern bilim tarafından çok iyi bilinmektedir; aslında bu, ultrasonik matkapların kuvarı çok kolayca kesmesini olanaklı kılan işlemin ta kendisidir. Başka maddenler yüksek frekanslı seslere tamamen aynı şekilde karşılık vermez ve bu yüzden bu işlemi kullanarak delmek çok daha zor olur.

Eski insanlar modern dünyaca çok az kavranılan sonik işlemler yaratmış sempatik titreşim kavramından faydalanmışa benziyor. Bunun nasıl başarılı olduğu üzerine ancak tahmin yapabiliriz, yine de onun hareket ettirmek istedikleri herhangi bir nesnenin sesin yankılayan frekansını kurmayı ihtiva ettiğini varsaymak bence güvenilir bir yol olur. Bu işe karar verildiğinde, muhtemelen devamlı surette ardarda gelen sesler ya müzik aletleri çalarak ya da insan sesi kullanarak, nesneye doğru yöneltiliyordu. Bu temel uyumlu notalara bir seri harmonik sesler -orijinal notanın orantılı kısımlarına dayanan sesler- ilave etmiş olmaları olasıdır.

Bir nesnenin doğal yankılamasını (resonans) oluşturmak amacıyla, eski insanlar muhtemelen ya sırf insan kulağıyla duyulan işitilebilir seslere dayalı hesaplamalardan ya da belli bir büyüklük, şekil ve modele uygulandığında nesnenin yapması beklenebilen önceden saptanmış yankılayan sesle ilgili bilgilerden faydalanmışlardır. Daha sonra bu bilgi nesnenin tam frekansı belirlenene kadar farklı enstrümanlar ile üretilen uyumlu notalara karşı uygun hale getirilmiş olmalı. Tabii seçilen harmonik sesler tam denk düştü ki birbirini iptal etmedi, bu işlem bir ses duvarı, hedef nesne üzerinde elde edilen salınmalar veya titreşimleri büyük oranda fazlaştırmış olan, bir çeşit sonik platform yaratma etkisine sahip olmuş oldu. Ardından bu, aynı zamanda yerçekimi etkilerine karşı koyan bir vasıta

da sağlayabilen bir çeşit yastık etkisi yaratarak, onun yüzeyinin etrafındaki hava zerreciklerinin benzer bir halde titremesine sebep oldu. Bütün bunlar, şüphesiz, sırf tahmindir ve eski insanların taş blokları nasıl böyle kolayca havaya yükselttiklerini açıklayamaz.

MÜKEMMEL BİR UYUMLA

Bir nesnenin ya da somut olarak bir odanın veya binanın sesi yankılaması büyüklük, kütle, sertlik ve simetri gibi oldukça farklı bir takım faktörlerle belirlenir. Bunlar birlikte, kutsal binaların mimarlarının binlerce yıl öncesinden çok zekice biliminde oldukları sempatik titreşimin niteliği, tonu ve işe yararlığını büyük oranda etkileyebilir. Orta Çağ Avrupa'sında Gotik katedrallerin tasarımındaki baş itici güçlerden biri, insan sesiyle mükemmel uyum içinde bir yapısal ses yankılaması kurmaktı. İngiltere'de yapılan son araştırmaların gösterdiği üzere, bu aynı zamanda Cornwall'de bulunan *fogous* olarak bilinen gizemli yeraltı odalarının Demir Çağı dönemi tasarımcılarının da maksadı idi. Bunların erkek ses girişlerince üretilen perdeye uyan ses frekanslarını yankıladığı saptandı.¹ Bu uygulamanın en büyük kaynağı veya amacı bilinmemekle birlikte, taş ve toprak anıtların kökenlerini müzik ve dansa bağlayan birçok efsane, bu unsurların her ikisini öne çıkaran bir orijinal törensel işleve işaret ediyor görünmektedir.²

Kutsal binaların tasarımında müzik ve sesin dünyanın her tarafında başlıca bir rol oynadığına hiç şüphe yok gibi görünür ve bu özellikle ses akustiğine dair derin bir anlayışın kolaylıkla hissedildiği Mısır'da böyle olmuştur. Örneğin, Büyük Piramit'teki Kral Dairesini ele alalım. Burada çıkarılan bir ses bu etkinin özel bir amaçla yaratılmış olduğu sonucuna sevkeden, çok olağanüstü bir tarzda yankılanır. Böyle bir tahmin piramit inşa edenlerin odanın baştan başa tasarımında neden 'Pitagor' üçgen şekillerini birleştirdiğine bir açıklama ge-

¹ Devereux ve Jahn.

² Örnek için, Bord sayfa 101, 104, 106, 172-3'e bak

tirebilir. Bundan 2000 yıl sonrası Pitagor'un çağına kadar resmi olarak keşfedilmeyen, bu hususi geometrik şeklin, bir araya getirildiğinde, C esas notasını üretmek için D, G ve E seslerinin birleşiminde görüldüğü gibi, temel ses ya da esas notayı üreten, en önemli üç uyumlu oranları meydana getirdiği bilinir.

Geleneksel Ejiptologlara göre sadece ölü bir firavunun mezarı olarak inşa edilmiş bir oda içinde, neden böyle temel harmonik sesler bir araya getirilmiştir? Yanıt, onların söylediğine göre, basit -hiçbir gizli anlam taşımayan, tamamen bir tesadüftür. Şu halde Büyük Piramit'te bulunan mükemmel harmonik seslere bir diğer örneği ileri sürmemiz gerekir -Kral Dairesinin bir ucunda oturtulmuş koyu granitten, kapaksız lahit. Bu kocaman sandık bir zamanlar ölü bir kralın mumyalanmış bednine sığınak olmuş olsun veya olmasın, harikulade nitelikte akustik donanımlara sahip olduğu uzun zamandır bilinmektedir. Bu gerçeği ilk olarak, 1881'deki Büyük Piramit üzerinde çok titiz tetkiki sırasında farkedilen, Petrie idi. Lahite, mücevhher uçlu boru biçimli matkapları ve 2.7 metre uzunluktaki bıçkıları kullanarak model verildiğini daha o zaman tespit eden Petrie, tam büyüklüğünü tespit etmeye teşebbüsle sandığı yukarı kaldırmaya karar verdi. Ayrıca o, bir kısım çağdaşlarının öne sürdüğü gibi, onun gizli bir odaya girişi gizleyip gizlemediğini de ortaya çıkarmak istedi.

Lahitin hareket ettirilmesi, aynı zamanda bu devasa dik dörtgen biçimli granit parçayı yerden tam 20 santimetre yukarı yana doğru da yatırabilecek birkaç *fellahin*'in yardımını gerektirdi. Altında hiçbir kapiya rastlanmadı ve tam ölçüle alındıktan hemen sonra Petrie bu boş kutuyu yere vurdu. O sırada onun 'olağanüstü, ürkütücü gırtlıkta derinden bir çeşme sesi çıkardığı' söylenmektedir.³ Daha önce işaret ettiği üzere, sandığın iç hacmi, yapımcılarının en uyumlu yankılamayı elde etmeyi başardıklarını ince ayrıntılarıyla gösterir şekilde, dış boyutlarıyla belirlenenin tam olarak yarısıdır. Bu basitçe bir tesadüf mü, yoksa, daha güçlü olasılıkla inşa eden

³ Tompkins, sayfa 103.

...lı dünyaları ve onların akustikleri arasında keskin bir ilişki mi gördüler?

ŞUMBÜRDEME VE BİR MIRILTI

...mdilik Gize platosundan ayrılrp, güneye Nil yönü boyunca Karnak'taki görünüşte hiç sonu gelmez tapınak kompleksine doğru yol alırsak, Eski Mısırlıların engin akustik bilgisine eni bir kanıt buluruz. Burada, muhteşem kalıntılar arasında, çok güzel bir şekilde işlenmiş duvar süsleriyle tepeden tırnağa donatılmış, nehirden 186 kilometre (116 mil) yukarıda, Assuan'daki ünlü taş ocaklarından çıkarılmış çok zarif pembe granitten yapılmış üç adet devasa dikilitaş bulunmaktadır. Dikilitaşın iki dikilitaştan birinin tarihi Onsekizinci Hanedan kralı Thutmose I'in (MÖ yaklaşık 1528-1510) saltanatına işaret eder, diğeri de onun kızı Hatshepsut'un (MÖ yaklaşık 1490-1468) saltanatı sırasında dikilmiştir. Bunların yakınında yatay pozisyonda uzanan bir üçüncü dikilitaş da bu çok meşhur kraliçenin saltanatı sırasında bina edilmiştir. Bugün bu yere düşmüş yekpare taşın sadece 9 metrelik üst kısmı geriye kalmış olsa da, başlangıçta şaşırtıcı şekilde bir 320 ton ağırlıkta geliyordu ve komşusu gibi, zorlu bir 29.6 metre yükseklikte duruyordu.⁴

Bu muazzam dikili taşlar Mısır tarihinin bu dönemine uygun bir standart büyüklük ve tasarıma sahiptir. Onların yapılışının kesin amacı henüz belli değildir. Basit olarak sözkonusu firavunları anmaya yönelik anıtlar olmuş olabilir. Diğeryandan yıllık takvimdeki göksel olayları hesap etmek amacıyla astronom-papazlarca kullanılan, mesela güneş saatleri gibi, pekâlâ daha işlevsel bir amaca hizmet etmiş olabilirler. Hatta Eski Mısır mitine göre, zamanın başlangıcında ilksel yaratılış tepeciğinde duran, dünyanın belkemiği, diğery tabiriyle djed-sütunun, somut tasvirleri olabilir.⁵ Dışarıya dönük işlevi ne olursa olsun, dikkat çekici şekilde denkleştirilmiş yatay bo-

⁴ West, *The Traveller's Key to Ancient Egypt*, sayfa 250.

⁵ ağı., sayfa 251.

yutlarını, dikildikleri yerlerin tam enlem ve boylamını muhafaza eden özel jeodezik veriyi temsil ettiği düşünülmektedir.⁶

Bununla birlikte, bu tartışmada ilgi kaynağı Hatshepsut'un kırık dikilitaşdır. Şu son zamanlara kadar, muhtemelen, ona yaklaşıma esnasında, iyi niyetli, yine de muhtemelen pahalı, Mısırlı rehber birden görünür ve sizin onun mükemmel oyulmuş ve incelikle cilalanmış piramitvari parçasının zirvesine tekrar tekrar güm güm vurmanızda ısrar ederdi. Bu basit ayini yerine getirme esnasında 70 veya buna yakın tonda dikilitaşın tamamı, büyük kolaylıkla, adeta biri onu elektrikli prize sokmuş gibi, son derece alçak tonda monoton bir ses yaymaya başlardı. Bu ilgi çekici ses aşama aşama sönüp gitmeden önce 30 saniye kadar devam ederdi.⁷

Orijinal büyüklüğünün üçte biri olmasına karşın Karnak'ın yere düşen granit dikilitaşına, devasa diapazonun bir çeşit kocaman sivri ucu gibi, ses yankılayan frekansını bırakması sağlanabiliyor. Bu dikilitaşlar sırf anma amaçlı anıtlar ise, o zaman niçin tasarımlarında böyle engin ses akustikleri bilgisini birleştirmesi dert edilsin? Burada şans bir faktör gibi görünmüyor. Onsekizinci Hanedanın mimarları sonik teknoloji kavramıyla oldukça bağlantılı olduğu olası eski bir sanatı muhafaza etmiş gibi görünmektedir.

Mısır'ın bu büyük dikilitaşlarının sonik platformlar kullanarak yerlerine nakledildiğini veya yükseltildiğini ileri sürmüyorum, çünkü onları Aswan'ın granit taş ocaklarından çeşitli hedef noktalarına nakletmede daha geleneksel vasıtaların kullanıldığını gösterir bol kanıt vardır. İleri sürdüğüm, harmonik orantı bilgisinin, ondan devasa yapı bloklarını hareket ettirme ve sert kayada matkapla delikler açma gibi, daha garip amaçlar için faydalandığı çok daha önceki bir çağda çıktığıdır. Böyle bir kuramın doğruluğunun kanıtlanması gerekirse, gös-

6 age., sayfa 252.

7 Tesadüfen 1981'deki bir ziyaret sırasında keşfedildi. Ayrıca age., sayfa 252 ve Hancock, *The Sign and the Seal* (İşaret ve Mühür), sayfa 307'e bakın. Maalesef, dikilitaş şu an (Eylül 1997) sütunları desteklemek için beton döküldü, bu yüzden onun yankılayan sesini artık birkaç kısa saniye bile elde etmek mümkün değil.

teğeller bu eski bilgeliğin, Petrie ve Emery gibi Ejiptologların meclisleri tarafından hanedan öncesi zamanların elit yöneten sınıfı olarak iddialı bir şekilde bahsedilen, Sfenks-inşa eden Büyük Tanrıların soyları tarafından, hanedan dönemi Mısır'ına aktarılmış bir mirasın parçası olduğu şeklindedir.

Gerçekten de Büyük Piramit ve Vadi Tapınağı gibi anıtların yapımında kullanılan siklopik taş blokların yalnızca sesi kullanılarak yerlerine nakledildiğine inanabilir miyiz? Bireysel ölçümleri o kadar çok farklılık göstermektedir ki, şu halde bu soruya belli bir kesinlik derecesinde yanıt vermek imkansızdır. Gördüğümüz kadarıyla, engin ses harmoni bilgisi Büyük Piramit'in tasarımında, aynı zamanda Mısır dikilitaşlarında mevcuttur, öyleyse bunun ses titreşiminin gerçekten de piramit inşa edenlerin çağı boyunca kullanıldığına dair Mesudinin savını destekleyen bir yola yönelmesi yüksek bir olasılıktır.

Benim kendi fikrimce, Gize platosunun mimarisinde çok yaygın olarak dahil edilen, kocaman taş bloklarını diğer, daha geleneksel türden hareket ettirme ve yerlerine yerleştirme vasıtalarının yanı sıra, sonik teknolojinin yalnız bir tercih olduğunu varsaymak daha mantıklı görünmektedir. Yeterli insan gücü verildiğinde her şeyin başarılacağı hep söylenmektedir; bu temel olarak doğrudur. Mısır uygarlığı giderek devasa kudret ve etkiye sahip koca bir imparatorluğa dönüştükçe, emek gücü çok daha verimli olmuştur. Sadece çoğalan Mısır nüfusu değil aynı zamanda binlerce savaş mahkumları da Karnak'taki büyük tapınak gibi büyük taş anıtları dikmeyi çok fazla kolaylaştırmış olmalı. Bu eski yöntemler giderek ihmal edilmiş ve nihayet bırakılmış olmalı, çünkü yüzyıllar geçtikçe yeni binalarda izlerine çok daha az rastlanır oldu. En sonunda sonik teknolojinin geriye kalan anısı sırf bir sembolik veya mitolojik amaca -belki de onların kabul törenleri, dinsel ayinleri ve öğretilerinde bu eski bilgeliği canlı tutan ruhsal bir papazlığın ifadesine- hizmet etmiş oldu. Belki de yalnız bu sebeplerden dolayı kutsal dikilitaşlar baştan başa tasarımlarında harmonik orantı anlayışını bünyesinde bulundurdu.

AKUSTİK ÇEVRE

Eski Mısır'daki ses ve mimari arasındaki ilişkiye dair bu yeni kavrayış bize dünyanın diğer taraflarındaki sonik teknoloji efsaneleri hakkında ne anlatır? Duvarları ve şehirleri ses gücünü kullanarak dikmiş olarak hatırlanan uygarlıkların bir zamanlar benzer bir sempatik titreşim ve harmonik orantı bilgisine sahip olduğunu mu? Thebes'in Amphion şehri artık mevcut değil, o yüzden bu bağlamda çok az şey söylenebilir; bununla birlikte, Yucatán'ın Maya tapınakları ses akustikleriyle, dünyadaki en garibi olarak aralarından seçilir. Bu bağlamda özelliklerine göre dikkate alınan siteler listesinin tepesinde büyük tapınak kompleksi Chichén Itzá bulunur. Castillo olarak tanınan basamaklı piramiti, Saqqara'daki Djoser'in piramidine benzerliğiyle ve tasarımına dahil edilmiş eşsiz aydınlatma efektleriyle dikkati çeker. İki ekinoksta bir dizi üçgen biçimli gölgeler, yılan başlı temelinde son bulan kuzey merdiveni üzerinde oluşur. Bu üçgenler güneşin hareketiyle bahar ekinoksunda yükselerek ve sonbahar ekinoksunda alçalarak bir yılan gibi dalgalanır.

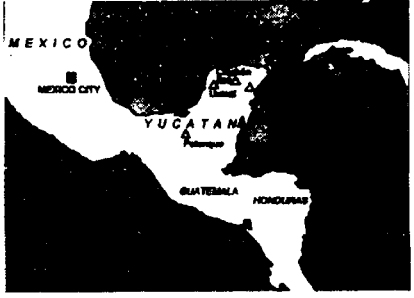
Dünya Akustik Ekoloji Forumundan Wayne Van Kirk tarafından ayrıntılarıyla araştırılmış Castillo'nun aşıkak akustik anormalliklerine dönersek, bir kişinin Castillo'nun zemininde durup bağırdığında, sesin yapının tepesinden gelen bir çığlık gibi yankılandığını öğreniriz.⁸ Birisi piramitin tepesinde durup normal bir ses tonuyla konuştuğunda, o kişi 150 metre uzakta bir mesafede yerden net bir şekilde işitilebilir. Bu akustik özelliklere tutarlı bir açıklama yoktur ve sırf şans eseri yaratılmışlar gibi de görünmemektedir.

Castillo'nun yakınında 160 metre uzunluk ve 68.6 metre genişlikte, kocaman bir alanın her iki ucundaki iki tapmaktan ibaret Büyük Balo Sarayı bulunmaktadır. Diğer yapılar doğu ve batı yönlerindeki çevre duvarlarına kurulmuş teraslar gibi durmaktadır. Bir uçta hafif bir fısıltı kolaylıkla diğer uçta işitilebilir.⁹ Öyle ki, Büyük Balo Sarayının içerisinde belli bir nok-

8 Van Kirk'e bakın.

9 age., sayfa 1.

ıya yerleştirilen bir taş daire içinde durursanız, 60 metre mesafedeki benzer bir taş daire içinde duran bir kişiyle sanki birkaç adım ötedeymiş gibi' mükemmel bir konuşma yapabilirsiniz.¹⁰ Büyük Balo Sarayının esrarengiz akustikleri öyle popüler oldu ki, 1930'lar sırasında, arkeolog Sylvanus G. Morley mehtaplı gecelerde Kuzey



Bu kitapta ismi geçen belli başlı Maya sitelerini gösteren Meksiko haritası

Tapınağa bir gramofon koyarak ve 150 metre uzaklıktaki Güney Tapınak'ta tedarik edilen minderler üzerine oturan büyülenmiş bir seyirci kitlesine Sibelius, Brahms ve Beethoven çalarak gelenler üzerinde derin etki bıraktı.¹¹ Sanki tanrıların kendileri bu akustik çevre ziyafetini sunuyormuş gibiydi.

Chichén Itzá'dan ayrılıp Tulum adında Yucatán sahilindeki bir Maya sitesine doğru yol alırsak, rüzgar tam olarak sağ istikamet ve hız derecesindeyken, tapınağın 'uzun mesafeli bir fısıltı veya uluma' yaydığını keşfederiz. Yerli bir rehber bu ilginç sesin 'gelmekte olan kasırgalar ve büyük fırtınalar'ın erken bir uyarısı gibi bir görev yaptığını ifade etti.¹² Bir başka ünlü Maya sitesi, Palenque'de eğer üç kişi üç piramit grubunun her bir tepesinde durursa, üçlü bir konuşmanın kolaylıkla yapılabileceği söylenmektedir.¹³ Son ve belki de en etkili olanı, eğer bir kişi Uxmal'daki piramitvari Büyücü Tapınağının zemininde durur ve ellerini çırparsa, tepesindeki taş yapının sebebi açıklanamayan bir cıvıltı sesi ürettiğine dair aldığımız bilgidir.¹⁴ Daha önceden bahsettiğimiz bu binanın, sadece ıslık çalmakla taşları ve kütükleri havaya kaldıran bir cüceler irkı tarafından inşa edildiği söylenmişti.

10 age.

11 age., sayfa 3, Brunhouse, *Sylvanus G. Morley*, 1971 ile kıyasla.

12 age., sayfa 2.

13 age., sayfa 5.

14 age., sayfa 1

Bu eşsiz akustik efektlerin hiçbirisi basitçe tesadüf gibi görünmüyor. Açıkça görülüyor ki, belli bir amaçla sözkonusu binelerin tasarımına katılmışlardır ama yine de bunun tam sebebi belirsizliğini korumaktadır. Bir teori Chichén Itzá'daki Büyük Balo Sarayında o garip ses efektlerinin 'tapınağın dış duvarlarının yüzeyinin bir parçası olan yarıklar'la gelebildiğinin iddia etmektedir.¹⁵ Ama doğrusu uzmanların bu eşsiz akustik özellikleri neyin ürettiğine dair hiçbir fikirleri yoktur. Manuel Cirerol Sansores isimli bir Maya dönemi araştırmacısı Chichén Itzá'nın ünlü Büyük Balo Sarayındaki çok sık bahsi geçen garip ses efektleri hususunda şöyle yorum yapmıştı:

Henüz açıklanamayan, bu sesi geçirme mimarlar ve arkeologlarca tartışıldı. Birçoğu onu yapının harap olmuş şartları sebebiyle gerçekdışı olarak görmeye eğilimli idi ama tam aksine onun yeniden yapılması işini üstlenen bizler çok iyi biliyoruz ki, onun giderek yok olmasına rağmen ses miktarı daha güçlü ve daha net hale geldi... Şüphesiz bu akustik ustalığını binyıllar öncesinden Maya teknisyenlerince gerçekleştirilen bir başka dikkate değer mühendislik başarısı olarak düşünmeliyiz.¹⁶

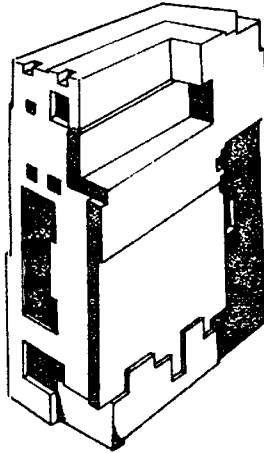
Eski Mısırlılar gibi, Mayaların böyle birengin ses akustikleri ve harmonik orantı bilgisini tapınak komplekslerinde birleştirebilmeleri diğer birçok eski kültürün ötesinde ve üzerinde bir ses bilgisi anlayışını hissettirmektedir. Efsanelerin de ses bilgisinin ağır nesnelere havaya kaldırmada kullanımıyla ilgili olarak en eski atalarını kuşatması, onların firavun dönemi Mısır'da rastlanılana paralel bir ileri teknoloji mirasçıları olduğunu ima etmektedir. Bu nereden geldi? Çok daha önceki bir kültürden mi miras alındı, yoksa kendileri yüzlerce yıllık deneyimlerin üzerinde mi onu geliştirebildiler? Tam olarak bilmiyoruz.

¹⁵ age., sayfa 4, Frank Hodgson, 'Parametric Amplification of Sound -Ancient Mayan Wall Provides Example for Design of Modern Acoustical Surfaces' (Sesi Parametrik Genişletme-Eski Maya Duvarı Modern Akustik Yüzeylerin Tasarımına Örnek Teşkil Eder), *Wall Journal*, Mayıs/Haziran 1994, ile kıyasla
¹⁶ age., sayfa 3, Manuel Cirerol Sansores, *Chi Cheen Itza*, 1947, ile kıyasla.

ÇOKYÜZLÜ TAŞLAR

Bolivya Altiplano'nun gizemli Inka öncesi şehri, Tiahuanaco'nun muhteşem harabelerine dönersek, onun devasa taş tapınakları ve saraylarının tasarımı ve yapımında aşikar bir rol oynayan ses akustiklerine ve harmonik orantıya ayrı bir kanıt daha buluruz. Daha önce de gördüğümüz gibi, bunların, yerel dilenceye göre, Aztek geleneğinde Quetzalcoatl, büyük 'kuş tüylü yılan' olarak tanınan ve Maya mitolojisinde Itzamna ya da Zamna olan, Ticci Viracocha isimli uzun, beyaz tenli bilgelik dağıtıcının yardımcıları tarafından inşa edilmiş olduğu söyleniyordu (*Onyedinci Bölüme* bakın).

Tiahuanaco'da geniş bir alana dağılmış megalitik tapınaklar arasında bir dizi mükemmelen oyulmuş, kenarları doğrusal, çok-tabakalı, dik açılı bölümleri kenarlarından kesilip atılmış yekpare taşlar bulunmaktadır. Kolombiya öncesi mimarisi üzerine çalışan ilim adamlarından hiçbiri bu eşsiz taşların amacına henüz uygun bir açıklama getiremedi. Onların o zamanlar taş veya tahta kirişlere ve yatay sütunlara destek ekleni olarak iş gördüğü ileri sürülebilirdi ama biçimlerinde bü-



Tiahuanaco'dan çok-yüzlü sütun. Bu kanıt bu taşın -ve sitedeki buna benzer bir çoklarının- akustik prensipleri düşünerek şekil verildiğini ima eder.

tünlükten yoksun olmaları ve çevredeki yapıların hiçbirinde bulunmayışları çok güçlü bir şekilde bu teorinin karşısında durmaktadır. Bu yekpare taşları yakından inceleyince, onlara, her bölümü doğru yankılayan frekans elde edilene kadar kesilmek suretiyle, taş blokların harmonik orantılarını belirlemek amacıyla özenle biçim verildiği düşüncesi daha mantıklı görünüyor. Bu yekpare taşların amacı ne olursa olsun, onların varlığıyla şehrin mitolojik yapıcılarının Tiahuanaco'nun taş bloklarını bölgedeki taş ocaklarından belirlenen yerlerine bir boru sesini kullanarak nasıl hareket ettirebildiklerinin Aymara Kızılderelilerince anlatılan hikayeleri arasında pekâlâ bir bağlantı kurulabilir. Eğer öyle ise, o zaman bu Boliviya Altiplano'nun tufan öncesi yapıcı-tanrıları Firavun dönemi Mısır'da ve Maya dönemi Meksiko'da var olana benzer bir akustik anlayışına sahip olmuş görünüyor anlamına gelir. Bu sebeple onların ağır taş bloklarına hedef noktalarına doğru çaba sarfetmeden yön vermek amacıyla geçici olarak ağırlıklarını kaybettirdikleri sonik platformları yaratmak ve tedarik etmek için bu olağanüstü ileri ilkeleri kullanmış olmaları olasıdır.

SES DENEYLERİ

Bu kadar bilgiyle bile hâlâ bütün hepsi, sesin veya bununla bağlantılı başka bir aracın fiziksel nesnelere yerden kaldırmak amacıyla ustalıklarla kullanılabildiğinin gerçek kanıtı olmadan, sadece ikinci dereceden kanıt ve delillerdi. Sesin etkileri üzerine anlayışımı daha somut bir seviyede ilerletmeye ihtiyacım vardı ve böylece bir ses barajına maruz bırakılan nesnelere geçici olarak ağırlıklarını kaybettirmenin mümkün olup olmadığını saptamak için bir dizi basit deneyler organize etmeye karar verdim. Bu amaçla, önceden el atılmamış alanlarda bilimsel keşif üzerine daha geniş bir araştırma deneyimine sahip, elektrik mühendisi Rodney Hale'in yardımı ve uzmanlığını temin ettim.

Leigh-On-Sea, Essex'deki evimde 1996'nın ikinci yarısında yürütülen ilk deneylerde sekiz kilogramlık bir parça kuvars ve

on kilogramlık bir parça *bunter* kum taşı kullanıldı.

I, G ve D müzikal uyumlu notalarını -bir araya getirildiğinden- C esas notasını oluşturan- temel alan ses perdesine uygun notaların uzun plakları ağırlıkta ölçülebilir bir titreşim elde etmek ümidiyle hoparlörle taş blokların her birine yöneltildi. Sesler ayrı ayrı, sonra birlikte ve tekrar tekrar kullanıldı ama bu yararı olmadı. Gerçekleştirme esnasında ses duvarımız şarjlı blokların herhangi birinde az bir etki yapmadıysa, kayanın kristale benzer yapısında yer alan sempatik titreşimi yükseltmesi ümidiyle bireysel harmonik seslerini yeniden üretmek amacıyla farklı ses perdelerinden notalar kullandık. Bunun aşırı zor olduğu anlaşılınca, dikkatlerimizi hafif bir tercih gibi görünmüş olan bir şeye çevirdik -Tibet'e ait bir şarkı söyleyen kap! Bu güzel araçlar çoğunlukla cilalanmış pirinçten yapılırlar (daha eski olan bazıları bir arada dövülen üç metalden yapılırlar) ve büyüklükleri birkaç santimetre yukarıya kadar çıkar. Tahta bir değnek dış kısımlarındaki kasnağa sürtüldüğünde, eşsiz modelleri devamlı surette bir ses çıkarmalarına olanak verir.

Öyle sanırım ki şarkı söyleyen kabın asıl notasını yeniden üretseydik (onun başlıca yankılayan frekansıyla tek ve aynı olan), sonra bunu onun uygun harmonik sesleriyle birleştireseydik, ölçülebilir bir ağırlık kaybettirmeyi üretmek için daha çok şansımız olurdu. Bu tabii ki bir dilekti ve örneği denemek ve sonra hemen şarkı söyleyen kabın doğasında mevcut tonları yakınına yerleştirilen bir hoparlörle geri iletmek için bir yol bulsak da, yalnızca çok küçük bir ağırlık değişikliği kaydediliyordu ve bu bile tartışma götürürdü. Ses üzerine deneylerimizin cılız başarısına karşın, ümidimi kaybetmeyi kabul etmedim ve geçmişe ait anlayışımıza sınırsız önem katan unutulmuş bir teknoloji olarak ses bilgisinin savunuculuğuna devam etmeye yemin ettim. Yine de bu kayıp bilimin eski kültürler arasında daha önceden mevcut olduğunu kanıtlamak için daha sağlam kanıta ihtiyacım olduğunu anladım. İlk başta bu çok zayıf ihtimal gibi gelmişti ama daha sonra birisi John Ernst Worrell Keely ismini andı...

YEDİNCİ BÖLÜM



SESİN DAHİSİ



Yalnız bir adam sesle havaya yükseltmenin mekaniğini çözen anahtarı bulmuş olabilirdi. John Ernst Worrell Keely (1827-1908) tüm yaşamını, büyük ağırlıkları kaldırmak, devasa motorlara güç vermek, metal topları havaya yükseltmek ve kayayı parçalarına ayırmak amacıyla olağanüstü bir tarzda kullandığı, sempatik titreşim kavramını anlamaya adanmıştı.¹ Bilim yazarlarından Keely Motor Şirketindeki hissedarlarına kadar geniş bir yelpazeden birçok bağımsız şahit mucitin uygulamada kullandığı garip cihazlarını gördü. Hemen hepsi Keely'nin bilimsel dünyaca daha önce anlaşılmayan doğanın güçlerini uysallaştırmış olduğu fikrinde anlaştı.

Keely'nin 'insan türü'nün şahane bir örneği olduğu söylenirdi. Uzun, düz hatlı, geniş omuzlu ve kaslı.² Arkadaşları yanında 'kibar, içten ve güler yüzlü' ama düşmanları arasında tedbirli idi.³ Palabıyığıyla gösterişli bir hali vardı ve baki kalan re-

1 Bloomfield-Moore, Pond'da, *Universal Laws never before Revealed. Keely's Secrets* (Daha Önce Açıklanmayan Evrensel Kanunlar: Keely'nin Sırları), sayfa 24.

2 Pond'da, Hall, 'John Keely--A Personal Interview' (John Keely: Şahsi Bir Görüşme), age., sayfa 239.

3 age.

simlerde genellikle garip görünüşlü tertibatlarının yanbaşında, avının karşısında gururla ayakta duran bir Victoria Çağının sert ifadeli gözüpek avcısı gibi, dimdik poz vererek görünür.

Keely'nin tuhaf başarılarını anlamayı sağlamak için, bazı bilim yazarlarının 1880'ler ve 1890'lar sırasında onun Philadelphia'daki atölyesini ziyaretlerinde bizzat şahit olduklarını nakletmek gerekli. Bunlardan biri 1893'teki bir ziyaret sonrası, Keely'nin deneyleri üzerine *Dashed Against the Rock* (Sert Kayaya Çarptı) adında bir dergiye tanımlayıcı bir makale yazan, Mr. Plum idi.⁴

Plum o gün mucidin ufacık çalışma odasında birçok garip şeylere şahit oldu.⁵ Bir numaralı gösteri farklı cihazların bir sınıflandırmasını kapsıyordu. Ağır, kalın bir cam dilimi ile kaplı, tahta bir masa üzerinde duran, üstten bir destekle tutunmuş ve bir dizi metal Chladni levhalar ve 'yankılayan' tüplerin dahil olduğu söylenen, 0.3 metre çaplı bir bakır küre vardı. Altında bir çeşit sado-mazoşist halka gibi merkezi bir tekerlek poyrasından dışarıya ışın yayan, birkaç santimetre uzunlukta, ince metal sivri uçlardan (çivi) tam bir daire vardı. Her birinin kendine ait uzunluğu vardı. Ve parmakla hafifçe vurulduğunda bir diyapazonun sivri uçları gibi şarkı söylerdi. 'Kurtarıcı' olarak bilinen, bu ilgi çekici aygıtın basitliğine rağmen, odadaki diğer bütün cihazları çalıştıran anahtar aletti.

Kurtarıcının (Liberatör) alt kenarından sürüklenen üç ayrı metali ihtiva eden uzun bir tel vardı -dış kısmının etrafında altın, iç kısmında platin ve içinden geçen gümüş idi. Bu hat, küreden 0.6 veya 0.9 metre uzağa yerleştirilmiş ikinci bir masanın üzerine konulmuş, 'yankılayıcı' denilen başka bir aygıtla bağlanmıştı. Bu, üzerine cam duvarlı pirinç bir kupa yerleştirilmiş, bir dizi ayakta duran metal yankılama tüplerinden tertiplenmiş, çapı yaklaşık olarak 15 santimetre ve yüksekliği

4 Pond'da, Plum, age., sayfa 54-60.

5 Pond'da, Hudson, 'Mr Keely's Researches -Sound Shown to be a Substantial Force' (Bay Keely'nin Araştırmaları -Önemli Bir Güç Olduğu Gösterilen Ses), age., sayfa 244.

10 santimetre olan, metal bir silindir kutuyu ihtiva ediyordu. Bunun içerisinde kadrani kuzey yönünü işaret eden bir pusula vardı.⁶

Her şey hazır olduğunda, Plum Keely'nin Kurtarıcıya doğru gittiğini ve metal sivri uçların halkasını tıngırdattığını gözledi. Sesler devamlı bir ses yaymaya başlayınca, hemen mucit ona uygun olarak ahenk vermek için kürenin kenarındaki bir tokmağı döndürerek oynattı. Daha sonra bir iki saniyelik bir süre kaba bir ahenkli boru sesi' duyuldu ve sanki bir büyü ile yanlıyıcı üzerindeki pusula ibresi çılgınca dönmeye başladı. Cihazın yapımında manyetik hiçbir şey kullanılmamıştı bile. Bu deneyin her tekrar edilışinde, pusula 30 saniye ile 3 dakika arasında bir süre bazen daha uzun bir süre, Plum'ın kafasını tamamıyla karıştırarak şekilde fırl fırl dönüyordu.⁷

Bir sonraki deney için Keely ana atölyeye küçük bir açık pencere ile bağı ayrı bir odaya girdi. Bir masa üstünde Plum'ın önünde, dikkatlice akort edilmiş birkaç metal tüpü ihtiva eden, bir destekle dik vaziyette tutulmuş bir kanuna benzer çalgı aleti vardı. Bunlardan sarkan, bir önceki gibi, dökme cam ile kaplı, ayrı bir masa üzerine bırakılan başka bir cihaz parçasına uzanan ipekten yapılmış uzun bir iplik vardı. Bu yeni aygıt, çapı 38 santimetre civarında bakır bir küreyi dik tutan 13 milimetrelilik demir çubukları olan hareket edebilir bir iskeletten ibaretti.⁸

Belirlenen zamanda, Keely 'ahenkli boru'yu aldı ve onu açık pencereye doğru üfledi. Bunu yapmayı 1-2 dakika sürdürdü, ta ki metal küre sonunda, ilk başta yavaşça, sonra hızla sürat kazanarak dönmeye başlayana kadar. Keely kornayı üflemeyi bıraktığında, küre yavaş yavaş durma noktasına geldi. Yeniden kornayı üflediğinde, küre bir kere daha çevrilmeye başladı. Üfleme sesi ne kadar güçlü ve uzunsa, küre de o kadar hızla dönüyordu. Gösterinin son bir bölümü olarak Plum'a bağlan-tı şeridini makasla kesme tanıtıldı. Bunu uygulama esnasında,

6 Pond'da, Plum, age., sayfa 56.

7 age., sayfa 56-7.

8 age., sayfa 57.

-borunun ahenkli seslerine göre mükemmelen akort edilmiş-kanuna benzer aletin yankılama sicimleri ve küreyi döndürmek için gerekli gücün doğuşu arasındaki bağlantının ne kadar önemli olduğunu kanıtlamak üzere boru durmadan çalınmasına rağmen, küre hafifçe dönüp hemen duruyordu.⁹

YÜZEN METAL

Daha harika ustalıklar bundan sonraydı. Bir sonraki deney için Plum'a üç farklı metalden oluşturulmuş bir metal top verildi. Onu elinin içinde yuvarlarken, onun iki libre (0.9 kilogram) ağırlıkta olduğu ve daha önceden Kurtarıcıyı kullanarak 'hassaslaştırılmış' olduğu bilgisi verildi. Benzer üç metal top suyla dolu ve bir metal diskle kapatılmış bir cam kavanozun dibinde duruyordu.¹⁰ Önceki gibi, bir tel bu aygıttan ayrı bir masa üzerine yerleştirilmiş bir Kurtarıcıya takılmıştı.

Her şey hazır olduğunda, Keely kurtarıcı altındaki sivri uçların halkasını tıngırdattı. Sonra pirinçten bir korna aldı eline ve devamlı bir sesi kuvvetle üflemeye başladı. Plum toplardan birinin su dolu kavanoz içinde bir o yana bir bu yana yumuşak hareketlerle sallanmaya başladığını gözledi. Daha sonra her birinin tek tek cam kabın metal kapağına vurana kadar yukarı yükseldiğini nefesi kesilerek izledi. Daha acayip olanı, Keely kornayı çalmayı bıraktıktan sonra bile, iki librelik küre biçimli topların mantar tıplar kadar hafiflermiş gibi su içinde asılı kalmalarıydı.¹¹ Burada Keely onların bir şekilde 'yük'lerini dağıtan ve kavanozun dibine geri batmalarını sağlayan çok farklı bir sesi çalmasaydı öylece kalırlardı.

Son gösteri Plum'ın Keely Motor Şirketinin özel bir yatırımı olduğunu anladığı cihazı kapsıyordu. Bu arada, Keely Motor Şirketi muciti tarafından ömrünü adadığı araştırmalarına gerekli sermayeyi temin etmeyi sağlamak amacıyla kurulmuş bir ticari kuruluştu. Keely tarafından gösterilen diğer bütün aygıt-

9 age.

10 age., sayfa 58.

11 age.

bu çığırının yanında bir çocuk oyuncuğu idi. Bu sefer bakır tıneli ve sivri uçlu halkası olan Kurtarıcı, teliyle pencere aralığından, sabit bir tekerlek poyrasından ışın yayan sekiz parmaklı bir tekerleğe bağlanmış olarak bitişikteki odaya yerleştirilmişti. Her parmaklığın ucunda hassaslaştırılmış bir disk vardı, bütün şeyin etrafını kuşatan, tekerleğin merkez gövdesi etrafında bir çember oluşturmuş, her biri inceden inceye akort edilmiş patiska iğnelerinin bir tasnifini içeren, bir dizi yankılamaya tüplerine tutturulmuş sabit bir metal kasnak vardı. Kasnağın iç kısmında, sıyrıklı (parmaklıkl) tekerleğe dahil edilenleri gibi, ayrıca bir dokuz disk vardı.¹²

Keely Kurtarıcının sivri uçlarının halkasını tıngırdatarak, tel boyunca ana odadaki bir masa üzerine konulmuş metal atlı karıncaya bir 'sempatik titreşim akımı' gönderdi. Kurtarıcıyı dikkatlice akort ettikten sonra, borusunu tuttu ve odanın kendisini titrettiği anlaşılan, uzunca devam eden bir sesi seslendirdi. Keely pencereye doğru bir göz attı, yüzünde memnun bir gülümsemeyle, tekerleğin o anda hızla dönmekte olduğunu uzaktan gördü; bu, *uyumlu nota çalındığı müddetçe* devam eden bir şeydi.¹³

Mucidin çığırığı bu sebeple patentini almak istediği mekanik motordaki başlıca parça olmayı başardı.¹⁴ Bu tren lokomotifleri, yol vasıtaları ve hatta uçaklar için yeni bir güç aracı olarak satılabilecek bir şeyi, onun *pièce de résistance* idi. Yüzlerce küre, silindir, tekerlek ve metal levhalardan meydana gelen, bu garip ve son derece karmaşık motora, uygulama sırasında düzinelerce kişi çeşitli durumlarda şahit oldu. Hepsi bu uyumlu mekanik canavar tarafından üretilen sarsılmaz güçten etkilenerek ayrılıyordu.¹⁵

Müzik aletlerince oluşturulan, Keely'nin Kurtarıcıları tarafından katalize edilen ve yankılayıcılarca artırılan titreşim özellikli güç aynı zamanda başka potansiyellere sahipti. Örneğin o 'eter'inin gücünün kalın tahta parçaların arasından

¹² age.

¹³ age.

¹⁴ age., sayfa 59.

¹⁵ Pond'da, Hall 'A Second Visit to Mr Keely', age., sayfa 241.

santimlik fırlatıcıları ateşleyebildiğini keşfetti. Hatta Keely bir titreşim özellikli topu Amerikan Deniz Kuvvetlerine tanıtmaya kadar ileri gitti; sonuçlarından etkilenmekle birlikte, prensipte onu çalıştırması çok karmaşık olduğundan fikri reddettiler.¹⁶

Keely'nin çalışması sesle havaya yükseltmenin eski zamanlarda nasıl başarılmış olabildiğini anlamamız için çok derin bir öneme sahiptir. Daha çok deneylerin ardından, en sonunda cam kavanoz içindeki metal topları su yerine havanın bulunduğu bir ortamda yükseltmede sesi kullanabildi.¹⁷ O daha sonra Kurtarıcı, yankılayıcı, müzikal nota ve bağlantı şeridinin olağan bileşimini kullanmak suretiyle kendiliğinden havaya kalkan, 3.6 kilogramlık bir model uçak geliştirerek havaya yükseltme fikrini ileri götürdü.¹⁸ Bu aygıtı 'uçuş' halinde görenler onun 'diken pamuğununki gibi hafif' bir hareketle yükseltebildiğini, alçalabildiğini veya kolayca su yüzünde durabildiğini aktardılar.¹⁹

Keely borudan korna, mızıka, keman ve kanuna benzer aletlere kadar değışen, farklı çeşit müzik aletlerini kullanarak nesnelere hareket ettirmek için gerekli titreşim özellikli gücü katalize edebilmişti. Hatta donanımı sadece ıslık çalarak çalıştırabiliyordu; bu, Meksiko'nun tufan öncesi cücelerinin nasıl sadece ıslık çalarak taş blokları ve tahta kütükleri havaya yükseltebildiklerini anlatan Maya efsanelerini insanın aklına getiriyor.²⁰

TOPLU AKORT

Sempatik yankılanmanın karmaşık bir biçiminin ve çok miktarda bilinmeyen eterik gücün, Keely'nin icatlarının arkasındaki gücün kaynağı olduğu bariz bir şekilde net görünmek-

16 Pond'da, Hudson, 'The Keely Motor Illustrated', age. sayfa 252.

17 Pond, age., sayfa 100.

18 Scrutton, *Secrets of Lost Atland*, sayfa 125.

19 age.

20 Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*, sayfa 113.

oldu İlk prototip Kurtarıcı birkaç adım üzerindeydi ama yıllar geçtikçe o aşama aşama ebatını inceltti, öyle ki 1890'larda bu cep saatinden büyük olmayan bir model hazırlamıştı.²¹ Böyle ilerlemelere karşın, aygıt yalnız, çoğunlukla altın, platin ve gümüşten yapılan özel olarak geliştirilmiş tel olan ve Keely tarafından bir 'Trexar' diye tabir edilen bir şerit aracılığıyla ses kuvvetlendiren yankılayıcıya bağlanırsa bir etkiye sahip oluyordu.²²

Peki bugüne kadar hiç kimsenin kopya edemediği Keely'nin yapmayı başardığı şey tam olarak neydi? Philadelphia'daki ulusal atölyesinde yalnız başına çalışırken neyi keşfetti? Ses akustikleri ve sempatik titreşimin, pusulaların çevrilmesini, kürelerin döndürülmesini, küre biçimli topların yükselmesini ve tekerleklerin dönmesini mümkün kılan olağanüstü gücü üretme yegane araç olduğunu ileri sürmek meseleyi inanılmaz derecede fazla basitleştiriyor. Biz biliyoruz ki kurtarıcılar, örneğin, her zaman Keely'nin kendi bedensel titreşimleri ile uyumlu olmak durumundaydı ve hep yalnız kendisi tarafından çalıştırılabiliyordu. Onun ayrıca atölyenin, aynı zamanda diğer cihazların yankılayan titreşimlerini dikkate alması gerekiyordu -onun laboratuvarın dışında kullanıma uygun bir motoru imal etmesinin neden bu kadar zor olduğunun en önemli sebebi. Meselelerin hâlâ fazlasıyla karmaşık olmasından dolayı, belli gösteriler başlamadan önce, Keely ziyaretçiler tarafından yayılan bireysel titreşimleri hesaba katmak zorundaydı. Bunların doğrusunu anlamaya çalışıyor ve her bir kişiye deneyde kullanılan yankılayıcıya telle iliştilmiş bir demir tüpü tutturarak önlem alıyordu. Bu yolla, zaman içinde belli bir anda olada mevcut, bütün titreşimsel yankılayanın yekun toplamı olan, 'toplu akort' olarak tarif ettiği şeyi bulabildi. Yıllarca Keely cihazın çalıştırıcısıyla kişisel birliğine kestirme bir yol bulmaya teşebbüs etti ama bunda defalarca başarısız oldu.²³

21 Pond'da, Hall, 'John Keely-A Personal Interview', age., sayfa 238.

22 Pond'da, Pond, 'Keely's Trexar a Superconductive Wire', age., sayfa 232-3.

23 Blavatsky, *The Secret Doctrine*, Cilt 1, sayfa 613.

PARÇALAYICI

Keely'nin sonik teknolojisinin mekanizmasını anladığını red detmek zor. Onun çalışması, benzer bir teknolojinin eski zamanlarda mevcut olduğu ile ilgili hikayeler ve efsanelerin çok büyük olasılıkla doğru olduğunu ileri sürmek için bugüne kadar elde edilen en güçlü kanıttır. Kendi başına bu olağanüstü bir kavrayış ama daha, çok daha fazlası var. Keely Eski Mısır'daki ve yirminci yüzyıl Tibet'indeki ileri taş teknolojiyle ilgili bilgimizin üzerine tamamıyla yeni bir ışık tutan inanılmaz bir keşif yaptı, çünkü o sempatik titreşimin *kuvarsı ve aynı zamanda diğer sert kaya cinslerini parçalara ayırıp dağıtabildiğini* buldu. Bu gerçeği kavrayışa 1887 yılında bir gün tamamen şans eseri sahip oldu. 'Üzerine ince kum saçtığı bir zemin üzerinde gezinen eter akımlarının hareketleri' ile ilgili bir çalışma yapmaya karar vererek, Keely Kurtarıcısını harekete geçirdi ve doğru şekilde akort edildiğine ikna olduktan sonra müzik aletiyle bir notayı seslendirdi.²⁴ Bu hareketler bilinen ismiyle toplu akortu elde etmek amacıyla bir araya geldi. O zaman o bir kapıyı arkadan kapamak için kullanılan büyük bir parça granitin gözlerinin önünde parçalara ayrıldığını fark etti.

Keely bu beklenmedik sonuçla hayretler içine düştü ve sonraki birkaç gün diğer granit parçalarıyla ayrıca deneyler yaptı. Hemen hemen her durumda toplu akort elde edilir edilmez tamamıyla parçalara ayrılıp ufalandılar -bu ses kelimenin tam anlamıyla kayayı parçalarına varıncaya kadar titretebiliyor gibi görünüyordu. Daha önemlisi, Keely sempatik titreşime daha uygun karşılık veriyor gibi görünenin, kayanın kuvars içeriği olduğunu anladı, çünkü o cihazıyla üretilenle açıkça aynı frekans yayılma alanında yankılanıyordu.²⁵ Hatta bu sonuca göre hesaplamalar yaptı ve toplu akortunun 'ilk oktavda', kuvarsı parçalara ayırıp dağıtmak için yeterli olan, 'saniyede 42,800 titreşim meydana getirdiği' sonucuna vardı.²⁶

24 Pond'da, Harte, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*, sayfa 10.

25 Pond'da, Hall, 'John Keely-A Personal Interview', age., sayfa 238.

26 age.

Keely'nin kayanın parçalara ayrılıp dağılması hususundaki bulguları hafife alınamaz, çünkü bu, piramit inşa edenler tarafından yürütülen boru biçimli delme işleminin yüksek frekanslı sesler -insan kulağının işitebilme alanının ötesinde son derece yüksek frekanslı ses titreşimleri- kullanarak başarıldığı şeklinde bir sonuç çıkaran teknoloğ Christopher Dunn'ın olmuştur. Bu bulgularını net bir şekilde doğruluyordu. O bu inanılmaz bağlantıyı eski matkapların graniti modern aletlerden kesme oranıyla 500 kez daha büyük kesip işlediğini ve kuvarslı kısımlara diğer, daha yumuşak minerallerde olduğundan çok daha hızlı girdiğini öğrendikten sonra kurmuştu. Bu hız farklılığı, tam anlamıyla Keely'nin 100 yıl öncesinden keşfetmiş olduğu gibi, kuvarsın doğal yankılamasının, graniti parçalara ayırmada kullanılan yüksek frekanslı seslerle üretilen sempatik titreşime tam olarak uymasından dolayı oluşuyordu.

Keely'nin keşifleri şu an, Tibet'te Jarl tarafından şahit olunan taş blokların havaya yükseltilmesine ve Linauer tarafından ülkede kaldığı sırada gözlemlenen garip aygıtlara daha çok anlam kazandırmaktadır. Hem iri gong hem midye biçimli yaylı enstrüman, muhtemelen yankılama özelliklerinden dolayı seçilen, üç farklı metalden yapılmış Keely'nin iki librelilik (0.9 kilogram) küre biçimli topları ve Trexar tellerine benziyordu. Yaylı enstrüman yalnız çok daha büyük gong çalındığında ultrasonik dalgalar üretmesiyle Keely'nin yansıtıcılarından biri gibi bir görev yapıyor görünüyordu. Bu yaylımaları dahil ederek, dikkatlice yerleştirilen perdeleri kullanarak, keşifler nesnelere havaya kaldırabiliyor ve kayayı Keely'nin başardığı bir tarzda parçalara ayırabiliyordu.

Keely'nin keşifleri haklı olarak, piramit inşa edenlerin taş blokları havaya kaldırmak ve en sert kayada delikler açmak için sempatik titreşim fiziğinin son derece ileri bir biçiminden de faydalanmış olmaları olasılığına ciddi derecede ağırlık kazandırmaktadır. Bu doğru ise, o zaman Eski Mısırlılarca kullanılan herhangi bir sonik enstrüman veya aygıtın Keely tarafından anlaşıldığı tarzda bireyselleştirilmiş olması da çok olası-

dır. Başka bir deyişle, kullanmaya karar verdikleri sonik aletlerin sadece çalıştırıcının ya da çalıştırıcıların kişisel titreşimlerine değil, aynı zamanda işlemin yerine getirildiği oda veya binanın akustiklerine de önceden uygun hale getirilmiş olması gerekirdi. Bu yolla piramit inşa edenler müzikal enstrümanlar, akort çubukları ve sesi kuvvetlendiren yankılayıcıların yardımıyla, Keely'nin tabiriyle 'toplu akort'u elde etmeyi başarmışlar olsa gerek.

O halde Keely'nin inanılmaz keşiflerine ne oldu?

DAHİNİN DÜŞÜŞÜ

Bir vakitler mucit Amerikan altın maden işletmelerinin sermayedarlarına başarıyla pazarlanabileceğine inandığı bir 'kaya parçalayıcı' geliştirdi. 1888'in başında New York eyaletinin Catskill dağlarında yapılan aygıtın tanıtımı hazır bulunan 12 zengin maden kodamanını öyle etkiledi ki, onun varlığı, sadece San Francisco borsasında küçük bir paniğe sebep olmakla kalmadı, aynı zamanda onun ticari potansiyeli hususunda ayrı bir araştırmaya sermaye temin etmeye onları ikna etti.²⁷

Ekstra sermayeye karşın, Keely Kurtarıcı'nın tasarımını değiştirerek ve deneylerinde kullanılan 'eterik' gücünün tam özelliğini doğrudan doğruya açığa vurmayı reddederek sadece çalışmalarına devam etti. Bu o ve Keely Motor Şirketi arasında acı bir kine sebep oldu ve en sonunda hissedarlarının sabrı tükendi. Bütün finansal desteklerini geri çektiler ve Keely'yi yalnız mahkemeye vermekle değil, aynı zamanda mahkum ettirmekle tehdit ettiler. Mucit araştırma yazılarının birçoğunu imha ederek ve kıymetli donanımının bir kısmını sökerak sinirli bir şekilde karşılık verdi. Ayrıca sırlarını çalışması tamamlanıncaya kadar hiçbir surette açığa vurmayacağını ve hapishaneye girmektense ölmeyi tercih edeceğini açıkça belirtti.²⁸

O zamandan sonra her şey Keely için aşağı doğru kayıp gidiyor gibi görünüyordu. Deneyine devam etmesine rağmen,

27 Pond'da, Harte, age. sayfa 9.

28 age., sayfa 12.

neredeysse hiç ticari başarı elde edemedi. Zamanın ötesinde birçok mucit gibi, sesin bu dahisi, dünyanın devrimci keşiflerine sırtını çevirdiği bir kuskün adam olarak öldü.

Keely'nin bilim-kurgu tarzında cihazının arkasındaki tam mekaniği veya onun 'eterik' gücünün gerçek yapısını anladığını söyleyemem. Saptadığım bütün şey ekipmanının yapımında kullanılan son parçasına kadar çevresindekilerle uyum içinde yankılama potansiyeline göre ya tasarlandı ya da seçildi. Bir domino etkisi gibiydi, bir ses veya titreşim bir sonrakiyi tetikliyor, sonra bir diğerini, sonra öbürünü, ta ki her şey vızıldayıp, mırıldanıp ve ardından birlik içinde şarkı söylemeye kadar. Bu akustik aygıtların imalatında kullanılan kesin bilgi Keely'nin yaklaşık 50 yıllık bir deneme ve yanılmasının son ürünüydü. Umut edilebilecek tek şey gelecekte bir zamanda yetenekli bilim adamları ve mühendislerin meydan okumayı kabul edip, Keely'nin sempatik titreşimli fiziği üzerine araştırmasını en son bilimsel teknolojiyi kullanarak anlamaya teşebbüs etmeleridir.²⁹

Keely gibi, piramit inşa edenler ve daha ilerki dönemde Tibet'in manastır toplulukları da sempatik titreşimli fizikte yer alan işlemleri anlamış görünüyordular. Eğer bu doğru ise, o zaman onlar taş blokları havaya kaldırılabiliyorlardı, kayayı muntazaman kesebiliyorlardı ve granitte delikler açabiliyorlardı ve muhteşem büyü ustalıkları gibi değil, etraflarındaki dünya ile çok büyük bir uyumun küçük bir parçası gibi. Ancak, Büyük Piramit'in temel tasarımında olduğu gibi, bu büyük bilgelik de yalnız Mısır'ın Büyük Tanrıları diye tanımlanan çok daha eski bir kültürün bir mirasıymış gibi görünmektedir. Yine bir ikileme karşı karşıya bırakıldık, çünkü eğer piramit inşa edenlerin gerçekten de sempatik titreşimsel fiziğin ileri bir anlayışı-

²⁹ Keely'nin sempatik titreşimsel fizik üzerine çalışması hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyen, Pond'ın *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets* (Daha Önce Açıklanmayan Evrensel Kanunlar: Keely'nin Sırları) eserinin bir kopyasını almalıdır (daha fazla detaylar için Bibliyografya'ya bakın). Ayrıca Dale Pond tarafından basılan ve Delta Spectrum Research, PO Box 316, Valentine, Nebraska 69201, USA tarafından yayınlanan, *The Journal of Sympathetic Vibratory Physics* (Sempatik Titreşimsel Fizik Mecmuası).

na sahip olduklarını kabul edersek, o zaman buna ne oldu, nereye gitti ve nasıl yok oldu?

Başlangıçta, bu benim arayışımın son bulduğu yerde imiş gibi geliyordu. Sonra sesten tahminen çok olağandışı bir tarzda faydalanılmış başka bir durumun *var olduğunu* hatırladım ve dahası: bu, Eski Mısır'la sıkıca bağlantılıydı. Ancak bu sefer borular taş blokları havaya kaldırmak veya kayada delikler açmak amacıyla değil, tamamen yıkıcı bir amaç için kullanılıyordu -Eriha'nın duvarlarını devirmek için.

SEKİZİNCİ BÖLÜM



DUVARLAR DEVRİLİYOR



Nun'un oğlu ve kanun yapıcı Musa'nın halefi, Joshua geceyi önceki Eriha şehrinin görüş alanı dahilindeki Gilgal isimli bir yerde geçiriyordu. İsrail'in 12 kabilesinin her birinden 40,000 güçlü adamla oluşturulmuş büyük ordusuna, Kenan'daki en sağlam istihkam duvarlarından 2000 metre mesafede ordugah kurulmuştu.¹ Ürdün Nehrinden karşıya Vaadedilen Topraklara geçerken, seçilmiş insanlarına Tanrı'nın sözünü yerine getirmek için onların yalnız Eriha kralının gücü ve ordusunun kumandası kalmıştı.

İsrail lideri aniden karşısında elinde çekilmiş vaziyette bir kılıçla duran bir 'adam' bularak uyandı. 'Sen bizden misin, yoksa hasımlarımızdan mı?' diye aceleyle sordu Joshua.²

'Hayır; ama Tanrı'nın ordusunun reisi olarak burada bulunuyorum', diye cevap verdi 'adam'.³

Derhal, Joshua yere kapandı ve 'Tanrım bu kulundan ne diler?' diye sorarak, Tanrı'nın bu habercisine tapındı.⁴

1 Josh. iv, 13,19; v,9-10.

2 Josh. v, 13.

3 Josh. v, 14.

4 Josh. v, 14.

'Ayakkabımı ayağından çıkar; çünkü üzerinde durduğun yer kutsaldır,' dedi ve bunun üzerine Joshua söylenildiği gibi yaptı.⁵

Tanrı'nın sesi olarak konuşan, 'Tanrı'nın ordusunun reisi, daha sonra İsrail liderine şehri tam olarak nasıl kuşatma altına alması gerektiği üzerine bilgi verdi. Eğer bu direktifleri başarıyla tamamlarsa, o zaman 'bu sebeple kral ve güçlü yiğit adamlar' ona boyun eğecekti.⁶

Ona söylenenler şu: 'Ve sizler şehri bir sefer dolaşarak, şehrin, bütün savaş gemilerinin etrafını saracaksınız. Bunu siz altı günde yapacaksınız. Ve yedi papaz sandığın önünden koç boynuzundan yedi boru taşıyacak ve yedinci gün sizler şehrin etrafını yedi kez saracaksınız ve papazlar borularını üfleyecek. Ve bu olduktan sonra, onlar koç boynuzlarıyla kuvvetlice bir boru sesi çıkardıkları zaman ve sizler borunun sesini duyduğunuz zaman, bütün herkes büyük bir güçle bağırarak; ve şehrin duvarı yere çökecek...'⁷

Böylece Joshua Tanrı'nın bu sözlerini papazlarına ve İsrail ordusuna anlattı ve onlara emredildiği gibi, ilk altı gün yedi papaz koç boynuzlarından borularını tutarak, şehrin duvarları etrafında dolaştılar. Güvenli bir mesafede önlerinden ordunun yarısı hareket etti, öte yandan arkalarında On Emir Sandığı taşıyıcıların omuzlarında taşındı, onların ardından ordunun geri kalanı geldi.

Her şey sessizlik içinde yerine getirildi, çünkü Joshua'nın talimat verdiği üzere: 'Sizler bağırmayacaksınız, ne sesiniz işitilecek, ne de ağzınızdan bir kelime çıkacak, ta ki size bağırma emredene kadar; o zaman bağıracaksınız.'⁸

Yedinci gün aydınlanmaya başladığında, ordu ve beraberinde Sandığın taşıyıcılarıyla birlikte, yedi boruyu tutan papazlar ve savaş gemisi, önceki gibi şehrin etrafını denizden dolaştılar, ama sonra, yedinci sefer üzerine, borular üflendiği sırada, hep-

5 Josh. v. 15.

6 Josh. vi. 2.

7 Josh. vi. 3-5.

8 Josh. vi. 10.

• İşeşetli bir bağırtı kopardı ve Eriha'nın duvarları devrilerek düldü.⁹

Bu büyük mucizeyi gördükten hemen sonra, İsrail ordusu buru girdi ve İsrail casuslarını barındıran fahişe, Rahab'ın ev bülkünden başka bütün erkek, kadın ve çocukları öldürerek buru ele geçirdi; yalnız o ve ailesi Tanrı'nın gazabından kurtuldu.

Bu Joshua'nın kitabında anlatıldığı şekliyle Eriha'nın İsrailin hakimiyetine nasıl geçtiğinin olağanüstü rivayetidir. Yahudiler ve Hıristiyanlar benzer şekilde Eski Ahit'i Tanrı'nın otuşılamaz sözü olarak kabul ederler ama bu hikayeyi tarihi dayların gerçek bir anlatımı olarak faretmenin bir mantığı var mı? Eriha'nın duvarları gerçekten tarif edildiği şekilde mi düldü? Tek bilebildiğimiz Musevilerin Ürdün Nehri üzerinden Kenan toprağına geçtiğinin tahmin edildiği zamanda, Eriha'nın çoktan en azından 7000 yıldır istihkam edilmiş bir kasaba olduğudur. Onun stratejik önemi Lût gölünün kuzey sınımlarının ötesinden ülkeye giren istilacıların yolunun üzerinde bulunduğı gerçeğinde yatar.¹⁰

Joshua'nın 40,000 Musevi ordusuyla Kenan'a muzaffer girişini kanıtlamaya teşebbüs etmek son 150 yıldır kutsal kitap üzerine çalışan arkeologların amacı oldu. 1930'larda profesör John Garstang tarafından başkanlık edilen, bir İngiliz keşif heyeti eski Eriha sitesinde kazılar yürüttü ve sonunda, tıpkı çok iyi bilinen Kutsal Kitaptaki hikayesinde yer alan boru üflemelelerinin gücüne dayanamadığını söylencenin iddia ettiği gibi, dışarıya doğru çökmüş görünen kasaba duvarının bir bölümünü açığı çıkardı.¹¹ Duvarın bu bölümünün karşısında, Garstang ayrıca kasabayı yıkıp yerle bir etmiş olan bir çeşit muharebeye işaret eden, şiddetli bir yangın felaketinin kanıtını buldu.¹²

⁹ Josh. vi, 15,20.

¹⁰ Easton, *The Illustrated Bible Dictionary* (Ayrıntılı Kutsal Kitap Sözlüğü), s.v. 'Jericho', sayfa 369-70.

¹¹ Bucaille, sayfa 136.

¹² Kenyon, sayfa 73; Wilson, Ian, sayfa 35.

Garstang doğal olarak gururlu bir sevinç içindeydi ve keşiflerini Kutsal Kitabın tarihsel geçerliliğini teyit etmek için arkeolojide kullanılabilecek şekilde mükemmel kanıt olarak methetmeye kadar ileri gitti. Maalesef, kutlamaları kısa sürdü, çünkü 1950'lerde ünlü İngiliz arkeolog Dame Kathleen Kenyon aynı taş duvarın başka bir bölümünü kazmak üzere Eriha'ya döndü. Bu sefer bitişik katmanların daha metodik bir katalogu yapıldı ve Garstang'ın tamamen hatalı olduğu kısa sürede belli oldu. Çöken duvar onun inandığı gibi, MÖ onüçüncü yüzyıl tarihine işaret etmiyordu ama Musevilerin Kenan'a (Canaan) tahmin edilen girişinden 1100 yıl öncesine, MÖ 2350 civarına işaret ediyordu.

Ondan sonraki vahşice bir yıkımın küçük bir kanıtı da Kathleen Kenyon tarafından Eriha'da açığa çıkarıldı. O şehrin inşa edildiği tepeciğin zirvesinin tamamının aşınmış olduğunu buldu, ki bu ondan sonraki bütün yaşantıya ait yatay satırların kısaca artık mevcut olmadığı anlamına geliyordu. O en sonunda MÖ onaltıncı yüzyılın ilk yarısında yangınla yıkılmış bir kasaba ve yöresine ait bir kanıt,¹³ aynı zamanda MÖ onördüncü yüzyılın sonuna işaret eden bir binaya ait tek bir duvar ve kilden yapılmış küçük bir fırın buldu.¹⁴ Kutsal Kitap terimlerine göre bu daha önemli bir keşif idi ve Garstang tarafından yakınındaki kaya mezarlarından çıkarılan cesetlerle birlikte bulunan cenazeye ait çeşitli nesnelere tarihlendirmesini hesaba kattıktan sonra, o 'MÖ yaklaşık 1400'den 1325'e kadar veya hatta bir nesil boyunca yahut daha da uzun süre höyük üzerinde (veya yerleşim tepeciği) bir yerleşme' olmuş olmalı şeklinde bir sonuca vardı.¹⁵ Bu zamandan sonra, Krallık David'in İsrail Krallığını kurduğu tarih, MÖ onbirinci yüzyıla kadar burada hiçbir şey bulunmadı.

Musevilerin MÖ yaklaşık 1200 civarında bir zamanda Kenan'a geçtiğini ima eden Kutsal Kitaba ait kronolojiyi doğru sayanlar için, Kathleen'in bulguları sendeletici bir darbe idi

13 Kenyon, sayfa 74.

14 age., sayfa 74-5.

15 age., sayfa 75.

İnank göreceğimiz üzere, Musevilerin Mısır'dan Çıkışının ta-
dilatlandırmasıyla ilgili devrim niteliğinde yeni bulgular şimdi,
Bleki arkeolojik kanıtlarla tarihi sıralamayı daha düzgün ola-
bil- yapmak suretiyle, Eriha'nın Musevilerin ellerine geçişinin,
bugüne kadar inanılmış tarihten az bir zaman öncesinde,
mutlakemelen, MÖ yaklaşık 1270 civarında olduğunu ileri sür-
mektedir (*Dokuzuncu Bölüme bakın*).

ERİHA'NIN KADERİ

Eriha'nın halen inceleme altında bulunan zaman diliminde
buluşına dair eldeki bu tek hafif kanıt ile, Joshua'nın kitabın-
la bulunan, Musevilerin nasıl şehrin duvarlarını tahrip etmek
için yalnız yedi koç boynuzundan boruları kullandığı hakkın-
daki hikayesinden ne anlam çıkaracağız? Kutsal Kitap'ta, bu-
nun ne kavimlerinin düşmanları üzerinde Tanrı'nın gücünün
büyük bir ifadesi olduğunu, ne de Eski Ahit zamanlarında bü-
yük şehirlerin duvarlarının yıkılmasında kullanılan yaygın bir
araç olduğunu ima eden benzer hiçbir hikaye mevcut değildir.

İnsanlar size basitçe borulara ses vererek istihkam duvarla-
rının devrilmesini beklemenin imkansız olduğunu söyleye-
cektir. Diğer taraftan biz biliyoruz ki eğer bir insan sesi yeter-
li bir yüksekliğe ulaşır da, diyelim bir şarap kadehinin yankı-
layan frekansına uyumlu hale gelirse, o zaman bardak param-
parça olur. Piramit inşa edenler, Tibet'in manastır toplulukla-
rı, aynı zamanda on dokuzuncu yüzyıl muciti John Ernst
Worrell Keely, kayayı parçalara ayırmak amacıyla bu ilkedan
faydalanmışlar gibi görünüyor.

Sesin bir silah gibi kullanımı imkansız değildir, ancak Eski
Ahit'in MÖ yedinci yüzyılda son halini aldığı bir zamanda,
böyle bir kavram hiç mevcut gözüküyordu. Şimdi biz ilk
Musevilerin gerçekten Eriha'nın duvarlarını yıkmak için boru-
larla üretilen sesi kullanma bilgi ve becerisine sahip oldukları
sonucunu mu çıkarmalıyız?

Hikayenin olgularını yakından inceleyelim. İlk altı gün ye-
di papaz, koç boynuzlarından yapılmış boruları yanlarına ala-

rak, şehrin duvarlarının etrafını denizden dolaşacaklardı. Bilinen tabiriyle On Emir Sandığı, Musevi ordusunun yarısı güvenli bir mesafede onun önünden, bir diğer yarısı da arkasından belli bir mesafeyi koruyarak gelmek suretiyle, papazların peşini takip edecekti. Bu durumlarda, tam bir sessizlik olacaktır. Daha sonra, yedinci ve son günde bütün alay şehir duvarlarının etrafını bir defa değil, yedi defa gezecekti ve son, uzun üfleme borulardan seslendirildiğinde bütün 40,000 adamdan oluşan ordu dehşetli bir bağırta koparacaktı.

Bu süreci tam olarak takip ederek savunma duvarlarının yarılabilirdiğini ileri sürmek mantıklı mı? Böyle bir görüşün arkasında bilimsel bir temel var mı? Kuramsal bir çizgide hikayeye baktığımızda, savunma duvarlarını sesin gücünü kullanarak yarmak pekâlâ ihtimal dahilinde olabilir. Ayrıca hikayede tarif edildiği şekilde aşırı coşkun bir gürleme ile bir araya getirildiğinde, herhangi bir taş işini yıkma noktasında kırabilecek devamlı surette bir ses yaratmak da mümkün olabilir. Evet mümkün olabilir ama daha kanıtlanmadı. Şu tarihe kadar, Eriha'nın duvarlarının yıkılmasına sebep olarak ileri sürülen her ne ise, doğrulayıcı bir kanıtı olmadı. Şüphesiz, bu olayın gerçekleşmediği anlamına gelmez, sadece şu halde Eski Ahit'te sunulan ikinci dereceden bir kanıtın ötesinde bunu kanıtlamak mümkün değil. Diğer taraftan MÖ birinci milenyumdaki Yahudilerin böyle bir dikkate değer hikayeyi sunmayı başardıkları gerçeği efsanenin en azından belli bir temeli olduğunu ima eder. Onların dediği gibi, ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Başka bir deyişle, böyle bir özelliğe sahip bir olay, tam detayları şu an kayıp olmakla birlikte, Musevi kavminin kuruluş yıllarında pekâlâ yer almış olabilir.

Böyle kuramların doğruluğu kanıtlanmış olsa, o zaman Eriha'nın duvarlarının yıkılışı yalnız sonik teknolojiye ait üstün bir bilgiyle başarılabilmiş demektir, basitçe şans eseri ya da Tanrı'nın mucizevi müdahalesiyle değil. İpucu İsrail'in Eriha'yı tam olarak nasıl ele geçirmesi gerektiğinin talimatlarının Joshua'dan veya papazlardan ya da askeri danışmanlardan değil, 'Tanrı'nın ordusunun reisi' olarak bilinen kılıç kuşanmış

atımlı bir şahıstan geldiği gerçeğinde yatmaktadır.

O zaman için MÖ ikinci milenyumda bir Orta Doğu kavminin normal kapasitelerinin ötesinde yıkıcı, yasaklanmış bir teknolojinin gizli bilgisine sahip bu 'adam'ın kimliği ne idi? İlahiyatçılar bu tanrısal bireyin, Joshua'ya düşmanlarını yenip, Vaadedilen Topraklara (Filistin) girebilmesinin yollarını aktarması için gerçekten Tanrı tarafından gönderilmiş bir habercisi olduğunu savunuyordu. Bu sebeple o, Joshua ile birebir temelde iletişim kurmak amacıyla cismani bir beden edinmiş, 'adam' şeklinde bir melekti.

'Reis' ve 'reisler' terimleri Eski Ahit'te birkaç değişik durumda bulunmasına rağmen, bizim gizemli 'Tanrı'nın ordusunun reisi', en azından bu kisve altında da, hiçbir farklı görünüş arz etmemektedir. Bu gerçeğe rağmen, bu 'adam'ın, Musevileri Mısır'ın dışına götüren liderleri, Musa aracılığından evvel, onlara elde bulunan gizli teknolojinin bir kaynağını sunduğuna ikna oldum. Bu böyle olduyca, o zaman bu ele geçmesi zor saklı bilgelik kaynağı Tanrının seçilmiş insanların kaderini oluşturma yılları sırasında başka nasıl etkilemiş olabilir?

Musevi kavminin ilk zamanları ile ilgili Eski Ahit hikayelerini inceleyerek meseleyi daha ileri götüremezdim. Eğer Musa ve daha sonra Joshua gerçekten (Mısır'dan) Çıkış zamanında ve sonra Sahrada uzun yıllar dolaşma sırasında, başkalarıyla ittifak yapmış *olduysa* o zaman bu muammalı bireylerin kimliğini belirleyebileceğim tek yol İsrail'in büyük peygamberi ve kanun yapıcısının yaşamı ve zamanlarına daha yakından bakmak olacaktı ve tahmin edilebileceği gibi, bütün yollar Mısır'a doğru geriye uzanıyor görünüyordu.

DOKUZUNCU BÖLÜM



KAFİR KRAL



Musevi ordusunun Joshua'nın kumandasında, yıllanmış, çok Eski' teknoloji gibi gözükken bu servete nasıl konmuş olabildiğini keşfetmek için, öncelikle Yahudi kavminin oluşumunu anlamamız gerekir. Bu kavmin tam olarak ne zaman ve hangi şart ve ortamda Çıkışın zamanında Mısır'dan ayrıldığını araştırmalıyız. Ayrıca, tahmin edildiğine göre, Mısır'ın hükümdar saraylarında yetiştirilen ve Musevilerin büyük ruhsal lideri olmasından çok önce gizli bilgelik ve büyülü sanatlarının öğretildiği, kanun yapıcı Musa'nın varoluşunun tarihsel kanıtlarını da yakından incelemeliyiz.

Musa Yahudilerin dinsel tarihinde tartışmasız en önemli şahsiyettir ve onun anısı Eski Ahit söylencesinde özenle konumlanmaktadır. Ancak İbrani ırkının kanun yapıcısı ve peygamberi olarak üstlendiği rolüne karşın, onun gerçek tarihi hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. Bundan başka, gerçekleştiği tahmin edilen Mısır'dan Çıkış ile bağlantılı olayları tarihlendirmek için çok az kanıt var. Krallar Kitabı 1 (Eski Ahit'teki) 6. Bölüm 1. Ayetinde, bize Hazreti Süleyman'ın tapınağının 'İsrail kavminin çocuklarının' Mısır'dan özgürlük-

lerini aldıktan 'dört yüz seksen yıl sonra', yani, 'Süleyman'ın İsrail üzerindeki saltanatının dördüncü yılında' inşa edildiğini anlatan beyan gibi, birbirinden ayrılmış orada burada aktarılmış sözler var sadece. Kutsal Kitabın düzeltilmiş uyarlaması Kudüs'ün İlk Tapınağının MÖ yaklaşık 977'de kurulduğunu belirttiğinden dolayı, bu Çıkış için MÖ yaklaşık 1457 tarihini verir.¹

Bir başka benzer kaynak, bu sefer Çıkışın kitabında, Mısır'dan nihai ayrılışından önce, Musevilerin, toplam 'dört yüz otuz yıl', 'geçici bir süre kalmış' olduğunu, yani sabırla beklediğini ifade eder.² İlahiyatçı ilim adamları genellikle ilk İbranilerin, MÖ yaklaşık 1878-1843'te Senwosret III isimli kralın saltanatındaki eski bir Mısır Krallığı sırasında ülkelerinde beklenen bir kıtlığı takiben, Kutsal Kitaptaki Kenan toprağı olan, anayurtları Filistin'den Mısır'a giren göçebe kavimleri kabul ederler.³ Bu çekici ama aslı olmayan açıklama Musa'nın şöhretli atası, Yakup'un (yada İsrail) oğlu Joseph'in Kutsal Kitapta iyi bilinen hikayesinde entrikacı kardeşler tarafından köle olarak satılması durumuyla paralel olduğundan dolayı, bazı insanlar Senwosret'in saltanatının Musevilerin Mısır'da geçici kalışlarının başlangıcına işaret ettiğine inanır. Eğer bu doğru ise, o zaman bu Çıkışın 430 yıl sonra, başka bir deyişle MÖ yaklaşık 1448 ile 1413 arasında bir yerde gerçekleştiğini ima eder.

İlk önce bu, Musa'nın hükümdar olan firavunun sarayında bir Mısırlı gibi yetiştirilmiş olması olası uygun bir zaman zarfını belirler gibi görünebilir. Bununla birlikte, Kutsal Kitap'ın kronolojisi bütünüyle sayısal abartmaya eğilimlidir, bu yüzden gerçek olarak alınmaması gerekir. Çok sıkça anlam olarak birbirine zıt ve semboliktir ve Eski Ahit'in bir uyarlamasından diğerine farklılık gösterebilir.⁴ Ancak Çıkışı çevreleyen olayla-

1 Wright, *The Illustrated Bible Treasury* (Ayrıntılı Kutsal Kitap Hazinesi), sayfa 173.

2 Ex. xii, 40

3 Wilson, *loc. cit.* sayfa 65, Bristol, Trinity Theological College'den (Teoloji Teolojisi) Dr. John Bimson'un çalışması ile kıyasla.

4 Bu şekilde sayılarla ilgili abartma kanıtlanmıştır, örneğin, Joshua'nın kitabında bi-

bu kölelikte, ilahiyatçı ilim adamları Çıkış kitabının başlıca görünen bir beyana özel bir önem verirler. Bu şöyle söy-

Işte, İsrail kavminin çocukları bizden (Mısırlılardan) daha fazla ve daha kudretli. Gelin, onlarla akıllıca temas edelim; olmaya ki onlar yayılırlar ve bu öyle hale gelir ki, bir savaş çıktığı zaman, düşmanlarımızla da birleşirler ve bize karşı dövüşürler ve onları toprakların dışında yükseltirler. Bu sebeple onlar yükümlülükleriyle onları sıkıntıya sokmak için üzerlerine angaryacıları sürdürdüler. Ve firavun için Pi-thom ve Raamses mahzen şehirlerini inşa ettirdiler.⁵

Bu satırların gösterdiği üzere, bunların yazıldığı zamanda, Museviler (İsrail kavmi) birkaç nesil ardından sayıca giderek çoğalmış binlerce kişilerden oluşan güçlenerek büyüyen bir topluluktur. Daha önemlisi, onlar, 'Joseph'i tanımayan', onların güvenliği ve refahından gittikçe korkan bir firavuna (Çıkış hikayesinde tamamen farklı bir firavun belirtilir) kadar köleliğe bulaşmadılar.⁶ Paragrafta bahsi geçen sözde 'mahsen şehirlerinin yerleri uzun zaman Ejiptoloji Cemiyetinde şaşkınlık yarattı. Onların bugünün Filistin sınırına yakın, Mısır'ın Doğu Delta'sında bir yere kurulduğu tam ittifakla kabul edilmektedir, çünkü Musevilerin Joseph zamanında yerleştiği söylenen, Kutsal Kitaptaki 'Bolluk (Goshen) Toprağı' burasıydı.

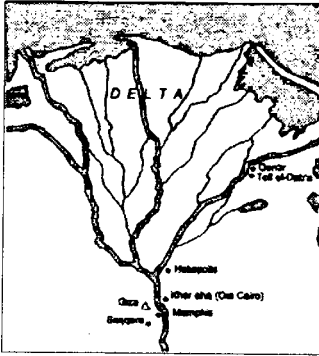
Pi-thom (Pi Mısır dilinde 'arazi' veya 'mal-mülk') genellikle

ze Musevi halkına, onun güçlerinden zarar görmesinler diye, kendileri ile Ahit Sandığı arasında 2000 kübitlik bir mesafeyi korumaları için talimat verildiği anlatılır (Josh. iii, 4). Bu rakam yaklaşık bir kilometre gelir, ki bu bütün hikayeyi anlamsız bir hale getirir. Bir başka, benzer örnek Çıkışın zamanında Mısır'dan ayrıldığı söylenen 600.000 Musevi ve onların aileleridir. Böyle bir sayı o sıradaki Mısır'ın toplam nüfusunu kapsardı!

Musa'nın Sina Dağında Tanrı ile iki defa konuşmak üzere geçirdiği 40 gün, doğumu ve Mısır'ın dışına göçü arasındaki 40 yıl; Sina'da geçirdiği ve Musevilerin sahrada dolaştıkları söylenen 40 yıl gibi zaman aralalarının hepsi gerçek zamandan ziyade sembolik olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda 40 sayısı büyük olasılıkla sofuluk ve ilahilik ile ilgili bir takım özel anlamları taşıyordu.

⁵ Ex.(Exodus: Çıkış'ın Kitabı-ç.n.), i, 9-11.

⁶ Ex. (çıkış) i, 8



Bu kitapta ismi geçen belli başlı siteleri gösteren Nil Deltası'nın haritası

bul edilmesi belirsizliğini korur.

'Raameses' veya Mısır metinlerinde bulunduğu üzere Pi-Ramesse isimli diğer 'mahzen' şehrin mekanını belirlemede daha sağlam dayanaklar üzerindeyiz. İlim adamlarınca ifade edilen görüş onu Doğu Delta'ya yerleştirilmiş Qantir ve Tell el-Daba adında iki bitişik köylerin civarındaki bir yere koyar. Pi-Ramesse'nin önceden buradaki varlığına kanıt, 1960'lardan 1980'lerin başına kadar Dr. Manfred Bietak tarafından başkanlık edilen MÖ yaklaşık 1290-1224'te hükmeden Ramesses II'in saltanatına ait tapınaklar, yönetim binaları ve özel ikametlerin ayrıntılı planını oluşturan kazılardan gelmiştir.⁸

Ejiptologlar bu bulguları, muazzam harabeleri bugüne kadar Mısır'ı katıp karıştıran kudretli Ramesses II'in, 'Joseph'i tanımayan' ve 'mahzen şehirleri' inşa etmek üzere 'angaryacıları' Museviler üzerine süren kral, Zulmün Firavunu olduğunun sağlam kanıtı olarak görmektedirler. Bu doğru ise, o zaman bu onun oğlu olan, MÖ yaklaşık 1224-1214'te hükmeden halefi Merenptah'ın, Musa ve Musevileri Kızıl Deniz'e karşı başarısız bir şekilde takip etmeye kalkıştığında, dalgalar Tanrı eliyle bölününce ordusuyla birlikte boğulan Çıkış dönemi firavunu olduğu anlamına gelirdi.

7 Wilson lan, sayfa 30.

8 Bietak'a bak.

İsraillilerle birlikte, bu cüretli iddiayı destekleyen başka bir kanıt yoktur, öyle ki Flinders Petrie tarafından 1895'te krallık başkenti Thebes'in (modern Luxor) batısında keşfedilen ve Merenptah'ın 10 yıllık hükümdarlığının beşinci yılını tarih olarak gösteren bir zafer taş anıtında (veya bildiri tabletinde) bulunan 'Musevi' kavimlerine yönelik çok tartışmalı bir ifadeyle bu görüşü ciddi bir şüpheye sürükler. Bu firavun tarafından üstlenildiği var sayılan başarılı askeri seferberliklerini listeleyen yazıtında aşağıdakileri yazar:

Prensler yere kapanmış, 'Barış!' diyerek
Dokuz boyunduruk arasından bir tanesi başını kaldırmaz
Uchenu perişan, Hatti uzlaşmıştır;
Kanaan (Kenan) her fenalıkla talan edilmiş;
Kazanılan Askelon; zaptedilen Gezer;
Yanoam sanki var olmamış gibi bir hale gelir;
İsraail yakılıp yıkılmış, tohumu değil;
Kharu [Suriye] Mısır için bir dul kadın oldu!
Bütün topraklar hep beraber, barış içindeler
Huzursuz herkes [Merenptah] tarafından kuşatıldı.⁹

Bu herhangi bir çeşit yazıtta 'İsraail' isminin gözüktüğü ilk yazıttır, bu yüzden kendi hesabına önemlidir. Ancak 'İsraail Taş Anıtı' isimli anıt, Anadolu (modern Türkiye) Hitit İmparatorluğu, Hatti ve Kuzey Suriye'nin, 'barış içinde' olduğuna dair kinaye gibi, biraz aslından farklı olduğu artık bilinen iddiaları süpürüp götürür. Merenptah'ın babası, Ramesses II, oğlu Merenptah'ın değil, kendi hükümdarlığı sırasında yapılan kesin bir muharebede Hititlerin yenilgisini resmen bildiren beyanını bir tapınağın 20 duvarına yazdırdı; yani Merenptah babasının zaferlerini kendi çıkarına göre basitçe aşırıyordu. Bundan başka, iki krallık arasında yazılmış bugüne ulaşan belgeler, Kuzey Suriye'de Kadeş'te yapılan muharebenin gerçekte *herabere biten* bir muharebe olduğunu göstermektedir.¹⁰

⁹ Wilson, *loc. cit.* sayfa 25.

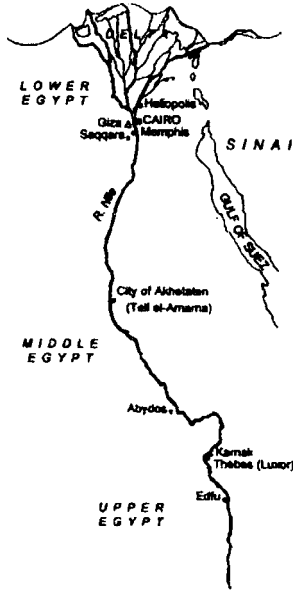
¹⁰ *ibid.* sayfa 25.

-Bu yüzden Merenptah'ın gerçekten de Musevi kavmini yakıp yıktığı hâlâ belirsizdir. Daha da önemlisi, taş anıtın onun hükümdarlığının beşinci yılında İsrail'in 'tohum'unun Kenan'a çoktan iyice yerleştiğini ima eden gerçek idi. Ancak Eski Ahit bize İbranilerin Vaadedilen Topraklara girmeden önce Sina ve Paran sahrasında tam 40 yıl dolaştıklarını söyler, ki bu çıkışın Merenptah'ın hükümdarlığının beşinci yılından en azından 35 yıl önce, belki de ondan da on yıllar önce meydana gelmiş olması anlamına geliyordu. Bu gerçek bu çekişmeli konunun bütününe babası Ramesses II'nin hükümdarlığına doğru geri götürür ama Çıkışın onun hükümdarlığı sırasında yer aldığını varsaymak hususunda da büyük boşluklar var.

Pi-Ramesse dönemi Mısır şehrinin sitesi, Qantir ve Tell el-Dab'a'da Dr. Manfred Bietak tarafından yapılan son kazılar şehrin ilk olarak Ramesses döneminden en az 500 yıl önce zaptedilmiş olduğunu kesin olarak göstermiştir; başka bir deyişle, o köle edilmiş Museviler tarafından bir 'mahzen şehir' olarak inşa edilmedi.¹¹ Bundan başka, savaşçı göçebe kabile adamlarının MÖ yaklaşık 1730'dan itibaren Mısır'a 155 yıla yakın egemen olduğu, Kenan soyunun bilinen tabiriyle 'çoban kralları', Hyksosların eski başkenti, Avaris ile bu şehri bir tutmak için bol kanıt vardır. Bundan dolayı, Ramesses II Pi-Ramesse'de belli başlı bina projeleriyle meşgul olsa da, burası onun hükümdarlığının başlangıcından çok önceden vardı ve sadece bu kralın şerefine ismini ondan almıştı. Ayrıca, Sami dili konuşan Hyksoslar önceden geldikleri ve hatta belki de Musevilerin ataları olduğu için, onların eski Avaris, Pi-Ramesse'deki varlığı, hiç değilse, biraz zorla çalıştırmayı gerektirmiştir; burası atalarının yüzlerce yıl öncesinden yerleştiği ata memleketleriydi.

Eski Ahit'ten elde edilen bilgiden yola çıkarak ancak Mısır'dan Çıkışın ve ardından Musevilerin sahrada geçirdikleri 40 yılın, MÖ yaklaşık 1450 ile Ramesses II'nin 67 yıllık hükümdarlığının orta yılları arasında bir zamanda meydana geldiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, bu olayların *hepsinin* bir şekil-

11 Bietak. sayfa 237.



Bu kitapta belirtilen belli başlı siteleri gösteren Eski Mısır'ın haritası ile, MÖ 1367 civarında Amenhotep IV isimli muammalı bir kralın tahtı devralmasıyla mimlenen, Amarna devri olarak bilinen Mısır tarihinin kargaşa dolu dönemiyle bağlantılı olduğunu ileri sürmek için oldukça belirgin bir kanıt vardır.

AKHETATEN'İN DÜŞMANI

Babası Amenhotep III'in hükümdarlığının son yılları sırasında, Amenhotep IV firavun oldu ve hemen tek tanrıca bir tapınma (ibadet) biçimini öğretmeye girişerek benzeri olmayan bir adım attı. İsimsiz ilahın tek temsili tasviri, her şeye gücü yeten, çift ufuklu hayat veren güç olarak kabul edilen, çok ışın saçan güneş-diski, Aten olacaktı. Günümüze ulaşan kabartmalarda, boynunda Mısır'ın hayat sembolü, tepesi halka biçimli haç-*ankh* bulunan *uraeus* tabirli bir sonsuzluk sembolü yılanla etrafı çevrilmiş, kırmızımsı portakal renkli güneş küresi olarak resmedilir. Dar güneş ışınları güneş diskinden aşağıya yayılır ve ellerde son bulur; bu *ankh*'lar sembolüyle hayat sunmayı ifade eder.

Aten diskini tanrının tek sembolü olarak ilan etmesine ilaveten, kral ismi -Tanrı Amun'u şereflendiren- Amenhotep'i, Aten'in 'şan'ı veya 'ruh'u (*akh*) anlamına gelen, Akhenaten ile değiştirdi. O ayrıca iktidar merkezini Thebes kentinden, Nil'in doğu kıyısında yerleştirilmiş, bugün Tell el-Amarna olarak bilinen, 277 kilometre (173 mil) kadar nehrin aşağısında bakir bir siteye nakletti. Burada tamamı Mısır'a özgü, güzel saraylar, büyük yönetim merkezleri ve açık hava güneş tapınakları inşa ettirdi. Ona 'Aten'in ufku' anlamına gelen Akhetaten ismini verdi ve vekiller, papazlar, heykeltıraşlar, mimarlar, ressam, inşaatçılar ve krallığın her bölümünden sadık tebaalar bu cüretkar gayretinde ona katıldılar.

Amarna'da yürütülen geniş çaplı kazıların ardından, birçok ilim adamı Akhenaten'i büyük bir ressam, bir şair, bir tasavvufçu ve bir filozof olarak değerlendirdi. Şüphesiz o, o zamana kadar Mısır'a hükmetmiş diğer hiçbir firavuna benzemiyordu. 1700 yıldır güçlü krala ve askere yakışır sanatın tam tersi bir tarzda resamlara hem kendisinin hem ailesinin doğal pozlarda resimlerini yaptırdı. Gün gün resmedilmiş görüntüler Akhenaten ve onun ünlü kraliçesi ve eşi Nefertiti'yi altı kız çocuklarının yanında dinlerken gösteriyordu Akhenaten ayrıca temsil edildiği kabartmalarda ve heykellerde tavırlarını tamamıyla değiştiriyordu. Firavun (ve bir dereceye kadar, ailesinin yakın üyeleri) ayrıca genişletilmiş kafatası, uzatılmış yüz hatları ve büyütülmüş dudaklarla, aynı zamanda kadın kalçaları ve göğüsleriyle temsil edilmişti. Neden tam olarak bu tasviri benimsediği çok tartışmaya yol açan bir meseledir. Bazı ilim adamları onun sürekli aynı soydan birleşme yüzünden oluşan, abartılı hatlar gibi, vahim fiziksel anormalliklerin bir çeşidini meydana getirebilen, iç ifrazata ait yetersizliğin bir biçiminden hastalık çektiğini ileri sürmektedirler. Bununla birlikte, bu görüşe karşı, bu özelliklerin hiçbirinin kanıtına Akhenaten'in yakın ailesine ait olduğu düşünülen kişilerin mumyalanmış kalıntılarında rastlanılmadığı keskin gerçeği durmaktadır.

Akhenaten, tarihten tamamen silinmeden önce, 12 ya da 13 senesini Tell el-Amarna'daki rüya kentinde olmak suretiyle,

onun 17 yıl ülkeye hükmetti. Onun büyük olasılıkla, hükümlülüğünün son yarısı sırasında Mısır ve Yakın Doğu taraflarına yayıldığı düşünülen vebanın bir kurbanı olarak ölmüş olduğu ihtimal verilmektedir.¹² Akhenaten'in yerine, hayatının son dört yılı saltanatının ortak vekili olan, Smenkhkare isminde gırtlı bir şahıs birkaç ay gibi kısa bir süreliğine geçti. Smenkhkare'nin genç bir yaşta zamansız ölümünü takiben, oğlan-kral Tutankhaten Mısır tahtını devraldı ve Thebes'teki Amun'un papazlarının etkisi altında, tabii, onların tanrısını şerefliendirmek adına, ismini Tutankhamun olarak değiştirdi. Bu üç krallık şahsiyetleri arasındaki ilişki hâlâ belirsizdir; buna karşın, Smenkhkare ve Tutankhamun'un kardeş olmaları ve babalarının, oğlunun saltanatının on birinci yılına kadar saltanat ortağı olarak yaşamını sürdürmüş olduğu tahmin edilen, Akhenaten'in babası, Amenhotep III olması olası görünmektedir.¹³

Genç Tutankhamun sadece dokuz yıl ülkeye hükmetti ve onun 18 yaşında ölümünü takiben Mısır'ın tahtı önce Akhenaten'in eski veziri Aye'e ve sonra Tutankhamun'un askeri kumandanı Horemheb'e geçti. O hemen yalnız Akhenaten'in hükümdarlığının bütün izlerini değil, aynı zamanda diğer bütün Amarna kralı diye tabir edilen -Smenkhkare, Tutankhamun ve Aye- kralların izlerini silmeye koyuldu. Horemheb onların isimlerini herhangi bir şekilde kullanmayı kanundışı ilan etti, öte yandan Akhenaten tarafından yönetilen yıllar tamamen 'asi', 'isyan' dönemi¹⁴ ve 'Akhenaten'in düşmanı [veya suçlusu] dönemi sayıldı.¹⁵

Horemheb Amarna krallarıyla ve onların artık yerilen Aten inancıyla bağlantılı her şeyi hedef aldı. Tapınaklarını yıktı, heykellerini devirdi, kabartmalarını tahrip etti ve yazıtlarını kesip attı. Daha kötüsü, şehrin kıyısındaki sarp kayalıklarda iskan edilmiş Akhenaten'in ailesi ve saray mensupları için inşa edilmiş mezarlar sistematik olarak soyuldu ve yağmalandı,

12 Aldred, Akhenaten -King of Egypt (Akhenaten-Mısır Kralı), sayfa 149,283,293.

13 age., sayfa 180.

14 Harris, sayfa 97.

15 Osman, sayfa 67,93.

kutsal sayılan mumyalarına hürmetsizlik edildi ve kavurucu çöl sıcağında parçalanıp dağılmaya terk edildi. Horemheb'in Amarna krallarına karşı son hareketi, MÖ yaklaşık 1335'te onun hükümdarlığının başlangıcında, ancak birkaç göçebe kabile ferdine yuva olan kulübe kasabası haline getirilmiş yerde bulunan Akhenaten'in pırıltılı beyaz hisarının yok edilişi idi. Yapılar sistematik olarak söküldü, taşları inşaatta kullanmak amacıyla Mısır'da bir yerlere taşındı.

Horemheb'in eylemleri Mısır'ı tek bir inanç etrafında birleştirmeye teşebbüs etmiş bir firavunun anısını toptan bir küçük düşürmeydi. Hiç değilse, Amarna devrini temsil eden her şeyin fanatik bir şekilde sindirilmesi, en azından Akhenaten'in tektanrıcılığının Mısır tarihinin sayfalarında yer almış olduğu şekliyle etkisini gösterdi. Niçin Akhenaten ve halefleri kafir krallar olarak suçlanmış olsun?

Belki de bu düşüncelerin etkisiyle bazı ilim adamları Akhenaten'in Aten inancı ile Mısır'dan Çıkışın ardından Museviler tarafından benimsenen Musa'nın dini arasında benzerliklere işaret etmeye başlamıştı. Örneğin, önceden Akhenaten'in kendisi tarafından yazılmış olduğu düşünülen Aten için bilinen bir ilahinin, ilk MÖ yaklaşık 980'de, Hz. Süleyman zamanlarında kaydedilen 104. İlahinin (mezmurun) mısralarıyla bariz benzerlikler taşıdığı çoktan anlaşılmıştı.¹⁶ Bu sırf tesadüf müydü, yoksa biri diğerini etkilemiş miydi?

Ondan sonra, modern psikolojinin kurucusu, 1937'de artık ileri bir yaşa gelmiş Sigmund Freud Kutsal Kitaptaki Musa şahsiyetinin Akhenaten'in sarayıyla bağlantılı bir Mısırlı olduğunu iddia eden önemli bir makale yayımladı.¹⁷ İddiasını desteklemek amacıyla, Yahudi dilinde 'Rab' kelimesi *Adonai*'nin, harfleri Mısır diline dönüştürüldüğü zaman 'aten' olduğu gerçeğini ortaya koymak suretiyle çok uyarıcı bir kanıt sundu.¹⁸ Bu gerçek, Çıkışın 12. Bölümü, 12. Ayetindeki Tanrı'nın Musa'ya Mısır'ın ilk doğanları Fısh Bayramının gecesini esnasında

¹⁶ age., sayfa 5.

¹⁷ Freud. sayfa 97-8.

¹⁸ age., sayfa 42.

hem men kesilsin, 'Mısır'ın bütün tanrılarına karşı ben hükümleri uygulay edeceğim; [çünkü] ben Rab'im', diye haber verdiği ilim bir ifadeye önemli bir anlam kazandırmaktadır.¹⁹ Çünkü 'Rab' kelimesi burada 'Adonai' olarak aktarıldığından dolayı, bu anlamında 'Mısır'ın bütün tanrılarına karşı ben hükümleri uygulay edeceğim:[Çünkü] ben Aten'im' diyor.

Freud ayrıca, yeni doğan her çocuğu İbrani töresinin bir getiği olarak, sünnet ettirmenin ilk önce, ne başka bir Asya ve Orta Doğu kültüründe değil, Eski Mısırlılarca uygulamaya konulduğunu da vurguladı. Onun fikrine göre, Yahudilerin bu geleneği Musa aracılığıyla Eski Mısırlılardan miras aldığı açıkça görülüyordu.²⁰

Freud'un ihtilafli görüşleri Yahudi inancının büyüklerince karşılanmadı, 1930'un başında bilindiği gibi, o bu ihtilafli görüşleri aydınlatıcı bir kitap çıkarmak üzereyken, kıdemli Yahudi resmi yetkililerince, Yahudiliğin ahlaki kurallarını zayıflatacağından korktukları için, yayımını geri çekmesi için uyarıldı.²¹ Freud, kitapçılarda *Moses and Monotheism* (Musa ve Tektanrıcılık) ismiyle görülen bu kitabın ardından birkaç ay sonra öldü ve onun fikirlerinin doğruluğu ne olursa olsun, hiç şüphesiz kitabı, ilim adamlarının Akhenaten'in hayatı ve fikirlerini Yahudi tektanrıcılığının kuruluşu bağlamında yeniden tayınetmeye başlamalarında belirleyici oldu. Bununla birlikte, 1990'a kadar bu konu üzerine kitap raflarına ulaşan bütün kitapların en etkileyicisi daha çıkmamıştı. Mısır doğumlu Ahmed Osman tarafından yazılan *Moses Pharaoh of Egypt* (Mısır'ın Musa Firavunu) bundan 50 yıl öncesinde Freud'a kibar bir parmak sallama ile gösterilenin çok ötesinde bir gürültüye sebep olacaktı.

Şu an İngiltere'de yaşayan Osman, ortaya çıktı ve Freud dahil, birçok kişinin ileri sürmeye cesaret edemediğini söyledi: Akhenaten Musa ile *tek ve aynı kişiydi*. Osman'ın bu görünüşte aykırı teorisi özellikle memleketi Mısır'daki Müslüman li-

19 Ex. xii, 12.

20 Freud, sayfa 44-6.

21 Osman, sayfa 7-8.

derlerini aşırı kızdırdı. Musa Kuran'da önemli bir peygamber olduğundan ve Osman'ın doğuştan bir Müslüman olması ve bu yüzden kutsal törelerine bağlılıkla yükümlü olması sebebiyle onun en uçta görüşlerini Tanrı'nın nazarında bir küfür olarak gördüler. İslam dünyasının Salman Rüşdi'nin 1989'daki *Satanic Verses*'nin (Şeytan Ayetleri) yayımlanmasına tepki olarak gösterdikleri ile hemen hemen aynı şekilde, Osman'ın kitabının kopyaları herkesin gözü önünde Kahire sokaklarında yakıldı. Görülüyor ki, bu Kuran'ın karakterleri ve olayları hususundaki kabul edilmiş fikirleri radikal bir şekilde sorgulamanın bedelidir.

Peki Osman'ın çılgın görüşleri ile ne yapacağız?

Maaalesef, Akhenaten'in Çıkışın Musevi lideriyle tek ve aynı kişi olduğunu kanıtlayacak kesin bir kanıt yoktur ve bütün olasılıklar içinde -şaşırtıcı bir 120 yıl yaşadığı söylenen²² Musa'nın kaynak olarak bazısı İbrani, diğerleri Mısırlı, farklı farklı kişilerin solmuş anılarından yaratılmış karma bir kişilik olduğu daha muhtemel görünmektedir. Bununla beraber, daha kesin görünen, Akhenaten'in hayatındaki olayların, özellikle Aten inancını benimseyişinin Kutsal Kitabın *dışındaki* muhafaza edilmiş Musa suretiyle ilgili hikayelere yansıdığıdır.

KİRLİ İNSANLAR

Musa ve Çıkıştan bahseden Yahudi olmayan en eski kaynak MÖ yaklaşık 320'de yaşamış, Manetho isminde Mısırlı bir papaz ve tarihçinin eseridir. Onun çalışmaları Yunanca yazılmış ve *Aegyptiaca* başlıklı olarak, ülkesinin bir tarihini kapsıyordu; şu an kayıp olmasına rağmen, MS birinci yüzyılın Yahudi bir tarihçisi Flavius Josephus gibi oradan sonraki yazarlar ve Yunanlı tarihçi Sextus Julius Africanus (ölümü MS 232) ve Caesareali (Kayserili) Eusebius (MS 264-360) gibi ilk dönem Hıristiyan yazarlar tarafından çok kere alıntılar yapıldı.

Manetho kendi zamanında İskenderiyeli Yahudilerce Musa olarak bilinen büyük bir peygamber ve liderle ilgili Mısır'ı ku-

²² Deut. xxxiv.7.

tan efsanelerin çok zekice farkına varmış gözükmektedir. Bu kitap 'Apion'a Karşı Tez' başlıklı bir metinde Josephus tarafından oldukça tenkit edilerek kaydedilen, İsrail'in büyük peygamberi ve kanun koyucunun hayatı ve dönemine ait onun anlatılması Eski Ahit'teki, bütün milletler tarafından saygıyla bulunmuş büyük ölçüde zıtlık göstermektedir.²³

Manetho bize, tanrıları görmeyi arzu eden, 'Amenophis' isminde Mısır'ın bir kralının, 'Papis'in oğlu Amenophis' isminde bu 'bilge adam' ve 'kehanet sahibi'nden öğüt istediğini anlatır. Bu sözleri dinledikten sonra, bilge adam krala dileğinin yalnız krallıkta yaşayan bütün 'miskinleri' ve 'kirli insanları' dolaşıp, onları 'Nil'in doğu yakasındaki' taş ocaklarında çalıştırırsa gerçekleştirebileceğini bildirdi.²⁴

Kral güvenilir kahininin güzel sözlerini duyduktan hemen sonra, sözü geçen taş ocaklarında çalışmaya sevk edilen 80.000 buçare insan gereğince dolaştı. Krala verdiği tavsiyenin sonuçlarından haberdar olan kahin daha sonra, sonradan ayaklanıp firavunu tahttan indirecek ve yönetimde 13 yıl kalacak 'bazı kişilerin, bu kirli sefillerin imdadına yetişecek' olduğuna dair kehanette bulundu.²⁵ Bu ihtimalin sonuçlarını cesaretle karşılayamayan kahin, intihar etmeden önce bu sözleri başkalarına nakletti.

Bilge adamının ölümünü ve onun bıraktığı kehaneti öğrenmesiyle, kral, 'çobanlar'ın veya Hyksos krallarının (MÖ yaklaşık 1575'te Ahmose isminde bir firavunun güçlerince bozguna uğratılan ve Mısır'dan kovulanlar) ayrılışından sonra çölleşmeye terk edilen kent, Avaris'in idaresini ellerine almalarına izin vererek 'miskinler' ve 'kirli insanlar'a yönelik onun uygunsuz sözlerini affettirmeye çalıştı.²⁶ Bunun arkasından, 80,000 'kirli insan', daha sonra Musa ismini alan, Osarsiph isminde 'Heliopolis'in papazlarından' birini kendilerine bir lider

²³ Manetho. *Aegyptiaca*, Josephus, 'Flavius Josephus Against Apion' (Flavius Josephus Apion'a Karşı)'da aktarılmıştır, I, 26-31.

²⁴ age., I, 26.

²⁵ age.

²⁶ age.

olarak seçti. O Mısır'dakilerin tamamen tersi birçok yeni kanun ve gelenekler tesis etti ve insanların 'Mısırlı tanrılara tapmamaları' gerektiğini söyledi.²⁷ Onlar ayrıca bu tanrılarca kutsal sayılan hayvanları öldürmekten *sakinmayacaklardı* ve 'bu ittifaktakilerin dışında kimseyle birleşmeyeceklerdi.'²⁸

Manetho Osarsiph-Musa'nın daha sonra 'kirli insanlar'a taş ocaklarında çalışmayı bırakmalarını ve onun yerine şehrin etrafına duvarlar inşa etmelerini ve krala karşı bir savaşa hazırlanmalarını söylediğini aktarır. Osarsiph-Musa ardından [Heliopolis'in] 'diğer papazlarının ve onlarla kirlenenlerin' 'dostluğu'nu garantiledi ve 'çobanları', yani Hyksos kavmini, onlara eski başkentleri Avaris'i geri vermeyi söz vererek, gayelerine destek olmak için ikna etmek niyetiyle 'Kudüs'e elçiler gönderdi.'²⁹

Hyksosların bu teklifi kabul etmiş olduğu söylenmektedir. Böylece bu 'çobanlar'dan 200,000 kişinin yardımıyla, Osarsiph-Musa, kralı ve ordusunun kalanını Habeşistan'a sürerek, Mısır'ın kontrolünü zaptetti. Aradan on üç yıl geçer ve nihayetinde, 300,000 adamdan oluşan çok büyük bir gücü topladıktan sonra firavun, Ramesses veya Sethos isimli oğlu tarafından meydana getirilen bir ikinci büyük ordunun da yardımıyla, Mısır'a geri döner ve sonunda Osarsiph-Musa'yı, beraberinde 'kirli insanları' ve Hyksos 'çobanları'nı yenmeyi başarır ve onlar 'Suriye sınırlarına' sürülür.³⁰

Bu, bize bu olayların Hyksosların kovuluşundan 518 yıl sonra yer aldığı bilgisini veren Manetho'nun sunduğu şekliyle, Musa'nın temel hikayesidir; ancak bu, hesap edildiğinde, Çıkışın geleneksel tarihinden 200 yıl sonrasına, MÖ 1057 civarına tekabül eden, bir dereceye kadar mantıksız bir tarihtir.³¹ Ama Mısırlıların lehine yönlendirilmiş bu karışık uydurma tarih ağının içine gizlenmiş, benim inancıma göre, çok büyük önem taşıyan tarihi bir bilgi yatmaktadır. 'Amenophis' ad-

27 age.

28 age.

29 age.

30 age., i. 27.

31 age., i. 31.

İbrahim'unun, Akhenaten tarafından bırakılan ve Horemheb'in tahttan atılmasından kısa süre önce eski mevkiine iade edilen çok önemli tapınmaya yönelik bir çeşit dini bildiri veya reform, burada da bir kinayeye açıkça işaret ederek, tanrıları görmeyi arzu ettiği söylenmektedir. Daha anlamlı olarak, bu 'Amenophis' ismi, Manetho'nun kral listesinde Horemheb'in tabir edildiği isim olan, rivayette 'Hor' veya 'Oros' olarak adı geçen bir başka kralla eşanlamlı da görünür. Josephus tarafından aktarılan Osarsiph-Musa hikayesi aslında 'Hor' veya 'Oros'u Amenophis'in bir 'atası' olarak işaret etse de, bu iki kişinin, tanınmış Amarna araştırmacısı Donald Redford tarafından inandırıcı bir şekilde savunulduğu gibi, aslen bir ve aynı firavun olduğu açıktır.³² 'Amenophis' ismi ayrıca Akhenaten'in babası, Amenhotep III'e verilen alternatif bir isim olduğu için, bu, Osarsiph-Musa'ya karşı duran firavunun kısmen Akhenaten'in babasına ve kısmen Horemheb'in 27 yıllık hükümdarlığını kullanan olaylara dayandığını ileri sürüyor gibi görünüyor. 'Papius'un oğlu, Amenophis' olarak bilinen kahin, 80 yaşına kadar yaşamış ve en son kralın hükümdarlığının otuzdördüncü yılında ismi anılan, Amenhotep III'in Genel Bayındırlık İşleri Elçisi (veya papazı), Hapu-oğlu-Amenhotep'e de dayandırılan tarihi bir karakterdir.

'Nil'in doğu yakasındaki 'taş ocaklarında çalışmaya zorlanan miskinler' ve 'kirli insanlar', Çıkış kitabının bize, Doğu Delta'da iskan edilen 'mahzen şehirler'in yapımında çalışmaya sevk edildiğinden bahsettiği Bolluk Diyarı'nın (Goshen) İbrahimileriyle benzer görünüyor. Bu şehirlerden biri, şüphesiz, Ma-

32) Gardiner, sayfa 444'e bak, Horemheb olarak 'Hor' ya da 'Oros' ismi için, Manetho'nun kral-listesiyle kıyasla. Manetho'nun 'Amenophis', 'Hor' ya da 'Oros'unun, Horemheb'in bir anısı olduğuna dair veya karşı çeşitli kaynaklar için Redford, *Pharaonic King-Lists, Annals and Day-Books* (Firavun Kral-Listeleri, Yıllıklar ve Günlükler), özellikle sayfa 248-51'e bakın. Amenophis'in 'Hor' ya da 'Oros' ile bir olduğu hususunda, Donald Redford age., sayfa 250'de şöyle ifade eder: 'Manetho'nun metninin sonraki aktarmasında iki isim, "Hor" ve "Amenophis" yanlışlıkla iki ayrı kral olarak anlaşıldı ve Manetho'nun basit formatını geçirirken, onun *Aegyptiaca*'daki pozisyonu onun doğru tarihsel yeri olarak yorumlandı. Sözün özü, o Büyül: Ramesses'i takip etmiş "Amenophis" adlı bir krala aitti.'

netho'nun bize anlattığına göre, Osarsiph-Musa tarafından kralı Mısır dışına kovmasında yardım etmelerine karşılık onlara geri verilen, Hyksos kavminin eski başkenti, Pi-Ramesse veya Avaris idi.

Manetho bize ayrıca Osarsiph-Musa'nın, halkına Mısır'daki nin 'tersi' kanunlar ve gelenekleri öğrettiğini ve onlara Mısırlı tanrılara tapmamalarını ve 'bu konfederasyondakilerden başkasıyla birleşmemelerini' emrettiğini anlatır.³³ Bu sözler Akhenaten'in Mısırlı tanrıların mabedine tapmayı yasaklayıp, tahtının yerini Thebes'ten Tell el-Amarna'ya aktarması ve onun inancına adananları bu cüretkar çabasında kendisine katılmaya davet etmesindeki tavırla çok yakın paralellik taşıyor görünmektedir. Onun eylemleri, yalnız 'konfederasyondakilerle' iletişim kurmak amacıyla dış dünyadan çekilen Osarsiph-Musa'ya atfedilenlerle kolayca bir yorumlanabilir. Bundan başka, Osarsiph-Musa'nın Mısır'ın yönetiminde kalmış olduğu söylenen on üç yıl, Akhenaten'in, hükümdarlığının altıncı yılı civarında taşınmasını takiben, Akhetaten şehrinde ülkeyi yönettiği zaman süreciyle tamamen paralellik taşımaktadır.

Bunlar yalnızca Ahmed Osman tarafından saptanan sonuçlar değildi,³⁴ aynı zamanda bu varsayıma destek, Manetho'nun Osarsiph-Musa rivayetini Akhenaten tarafından tesis edilen ve hem sözle hem yazılı biçimiyle Mısır'ın tarihi olaylarıyla ilgili tapınak kaynaklarında muhafaza edilmiş dinsel reformların bir doğru yansıması olarak kabul eden Ejiptolog Donald Redford'dan geldi.³⁵ *Pharaonic King-Lists, Annals and Day-books* (Firavun Kral-Listeleri, Yıllık ve Günlükler) adlı kitabında, şunu artık itiraf ediyordu: 'Bir kenara ayrılmış (hikayenin özetlenmiş biçiminde Avaris diye geçer), bir çöl arazisinin işgali, Amarna'ya hicrete benzer; ve miskinler ve çobanlar tarafından yürütülen ıstıraplı 13 yıl Akhenaten'in yeni kentinde kalışının müddeti olabilir ancak. Osarsiph-Musa sureti açıkça Akhenaten'in tarihi anısından model alınmıştır.'³⁶

33 Manetho, *Aegyptiaca*, Josephus. 'Flavius Josephus Against Apion'da alıntı yapılmış, i, 26.

34 Ömek için, Osman, sayfa 30-2,57-8,97'e bakın.

35 Redford, *Pharaonic King-Lists, Annals and Day-books*, sayfa 293.

36 age., sayfa 293

Osarsiph-Musa gibi, Akhenaten'in de İbranilerle yakın bağı olduğu bilinmektedir, ki bunlardan biri, el sürülmemiş bir parçası 1988'de Belçikalı arkeolog Alain Zivie tarafından Akhetatun kabristanının kızgın kumlarının altında keşfedilen, Akhenaten'in Baş Papazı, Aper-el (veya Abd-el), 'El'in kölesi' idi.³⁷ Aper-el'in bir Sami ırkından olduğu, ismini belirtmek için kullanılan hiyerogliflerden bilinmektedir, çünkü *el* veya *ia* sonuna gelen İbranilerin tanrısıyla birleşmek üzere harekete geçen Kenan diyarının yüksek tanrısının ismiydi.³⁸

Aper-el genç ve muhtemelen hassas Akhenaten'i gelişmelerinde etkilemiş olabilir mi? Bu yakın ilişki krala Doğu Delta'nın İbrani kabileleri üzerinde bir çeşit özel statü bağışlanmaya yol açtı mı? Bu gerçek ayrıca Eski Ahit rivayetinde en sonunda Musevilerin Mısır'dan ayrılışıyla son bulan olayların Akhenaten'le ilgisinin bir göstergesi miydi?³⁹ Eğer öyle ise, o zaman bu yeni bilgi Çıkışın olayları üzerine daha büyük bir ışık saçarmı?

17 Osman, sayfa 88-9.

18 age., sayfa 185.

19 Cevap büyük olasılıkla evet olur, özellikle de tarih yazar Graham Phillips tarafından yazılmış Amarna kralları ve onların Musa Yahudiliğinin kuruluşu ile ilişkisi üzerine yararlı bir eser, *Act of God'in* (Tanrı'nın Eylemi) yayınının ışığında. O eski çağlarda Akdeniz'in Thera (Santorini) adasını yerle bir ettiği bilinen volkanik püskürmenin aslında genel olarak inanıldığı gibi MÖ 1450 civarında değil, MÖ yaklaşık 1370-1365'te gerçekleştiğini göstermek üzere yeni bir kanıt aktarır. Bu dramatik düzeltme bu olayın zaman zarfını Akhenaten'in hükümdarlığının başına koyar (hemen hemen kesin olarak babası, Amenhotep III ile ortak saltanatı sırasında). O bu nedenle Amarna döneminin bütününe sınırsız bir etki yapmış olsa gerek.

Thera'nın yıkılışının tarihini düzeltmenin en büyük anlamı onun Çıkış'ın kitabında kaydedilen Mısır'da yaşanan vebalar üzerine yeni bir ışık yaktığı bilgisidir. İlk olarak 1985'te yayımlanan, *The Exodus Enigma* (Çıkış Muamması) başlıklı bir kitapta, yazar Ian Wilson (Dr Hans Goedicke'nin eserinden sonra) bu kıyamet türünden olayların tanımlamalarını büyük volkanik püskürmelerin bilinen etkileriyle kıyasladı. O Thera'nın MÖ 1500 civarındaki son parçalanışının, Çıkış çevreleyen olayların MÖ yaklaşık 1490-1468'deki, Kraliçe Hatshepsut'un hükümdarlığı sırasında oluştuğunu kanıtladığı sonucuna vardı. Örnek için, Wilson, Ian, sayfa 180, çizelgeye bakın. Akdeniz'in bilinen en büyük volkanik püskürmesinin tarihini MÖ yaklaşık 1370-1365'e ileri almak ilk kez Phillips tarafından bu ses getiren eserinde keşfedilen ve farkına varılan bütünüyle yeni bir tartışma yaratır.

Manetho, Osarsiph-Musa'yı 'kirli insanlar' ve Hyksoslarla beraber Mısır'dan kovmak için babasına yardım eden, Ramesses (Rampses) veya Sethos isminde, Kral Amenophis'in bir oğlundan bahseder. Ayrıca bu Ramesses-Sethos'un oğlundan da Ramesses isirali olduğunu ve bu oğulun Mısır kralı olarak 66 yıl ülkeye hükmettiğini belirttiğinden dolayı, kesin olarak biliyoruz ki, bunun, oğlu Ramesses II gerçekten 66 veya 67 yıllık bir dönem saltanat sürmüş olan, Seti I ile bir ilgisi olması gerekir.⁴⁰

ÇIKIŞ'IN FİRAVUNLARI

Manetho, Osarsiph-Musa Kral Amenophis'e karşı başkaldırdığı zaman, oğlu Ramesses, veya Sethos'un daha beş yaşında olduğunu ifade eder. Seti I'in MÖ 1307 civarında tahta çıktığı zaman 40-45 yaşlarında olduğunu bildiğimize göre bu, Osarsiph-Musa'nın, şayet tarihsel bir karakter olarak varoldu ise, bu sebeple MÖ yaklaşık 1335'te Horemheb'in hükümdarlığının başlangıcı civarında şöhrete kavuşmuş olması gerektiği gerçeğine açıkça işaret eder.⁴¹ Bu, Akhenaten'in karakteri ve eylemlerinin bir kısmını muhtemelen üzerinde toplamış olabilmesine karşın, Osarsiph-Musa'nın, tıpkı Kutsal Kitaptaki sureti gibi, bir kimlikten çok karma bir şahsiyet olduğunu gösterir.

Eğer bu olaylar gerçekten de Horemheb'in hükümdarlığı sırasında başladıysa, o zaman Akhenaten'in taraftarlarına zulmettiği bilinen bu kralın, 'Joseph'i tanımayan' kutsal kitabın Zulüm firavunuyla eş olması olası görünür. Bu sebeple, bu Horemheb'in halefi, Seti'nin selefi ve Ondokuzuncu Hanedanın ilk kralı Ramesses I'in Çıkış zamanında hükümdarlık eden bir sonraki firavun olduğu anlamına geliyordu -Ahmed Osman tarafından *Moses Pharaoh of Egypt* (Mısır'ın Musa Firavunu) kitabında ortaya konan bir çıkarım.⁴²

40 Manetho, *Aegyptiaca*, Josephus, 'Flavius Josephus Against Apion'da alıntı yapılmıştır, i, 26.

41 Britanya Müzesi Mısır Eski Eserler Bölümü ile kişisel görüşme.

42 Osman, sayfa 184,228.

Rameses I Musevilere -aynı zamanda, birçoğu Horemheb'in hükümdarlığı sırasında Doğu Delta'da politik suçlular olarak hapsedilmiş, Akhenaten'in yasaklanmış Aten kültürünün yaygın üyelerine- tahta çıkışının hemen ardından kendi öz-amaadeleriyle Mısır'dan ayrılımları için izin mi vermişti?⁴³ Eğer öyle ise, o zaman bunu neden yapmış olsun? Bunun cevabı, 1867'de Flinders Petrie tarafından Sina yarımadasındaki kutsal Sina dağı, Serabit el-Khadim'deki kazılar sırasında bulunan önemli bir taş abideyle şu an kanıtlanmış olduğu üzere, Rameses I'in kendisinin Aten inancının bir taraftarı olduğu gerçesinde yatmaktadır. Taş anıt kralı 'Akhenaten işi'ni⁴⁴ anımsayan bir tarz giysiyle gösterir ve onu 'Aten'in her çevresinin prensi' ilan eden bir yazıt taşır.⁴⁵ Haşmetli Aten'in Sina'daki bu yazıt üzerinde gözükmesi gerçeğinin sebebinin anlamak zor oldu ama ayrıca direkt olarak Rameses I'le bağlantılı olması tamamen anlaşılmaz görünüyordu, onun için Petrie o zaman şöyle bir yorum getirdi: 'Horemheb'in merhametsiz Amunizmünden sonra Aten'in bu şekilde anılması ile karşılaşmak dikkatli bir çekicidir. Şimdiye kadar onun en son isminin anılması Kral Ay yönetimindeydi.'⁴⁶

Bu Aten'e tapınmanın MÖ yaklaşık 1335'te Aye'nin ölümünden Rameses I'in hükümdarlığına, 28 yıl sonrasına kadar etkili tutulduğunun bir göstergesi miydi? Bu, mahkum edilen Aten taraftarlarının hâlâ Doğu Delta'nın esir alınmış İbrani işçileri arasında yaşadığına dair malumat üzerine, Çıkışın gerçekleşmesine izin vermesinin altındaki bir itici güç olmuş olabilir mi?

Rameses Horemheb'in ölümünü takiben Mısır'ın tahtına geçtiği zaman, zaten yaşlı ve çok düşkün bir adamdı. Kral bu rekabetle rakibi, Seti'nin krallığın kontrolünü eline geçirmesini önleyecek durumda değildi. İki kral arasında Rameses'in kısa bir yıl, dört aylık hükümdarlığı sırasında, bir ortak saltanat ve-

43. age., sayfa 167.

44. Petrie, *Researches in Sinai* (Sina'da Araştırmalar), sayfa 127.

45. age., sayfa 127; Kitchen, *Ramesseid Inscriptions* (Rameses Yazıtları), bl. I, sayfa 1.

46. Petrie, *Researches in Sinai*, sayfa 127.

killiğinin gerçekleşmiş olması çok güçlü şekilde olasıdır.⁴⁷ Eğer gerçekten olan bu ise, o zaman bu Manetho'nun Osarsiph-Musa rivayetindeki Ramesses ve Seti, veya Sethos isimleri arasındaki karışıklığı çok iyi açıklayabilir -Ramesses-Sethos isminde tek bir karakter oluşturmak amacıyla iki kralın anısının birbirine kaynaştırılması. Bu ayrıca Seti I'nin Çıkışı kapsayan olaylarda tek söz sahibi olmuş olabildiğini ve Manetho'nun sözleriyle, Kral 'Amenophis'e, yani Horemheb'e 'miskinler' ve 'çobanlar'ı Mısır'dan kovması için, askeri destek sağlayan kişinin onun selefi değil, kendisi olduğunu ima eder. Kendisinden önceki Horemheb gibi, büyük bir askeri general olarak, Seti ahlaki ve sivil kanunlara bağlı kalarak ve Akhenaten'in ve halefi Smenkhkare'nin yönetimi altında çok fazla ıstırap çekmiş eski tanrıları, özellikle Thebes'teki Amun kültürünü himaye ederek Mısır'ı demir yumrukla yönetmiş olurdu. Akhenaten ve Amarna krallarının sevilen herhangi bir şeyi Seti I'nin düşmanı olurdu ve buna şüphesiz ki Doğu Delta'nın Sami kavimleri de dahil idi.

Manetho bu sebeple mi Ramesses I ve Seti arasında, görünüşe göre, yer alan kısa süre ortak vekillik sırasında meydana gelmiş gerçek olayları birbirine karıştırıp kaynaştırıyordu? Eğer öyleyse, bu Kutsal Kitaptaki Çıkışın tarihsel gerçeğine ayrı bir ışık yakar mı? Manetho'nun Osarsiph-Musa rivayetini, Horemheb'in hükümdarlığının sonunda yer almış gerçek olayların karıştırılmış bir kaydı olarak kabul edince, sanki Doğu Delta'nın Kenan kavimleri arasında bir çeşit ayaklanma meydana gelmiş gibi gözüküyordu. Heliopolis'in, Musa ismini almış, Osarsiph isminde eski bir papazının liderliği altında birleşip, Sethos, yani Seti I liderliğindeki Mısır ordusuyla çarpıştılar ve sonunda Mısır'dan sürüldüler. Bu varsayım Seti'nin, hükümdarlığının birinci yılı sırasında Filistin, Suriye ve Sina'nın Bedevilerine veya göçebe halklarına, başka bir ifade ile Hyksos'ların torunlarına verilen isimle Shasu'lara karşı askeri bir seferberliğe giriştiği malum bilgiyle desteklenmektedir. Bu dönemi tarih gösteren bir yazıt, Shasu ayaklanmasının haberini krala getirir ve şöyle der:

47 Kitchen, *Pharaoh Triumphant* (Muzaffer Firavun), sayfa 19.

Shasu düşmanlar isyan planlıyorlar. Kabile liderleri Khor'un [Filistin ve Suriye'ye verilen bir terim] eteklerinde kalarak, bir yerde toplanmaktalar ve kargaşa ve gürültü ile meşguller. Her biri yurttaşını öldürüyor. Sarayın kanunlarını hiçe sayıyorlar.⁴⁸

Mısır'ın Doğu Delta'sındaki Sami kuzenleri arasındaki benzer ayaklanmaları rahatlıkla kıskırtmış olabilecek bu olaylar, başlangıçta Seti'yi modern Gazze, Pa-Kenaan şehrini ele geçirmeye yöneltti. Daha sonra kral en sonunda Galilee Denizi kıyısındaki Doğu Akdeniz kıyısına ulaşana kadar kuzeye, Filistin'e doğru daha ileriye hücum etti. Yanoam şehirleri (Musevi tarih anıtta Seti'nin torunu Merenptah'ın hükümdarlığı olarak geçen) Beth-Shane ve Hammath'i, hepsini devirdi, kuzey Suriye'deki Hitit müstahkem mevkilerine kadar ulaştı -Karnak'taki Amun Tapınağı'nın duvarlarında zaferler kutlandı.

Bunlar, Manetho'nun, muhtemelen Kenan'daki baskı altına alınmış kuzenlerinin desteğiyle ayaklandıkları için, Doğu Delta'nın İbrani kavimlerinin Seti'nin anti-Sami seferberliğinin bir sonucu olarak Mısır'dan firar ettiklerini ima ederek, rivayetinde kinayeli bahsediyor gibi görünen olaylardır. Musevilerin vaadedilen Kenan toprağı yerine, Sina ve Paran Sahrasına gitmeyi seçmeleri, Seti'nin çöle kadar onların peşine düşmeyeceği -aklının Filistin'i almakta olması- düşüncesiyle, stratejik bir hareket olarak yorumlanabilir.

Öyleyse Manetho'nun 'kirli insanlar'ının ve 'çobanlar'ının, Eski Ahit'in Musevilerinin Mısır'dan ayrılmalarına izin verilmesine yol açan neydi?

Ramesses I'in son günlerinde, yasaklanmış Aten inancına saygı dolayısıyla, Doğu Delta'nın Sami kavimlerine Mısır'dan ayrılmaları için izin vermesi, ancak onların bırakıldığını duyması üzerine, Seti'nin onları Bolluk Diyarı'na (Goshen) geri döndürmek amaçlı bir girişimde bulunarak orduyla peşlerine düşmesi mümkün mü? Her şeyden önce, onlar Mısır'ın çalışma gücünün önemli bir bölümünü teşkil ediyordu. Böyle bir

bakış açısı Çıkış kitabının bize, neden önce Musevilerin öz gürlüklerine izin verilip, sonra yöneten firavunun fikrini de ğiştirdiğini ve tahmin edildiğine göre, boğuldukları Kızıl Deniz'e kadar uzaklara ordusuyla onların peşine düştüğünü anlatmasına açıklık getirebilir. Seti'nin ölümünün bu şekilde olduğuna inanmıyorum. Bununla birlikte, bu olayların gösterge leri Çıkışın bir değil, iki firavunu olduğuna işaret etmektedir Ramesses I ve Seti I, ki bu Manetho'nun Osarsiph-Musa riva yetinde kuvvetle hissedilen bir varsayımdır.

Özet olarak, Çıkış kitabında tasvir edildiği gibi, Musa ve Mısır'dan Çıkış hikayesi MÖ yaklaşık 1367'de Firavun Akhenaten'in hükümdarlığı ile başladı ve Çıkış'ın öne sürülen tarihi MÖ yaklaşık 1307'de Seti I'in hükümdarlığının birinci yılı sırasında, 60 yıl kadar sonra gerçekleşti. Meseleyi daha öteye götürmek bu kitabın alanı dışındadır ama bu fikirlerin doğru olduğu kanıtlanırsa, o zaman bunlar bize Musevi milletin kuruluşunu kapsayan olaylarla ilgili tamamen yeni bir bakış sunar.

Bu olguları saptayınca Musa'nın halefi, Joshua'nın liderliğindeki Musevi ordusunun himayesinde saklı bir teknolojinin hemen hemen Mısır kaynaklı olduğunu farzetmek mantıklı gelir. Daha kesin olarak, hükümdarlığının başında Akhenaten'in Aten inancının oluşumundan sorumlu olanlarla bir şekilde bağlantılı olsa gerek. Onlar belki de bu yıllanmış fikirleri, en son Eriha'nın düşmesinden, Joshua ve ordusunun kullaklarına ulaşmasından bin yıllar öncesinde onları muhafaza etmiş bir papaz grubundan miras aldılar. Öyle ise, bu kişiler kim olmuş olabilir ve hiç olmazsa, Kutsal Kitapta 'Tanrı'nın ordusunun reisi' olarak tabir edilen gizemli kişilikle nasıl bir bağlantıları vardı? Bunun cevabı, Osarsiph-Musa'nın Heliopolis'in papazları olarak tanınan elit bir dini gruba ait olduğunu bize anlatan Manetho'nun sözlerinde yatıyor görünmektedir. Heliopolis'in papazları tam olarak kimlerdi ve kafir kral, Akhenaten'in yükselişinde nasıl bir rol oynadılar? İlerideki bölümlerde göreceğimiz üzere, Eski Mısır dininin gelişmesinde oynadıkları rol, Büyük Tanrıların insanlığa en son mirasını keşfetmek amaçlı araştırmamızda dönüm noktası olmaktadır.

ONUNCU BÖLÜM



İLK YARATILIŞ



İskenderiyeli Apion adında MS birinci yüzyılın bir Yunanlı grammer uzmanı Kutsal Kitabın kanun yapıcısı, Musa'nın hayatı hakkında bazı oldukça dikkate değer tespitler yaptı. Şu an kayıp olan, şans eseri Yahudi tarihçi Flavius Josephus tarafından muhafaza edilmiş, *Aegyptiaca* adlı eserinden alınan bir sözde, bize şunu anlatır:

Eski Mısırlı adamlardan, Musa'nın Heliopolisli olduğunu ve kendisini atalarının göreneklerini takip etmeye mecbur hissettiğini ve dualarını şehir duvarlarına doğru, açık havaya sunduğunu ama onların hepsinin gün ışığına doğru yöneltilmesini tertip ettiğini, bunun Heliopolis'in mevkiine uygun düştüğünü; ayrıca güneş saatleri [dikili taşlar?] yerine direkler kurduğunu, bunların altında bir sandalinki-ne benzer bir kavisin ihtiva edildiğini ve tepelerinden düşen gölgenin aşağıya bu kavisin üzerine düştüğünü, bunun güneşin diğer tarafı dolaştığı sırada aldığı rotanın benzeri etrafı dolaşabilmesini sağlamak için yapıldığını duydum.¹

¹ Apion, *Aegyptiaca*, Josephus, 'Flavius Josephus Against Apion'da (Flavius Josephus Apion'a Karşı) alıntı, ii, 2.

Apion bunu Mısır'dan Çıkıştan 1300 yıl sonra yazıyordu, ancak onun çağında bile İsrail'in büyük dini reformcusunun anısının Mısırlı insanların akıllarında hâlâ güçlü olduğu açıktır. Kendinden önceki Manetho gibi, Apion da 'Heliopolis'li bu akıllı adamın, hükmeden firavun tarafından ülkenin dışına sürülmeden önce Mısır'ın gücüne karşı 'miskinler' ve 'kirli insanlar'ı birleştirdiğini ifade etmeye devam eder.² Ve Manetho gibi, Apion da Musa'nın Heliopolis'teki yıllanmış papazlık kurumuna 'uygun' düşen yeni bir güneşe tapma tarzını savunduğunu anımsatır.³

Musa'nın Heliopolisli bir papaz olduğuna dair tekrarlanan bu tema gerçekte nereden çıktı? Sigmund Freud 1930'larda bir vesile ile onun bariz Mısırlı geçmişine işaret edene kadar, bir Levi kabilesinin evinde bir Musevi olarak doğduğu sanılan, Kutsal Kitabın kanun yapıcısına bu rol neden itibar edilmektedir? Musa olarak bildiğimiz bu karakterin Amarna çağının başlangıcında Akhenaten tarafından teşvik edilen dini reformlarla tümenden bağlantılı olduğunun tahmin edilmesi bilgisi ışığında, Musa ve Heliopolis'in papazları arasındaki birlik hayal kırıklığı yaratacak şekilde belirginleşmektedir.

Akhenaten MÖ 1367 civarında Mısır tahtını Amenhotep IV olarak devraldığı zaman, kendisini yeni Aten inancının ilk peygamberi ilan etti ama her şeye gücü yeten tek tanrısını bu isim altında, en azından o zamanda hiç işaret etmedi. O onun hükümdarlığının ilk dokuz yılı boyunca *Ra-harakhty*, Ufkun Horus'u olarak bilindi. Bu, çift ufkun -batıda gün batımındaki ve doğuda gün doğusundaki güneş diski- ikili duruşunu şekillendiren güneş tanrısı Ra'nın şahin başlı bir biçimiydi. Ra kültürünün merkezi Aşağı Mısır'daki Heliopolis kenti idi. Heliopolis'in Arapça ismi 'Ain-Shams', ['Eyn Şe ns] anlam olarak 'güneş gözü' veya 'güneşin baharı'dır, öte yandan Kutsal Kitapta o, Mısır dilinde orijinal ismi *Aunu*, *Ounû* veya *Iwnw*' olan, 'sütunlarla tutulmuş şehire çok yakın bir tabir olan, On diye geçer.⁴ Bu, bir zamanlar eski güneş tapınaklarının ön avlusunda

2 Redford, *Pharaonic King-Lists, Annals and Day-books*. sayfa 288-9.

3 age.

4 Gen. (Varoluş)'ta bulunduğu gibi, xlii. 45,50.

tanın, Senwosret I'in hükümdarlığı sırasında (MÖ yaklaşık 1901-1862'de, Onikinci Hanedan) dikilmiş olan son kalan papazı, bugün uluslararası havaalanının yakınındaki, modern kiltürün El-Matariyah varoşunun itiş-kakışının ortasında bir çarpan, kule gibi yükselen dikilitaşlarla yapısal olarak bağlantılı bir ünvandır.

Akhenaten, dini ideallerini, öğretilerini, papazlığa ait ünvanları ve Apion'un belirttiği gibi, güneşin her gün şafak vaktinde törensel olarak karşılandığı açık hava tapınaklarını kapayın, kendine has tapınma tarzını adapte etmek suretiyle, ülkenin Heliopolit kültünün savunuculuğunu yaptı.⁵ Yalnızca tapınaklarla, Heliopolit doktrini Akhenaten'in hükümdarlığının on yedi yılı, onun halefi, Smenkhkare'nin kısa üç yıllık hükümdarlığı (iki yılı ortak vekil olarak) ve Tutankhhamun'un hükümdarlığının (Tutankhaten adı altında) ilk üç yılı boyunca Mısır dininin baş kültü oldu. Akhenaten hükümdarlığının dokuzuncu yılından sonraki dönemde, Ra-harakhty'e ait herhangi bir gönderme krallık yazıtlarında gözden kaybolmasına rağmen, Aten inancının gelişmesi ve yayılmasının arkasında, Ra'nın son derece etkili papazlarının bulunduğu açıktır. Bir şekilde papazlar Akhenaten'in geleneksel çok tanrıca tapınmadan benzeri görülmemiş ayrılışından, aynı zamanda hayatını bir tek, her şeyi kuşatan ilahına adamayı istemesinden sorumlulardı. Bu her şeye gücü yeten, isimsiz tanrısına öyle kuvvet-

⁵ Birkaç ilim adamı Akhenaten'in kendi dinini tamamen Heliopolis'in Ra kültü, özellikle de Ra-harakhty olarak güneş tanrısının rolü, Ufku Horus'u olarak Ra ile ilgili seçilmiş belli görüşler üzerine kurduğunu inkar edebilir. Örnek olarak, Budge, Cilt 2, sayfa 71'e bak. Onun hükümdarlığından kalan bir çok erken dönem yazıtları tanrı Ra'dan Aten'in gizli ışığı diye bahseder, öte yandan Thebes'in dini merkezi, Kamak'taki Aten tapınağının duvarlarında, Ra-harakhty açıkça *uraeus* -yılanla sarılmış bir güneş diski tarafından baskın çıkarılan, şahin başlı bir erkek tanrı olarak geleneksel biçiminde gösteriliyordu. Örnek için, Aldred, *Akhenaten-King of Egypt* (Akhenaten-Mısır Kralı), res. 27, ilgili sayfa 96, 1845'de Karnak'tan Berlin'e götürülen Ra-harakhty'nin kumtaşından bir alt kabartmasına bakın. Bundan başka, Heliopolis'teki baş papazlık görevlendenden biri "En Büyük Kahin"di, ki bu Amarna'da Aten'in baş papazı olan, Akhenaten'in özel veziri, Mery-re II tarafından sahip olunan bir ünvan idi. Onun kendi ismi ayrıca Heliopolis güneş tanrısını onurlandıran Redford *Akhenaten the Heretic King* (Akhenaten, Kafir Kral), sayfa 152'ye bak

le inanıyordu ki, onun sembolü, güneş diskini şerefliendirmek için ismini değiştirmeyi göze aldı. Ayrıca bu onun başkentini bütünüyle yeniden iskan etmesine, başka bir tanrıya tapınmayı yasaklamasına, daha sonra göreceğimiz üzere, Mısır uygarlığının bütünü çehresini değiştirmesine sevketti. Böyle köklü değişiklikleri birkaç kısa yıllık bir sürede yapmasında onu mühtemelen ne harekete geçirmiş olabilir?

SIRRI SAKLAYANLAR

Heliopolis eski dünyanın her tarafında tanınmış büyük bir öğrenim merkezi, bir 'üniversite' idi. Yunanlı yazarlar ve seyyahlar, eski bilgelikte tecrübeli görünen alim papazlarıyla görüşmeye gelirlerdi. MÖ dördüncü yüzyıldaki İskender zamanından önce, şehir yönetim binaları, ilim okulları ve genişliği 13 metre ve yüksekliği 9 metre müthiş bir çift duvarla her yanı çevrelenmiş açık avluları ile dört başı mamur, devasa bir tapınak kompleksi ile muhteşem bir manzaraya sahipti. Heliopolis Yunanca ismi ve anlamıyla, tam olarak, 'güneşin şehri' dir -Mükemmel Büyük olarak tanınan, Tanrı Atum'un daha eski költünden geliştirilmiş, Heliopolis'in papazlarının çok meşhur güneş tanrısı Ra költüne bir gönderme. MÖ yaklaşık 2678'deki piramit çağının gelişiyile, Ra költü Heliopolis'te, hemen hemen kesin olarak Eski Krallık zamanları boyunca, onun krallık himayesinde olması sebebiyle, Atum'un yaygın sevgisine yetişti. Ancak Heliopolis tarihi firavunların çağının ötesinde, Mısır dini metinlerinin bize, muammalı *Shemsu-hor*, Horus'un Havarilerinin bu eski iktidar koltuğundan papazkrallar olarak ülkeyi yönettiklerini anlattığı bir zamana geriye doğru yol alır.⁶

Heliopolit papazlığın eski mirası ve bilgeliği şöhretli idi. Ünlü, MÖ beşinci yüzyılın Yunanlı tarihçisi, Herodot Heliopolis'i ziyaret etti ve ardından kendi fikrinde papazlarının 'bütün Mısırlılar tarihindeki en maharetli kişiler olmak namına' sahip

6 Saleh. sayfa 33.

İlklerini yazdı.⁷ Sadece geometri, tıp, mitoloji ve felsefede tutubeli değillerdi, aynı zamanda 'astronominin üstadları' olarak da kabul ediliyorlardı.⁸ Herodot bunu *History* (Tarih) kitabında, Memphis ve Thebes'tekilerle birlikte, Heliopolis'in papazlarının, 'güneş yılını keşfeden ve gidiş yönünü 12 parçaya bölen [yani, ekliptikin 12-kata bölünmesi ve her biri 30 gün olan, 12 kameri aylara] ilk kişiler⁹ olduğunu ifade ederek bahseder -söylediğine göre, bu bilgiyi 'yıldızlardan' elde etmişlerdi.¹⁰ Papazlar ayrıca ona, Mısırlıların '12 tanrının isimleri'ni kullanan' ilk insanlar olduğunu, 'Yunanlıların onlardan uyarıldığını' ve 'tanrılara mihraplar, heykeller ve tapınaklar' diken ilk kişiler olduğunu bildirdi ve Herodot, 'birçok durumda söylediklerinin doğru olduğunu bana kanıtladılar', diye belirtti.¹¹

Heliopolis'in eski kütüphanelerine öyle saygı duyuluyordu ki, MÖ yaklaşık 1750'de, Khasekhemre-Neferhotep isminde Onüçüncü Hanedanın bir firavunu Abydos'ta gelecek kuşaklara bir taş anıt bıraktı; bu anıt üzerine 'Atum'un eski eserlerini görmeyi çok arzu etmiş' olduğunu, çünkü o zaman 'onun nasıl yaratıldığını ve tanrıların nasıl şekil aldığını' belki bilebileceğini kaydetti ve o zaman 'tanrıyı [Osiris Khenti] onun [gerçek] biçimiyle bilebilirim ve onların [tanrıların] yeryüzüne anıtlarını tesis etmek amacıyla meclislerinde [kendilerinin] heykellerini yaptırdıkları zamandaki, bulunduğu yaşa göre, ona [bir heykelini] yaptırabilirim', dedi. Yazıt kralın papazlardan, 'bütün sırları [kitapları] saklayanlar'dan, Abydos'un batı kabristanındaki bir krallık mezarlığında bir ölümlü adam gibi gömüldüğüne kesin olarak inandığı, onun bir 'ata'sının heykelini zanaatkarlarının yapmasına imkan veren, Osiris Khenti'n benzerliklerini gözleyebileceği Heliopolis'teki, Atum kütüphanelerini ziyaret etmesi için gelen bir daveti kabul ettiğini ifade edilerek devam etmektedir.¹²

⁷ Herodotus, *History* (Tarih), ii, 3.

⁸ Saleh, sayfa 22,37.

⁹ Herodotus, *History*, ii, 4.

¹⁰ age.

¹¹ age.

¹² Weigall, sayfa 155-6, Mariette, *Abydos*, II, 28 ile kıyasla.

Heliopolis'in yıllanmış kütüphaneleri Khasekhemre-Nefertihotep'in gününde bile çoktan tarih olmuş birçok eski kitapları ihtiva ediyordu. Kendisi de orada bir papaz olan Manetho'nun, daha sonradan onun hem krallar listesinde hem de şu an kayıp üç ciltlik Mısır tarihinde bulunan materyalin birçoğunu elde ettiği kaynaklar şüphesiz bunlardı.¹³

Heliopolis'teki kütüphanelere başvurmuş olduğu bilinen diğer yazarlara Pitagor, Thales, Democritus ve Eudoxus dahildir.¹⁴ Ünlü Yunanlı filozof ve büyük önem taşıyan çeşitli yazın çalışmalarının yazarı, Platon (MÖ 429-347) Mısır'ın papazlarının (olasılıkla Heliopolis'tekiler) yıldızları '10,000 yıldır, tabiri caizse, sonsuz bir zamandan beri' gözlemiş olduklarını yazmıştı.¹⁵

Heliopolis'in papazlarının 'astronominin üstadları' olduğunu inkar etmek imkansızdır. Tapınak kompleksinin kutsal en iç kısmı 'Yıldız Odası' olarak bilinirdi, öte yandan baş papazı 'Baş Astronom' ünvanı taşırdı.¹⁶ Görünüşe göre, o yıldızlarla süslenmiş bir kaftan giyerdi ve görevin bir sembolü olarak sonunda beş sivri uçlu bir yıldız bulunan uzun bir asa taşırdı.¹⁷

Bununla birlikte, Heliopolit birlik astronomiye ait ilgilerini sadece yıldızların pozisyonlarını ve gidişlerini not etmekle sınırlamadı. Ayrıca, Platon'un ileri sürdüğü gibi, zamanın geçişini izlemek üzere göğe ait cisimleri kullanmışlar gibi görünüyordu. Bu, Heliopolis'in iğne gibi sivri uçlu dikilitaşlarınca bir zamanlar üstlenilmiş rolle kuvvetle gösterilmektedir, bunun için ondördüncü yüzyıl Arap tarih kayıtcısı (kronologu) El-Maqrizi şunu not etmişti:

'Ain-Shams, bundan daha güzelini hiç kimsenin görmediği muhteşem iki sütunun bulunduğu Heliopolis'teki Güneşin tapınağıdır... Onlar yaklaşık 50 gez (kübit) yüksekliktedirler... Zirvelerinin uçları bakırdan yapılmıştır...

13 Saleh, sayfa 37.

14 age.

15 Antoniadi, sayfa 3-4.

16 Budge, *The Gods of the Egyptians* (Mısırlıların Tanrıları), Cilt 1, sayfa 331.

17 Edwards, sayfa 286.

Güneş Oğlağın İlk Noktasına girdiği anda, yani yılın en kısa gününde, bu iki dikili taşın en güneyinde olanına ulaşır ve onun zirvesini taçlandırır; ve Yengecin İlk Noktasına ulaştığı zaman, yani yılın en uzun gününde, en kuzeydeki dikilitaşa temas eder ve onun zirvesini taçlandırır. Bu yüzden bu iki dikilitaş güneşin hareket sahasının iki uç noktasını teşkil eder ve bunların arasından ekinoksal hat geçer.¹⁸

Maqrizi tarafından, Heliopolis harabeye dönüştükten çok sonra kaydedilen bu eski gelenek, Musa isimli asi papaz ve din reformcunun onların gölgesinin 'güneşin kendisinin etrafı dolaşmasına benzer yönde dolaşabilmesi' için 'güneş saatleri yerine direkler diktirdiği'nden bahseden Apion'un düşüncesinin yankılıyor gibi görünmektedir. Heliopolis'in dikilitaşlarının en azından bazılarının, iki ekinoksal günler aracılığıyla bir gündönümünden diğerine ileri geri aşama aşama yer değiştirdiği sırada, güneşin gidiş yönünü belirlemek için kuruldukları kesin görünmektedir. Böyle bir kesin bilginin gerekliliği, pozisyonlarını göğe ait ufkun arka zeminine karşı yavaş yavaş değiştirdikleri sırada, yıldızların hareketlerini izlemek içindi.

UFKUN HORUS'U

Birkaç ilim adamı Akhenaten'in kendi dini devrimini başlatmak üzere Heliopolit Ra kültünü çalıp değiştirdiğini inkar etse de, bunun nasıl gerçekleştiğini anlamak için tarih içinde yaklaşık 50 yıl geriye, büyükbabası, Thutmose IV'ün hükümdarlığına (MÖ yaklaşık 1413-1405) gitmek gerekecek, çünkü güneş tanrısını en yüce ilah (mabut) katına yükseltmeyi ilk kez başlatan bu kral idi.

Thutmose daha bir prens iken, bir gün ava gittiği sırada çok garip bir olayın olduğu söylenir. O gün prens yorgun düşünce, Büyük Sfenks'in kule gibi yüksek başına karşı uyuya kaldı. Rüyasında onun ruhu genç prene, eğer onun bedenini tıka-

¹⁸ El-Maqrizi, İsmiy'de alıntı, sayfa 23-4.

yan kumları silip temizlerse, o zaman Mısır'ın kralı olacağını anlatarak hitap etti. Sfenks sözüne sadık kaldı, çünkü onun ta-
lebini yerine getirdikten sonra, Mısır prensi, belki de kaçınıl-
maz surette, Thutmose IV olarak tahta çıktı. Hem bu rüyayı
hem de gerçekleşmesinin, Thutmose tarafından hükümdarlığı
sırasında dikilen ve bugün aslanvari anıtın dışarı uzanmış
pençeleri arasında bulunan, kırmızı granitten bir anıt taş üye-
rindeki çok önemli bir yazıt ile anısı saklanmaktadır.¹⁹

Thutmose'ın kehanet kabilinden rüyasının doğruluğu ne
olursa olsun, iki şeyi teyit etmektedir: Birincisi, kralın Heli-
opolit Ra kültünü muhtemelen himaye etmiş olduğunu ve
ikinci olarak, papazlarının onu desteklemiş olduğunu. Thut-
mose'ın Ra'nın güneş kültüne bağlılığına anahtar Büyük
Sfenks'tir, çünkü Ra-harakhty, Harakhty veya Ufkun Ho-
rus'unun temel şekli şahin başlı tanrı ise de (Karnak'ta Akhe-
naten tarafından inşa edilen ilk tapınaklarda resmedildiği bi-
çimde), bu isim Büyük Sfenks ile de bağlantılı görünüyordu.
Popüler olarak bilindiği üzere Sfenks veya Rüya, Anıt Taş,
Har-em-akhet-Khepri-Ra-Atum gibi aslanvari anıtın *genius lo-
ci'*ni tayin eder. Ra ve Atum bizim zaten karşılaştığımız şeyler.
Khepri bokböceği şeklindeki güneş tanrısıdır, öte yandan *Har-
em-akhet*, 'Ufuk-taki-Horus' esasen Ra-harakhty'nin başka bir
biçimidir.²⁰ Granit anıt taş ayrıca bize Thutmose IV'ün, görü-
nüşte Sfenks'in kendisine bir gönderme olan, 'En büyük-tanrı-
nın yaşayan tasviri', Harakhty'nin koruyucusu olduğunu anlar-
tır.²¹ Bunun için, seçkin Ejiptolog Sir E. A. Wallis Budge şunu
not düşüyordu:

Herukhtu'nin [yani, Horakhty veya Ra-harakhty] bilinen
en büyük anıtı veya tasviri Gize Piramitleri yakınındaki,
ünlü Sfenks'dir; bu onun örneği ve sembolüydü.²²

Önceden gördüğümüz üzere, Büyük Sfenks gözcü gardiyan

19 Breasted, Cilt 2, sayfa 320-4.

20 age., sayfa 322-4.

21 age., sayfa 321-2.

22 Budge, *The Gods of the Egyptians*, Cilt 1, sayfa 471; Cilt 2, sayfa 361.

11 Heliopolis'teki eski dini merkezin tam 22.5 kilometre (14 mil) güney batısındaki Gize platosunun güney-doğu köşesinin ortasında durmaktadır. Çeşitli piramit alanlarının tertip edildiği Eski Krallık zamanlarından beri, Gize veya Mısır dilinde bulunduğu gibi Rostau Heliopolit papazlarının yetkisi altına girmek. Onlar için o bir ölümler kabristanı idi ve onların ölümler diyarının mitolojik doktrininde güçlü bir şekilde vurgulanmıştı (ikinci Bölüme bakın). Thutmose'ın vahiy gibi rüyasının gerçekleşmesi, yanı sıra Sfenks'in bedeninin etrafından kumların temizlenmesinin ardından Sfenks Anıt Taşını dikmesi, onun için, kralın sadece Heliopolis civarındaki Ra'nın papazları ile değil, aynı zamanda onların tanrısı Ra-harakhty, Ufkun Horus'u ile de bir çeşit karşılıklı anlaşmayı teyit etmek üzere bir girişimi olarak kabul edilebilir.

Thutmose'ın Heliopolit doktrinine karşı krallık himayesi yeni Krallık zamanlarında benzeri görülmemiş bir şeydi. MÖ 1575 civarında Hyksosların kovulmasıyla başlayan Onsekizinci Hanedanın önceki bütün kralları, güçlü papazları Thebes'teki (güney Mısır'daki modern Karnak) kült merkezinden devlet işlerini ve hükümdarlığın ayinlerini idare eden, Tanrı Amun'u şerefletirmişti. Kimsede Thutmose IV ve Heliopolis'teki bu güçlü bağlantıyı inkar edemez, çünkü o ayrıca Karnak'ın Amun Tapınağının doğu-batı ekseni hattı üzerinde Ra-harakhty'yi şerefletiren ona özel bir dikilitaşı dikmekle benzeri görülmemiş bir adım attı.²³ Thutmose'ın Heliopolit güneş diskine diğer herhangi bir mabuttan fazla saygı göstermeye başladığı, hükümdarlığı sırasında yapılmış kocaman bir taş bokböceğinin keşfi ile kanıtlanmaktadır. Onun üzerindeki yazıt Aten'i 'onun dominyonlarındaki firavunu kudretli yapan' ve bütün uyruklarını idaresine mecbur eden savaşlar tanrısı olarak işaret etmektedir.²⁴

Thutmose IV'ün oğlu, Akhenaten'in babası Amenhotep III (MÖ yaklaşık 1405-1367) Heliopolit güneş kültürünün bu yeni-

²³ Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 142; Redford, *Akhenaten the Heretic King*, sayfa 74.

²⁴ Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 142.

lenmiş krallık himayesini devam ettirdi, bunun etkisiyle Mısır dininin bütün önemli hususlarını değiştirmeye başladı. Kendi sinden önceki babasından daha ileri giderek, Amenhotep Aten güneş diskini tapınakları ve papazları ile, bir ilâhi vasfa yücelten ilk kral oldu.²⁵ O ayrıca saltanat kayığına *Aten Işınları* ve ya 'Aten'in Parlaklığı' ismini verdi²⁶ ve hatta Akhenaten, 'Aten'in ruhu' ismini bir isim olarak uyarladı.²⁷

Kralların özellikle bir kült merkezini veya ilahını bir diğereinden daha fazla telkin etmeleri ve ulu saymalarında olağandışı bir şey yoktu ve bu yüzden hem Thutmose IV hem de oğlu Amenhotep III'in Heliopolis'in tanrılarına açık bir eğilimi geliştirdikleri gerçeği garip, tamamıyla bir kişisel tercih meselesi olarak kabul edilmesin. Ancak Akhenaten, babası, Amenhotep III'den sonra Mısır tahtını aldığı zaman, o basitçe Heliopolis'teki tapınakları himaye edip, onların güneş inancını desteklemedi: diğer bütün kült bir yana, onların doktrinlerini *tamamıyla sabit fikir* haline getirdi. Yalnızca Ra ve Ra-harakhty Aten'in önemli simaları olmak üzere karışıp birleşmedi, aynı zamanda Akhenaten kendisini bir insan başlı Sfenks olarak resmetmek için, hayvansal sembollerin kullanımını yasaklamaya dair kendi kurallarını bir kenara attı.

Almanya'nın Hanover kentindeki Kestner Müzesinin elinde, Akhenaten'in çok az kişi tarafından bilinen duvar kabartmasında bu tarzda portresi yapılmıştır. Burada kral tipik bir Amarna dönemi sanat tarzına has görüntüde çok ışınlı Aten güneş diskine ikramlar yapan insan başlı bir sfenks olarak gösterilmektedir. Ra-harakhty'e tam bağlılığının yanı sıra görülen, bu kabartmanın varlığı, kendisinden önceki büyükbabası Thutmose IV gibi, Akhenaten'in de Gize'nin Sfenks anıtına özel bir ilgisi olduğu olasılığını hissettirmektedir. Bu ne olabilirdi? O Heliopolis'in papazlarından aslanvari anıtın saklı gizemleriyle ilgili olarak muhtemelen ne öğrenmiş olabilirdi? Yalnızca Akhenaten'in Heliopolit doktrinlerini benimsemesin-

25 age., sayfa 261.273.

26 age., sayfa 147. 239.

27 age., sayfa 175.

Her şeyi derinliği anlayarak bile, bu soruları düşünüp tartmaya başlayabiliriz.

Bildiğimiz gibi, hayvana tapınma ve putlara tapına Akhenaten tarafından yasaklanmıştı, ancak kendisini insan başlı bir tanrı lüks olarak resmettirmesinin yanı sıra, o ayrıca eski metinlerde 'Ra'nın yaşamı' olarak tanımlanan tanrı Ur-mer'in bir hayvan şeklinde vücut bulması olarak kabul edilmiş, Heliopolis'te kutsal Mnevis boğasına da saygı gösteriyordu.²⁸ Her boğaya onu yöneten papazlar tarafından lüks bir hayat sağlanırdı ve doğal ölümünün ardından, cesedi mumyalanırdı ve Heliopolis'te özel olarak hazırlanmış bir mezara gömülürdü. Ancak Amarna'ya taşındıktan sonra, Akhenaten'in, Krallık Vadisi denilen yerde, halen yaşayan Mnevis boğasının, öldüğünde, mumyalanmış kalıntılarını koymak amacıyla ulu bir mezar yapımını emrettiği bilinmektedir -burada ayrıca kendine de bir mezar yaptırdı.²⁹ Mezarın bu amaçla kullanılıp kullanılmadığı belli değildir, buna karşın sadece bunun varlığı bir kez daha Akhenaten'in Heliopolis dinine karşı büyük saygısını teyit etmektedir.

BENBEN'İN MALİKANELERİ

Daha önemlisi, belki de Heliopolis güneş kültünün en önemli unsuruna Akhenaten'in hürmeti idi: Bilinen tabiriyle benben (*bnbn*). Bu, Heliopolis'te Benben'in Malikanesi veya Anka'nın Malikanesi olarak tanınan bir tapınağın bitişiğindeki açık bir avluya yerleştirilen taş bir tünek üzerine oturtulmuş, bir koni, bir piramit ya da basamaklı bir nesne biçiminde bir kutsal taş idi.

Hükümdarlığının dördüncü yılında, Akhenaten Thebes'in dini merkezi, Karnak'ta, Heliopolis'teki suretinin benzerinde, Benben Malikanesi denilen, kocaman bir tapınağın yapımını başlattı. Akhenaten'in , 'ana' tapınaktaki gibi, geniş açık hava-

²⁸ Budge, *The Gods of the Egyptians*, Cilt 1, sayfa 26; Cilt 2, sayfa 351-2.

²⁹ Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 43,260; Redford, *Akhenaten the Heretic King*, sayfa 149.

da bulunan avlusunda *benben*-taşının kumtaşından büyük bir temsilini kurdurmuş olması olasıdır. Buna ilaveten, altıncı yüzyılda Orta Mısır'da bugünün ismiyle Tell el-Amarna'ya yerleşmesini takiben, yeni şehrinin sınırları içinde Aten'in Büyük Tapınağı denilen başka bir büyük açık hava tapınağı inşa ettirmeye koyuldu. Bu da, sabahın gün ışığına en yakın, doğu ucunda, *benben*-taşı yerleştirildiği bilinen bir Benben Malikanesi'ni ihtiva ediyordu. Bu kutsal direk, taş bir kürsü üstüne oturtulmuş, kuvarsitten yuvarlak tepeli bir anıt taş biçimini aldı.³⁰ Akhenaten hatta babasının önceden hükümdarlığı sırasında Aten'e bir tapınak inşa ettirmiş olduğu yer olan, Heliopolis'te yuvarlak tepeli bir *benben*-taşının görünüşüyle aynı üslupta bir anıt taş diktirdi.³¹ Bu taş üzerinde Akenaten ve ailesi güneş diski önünde secde ederken gösteriliyordu.³²

Bu garip adetin kökeni belirsizdir. Orijinal *benben*-taşının, Eski Mısırlılarca son derece saygı duyulan ve onlar tarafından yıldızlara tapınmayla bağlantılı, kıymetli bir madde olan, meteor taşına benzer demirden tertip edilmiş olabildiğine dair teori kurulmaktadır.³³ Bir dizi yazarlarca ortaya atılan bu varsayım, yine de, ilgili metinler bu konu üzerine suskun olduğundan dolayı, hâlâ bir tahminden öteye geçmez. Bundan başka

30 Tell el-Amarna gerisindeki kireçtaşı sarp kayalıklarında iskan edilmiş mezarlardan birinde bulunan kabartma manzaraları bir kürsü üzerine konulmuş yuvarlak tepeli bir anıt taşının önünde duran eşlik eden şarkıcılarla birlikte görülen bir orkestra olduğu düşünülen şeyi göstermektedir. Egiptologlar arka plan imgeden bu sütunun Akhenaten'in Benben Malikanesi içerisinde bir yerde bulunduğu söyleyebilir. Kazıcılar mezar manzarasında işaret edilen noktayı araştırdıkları zaman bir dizi dağınık kuvarsit parçaları buldular. Bu Akhenaten'in hükümdarlığı sırasında Heliopolis'te dikilen ve kral ve ailesini güneş diskinin önünde secde ederken gösteren yuvarlak tepeli bir anıt taşına şekil vermek için kullanılmış taşın aynısı idi. Bu keşif sadece Akhenaten'in, Heliopolisli bir papaz tarafından idare edilen bir krallık sarayını inşa ettirdiği bilinen yer olan, Heliopolis'teki güneş diskine onun şahsi saygısını göstermiyordu, aynı zamanda Amarna'daki güneş tapınağında bulunan kuvarsit parçalarının büyük olasılıkla üslup verilmiş *benben*-taşının kalıntıları olduğunu da teyit ediyordu. Redford, *Akhenaten the Heretic King*, sayfa 146-7'ye bakın.

31 Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 87,273.

32 Redford, *Akhenaten the Heretic King*, sayfa 147.

33 Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 265.

genel *benben*-taşı piramit çağından çok önce gözden kaybolmuş, hatta belki de Mısır'ın hanedan döneminin yükselişinden önce. Bunun ne olabildiğine dair kimse emin olamaz, yine de, genel olarak Heliopolis'in papazlarının orijinal parçayı, belki de sonraki Mısır mimarisinde iyi bilinen dikilitaşlara ilk örnek teşkil etmiş olabilecek şekilde, üzerine iğne gibi ucu sivriye oturtulmuş koni biçimli bir taşla değiştirdikleri kabul edilmektedir.

Akhenaten'in *benben*-taşlarına bariz takıntısı, Iskenderiyeli papirüs tarafından yapılan, 'Heliopolis'in dini reformcusu, Musa'nın 'güneş saatleri yerine direkler' diktiğinden bahseden, ilahî ifadeesine çok keskin bir şekilde açıklık getirmektedir. 'Güneş Saatleri' kelimesi ucu sivri dikilitaşlara bir imadır, ötekilerden 'direkler' kelimesi başka bir şeyi, güçlü olasılıkla Akhenaten tarafından Karnak'ta, yeni kenti Amarna'da ve Heliopolis'te dikilmiş olduğu sanılan yuvarlak tepeli kürsü taşları ile aynıma ediyor görünmektedir. Apion'un ayrıca Musa'nın 'duvarlarını şehir duvarlarına doğru, açık havaya' sunduğunu ve herkesi 'Heliopolis'in mevkiine uygun' bir durumda 'günüşiğünü doğru ibadet etmeleri gerektiği' hususunda yönlendirdiğini ima etmesi açık bir sonuca işaret eder.³⁴ Yani, Apion, Heliopolis papazlarının etkisi altında Akhenaten'in hükümdarlığı boyunca yürütülmüş dini değişimlerle ilgili, MÖ birinci yüzyıl arasında Mısır'da hâlâ geçerli olan, bir şekilde çarpıtılmış bir anıyı muhafaza ediyordu.

II AHİ RUHLAR

Akhenaten'in *benben*-taşına bu tuhaf büyülenmesini nasıl açıklayabiliriz? Onun için bu ne ifade ediyordu ve neden onu kolayca putperestlik kabilinden fetiş taşlar olarak yorumlanabilecek şekilde, tapınak komplekslerinin kült nesnelерinin merkezine yerleştirme gereğini hissetti? Ejiptolog Donald Redford'un bu konu üzerine yorum yapmaya zorunlu hissettiği gibi:

³⁴ Apion, *Aegyptiaca*, Josephus, 'Flavius Josephus Against Apion'da alıntı, ii, 2.

Amenophis IV'ün. mitolojideki çok tanrıci sembolizm olan ispatı açık tiksintisinin ışığında. bu ikonun saf bir yaratılış rivayetine göre, düşüncesinde muhim bir yer edinmesine izin verdiğini en azından söylemek tuhaf. Açıkça *sbnn* bizim tahmin ettiğimiz kadarıyla mitolojiyle itiraz edebilir bağlantıları krala büyü yoluyla aşılamadı.³⁵

Akhenaten'in *benben*-taşına karşı saygısını anlamak için bu kült nesnesinin Eski Mısırlılarca tam olarak ne anlama geldiğine bakmalıyız. Çok basit terimlerle, bu ilksel tepelik veya tepenin billurlaşması idi -burası, ilk sabahın ışığından önceki karanlıkta ilksel okyanustan çıkmış ilk katı toprak. Bu, daha sonra Ra tarafından benimsenen bir rol olan, ilksel tanrı Atum'un, üzerinde dünyadaki yaratılış hareketlerini etkileyebildiği, *djed*-direğin veya tüneğin bir temsili idi.³⁶ *Benben*-taşının daha detaylı bir tanımlaması, Saqqara'daki Unas Piramiti (MÖ yaklaşık 2370-2340) gibi, çeşitli Beşinci ve Altıncı Hanedan piramitlerinin mezar duvarları üzerinde yazılı bulunan, Piramit Metinlerinde verilmektedir. Bu kozmolojik yazılar ve sihirli büyülerin olağandışı koleksiyonu belki de dünyanın herhangi bir yerindeki en eski büyüsel dini materyalin temelini meydana getirmektedir. Daha önemli olarak, Mısır dili araştırmacısı R. T. Rundle Clark onların 'esasen' Heliopolis'in astronom-papazları tarafından yazıldığı sonucunu çıkardı.³⁷ Onların Atum-Ra'nın ve Annu'nun (Heliopolis) güneş kültüne sürekli tekrarlanan kinayeleri, aynı zamanda Eski Krallık zamanlarının kralları ve piramitleriyle direkt bağlantısı, hep beraber açıkça bu materyalin bir Heliopolit kökenine doğru işaret etmektedir.

Heliopolis'te Benben Malikanesi'nin bitişiğindeki avlu içinde taş bir direk üzerine yerleştirilmiş çijinal *benben*-taşı, aslında İlk Yaratılış Noktasını, İlk Zaman, *sep tepi*'nin yerini, yani Heliopolit gelenekte Büyük Dokuzlu Grup olarak bilinen,

35 Redford, *Akhenaten the Heretic King*, sayfa 73-4.

36 Ömek için. Faulkner, çev., *The Ancient Egyptian Pyramid Texts* (Eski Mısır Piramit Metinler), söz 600, bölüm 1652.

37 Rundle Clark, sayfa 37.

ilk dokuz *netjeru* tanrılar grubunun dünyaya giriş yaptıkları evi sembolize eden bir işaret idi. Zamanla, bu ilahi varlıkların ardından Daha Küçük Dokuzlu Grup diye bilinen ikinci bir dokuz kişilik tanrı grubu geldi; bunu ardından bir üçüncü ve son dokuz değişik tanrılar grubu takip etti. Son olarak, bununla, Piramit Metinlerinde İlahi Ruhlar olarak tanınan ayrı bir 'mitsel' bireyler grubuna yerlerini bıraktı.³⁸

Ėjiptolog Abdul-Aziz Saleh *Excavations at Heliopolis* (Heliopolis'teki Kazılar) adlı tanımlayıcı çalışmasında İlahi Ruhların, 'kentin, hanedanlık öncesi tanrıları veya hükümdarları' diye tanımladığı, *Shemsu-hor* ile denk olduğunu yazmıştı.³⁹ Bu yarı-tanrılara, onun yazdığına göre, Heliopolis'in papazlarıncası, Prenslerin Malikanesi ya da Asillerin Malikanesi olarak tanınan, Heliopolis'in ilk fiziksel tapınağının gerçek kurucuları gözöyle bakılırdı.⁴⁰ Doğrusu, papazlar İlahi Ruhların, ölümlü Horus-krallarının gelişinden önceki bir altın çağ boyunca, Heliopolis ve dolayından ülkeye hükmettiğine inanmış görünüyordular.⁴¹

Büyük biigelik ve anlayışa sahip bu astronom-papazlara göre, böyle kavramlar basitçe mit değildi; bunlar kozmolojik doktrinleri içinde şiirsel terimlerle nakledilmiş, akla yakın bir gerçeklikti. Onlara göre Heliopolis aslında hem buradaki ve hem de yakını Gize'deki ilk tapınakları inşa etmiş olan, tanrıların gerçekten evi idi.

Gize platosunun astronomiye uygun hiza çizgileri ve yüksek teknolojisinin yanı sıra, onun sınırsız eskiliğine dair bilgimiz açıkça, Heliopolis'in astronom-papazlarının bir şekilde, ilk Firavunun yükselişinden binlerce yıl öncesinde sürmüş olan, aslan çağı, İlk Zaman boyunca Mısır'da ulu mevkide ülkeye hükmetmiş, Sfenks-inşa eden Büyük kültürün amsını korudukları gerçeğine doğru işaret eder. Bu, mantık olarak biri-

38 Ömek için, Faulkner, *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, söz 303, bölüm 460; söz 325, bölüm 531; söz 468, bölüm 904; söz 505, bölüm 1090; söz 532, bölüm 1261-2; söz 535, bölüm 1289; söz 539, bölüm 1305 ve 1315.

39 Saleh, sayfa 33.

40 age.

41 age.

si Büyük Tanrıların ileri teknolojisini miras aldıysa, o zaman bu kişilerin Heliopolis'teki Ra papazları olduğunu düşündüğü maktadır. Sonik havaya yükseltme ve ultrasonik delme bilgisi hanedan tarihinin başında acaba onların nüfuz alanına geçebilmiş miydi? Eğer öyle olduysa, acaba onlar piramit çağı sırasında onun kullanımının arkasında mıydı ve acaba onlar ardından bu ses teknolojisinin en azından bir benzerini Akhenaten'a aktardılar mı?

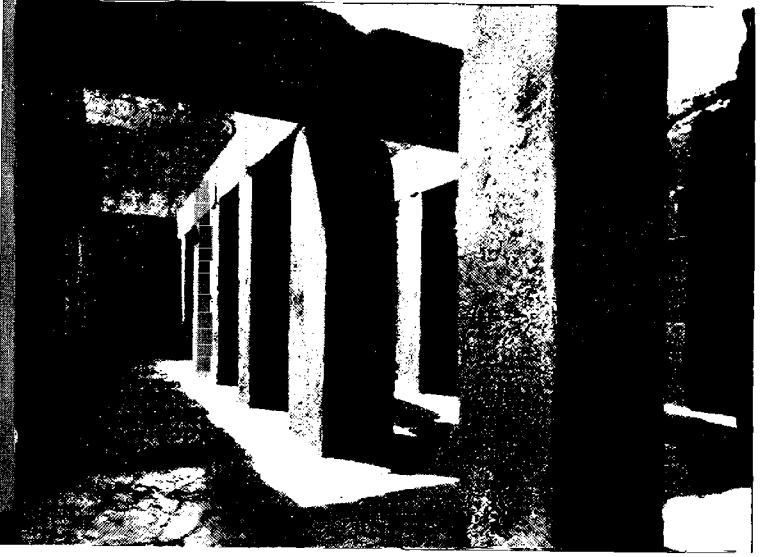
Bu baskın soruları cevaplamadan önce, tanrıların altın çağını çevreleyen gizli mitlerin, piramit inşa edenlerin zamanından Akhenaten'ın yükselişine kadar, Mısır'ın krallık hanedanlarının ve dinsel kültürün kuruluşunu nasıl etkilediğini anlamak gereklidir. İşte o zaman daha açık bir resim ortaya çıkmaya başlayacak.



1. Kuzeyden Gize'nin Büyük Sfenks'i. Kufre'nin Vadi Tapınağı sol tarafta görülüyor. Kimler bu anıtları inşa etti ve hangi amaçla?



2. Arka planda Kufre'nin (sağda) ve Menkure'nin piramitleriyle birlikte, Büyük Sfenks. Penceleri arasındaki, bilinen ismiyle Thutmose IV'ün Sfenks ya da Rüya Anıt Taşı. Acaba bu Gize'nin ölümler diyarı bölgesiyle ilgili ipuçlarını verir mi?



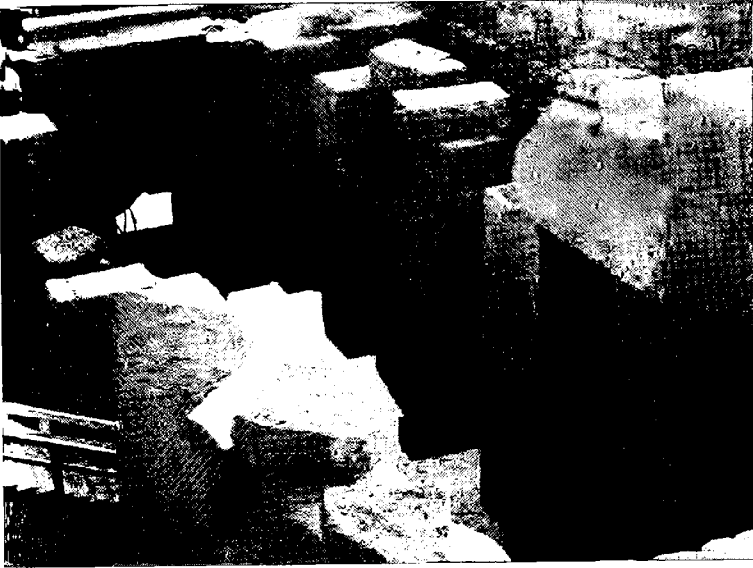
3. Sfenks anıtının bitişiğindeki Kufre'nin Vadi Tapınağı. Bu binanın iç duvarlarını yapmak amacıyla kullanılmış kocaman bloklar Sfenks çevrili alanından çıkarıldı. Buna göre, bu onu aslanvari muhafızı kadar eski yapar mı?



4. Büyük Piramit'in Kral Dairesi içerisindeki siyah granit lahit. Mısır'daki kazılar sırasında hiçbir büyük bıçkıya rastlanmamasına rağmen, onun yanları boyunca işaretleri rahatlıkla görülebiliyor.



5&6. Mısır'daki tartışmasız en muammalı binaların birinden iki manzara -Abydos'daki Osireion. Kim bunu inşa etti ve ne zaman? Neden ölümler diyarının tanrısı, Osiris'e tapınmanın odağı oldu?



7. Büyük Piramit'in geleneksel müteahhidi, Kufu'nun küçük heykeli. Bu Dördüncü Hanedan Firavunun bilinen tek temsilidir.

O Abydos'ta Osireion'un yakınında bulundu. Acaba bu Kufu ve bu gizemli yapı arasında bir bağa işaret eder mi?

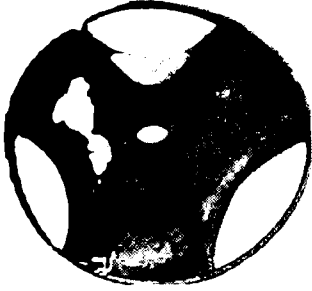


8. Gize'nin İkinci Piramiti'nin farzedilen müteahhidi, Kufre'nin diyoritten tabii büyüklükte heykeli. Horus kralının bir sembolü olan şahin onu korumaktadır. Neden Kufre'nin mezar anıtları bir taş geçit aracılığıyla Büyük Sfenks'e ve komşusu Vadi Tapınağı'na iliştilmiştir? O bu antik yapılara nasıl bir ilgi duydu?

9. Gize'nin Üçüncü Piramiti'ni yaptığına inanılan müteahhidi, Menkure'yi sağında bir taşra tanrıçası ve solunda neşe ve aşk tanrıçası, Hathor'un arasında dururken temsil eden olağanüstü bir üçlü taş anıt. Eski Mısırlılar ülkelerinin tarihinde bu kadar erken zamanlarda nasıl böyle artistik yetenekleri geliştirdiler?



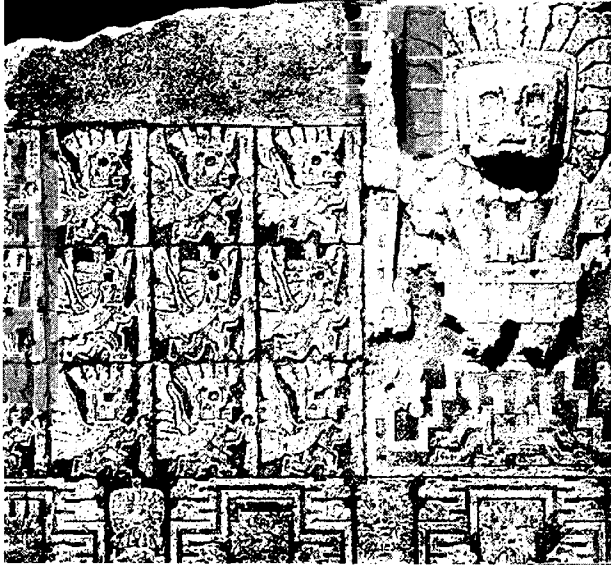
10. Aşağı Mısır'da Saqqara'da bulunan ve tabaka halindeki kayadan bütün bir bloktan oyulmuş ilginç bir düzentekevri nesne. Çok güzel yapılmış ve hayli eşsiz; öyle iken o MÖ yaklaşık 3100-3000'de, Mısır tarihinin İlk Hanedanını tarih gösterir. Bu, eğer akademisyenlere inanacak olursak, basit bakır aletleri kullanarak nasıl yapıldı?



11. Sir William Matthew Flinders Petrie (1853-1942). Onun Gize'nin anıtları üzerine 1881'deki çalışması piramit inşa edenlerin olağanüstü kapasitelerini, yanı sıra devasa mücevher uçlu bıçıkları, mekanik torna tezgahlarını ve uzay çağı tarzı boru biçimli matkapları kullandıklarını açığa çıkardı.



12. MÖ yaklaşık 3500-3100'de, Mısır tarihinin Gerze ya da Naqada II dönemini tarih gösteren çok güzelce oyulmuş taş vazolar. Bu sert taştan kaplardan kelimenin tam anlamıyla onbinlerce Mısır üzerindeki hanedan öncesi ve erken hanedan dönemi sitelerinde topraktan çıkarılmıştır. Nesneleri böyle titizlikle yapmaya dair olağanüstü yetenek nereden geldi?



13. Bolıvyaya Altıplano'daki Tiahuanaco antik kentinde, Thunupa ya da Ticci Viracocha olduğu düşünölen bir figürü gösteren, önlü Güneşin Giriş Yolunun bir bölümü. Yerel söylence onun yalnız büyüyü kullanarak kayaları havaya kaldırma gücünün olduğunu ve şehri inşa etmek için kullanılan ağır taş blokların boru sesiyle yerel taş ocaklarından taşındığını iddia eder.

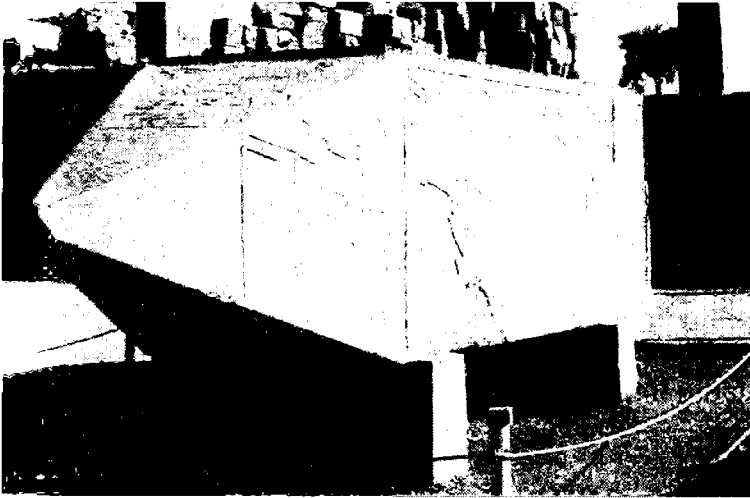


14. Yucatan'daki Maya dönemi kenti Uxmal'da Cücelerin Tapınağı. Yerel söylence onun bir zamanlar sadece ışık çalarak taş blokları havaya yükselten cüceler tarafından yapıldığından bahsediyordu. Böyle söylemler nereden başladı ve onların gerçeklere dayalı temeli ne olmuş olabilir?

Zeus'un oğlu, Amphion (sağda), ikiz kardeşi Zethus'tur. Klasik mitolojide Amphion tümü kaldığı zaman taş blokların kendiliğinden hareket ettiği söylenirdi, böyle ki o Atina'nın kuzey batısındaki Boeotiya şehri, Thebes'in duvarlarını bu şekilde takviye edebilmişti. Böyle ilginç masalların arkasındaki gerçek nedir?



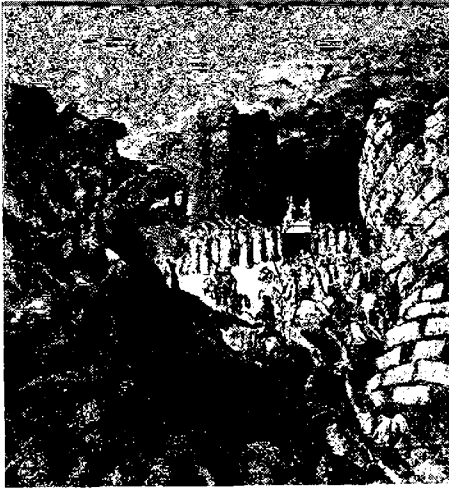
16. İsveçli gezgin Dı Jul tarafından gözlemlendiği gibi, 1920'ler ve 1930'lar sırasında taş blokları havaya kaldırmak için davullar eşliğinde kullanıldığı tahmin edilen tarzda uzun ragdon-boruları tutarken gösterilen Tibetli keşişler.



17. Yukarı Mısır'daki Karnak Tapınagında (MO yaklaşık 1490-1468) Hatshepsut'un hükümdarlığını tarih gösteren yere düşmüş granit dikilitis. Son zamanlara kadar, basitçe onun tepesine güm güm vurarak 30 saniye kadar mırıltı sesi çıkarması sağlanabiliyordu. Neden bu tip amutsal sütunların tasarımına böyle kesinlikle akustik dahil edildi?



18. John Ernst Worrell Keely (1827-98), nesnelere havaya yükselmesini ve granit parçalara ayrılmasını sağlayan sempatik titreşimli cihazın mucidi.



19. Eriha'nın duvarlarının Musevi ordusu tarafından çalınan boruların sesiyle çöküşünün on dokuzuncu yüzyıl Victoria çağı ressamı Gustave Doré tarafından yapılan bir tasviri. Acaba bu kutsal kitabın hikayesinin arkasında bir gerçeklik var mı ve öyle ise, bu Musa'nın papaz havarileri tarafından canlı tutulan bir ses bilgisini muhafaza ediyor mu?

ONBİRİNCİ BÖLÜM



ÇAĞIN RUHU



Heliopolis pekâlâ ilk Yaratılış Noktası olma iddiasına sahip çıkmış olabilir ama rakipleri vardı -tanrıların diyarı, yani, İlk Zamanın yeri olduğunu iddia eden diğer güçlü kült merkezleri. Bunların başında, 'gizli' tanrı, Amun kültünün güçlü merkezi Thebes geliyordu. Onun kudretli papazları, Thebes'in zamanın başlangıcında suyun derinliklerinden yüzeye çıkmış ilksel tepeciğin yerinde inşa edilmiş, en eski şehir olduğuna inanırlardı.¹ Hatta Amun'un Tapınağı *benben*-taşının kendine has biçimine sahipti -yarım küre biçimli taş veya *amphalos* ('göbek' anlamına gelen bir Yunanca kelime), bu her şeyin merkezini işaret ediyordu ve büyük üne sahip, kralların yükselişi ve düşüşünü haber veren, kahinin kehanette bulunduğu yer vasfını taşıyordu.²

¹ Leiden Papirüs I.350 Thebes'i 'yeryüzünün oluştuğu zamanda var olan bir tepecik' olarak tabir eden bir alıntı içerir. O şöyle devam eder: 'İnsanlık da, bütün şehri onun (yani Thebes) özel ismi ile kurmak amacıyla, onun içinde oluştu. Thebes örneğinden sonra hepsine "şehir" denildi.' Bunun ilksel sularдан ortaya çıkan ve üzerinde ilk yaratılış hareketinin gerçekleştirildiği yaratılış tepeciğine bir gönderme olduğunu teyit eden, Kemp, sayfa 201'e bakın.

² *Omphali* (omphalos-taşları) hakkında daha geniş bilgi için Wainwright'e bak:

Eski dünyada birçok *omphalos* vardı, bunların en ünlüsü Yunanistan'da Delphi'de bulunandı idi. Bununla ilgili kudretli gök tanrısı Zeus'un yeryüzünün tam merkezini nerede olduğunu öğrenmek niyetiyle, iki kartalı doğu ve batı sınırlarından İleriye doğru gönderdiği anlatılırdı.³ Onlar Delphi'de karşılaşılan kadar hiç durmadan uçmaya devam ettiler ve buraya tanrıları, her iki yanına altın bir kartal oyulmuş, bir göbek taşı diktiler.⁴ Eski gelenekler (söylenceler) onun tek parça bir mermerden tasarlandığını ve ona bir yumurta şekli verildiğini bahsederdi -dünyanın her yerinde mitolojilerdeki bir yaratılış sembolü.

Thebes'in Mısır'ın en eski kült merkezi olma iddiası, Eski Krallık zamanlarında, krallık himayesinin Heliopolis'e bağlanması sebebiyle, fazlasıyla gözden uzak tutuldu. Ancak MÖ yaklaşık 2134-1786'da, Orta Krallığa gelince Amun kültünü kuşatan mitler ve ritüeller milli bir önem taşımaya başladı, çünkü o zamanda Thebesli kralların bir hanedanı öne çıktı ve sonunda krallığın kontrolünü ele geçirdi.⁵ Hatta onların döndü yerel tanrılarının şerefine, Amenemhet, 'Amun en baştır' ismini seçti.⁶ Aynı zamanda Heliopolis'in etkisi, papazlarının piramit çağı boyunca hakim olmasıyla keskin bir şekilde tersi nispetinde, giderek azalmakta idi.

Bu bir dinsel köken savaşı idi ve Thebes üstünlüğü ele geçiriyordu. Ancak Mısır'ın en nüfuzlu iki papazlık kurumunun arasındaki bu açık kuzey-güney bölünmesi başlı başına kökünde bir meseleydi ve belki de Heliopolis'in efsanevi Horus-kralları ve güneydeki Nubt'ın (Naqada) Seth-kralları (Tanrı Seth'ten sonra) arasında hanedanlık öncesi zamanlarda sürüp gitmiş kabile savaşlarına kadar geriye gidiyordu.⁷ Hatta MÖ

Tompkins, sayfa 182. 'Amon'un (Amun) büyük tapınağında' Reisner tarafından bulunan *Omphalos*-taşının bir resmini gösterir; Tompkins'de, Stecchini, age., sayfa 302: 'tanrı [yani Amun] ve jeodezik nokta büyük olasılıkla aynı nesne, *Omphalos*, "göbek" ile işaret edilirdi.' Ayrıca age. sayfa 338'e bakınız.

³ Hastings, s.v. '*Omphalos*', Cilt 9, sayfa 492.

⁴ age.

⁵ Tompkins'de, Stecchini, sayfa 302.

⁶ Weigall, Cilt 2, sayfa 39.

⁷ Blackman ve Fairman, sayfa 32.

100 civarında ülkeye barış getirmiş, birleşik Mısır'ın ilk Hımsi kralı Menes'ten sonra bile, duygular, Roma dönemlerine kadar bir biçimde yaygın bir kültürel ve dinsel bölünme sebepleri olarak derinlere kök salmıştı. Bu durum, Amerika'nın Sivil Savaşından sonra bir buçuk yüzyılı aşkın Amerika'nın Kuzey ve Güney eyaletleri arasında hâlâ hakim olan farklılıklarla veya Kuzey İrlanda'nın Katolik ve Protestanlık arasındaki, sorunun kökü yüzlerce yıllık olsa bile, varlığını devam ettiren hiddetli politik ve dinsel bölünmeyle kıyaslanabilir.

Hükmeden kralların hanedanının çöküşünün, başkent Memphis dahil, Mısır'ın birçok bölgesinin Hyksoslar veya 'çobanlar' tarafından -Kenan'ın göçebe kavimleri- istila edilmesi, yol açtığı, MÖ yaklaşık 1786-1575'te, bilinen ismiyle İkinci Orta (Ara) Dönemin başlangıcında durum böyle idi. Çok farklı kültürel geçmişe rağmen, bu insanlar hızla bir Mısır yaşam tarzına ayak uydurdular ve MÖ yaklaşık 1730'da Doğu Delta'daki Avaris'te bir iktidar merkezi kurdular. Hyksos kralı ayrıca Mısırlı firavunların mitlerini ve ritüellerini benimzediler ve krallığın ayinlerini yürütmek amacıyla Heliopolis'in papazlarının yardımını çok rahatlıkla temin ettiler,⁸ aslında, yazıtlar listede bulunan Hyksos krallarının en azından dördünün, açıkça onların Heliopolit doktrinine bağlılıklarının bir göstergesi olarak, güneş tanrısı Ra'yı şerefli isimler takarak kaydetmektedir.⁹

Hyksos krallarının kesin olarak Aşağı Mısır'ı kurmasının ardından, başta zayıf olsa da, yeni bir Mısır firavunları hanedanı Thebes'te Amun papazlarının kanatları altında doğmaya başladı. Yavaş yavaş bu Thebesli hükümdarlar düşmanı kovmak

⁸ Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 118.

⁹ Gardiner, sayfa 443.

180-181. SAYFADAKİ ÇİZELGEYE İLİŞKİN NOT: Mısır ile ilgili bütün tarihler, Gardiner'in 'Egypt of the Pharaohs'na (Firavunların Mısır') ek olarak dahil edilmiş, 'The Kings of Egypt from Manetho, the King-Lists and Monuments'de geçen kronolojiye dayanır. Kutsal kitapta geçen olayların ileri sürülen tarihleri bu son çalışmanın bulgularına* ve William Wright + tarafından düzenlenen 'The Illustrated Bible Treasury'e dayanır.

MISİR DÖNEMİ	HANEDANLAR	İLGİLİ KRALLAR	EN YÜKSEK TARİH GÖSTERİLEN YIL	TAHMINİ TARİHLER MÖ	KUTSAL KİTAPTAKI TEKABÜL EDEN OLAYLARIN MÖ İLERİ SÜRÜLEN TARİHLERİ
HANEDAN ÖNCESİ (GERZE/ NAQA DA II)				3500-3200	
HANEDAN BAŞI 0				3200-3100	
ESKİ DÖNEM I-II	I NARMER			100-2700	
	HOR-AHA (MENES)		62	yk.3100	
ESKİ KRALLIK III-VII				yk.3050	
		III DJOSER	29	2700-2317	
		IV SNOFRU	29/24	2678-2649	
		KHUFU	63/23	2620-2596	
		KHARE	66/23	2596-2573	
		MENKAURE	28/18	2550-2525	
BİRİNCİ ARA	VIII-X			2512-2484	
ORTA KRALLIK	XI-XII			2137-?	
		SENWOSRET I	48/19	2134-1786	
		SENWOSRETHI 33		1991-1962	
		XII AMENEMHETIII 45		1878-1843	
		AMENEMHETIV 6		1842-1797	
		SOBEKNOPFRURE 3 YIL 10 AY		1798-1790	
İKİNCİ ARA	XIII-XVII			1789-1786	
(HYKSOS DAHİL) (XV-XVI)				1786-1575	
		XIII KHASEKHEMRE 11		(1730-1575)	
		NEFERHOTEP		yk.1750	

1921-İbrahim Harran yoluyla
Ur'dan Mısır'a seyahat eder.

MISIR DÖNEMİ	HANEDANLAR	İLGİLİ KRALLAR	EN YÜKSEK TARİH VERİLEN YIL	TARİHİN TARİHİLERİ MO	TEKABÜL EDEN OLAYLARIN MO İLERİ SÜRÜLEN TARİHLERİ
YENİ KRALLIK	XVIII-XX XVIII	AHMOSE AMENHOTEPİ THUTMOSE I THUTMOSE II HATSHEPSUT THUTMOSE III AMENHOTEPİ II THUTMOSE IV AMENHOTEPİ III AMENHOTEPİ V (AKHENATEN) SEMHKARE TUTANKHAMUN AYE HOREMHEB XIX RAMESSES I SETI I RAMESSES II	22 21 9/4 18 22/20 54 23 8 39.38 17	1575-1308 1575-1550 1550-1528 1528-1510 1510-1490 1490-1468 1490-1436 1436-1413 1413-1405 1405-1367 1367-1350	yk.1400-1350*-MUSA'NIN YÜKSELİŞİ
GEÇ HANEDAN DÖNEMİ		MERENPTAH XXI-XXXI	10	1224-1214 1087-332	yk.1350*-MUSA SINA'YA SÜRÜLDÜ 1307?*- MISIR'DAN ÇIKIŞ 1267?*- MUSEVİLERİN KENAN'A GİRİŞİ ERİHANIN 1020 t- DAVİT'İN YÜKS. 980t- SULEYMAN'IN YÜKS. 977t- SÜL. TAP. KURULUŞU

ESKİ MISIR KRONOLOJİSİ

amacıyla yeterince güç ve harp bilgisi kazandılar -birçoğunu Hyksoslardan çaldılar; sonunda MÖ 1575 civarında Ahmose isimli bir kralın tahta yükselişinden kısa süre sonra bunu yapmayı başardılar. Özgürlük Mısır'a geri döndü ve Ahmose, sadece MÖ yaklaşık 1575-1308'deki, Onsekizinci Hanedanın ilk firavunu değil, aynı zamanda bilinen ismiyle Yeni Krallık döneminin de ilk firavunu oldu. Ancak Memphis'teki eski iktidare geri dönmek yerine, krallık ailesi Thebes'teki yeni sarayında kalmaya devam etti ve Amun papazlarının, hem yaşayanlar hem de ölüler için, krallığın ayinlerini yürütmelerine izin vermeye devam etti. Bundan sonra yeni bir kabristan Nil'in batı kıyısında tesis edildi (gerçi Thebesli krallar Orta Krallıktan beri bu alanda gömülmüştü) ve burada Mısır Firavunları kayadan kesilerek yapılmış mezarlarında defnedildiler. Krallık gömme adetleri bütün Yeni Krallık döneminin başından sonuna kadar bu usulde devam etti ve bugün bu kabristan, 1922'de Howard Carter tarafından Tutankhamun'un mezarının keşfedildiği yerdeki, Krallar Vadisi ile çok meşhurdur.

Onsekizinci Hanedanın kudretli kralları emrinde, Thebes, Heliopolis'in nefret etmiş olacağı bir durumda, Mısır'ın en etkili kült merkezi oldu. Öte yarıdan göstergeler Ra papazlarının krallığın kayırmasına dair bu yenilgiyi mücadele etmeden kabullenme niyetinde olmadıkları yönündedir. Onun evren bilimi çok eskiydi ve çok iyi kökleşmişti, onu kolayca gözden irak tutamayacak kadar çok önemliydi, böylece sonunda iki kült merkezi arasında bir uzlaşmaya varıldı. Bundan böyle Thebes'in baş tanrısı Amun, güneş tanrısı Ra'nın üstün yönlerini alıp, özümseyecekti ve bunu yapmakla Amun-Ra diye bilinen yeni bir melez tanrı biçimi yaratacaktı. Bu rolle bu ikiz mabut, hem Amun'un gizli özelliklerini hem de, zamanın başlangıcında ilksel tepeciğe inmiş tanrı, Atum-Ra'nın büyüklüğü ve ilk olmak kutsallığını kendinde birleştiren, Mısır'ın en ulu mabudu (ilahı) olacaktı.

HIÇ BİR YERİN ORTASI

Onsekizinci Hanedanın başında bir zamanda iki rakip papazlık kurumu arasında gerçekleşen bu görünüşteki anlaşmaya rağmen, Heliopolis Thebes'e mağlup olduğunu anladı ve bu durum için gelecekteki Kral Thutmose IV'ün varışına kadar gerçekten de yapacak çok az şey vardı.¹⁰ MÖ yaklaşık 1420'de, Büyük Sfenks'in bedeninin etrafından kumları temizlemeyi ilham veren rüyası, krallık ailesi ve Heliopolit birlik arasında yeni bir birleşmenin kurulmasına yol açmıştı -MÖ yaklaşık 1367 civarında Akhenaten'in tahtı devralmasına değin 50 yıllık bir dönemi aşkın aşama aşama gelişmiş bir durum. Onun yalnızca Heliopolit doktrinini toptan benimsemesi değil, aynı zamanda Thebes'teki Amun tapmak kompleksinin kalbine, bir tokat gibi, Benben Malikanesini inşa etme kararı, sırf onun İlk Yaratılış Noktası, *omphalos*-taşının politik ve ruhsal idaresine el koymak adına bariz bir girişim olarak görülebilir.

Ejiptologlar Akhenaten'in kendi şehrini sadece Aten'e özel bir kült merkezi kazandırmak amacıyla inşa ettiğine inanırlar. Bu tartışılabilir, çünkü Aten, zaten Heliopolis'te bir evi olan, tanrı Ra-harakhty'nin sadece değeri yükseltilmiş bir biçimiydi. Bu sonuç doğru olsa bile, kralın bugünkü ismiyle Tell el-Amarna'ya yakın, doğu çölünün kıyısında kentini inşa etmek kararına bir açıklama getirmez. Kral gerçekten Heliopolis'e Mısır'ın en önemli İlk Yaratılış Noktası nazarıyla baktıysa, o zaman Akhetaten'deki Aten için yapılan büyük bir tapınağın içine, yeni bir Benben Malikanesini, kendi *benben*-taşıyla birlikte dikmesi, onun yalnız yeni bir ilahi yönetim merkezi değil, aynı zamanda tamamıyla yeni bir İlk Yaratılış Noktası kurmaya da teşebbüs etmekte olduğunu ima eder.

Ejiptolojî araştırmacıları tarafından sunulan tek gerçekçi açıklama, Amarna dönemi üzerine çok saygı duyulan bir araştırmacı, merhum Cyril Aldred tarafından öne sürülen açıklama idi. O, güneşin yılın belli zamanlarında şehrin mahallin-

¹⁰ Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 142'e bak.

den yükseldiği görülen, Krallık Vadisi üzerindeki doğu tepelerinde bulunan boşluğun, *akhet*, 'ufuk' kelimesine delalet etmek için kullanılan hiyeroglif benzer, sırtı çukur bir girintiymiş anımsatıyor görünmekte olduğuna işaret etmişti.¹¹ Bu nedenle Akhenaten'in bölgeyi bir ziyaretinde bu boşluk arasında güneşin çıkışına şahit olmuş olabilmesi ve bunu Aten tarafından ona verilen bir çeşit işaret olarak kabul edip, buraya yeni bir şehir kurmak ve ona Akhetaten, 'Aten'in Ufku' ismini vermek kararını onaylamış olması akla yakın idi.

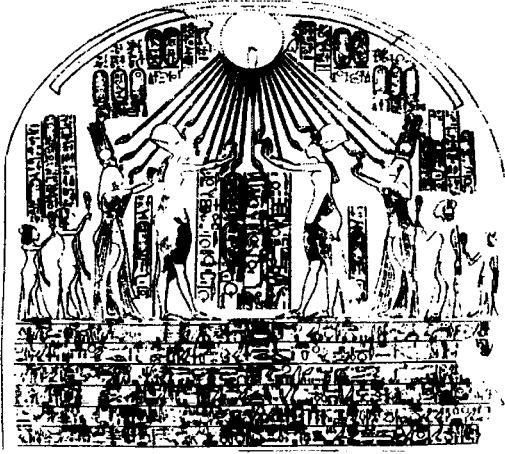
İlginç bir teori ve şayet Akhenaten gerçekten de Aldred tarafından verilen bu tanımlamaya uygun bir günışığına şahit olduysa, öyle sanırım ki, bu kesin olarak onun dindar ruhuna hoş görünürdü. Diğer taraftan, bunun firavunun neden ilk elden bu çıplak yerleşim yerini önemli saydığına açıklama getirmesi çok zor. Benim fikrimce, onun Amarna'ya taşınmasının arkasında daha gerçekçi, belki de daha derin bir amaç olması gerekirdi. Ancak buraya inşa etmesi kararı temelde sırf politik veya dinsel olarak görünmediği için, o zaman bunun Akhenaten'in Aten inancıyla bir şekilde bağlantılı olması gerekirdi. Öyleyse onun şehrini hiçbir yerin ortasına inşa etmesi için gerçekten ne ilham verdi?

Bu kafa karıştırıcı gizemi açmak için olası bir ipucu, zamanında Amarna'nın yetki alanının dış sınırlarını belirleyen sınır anıt taşlarıdır.¹² Doğu çölünün kıyısında, yukarıda uzun sarp kayalıklardaki veya Nil'in bereketli kıyılarının yakınındaki farklı yerlerde bulunan sağlam kayadan oyulmuş bu taşınmaz yuvarlak tepeli taşlardan 14 tane vardı. Her biri kralın Ra-harakhty-aten'e inancısını ve bu niyetle kentin inşasını, yanı sıra kral ve krallık ailesinin üyelerinin hazır bulunduğu anıt taşınan adanma töreniyle ilgili detayları bildiren bir kabartma ve hiyeroglif yazıt taşıyordu.

Sınır anıt taşları ayrıca bize, yeni şehir için seçilmiş sitenin Akhenaten'e Aten'in kendisi tarafından vahiy yoluyla bildirildiğini ve hiç kimsenin, hiçbir şeyin şehrini başka bir yere in-

¹¹ age., sayfa 269.

¹² age., sayfa 45.



Akhetaten şehir sınırlarını işaret eden sınır anıt taşlarından biri
(N. de G. Davies'den sonra).

ya etmeye onu ikna etmediğini anlatmaktadır.¹³ Bu muamma-
lı ifade bir çeşit ilahi vahyin firavunun yer seçiminde etkin ol-
muş olabildiğini ima etmektedir. Ayrıca bu, en azından Akhe-
naten'e yakın bazı kişilerin, hatta belki de kendi ailesinin üye-
lerinin buraya yerleşme kararına karşı çıkmış olduğunu akla
getirir. Buna ilaveten, yazıtlar aynı zamanda oldukça açık bir
şekilde, bu bildirinin yerinden alınması veya bozulması duru-
munda, yerine bir diğerrinin hemen konacağını ifade etmekte-
dir.¹⁴

Hepsinden garibi, bu anıt taşlar bize Akhenaten'in o an 'ma-
at olarak yaşıyor' olduğunu (*ankh-em-maat*) anlatır.¹⁵ Tekrar
tekrar aynı şeyi bildirirler -Akhenaten 'maat olarak (maat'ta)
yaşıyor'. Tam olarak bu ne anlama geliyordu-'maat olarak ya-
şıyor'? Diğer hiçbir firavun kendini bu tarzda tabir etmemiştir,
öyleyse neydi ya da kimdi *maat*? Bu bize Akhenaten'in neden
İlk Yaratılış Noktasını doğu çölünün kıyısındaki bakir bir yer-
de yeniden kurmak istediği hususunda bazı ipuçları sağlayabi-
lir mi?

13 age., sayfa 49.

14 age., sayfa 45,50.

15 age., sayfa 111.

MAAT OLARAK YAŞIYOR

Maat özel olan her şeyi -adalet, doğruluk, bir şeyleri doğru yoldan yapmak- cisimlendiren önemli bir Mısır tanrıçası idi. Birçok bakımdan Maat modern zodyakta Terazi burcunu temsil eden, elinde bir terazi tutan kadının ilk örneği gibi kabul edilebilir. O ayrıca Londra'daki Ağır Ceza mahkemelerini koruyan bir elinde kılıç ve diğerinde adalet terazisi olan kadın suretiyle de denk sayılabilir. Maat'ın en ayırdedici sembolü kafasının etrafında bir bantla takılı giydiği beyaz devekuşu tüyü idi. Bu aynı nişan ölülerin kalpleri ölüler diyarı tanrısı, Osiris'in huzurunda tartıldığı zaman, adalet terazisi üzerindeki eş ağırlık olarak kullanılırdı. Hanedan dönemi Mısır'ın çok başından beri, Maat'a ay tanrısı Thoth'ın bir kadın sureti olarak tapılırdı ve Thoth gibi, ona da özellikle Heliopolis'te saygı gösterilirdi.¹⁶

Maat, bununla birlikte evrensel bir ilke olarak sadece bir doğruluk ve adalet tanrıçası olmaktan çok daha fazla bir şeydi. Mısır sanatında o sık sık, genellikle ya bir ölçüm birimi, bir 'kübit' veya 'amaçları ölçmek için kullanılan bir alet'¹⁷ olarak yorumlanan, kama biçimli bir kaide üstünde dururken görünür-, 'doğru olan' şeklinde tercüme edilen isminden dolayı vurgulanan bir çıkarım.¹⁸ Tanrıçanın beyaz tüyü ile bağlantılı olarak düşündüğümüzde, bu ilginç nişan, hem *hükümdar* olarak Horus-kralının kanunu veya hükmü koyması yoluyla hem de tam ortaya yerleştirilen krallık merkezinin yeriyle tanımlanmış coğrafi uzunluğun ölçülmüş hatları şekliyle ortaya çıkan ilahi hüküm tarafından kozmik düzene, şekil vermek olan Maat'ın esas görevine işaret eder.¹⁹

İlahi krallık kavramı günümüz ve çağımızda karmaşık ve hatta anlamsız gelebilir ama Eski Mısırlılara göre kozmik düzeni kurmak fikri ilahi hükmün temel bir parçası idi. Doğru mit ve ritueli ve gök ve yeryüzü alemleri arasındaki bağlantı-

16 Saleh, 5-12. sayfalar ile ilgili notlar.

17 Budge, *The Gods of the Egyptians*. Cilt 1, sayfa 416.

18 age., sayfa 417.

19 age.

lı hareketi geçirmeyi başaramamak kaosa yol açarak kopukluk yaratıyordu. Kozmik düzenin sağlanmasını garanti etme için, kral sadece arza ve göğe ait dünyaların bulunduğu nokta olarak değil, aynı zamanda her şeyin merkezi ve başlangıcın noktası olarak da kabul edilen seçilmiş iktidar merkezinden başmetli sıfatıyla hükmetmeliydi. Kralın rolü, o zaman ilksel tanrının örtüsünü benimsemek ve dünyadaki yaratılış hareketini devam ettirmek idi -ancak bunu yapmakla, o hakkıyla 'maat olarak yaşıyor' kabul edilebilirdi.

Akhenaten'in yeni kentini kurması esnasında *maat* ilkesini benimsemesi bu kapsamda açıklanabilir ama Amarna uzmanı Cyril Aldred'in yorumladığı gibi, onun bu dinsel kavrama olan takıntısı diğer herhangi bir firavun tarafından algılananın çok ötesine gitmiş görünüyor:

Akhenaten'in, içinde yaşadığını iddia ettiği 'maet'in daha derin bir tetkiki, onun önceki çevirisinin [Ejiptologlarca] çok basitleştirilmiş olduğunu göstermiştir ve o, daha ziyade evren zamanın başlangıcındaki yaratıcının ellerini bıraktığı zaman hakim olan uyumu işaret eder.²⁰

Bu ifade kozmik düzenin Amarna'da kurulmasına ilaveten, Akhenaten'in *netjeru* tanrıların dünyada yaşadığı ilksel çağ, İlk Zaman sırasında meydana gelmiş olayları kavradığı şekilde, bir ilahi hüküm modeli yaratmaya teşebbüs ettiğini ima eder. Kralın İlk Zaman kavramına özel bir ilgi duymuş olması, şüphesiz Aldred'in onun Thebes'den ayrılma kararı bağlamında söylediği gibi: 'Mısır'da Aten'in dünyanın var olduğu İlk Zaman'da kendini gösterdiği Mısır'daki yeri araştırmak için krala ilham gelmiş' olmasındandır.²¹

Akhenaten gerçekten İlk Zaman hakkında ne biliyordu? Onun için bu ne anlama geliyordu? *Netjeru* tanrıların ve Heliopolis'in ilahi Ruhlarının fiziksel gerçekliğine inanabilmiş olmasına giden bir yol var mı? Bu ona Mısır'ın dininin çehresi-

²⁰ Aldred, *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 111.

²¹ *age.*, sayfa 268.

ni değiştirmek ve bütün dünyasını doğu lnn kıyasına kurtmak için ilham verebilmiş miydi? Daha da zoru, İlk Zamanın yerinin, bu prestijli nvanı talep etmeyi ne sürmek için, başka herhangi bir kült merkezinden uzakta az çok tecrit edilmiş bir yer olduğuna nasıl inandı?

MISIR'IN SINIRLARI

Bütün göstergeler, hükümdarlığının dördüncü yılında Akhenaten'in bir şekilde mevcut kült merkezleri tarafından Mısır'ın gerçek İlk Yaratılış Noktası olması hususunda savunulan eski inançların yetersiz olduğunu düşünmeye başladığı yönündedir. İhtiyacı olan şey daha fazlası idi. Daha güçlü bir şey. Sınırsız ruhsal etkiye sahip bir yerden onun yeni sınırsız zamanını başlatmasına imkan veren, aynı zamanda en güçlü iki kült merkezleri tarafından yapılan iddiaları da onun kucaklamasını sağlayan bir şey. Birçok bakımdan o bir ayağı Thebes'te, diğeri Heliopolis'te ve kafası, aklı ve ruhu kararlılıkla planladığı ütopik cennetinin sınırlarına yerleşmiş, bir çeşit devasa dev gibi Mısır üzerinde hüküm sürmek istiyordu.

Bu durumda o ana planını nasıl tamamladı?

Yanıtı eski coğrafyanın derin bir kavrayışının ardında görünüyordu. Basit bir gerçekle, Akhenaten'in şehrinin sitesi kuzeydeki Heliopolis ve Onsekizinci Hanedandan itibaren Thebes'e verilen yeni bir isimle, güneydeki Heliopolis arasında tam ortaya yerleştirilmiştir.²² Her iki mevkii, tesadüf olamayacak kadar önemli bir bağlantıyla, Akhenaten'in kentinden tam olarak 275 kilometredir (172 mil).  site arasındaki bu coğrafi birlik, önemi hakkıyla anlaşılmamakla birlikte, Ejiptologlarca inkar edilmemektedir.

Yalnız bir adam Akhenaten'in peyzaj geometrisine olan beğenisini anlamayı başarmış gibi görünüyor; bu kişi, Büyük Piramit ve kuzey yarımküre arasındaki tam jeodezik ilişkiyi ilk tanımlayan, metrolog ve matematikçi Livio Stecchini'dir. Akhenaten'in yaşamı ve döneminden büyülenerek, Stecchini diğ-

22 age., sayfa 89; Lichtheim, sayfa 26-7.

İtaliyeli şehrin konumuna yönelik meseleye çevirdi. Bu hemen sonra, onun yerinin, yeryüzünün enlem ve boylam hatlarını da bilerek kesin bir zemin planına uygun olarak dikkatlice planlanmış görüldüğünü düşünmeye yöneltti. Onun, Peter Tompkins'in kilometre taşı değerindeki eseri, *Secrets of the Great Pyramid*'na (Büyük Piramit'in Sırları) katkıda bulunduğu uzun ekinde açıkladığı üzere:

Tanrı Aten'e yeni başkent... en kuzeydeki nokta Behdet [Nil Deltasında] ile, 24° 00' kuzey enlemindeki, Mısır'ın güney sınırı [Aswan veya Elephantine] arasındaki orta noktada, 27° 45' kuzey enleminde kurulmuştu. Boylam anlamlı şekilde eşit olamazdı, çünkü başkent in Nil'in kıyılarında olması gerekirdi. Bu Mısır'ın batı ekseninin bir derece doğusunda, yani, 30° 50' doğuydu.²³

Stecchiniyi ayrıca, Mısır'ın en kuzey ve güney sınırları arasındaki tam orta noktayı belirleyen bu yerin, yalnız şansa oluşmuş olamayacağına inanmıştı. Bu çok eski jeodezi sisteminin ayınsını, Stecchini Büyük Piramit'in ölçümlerinde, aynı zamanda, MÖ yaklaşık 3100'de Menes tarafından kurulduğu tahmin edilen, Yukarı ve Aşağı Mısır arasındaki bölünmeyi tarif etmek üzere doğu-batı sınır çizgisinin yerleştirilmesinde de düzenlenmiş olarak bulunmuştu.²⁴

Stecchiniyi ayrıca, şayet Amarna ile Behdet arasında aynı mesafeye sahip bir hatta Akhenaten'in şehrinin sitesinden Kızıl Deniz'e doğru doğu yönünde hareket edilirse, bu sizi Az Zaytiyah Burnu -MS birinci yüzyılın İskenderiyeli astronomu ve coğrafyacısı, Ptolemy tarafından Drepanon dağlık burnu diye tabir edilmiştir- kıyısında bulunan Ghanim adasına götürür, şeklinde not düşmüştü. Buranın önemi, hafifçe güneye uzanan hem Az Zaytiyah Burnu hem de Ghanim adasınının, Mısırlılar tarafından Süveyş Körfezi'nin en güney mesafesi olarak kabul edilmiş olmasındandır.²⁵

23 Tompkins'de, Stecchini, sayfa 338.

24 age., sayfa 287-322, özellikle sayfa 295,297.

25 age., sayfa 340.

Bu keşiflerle merakı uyanan Stecchini dikkatini 14 sınır anıt taşlarıyla betimlenen şehrin boyutlarına çevirdi. Kısa süre sonra onların yerleştirilmesinin firavun dönemi Mısır'ın kuruluşlarından bile öncesini tarih gösteren bir jeodezik sisteme uydurulduğu sonucunu çıkardı. Örneğin, şehrin en kuzey ve güney sınırlarını işaret eden iki anıt taşı üzerinde, aralarındaki mesafe hususi olarak 6 *atur*, $3/4$ *khe* ve 4 kübit olarak verilmiştir.²⁶ Bu ölçümleri kullanarak, Stecchini daha sonra bir takım dikkatli hesaplamalar yaptı ve sonunda onların 106 '*atur*'un tam bir orantılı karşılığı olduğunu çıkardı, ki bu Behdet'teki en kuzey noktasından yirini dördüncü paralelde bulunan Aswan'daki tayin edilmiş en güney noktasına kadar, Mısır'ın uzunluğu için geleneksel olarak verilen bir rakamdır. Bundan başka, bu sabit jeodezik sisteme uyarak, şehrin ölçümleri yeryüzünün enleminin ortalama derecesinin tam bir mikrokozmos şekline, *aynı zamanda* 12x106 *atur* rakamına dayalı meridyen kemerinin uzunluğunu ifade ediyordu.²⁷ Stecchini'nin haklı olarak yorumladığı üzere:

Akhenaten Thebes'in, Mısır'ın jeodezik merkezi olduğunu hakıyla iddia edemeyeceğini ve Mısır'ın boyutlarının bir düzenlemesi olan kozmik düzene, *maat*'ın kesin açıklamasına tamı tamına uyarak jeodezik merkezi [Amarna'da] seçmiş olduğunu kanıtlamak istiyordu. Hiç eksiksiz tam ölçüm standartlarını takip etmek için, coğrafi kübitleri Behdet'ten [eski başkent] başlayarak hesap eden hanedan öncesi jeodezik sisteme geri döndü.²⁸

Bu söylenen hayret verici bir ifadedir, çünkü bu açıkça ye-

26 Bu değer Stecchini tarafından 47,233.1 metre olarak hesap edilmiştir. age., sayfa 342'ye bakın. Bilgi amacıyla, bir *atur* 15,000 kübit krallık birimi (7862.2 metre) değerine sahiptir ya da 17,000 coğrafi kübit (7848.8 metre) bir değere sahiptir, öte yandan *khe* 350 krallık kübit (183.45 metre) değerine ya da 400 coğrafi kübit (184.69 metre) bir değere sahiptir. $3/4$ *khe* coğrafi kübitle mükemmelen uyduğu için, Stecchini sınır anıt taşlarının coğrafi yerleştirmesinde kullanılmış olanların bu olduğu sonucunu çıkardı.

27 age., sayfa 342-3.

28 age., sayfa 343.

ın kentinin boyutlarını ve mevkiiini seçme sırasında Akhenaten'in, Cyril Aldred'in sözleriyle belirtecek olursam, 'evren zamanın başlangıcındaki yaratıcının ellerini bıraktığı zaman hakkın olan uyum'u yeniden yaratmaya teşebbüs ettiğini ima etmektedir. O, şüphesiz ki, Mısır'ın henüz *netjeru* tanrıların ellerinde olduğu, İlk Zamanı işaret ediyordu. Stecchini'nin gerekten bu bağı kurması yeterli değildi. Bununla birlikte, bu bulguların ışığında: '...biri Akhenaten'in tam olarak tarihi rolünü, onun kendisinin *maat* ile doğru ve tam uyumu kurmak amaçlı programındaki ilk adımı atmasında neyi göz önünde tuttuğunu başlangıç noktası olarak, yeniden değerlendirmelidir' önerisinde bulundu.²⁹

ANKA'NIN UÇUŞU

Akhenaten'in ilahi krallık ve onun İlk Zaman kavramıyla birliğine yönelik takıntısını doğrulamaya başka bir kanıt Aten'in şerefine kabul ettiği krallık ismidir. Akhenaten'in olağan açıklaması 'zafer' veya 'Aten'in ruhu'dur ve son zamanlardaki yorumuyla 'Aten'e faydalı olan'dır.³⁰ Ancak *akh* ön eki bundan daha fazla bir anlam taşır, çünkü bu hiyeroglif yazıtlarda, son nefesini vermesinin ardından kutuplar dolayının bir yıldızı olmak için -göğe ait kutup etrafında ebediyen dönen ve batmasına hiç rastlanılmayan bir yıldız- hızla gökyüzüne yükselen bir firavunun ruhuna delalet etmek amacıyla kullanılırdı.³¹ Toplu olarak, bu ilahi ruhlar veya *akh* (*akh*'in çoğul hali) ondan sonra zamanın geçişini betimlemek üzere, ekliptikin kutbu etrafında döndüğü görülen kozmik güçle bir olurlar.³²

Akh kavramı tekrarlanan zaman devirleriyle ilgili Heliopolis görüşe sıkı sıkıya bağlıydı ve birlikte gri balıkçıl veya *bennu*-kuşu -Yunan geleneğinde çeşitli tonda mor renkli anka kuşu-

29 age.

30 Budge, *The Gods of the Egyptians*, Cilt 2, sayfa 72.

31 Faulkner, çev., *The Ancient Egyptian Pyramid Texts* (Eski Mısır Piramit Metinleri), söz 305. bölüm 472, 474; Phillips, Ellen, sayfa 74; Massey, *A Book of the Beginnings* (Başlangıçların Kitabı), Cilt 1, sayfa 330-2.

32 Adams. W. Marsham, sayfa 71.

ile ilgili Mısır mitiyle bağlantılıydılar. Meşhur ve çok önemli bir fablın bu mitolojik kuşu yalnız, ilksel tepeciğe veya tepeye ilk sabahın günışığı arında inen tanrı Atum'un (ve sonra Ra) görünüşü olarak kabul edildiği Heliopolit yaratılış mitinde tasvir ediliyordu.

Güneş'in ışınları ileri doğru kutsal *benben*-taşı üzerine yayıldığı zaman, *bennu*-kuşu Ateş Adası'na yol almak üzere uçuşa geçirdi -burası tanrıların hem doğuşunun hem yeniden varoluşunun yeri olarak kabul edilen bir mitolojik varış noktası idi.³³ O Heliopolis'e, ilksel tepeciğin asıl sitesine (en azından, onların geleneğinde öyle) geri döndüğünde, İlk Zamanın, tanrıların altın çağının bitişini ve yeni bir dünya devrinin başlamasını işaret verdi. *Bennu*-kuşu Heliopolis'e dönüşünün görüldüğü her sefer, bir uzun dönemin sonunun ve diğerinin başlamasının işaretini verirdi.



Yunan söylencesinin anka kuşuna dönüştürülen, benben-taşına -yaratılış tepeciğinin bir sembolü-tünediği görülen, Mısır'ın bennu-kuşu.

Ünlü Yunanlı tarihçi Herodot, MÖ beşinci yüzyılın ortasında Heliopolis'i ziyaret ettiğinde, *bennu*-kuşunu çevreleyen söylencenin oldukça bozulmuş bir uyarlamasını elde etmişti, onun için bize *History* (Tarih) kitabında anlattığına göre:

Onlar [Heliopolisliler] bu kuşun ne yaptığıyla ilgili, bana inanılır gibi görünmeyen, bir hikaye anlatırlar: O uzaklardan, Arabistan'dan gelir ve ebeviyen kuşu, her tarafı sarı sakızla (mür) yapıştırılmış olarak, Güneş'in tapınağına getirir ve orada cesedi gömer. Dediklerine göre, onu getirmek için, o önce taşıyabileceğini düşündüğü kadar büyük bir top müre şekil verir; topun içini oyar ve ebeviyenini

33 Rundle Clark sayfa 247.

içeri koyar, sonra açık yeri taze mürle kapatır ve o zaman top tamamen ilk baştaki ağırlığına sahip olur; böylece onu Mısır'a, dediğim gibi, yapıştırılmış olarak getirir ve onu Güneş'in tapınağına koyar. Kuşun yaptıklarıyla ilgili anlattıkları işte böyle bir hikaye.³⁴

Bu, *bennu*-kuşuna dair orijinal Mısır kaynaklarından bilinenle çok az benzerlik taşıyan tuhaf bir eski efsane. Bununla birlikte, anka miti, mitolojik balıkçılın görünmesiyle uzun bir dönemin sonunun haber verildiği fikrini vurgulamaktadır, ki bu mitolojik balıkçıl, gerçek hayatta her yıl yaz ortasında Nil'de kalmak üzere dönerdi. Ancak onun mitolojik sureti, ilim adamlarınca 500 veya 1460 yıl olarak değişik şekilde tanımlanan, çok uzun bir zaman devresinin sona ermesini işaret ederdi (ikinci bahsedilen yıl, 1460, Sirius yıldızının şafakta ilk yıllık görünmesiyle başlayan Güneş Yılına, Mısır'ın yeni yılının başlamasına rastlar -yalnız her 1460 yılda bir meydana gelen bir olay).³⁵ Ankanın ilahi bir yılı için Mısır mitinde belirli bir süre yoktur, yine de onun *akh*-ruhu fikriyle yakın birliği kuvvetle, ekliptikin kutbunun dönüşüyle, aynı zamanda kendilerinden önce gelenler, *Shemsu-hor* ve ilahi Ruhlar tarafından Heliopolit papazlara aktarılmış gizli bilgeliğin parçası olduğu görünen Büyük Yıl kavramıyla³⁶ ya da geriye giden çağ ile bir bağlantı ima etmektedir.³⁷

Bu *akh* ilkesini, ilahi düzeni İlk Zaman devri oluşturduğu gibi yansıtmak üzere tasarlanmış Amarna'da bir maat merkezi yaratmak kararıyla birleştirerek, Akhenaten yalnız *maat*'in değil, aynı zamanda geri dönen *bennu*-kuşun yaşayan ifadesi olmaya teşebbüs etmişti. Birçok bakımdan o bilinçli olarak kendini 'çağın ruhu' olarak ilan etmiş gibi görünüyordu, öyle ki, biraz fatalist şekilde, Mısır tarihinin yönünü değiştirebilmişti.

Acaba Akenaten'i ne harekete geçirdi? Nereden aldı bu ola-

34 Herodotus, *History*, ii, 73.

35 Rundle Clark, sayfa 246.

36 Adams, W. Marsham, sayfa 71. Ayrıca Massey, *A Book of the Beginnings*. Cilt I, sayfa 107'e bak.

37 Bauval ve Hancock, *Keeper of Genesis* (Varoluşu Koruyan), sayfa 154,194.

ganüstü fikirleri? Yeni bir zaman yaratmak için ilhamı, bilgiyi ona kim verdi? Bu kesinlikle Amun papazlık kurumu değil, çünkü o Heliopolis'teki papaz birliği tarafından öğretilenin çoğunlukla aksini savunan kozmolojik doktrinlerine şiddetle karşıydı. Yalnız bir gerçekçi yanıt var görünmektedir ve bunlar, daha önce gördüğümüz gibi, Akhenaten'in yaşamındaki her şeyle çok sıkı ilişkileri olan Heliopolis'teki astronom-papazlardır.

Heliopolis'teki papazlar, en eski tapınak ve anıtlarının, Mısır'ı ilk Horus-krallının yükselişinden binlerce yıl öncesinde yönetmiş çok eski bir ilahi ırk tarafından yapılmış olduğuna kalpten inanırlardı. Turin Krallık Kanunu, örneğin, MÖ yaklaşık 3100'de, Yukarı ve Aşağı Mısır'ın birleşmesinden 13,420 yıl önce ülkeye hükmedenler olarak *Shemsu-hor*'dan bahseder.³⁸ Böyle inanılmaz şekilde uzun zaman aralarının geçerliği bizi bağlamaz, çünkü bunlar yalnız sözel geleneğe dayanır. Daha önemlisi, Mısırlıların *netjeru* tanrıları ve *shemsu-hor* ile başlayan ve ilk ölümlü krallarla son bulan bir kronolojiye inanmış olmaları gerçeğidir.

Horus-krallarının ilahi atalarından aldıklarının hepsi bu değildi, ayrıca beraberinde onların fiziki yerleşim yerlerini de miras almışlar gibi görünüyordu. Horus-krallarının asıl iktidarı merkezi olan, Heliopolis'in dolaylarına, ilk tapınakları ve anıtları dikmiş ata tanrılarının yeri gözıyla bakılırdı. Bu kutsal civarların içinde, hiç şüphesiz, Thutmose IV'ün Sfenks Anıt Taşının üzerinde 'Rostau...Heliopolis'in batı ufku',³⁹ ve 'İlk Zamanın muhteşem yeri' olarak tabir edilen Gize de vardı.⁴⁰

Heliopolit papazlar tarafından formüle edilen kozmolojik doktrin, yalnız Büyük Piramit'in tasarımı ve amacı ile değil, aynı zamanda Eski Krallık başkenti Memphis'le bağlantılı geniş bir kabristanın parçası olarak Üçüncü ve Altıncı Hanedan arasında inşa edilmiş diğer piramit komşularıyla da bağlantılıydı. Örneğin, MÖ yaklaşık 2678'de, Djoser'e inşa edilmiş ba-

38 Schwaller de Lubicz, sayfa 86.

39 Breasted, Cilt 2, sayfa 323.

40 age.

mak piramitin büyük mimarı, Imhotep'in Heliopolis'in baş papazı olduğunu bilmekteyiz,⁴¹ öte yandan Beşinci ve Altıncı Tanelan dönemi piramitlerinin, ayrıca Saqqara'daki piramitin duvarları üzerine yazılmış Piramit Metinleri, asıl olarak Heliopolis doktrininin temel unsurlarından meydana gelmiştir.⁴²

Eğer muhtemelen görüldüğü gibi, Heliopolit papazlık kurumunu gerçekten Mısır'ın Büyük kültürü ile başlatılan yıllanmış gelenekler ve gizli bilgeliğin baş mirasçıları ise, o zaman bu Akhenaten'in kesinlikle bu içsel gizemlere sır ortağı olduğunu ortaya çıkarır. Bunun özel üyelik payesiyle mi yoksa özel dersleri olarak mı olduğunu bilmiyoruz, yine de bu gizli bilgiyi elde ettiği kaynaklar ne olursa olsun, onun hayata bakışını bununla ciddi şekilde etkilemiş görünüyordu.

Heliopolit güneş kültünü benzer şekilde koruyan, Akhenaten'in babası Amenhotep III ve büyükbabası Thutmose IV'ün de bu aynı gizli geleneğe sır ortakları olmuş olmaları olası mı? Bu muammaya başlıca bir ipucu, Thutmose'ın Büyük Sfenks'in temelini ve belki de, bitişik Sfenks Tapınağı'nın etrafından kurnları temizlemesi olmalı. Heliopolit papazların himayesiyle, böyle bir eylem yalnız ibadet veya estetik amaçlarla olmuş olamaz. Papazlar Sfenks'in çevrili alanını kazmak amacıyla bir çeşit krallık onayına ihtiyaç mı duydular?

Daha önemlisi, onlar bir şey mi arıyorlardı ve eğer öyleyse, onu buldular mı? Oldukça ilginç bir şekilde, Thutmose IV tarafından taş anıtın önüne dikilen Sfenks Anıt Taşı üzerindeki kabartma onun, geniş giriş kapılı bir yeraltı tapınağı veya binası üzerinde dayanıyor görülen Sfenks'e hürmet ettiğini göstermektedir.

Acaba bu tasvir Büyük Sfenks'in altına yerleştirilmiş bir çeşit gizli tapınağı veya odayı mı ima etmekteydi? Heliopolis'in papazlarının keşfetmek üzere aradıkları bu muydu?

Elimizde sıkı bir kanıt olmaksızın, bu meseleyi ileri götüre-

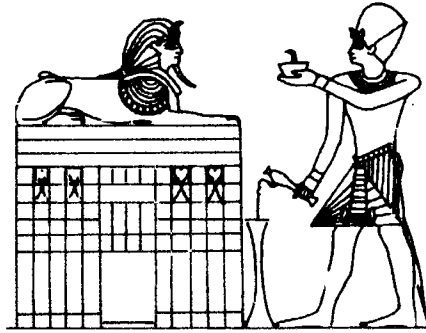
41 Hurry, sayfa 21, B. Gunn, *Annales du Service des Antiquités de l'Égypte*, No. XXVI, 1926 ile kıyasla.

42 Rundle Clark, sayfa 37.

meyiz. Bununla birlikte, birbirinin halefi bu üç kralın -Thutmose IV, Amenhotep III ve Akhenaten- himayesini sağlayan Heliopolis'in papazlarıyla direkt olarak bağlantılı olan şeyin bu gizli bilgi veya keşif olması fazlasıyla olasıdır. Bu büyük keşif Akhenaten'in neden kabartmayla kendini insan başlı bu sfenks olarak resmettirmek uğruna kendi dini kanunlarını hiçe saydığını da belki açıklamaya yardım edebilir.

Belki de tamamıyla açıklayamayacağımız bir takım sebeplerle, Akhenaten, Büyük Tanrıların kayıp dünyasını yeniden yaratmak amacıyla ciddi bir girişimde bulunmuş gibi görünmektedir. Tarih onun tek adamlık devriminin başarısızlığa uğradığını ileri sürmektedir. Başarması için çok az şansı vardı, çünkü onun kendi yaratılış hareketleri birçok insanı üzüntüye sürüklemişti. Ama acaba gerçekten başarısız mı oldu?

Onun hükümdarlığının arkasından, o, ismi tarihin sayfalarından fırlatılıp atılan, bir asi, bir kafir, bir lanetli olarak atıldı. Kimse adını yeniden hiç anmayacaktı. Ancak andılar Osarsiph ve Musa adları altında. Manetho ve Apion'un eserleri, aynı zamanda eski İbrani fakihlerinin (yazıcıları) ahiti, hepsi, bugün Yahudilik olarak bildiğimiz Musevilerin dini inancı adına yapılan devrime ilham olan kişinin, herkesten önce bu



Bir tapınağa benzer yapı üzerinde duran Ra-harakhty'nin aslanvari biçimine tapınan kralı gösteren Thutmose IV'ün bitinen ismiyle Sfenks ya da Rüya Anıt Taşı'nın kesiti. Acaba bu resim Sfenks çevrili alanı altına yerleştirilen gizli odaların varlığına dair bir anlam mı veriyor?

olum olduğunu ustalıklarla ispat etmektedir. Üstelik bunlar, Kutsal Kilisesinin doğduğu, MÖ birinci yüzyıl sırasında Lüt gölü kıyılarında sofular, bir o kadar hayli gerici oluşumları yaşayan, Musa'nın kanunlarının sıkı taraftarlarındandı. Eğer İncillere manilması gerekirse, o zaman bu yeni inanç dünyaya 'çağın ruhu' olmak isteyen başka biri tarafından getirildi. Bununla birlikte, bu olayda kutsal ruhun kuşu anka değil, beyaz güvercin idi.

Kaos düzen doğar, düzenden kaos doğar ve böylece dünya ve yıldızlar döner durur.

Heliopolis'in papazları Akhenaten'in hükümdarlığı sırasında Mısır'ı tek tanrılı bir krallığa dönüştürmeye teşebbüs etmede gerekli bir rol oynadılar. Bazıları, şüphesiz ilk Aten papazları oldu ve bunlar sırasıyla onun son yılları boyunca Amarna'da mevcut stajyer papazlara öğretmen olmuşlardır. Hemen hemen kesin olan bir şey var ki, Aten'in yaşayan taraftarları, muhtemelen MÖ yaklaşık 1307'de, Ramesses I ve Seti I'in ortak saltanat vekilliği sırasındaki Çıkışın zamanında, İbrani topluluklarına Mısır'dan ayrıldıkları sırada eşlik etmiş olmalıdır. Acaba kaç Heliopolis papazı onlara Sina ve Paran sahrasında eşlik etti? Kesin olarak, bir tane, eğer Manetho ve Apion'un sözüne inanacak olursak -bu kişi, Osarsiph- Musa isimli dini reformcu idi.

Musevilerin Kenan'a muzaffer girişinden önce, boruların sesinin Eriha'nın duvarlarını nasıl çökertebileceği üzerine kesin talimatlar Musa'nın halefi Joshua'a tahminen 'Tanrı'nın ordusunun reisi' olarak bilinen gizemli şahsiyet tarafından bildirildi. Eğer bu olay ve ardından Eriha'nın düşmesi gerçekten de gerçek olaylara dayanıyorsa, o zaman bu karakterin, Tanrı'nın ilahi habercisi değil, sonik teknoloji sanatında çok tecrübeli tamamen bir ölümlü danışman olduğuna dair bir olasılık ortaya çıkar. O Aten'in bir papazı veya hatta Musevi ordusunun liderliğini yakından izlemiş bir Heliopolis papazı olabilir miydi?

Eğer Büyük kültürün eski bilim ve teknolojisi birileri tarafından miras alındıysa, o zaman bunlar Heliopolis'in Horus-

kralları ve astronom-papazları idi. Bunu sanırım çoğunlukla kabul edebiliriz ama acaba dahası var mıydı? Heliopolisliler bu ilahi bireylerin ırkına ait önceden mevcut olan başka neyi muhafaza etmiş olabilir? Onlar bize *netjeru*-tanrılar ve İlahî Ruhların ilk tapınakları ve anıtları kurdukları yerler, Büyük Tanruların ikametleri hakkında başka ne anlatabilir?

Sfenks Anıt taşı bize, 'Tanruların kutsal yolu'nun Heliopolis'ten Gize-Rostau'a, batıdaki ufka uzandığını anlatmaktadır.⁴³ Bu 'kutsal yol'un sonunda neyin bulunduğunu ve Heliopolit papazların neden böyle cesaretle tam olarak Gize'yi 'İlk Zaman'ın muhteşem yeri' saydıklarını bilmek istedim.

43 Breasted, Cilt 2. sayfa 323.

ONİKİNCİ BÖLÜM



ROSTAU'NIN SIRRI



Bugünün dünyası için, güneş sabahleyin yükselir, akşamleyin batar. Bu bilgide herhangi bir gizem yoktur ve güneş yuvarlığının geceleyin nereye gizlendiği bizi pek ilgilendirmez. Eski Mısırlılara gelince, bu çok başka bir meseleydi. Onlar karanlığın ardından güneşin nereye gittiğiyle özel olarak ilgilendiler ve hatta sırf bu sorun üzerine kapsamlı bir mitolojik doktrin ürettiler. Onlara göre, güneş batı ufkunda battığında, *am-duat* ya da sadece *duat* (bazen *tuat* olarak hecelenir) diye bilinen karanlık bir ölümler diyarı alemine doğru karmaşık bir yolculuğa başladılar; bunu gecenin 'saatleri' ya da bölümleri olarak bilinen, 12 eşit parçaya bölünmüş olarak kabul ettiler.

Koç başlı bir suret biçimine bürünen, burada bu kisve altında Büyük Tanrı Atum olarak işaret edilen güneş tanrısı, her 'saat'i aşmak üzere, sivri çıkınılı barkasıyla veya mavnasıyla (saltanat kayığı) daha küçük ilahlardan oluşan bir tayfa tarafından yol boyunca kürek çekerek götürülürdü. Tanrılar, tanrıçalar, cinler ve ruhların bütün panteonları bu alemde otururdu. Üstelik, güneş tanrısı ateş çukurları, öldürücü bıçaklar, kaynar su dereleri, iğrenç leş kokuları, vahşi yılanlar ve kor-

kunç hayvanlar gibi birçok engelden sakınmak zorundaydı.¹ Onun ayrıca bir saatten çıkıp diğerine girmesine izin veren büyü heceleri söylemesi gerekiyordu. Karanlığı aydınlatan ince ışık, geminin pruvası üzerine konulan yardımsever *uraei*-yılanlar tarafından sağlanırdı.² Bütün 12 'saat' başarıyla tamamlandıktan sonra, güneş şafakta doğu ufkunda yeni baştan doğardı -bütün bu süreç her gece, ebediyete kadar tekrarlanırdı.

Beşinci ve Altıncı Hanedan piramitlerinin mezar duvarları üzerindeki Piramit Metinlerinde olduğu gibi, özellikle genişin *duat* içinden geçişine temas eden rivayetler, Sahu veya Orion takım yıldızı biçimindeki tanrı Osiris'le bir olmak yolunda ölümler diyarına geçtiği sırada, ölen firavunun öz ruhu için hazırlanmış yıldız haritaları ya da kılavuzları olarak düşünülürdü.³ *Duat*'ı tanımlamak için kullanılan sembolizm, onun ölümler diyarı unsurunun özünde, güneşin karanlığın saatleri sırasında içinden geçtiği göksel alemin bir yansıması olduğunu ima eden, bir dizi yıldızlı temaları bir araya getirmektedir.⁴

Ancak *duat*'ın mitlerinin sunduğu sadece bu ise, başlangıçta Heliopolit papazlar tarafından güneşin günlük yok oluşuyla ilgili sözü kıvırmak için yaratılmış kozmolojik jargon diye bir kenara atılabilirdi. Ve belki de firavun dönemlerinin sonlarında mitlerin akibeti buydu. Ama bu sırlı geleneklerin kaynaklarına yakından bakacak olursak, o zaman, hanedan zamanlarının doğuşundan çok önce Mısır'da ortaya çıkmış garip bir ölü ilahlar ve ruhlar diyarının sembolik bir kaydını üstü kapalı anlatan anahtar öğeleri bulmaya başlarız.

KAPILARIN MUHAFIZLARI

Ölümler diyarının eski kitaplarını çözmek garip ve biraz da

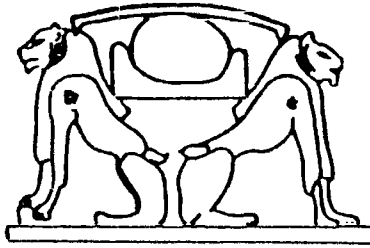
1 Budge, *The Egyptian Heaven and Hell* (Mısır'ın Cennet ve Cehennemi), Cilt 1, sayfa viii.

2 age., sayfa 13.

3 Faulkner, çev., *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, sayfa vii-viii, Kurt Sethe'nin eseri Komm.i, 49ff.'den sonra.

4 age.

asına bir resim yaratır.⁵ Örneğin, hemen *duat*'ın dış dünyaya açılan iki kapısı olduğunu keşfederiz -güneşin battığı batı yönündeki sembolik dağ içinde bir giriş kapısı ve güneşin sabahleyin doğduğu doğu ufku üzerinde bir çıkış kapısı. Her biri, *aker* diye bilinen, çoğunlukla resimlerde yalnız, aslanvari bir başı ve ön ayaklarıyla tasvir edilen, boylu boyunca uzanmış bir aslan veya sfenks tarafından korunmaktadır.⁶ Birlikte bu çift *aker* veya *akeru* resimlerde ya sırt sırta vermiş iki aslan olarak ya da iki başlı tek bedenli bir hayvan olarak yorumlanırdı. Disney filmi 'Alaaddin'deki mağara gibi, *duat*'a giriş aslanın açık ağzının içindeydi ve güneş tanrısı yalnızca bu kapı eşiğini geçerek yeraltı alemine girebilirdi.⁷



Duat-ölüler diyarına giriş ve çıkışı işaret eden aker-aslanlar tarafından korunan, ufuk hiyeroglifi üzerine dayanmış güneş diski.

Muhafızlık üzerine böyle bir temel kavramın ilk başta bizim tartışma konumuzla çok az ilgisi var görünebilir. Taştan yapılmış aslanlara eski dünyanın her yerinde giriş kapılarının muhafızları olarak rastlanılmaktadır; Yunanistan'da Miken'in Bronz Çağına ait hisarındaki ünlü Aslan Kapı veya Asur Ninova'nın boğa-aslanları mükemmel örnekleridir. Ancak çift

⁵ Güneş tanrısının *duat-ölüler* diyarındaki geçişini ana hatlarıyla ifade eden başlıca üç eski metin var: a) *Per-em-hru*- 'The Book of the Coming Forth by Day' (Güne Varışın Kitabı), diğer şekilde Ölüler Kitabının Mısır ya da Thebes'e ait seçilmiş metni olarak bilinir; b) *Shat-ent-am-tuat*-The Book of that which is in the Duat' (Duat içinde olanların Kitabı); c) 'The Book of Gates' (Kapıların Kitabı). Bu liste Budge, *The Egyptian Heaven and Hell* (Mısır'ın Cennet ve Cehennem), Cilt 1, sayfa ix'den alınmıştır.

⁶ Rundle Clark, sayfa 153.

⁷ Budge, *The Gods of the Egyptians* (Mısırlıların Tanrıları), Cilt 2, sayfa 98.

ufuk üzerindeki ikiz aslanların varlığı onların başlangıçta tanrı olarak neyi temsil etmiş olabildikleri sorusunu akla getirmektedir. Onlar sırf sembolik hayvanlar mıydı yoksa alacakaranlık ve şafak arasındaki göğe ait ufuk üzerinde daha akla yatkın bir gerçekliğe mi sahiptiler?

Aker-aslanlar doğan ve batan güneşin yolunda ve bu sebeple ekliptikin hattı üzerinde bulunduğundan dolayı, 12 zodyak takımıyıldızından birini temsil ediyor *olsa gerek*. En belirgin çözümün Aslan olduğunu anlamak için büyük hayal gücüne ihtiyaç yok ama bunun Mısır astrolojisi hakkında bildiklerimize bir katkısı olur mu?

Duat'ın eski kitapları ilk kez yazılmaya başlandığında, Aslan takımıyıldızı, ancak yaz ortası akşamındaki gün batımında batı, güney-batı ufku üzerindeki sönmekte olan güneşle ilgisiz mana verirdi. Ancak o zaman onun korumasıyla ertesi sabah şafakta doğu, güney-doğu ufkunda güneşin yeniden doğuşu gerçekleşmiş olurdu. Aslan yılın tek bir zamanında güneşe yakın olarak (yani, güneşle birlikte) yükselirdi. İlk başta bu bilgi *duat* ile ilgili bildiklerimize çok iyi uyar görünür, çünkü Piramit Metinleri yerden gökyüzünün, yaz gündönümünde günışığından önce kırmızımsı kızgın bir parlaklık içinde görünmüş olduğundan bahseder.⁸ Bu, Piramit Metinlerinin Sothis veya Sirius yıldızının güneşe yakın yükselişine, bunun ayrıca yalnız yaz ortasında gerçekleştiğine ve ekvatorial Afrika'nın dağlarındaki eriyen karın nehrin bereketli vadilerine gerekli bol suyu getirdiği Nil'in yıllık sel basmasına rastladığına değindiği gerçeğe kanıtlanmıştır.⁹

Bu açıklama ayrıca, Heliopolis papazlarının yılın en uzun ve en kısa günlerini tanımlamak için dikilitaşlar kullandığından bahseden, ondördüncü yüzyıl Arap tarih-kayıtçısının (kronikçisinin) gözlemlerine de tam uygun düşüyordu. Daha önemlisi, *Keeper of Genesis* (Varoluşu Koruyan) kitabında, yazarları Robert Bauval ve Graham Hancock, Harakhty veya Ra-harakhty'e değinen ve Piramit Metinlerinde bulunan bazı söz-

⁸ Bauval and Hancock, *Keeper of Genesis*, sayfa 138.

⁹ age.

1. tın aslında piramit çağı sırasında yaz gündönümü öncesi Aslanın 70 günlük dönem içindeki hareketine işaret ettiğini ispat etmektedirler.¹⁰

İlk başta, güneş tanrısının *duat*'ın 12 'saat'i veya bölümleri içinde geçen yolculuğunun, gündönümü zamanında Aslan ile başlayan ve biten, güneşin zodyakın 12 takımyıldızından geçen rotasıyla ilgili olduğu sonucuna varmak için sağlam sebepler var gibi görünebilir. Bu çok anlamlı olur ama maalesef Mısırlıların ölümler diyarına dair bu yorumu kabul etmekten bir türlü alıkoyan önemli bir engel vardır.

Ejiptologlar Mısır mitolojisindeki karanlığın 12 'saati'nin, toplu olarak *bakıu* diye bilinen sayıca en az 36 takımyıldızını belirten bir astronomi sisteminden çıktığını düşünürler. Başlangıç noktası olarak Sirius yıldızının yaz gündönümünde ilk kez güneşe yakın görünmesini kullanarak, her bir takımyıldızına bir sonraki *bakıu*'a yol vermeden önce, güneşle birlikte yükseldiği sırada birbirini takip eden bir 10 günlük dönem taksim edilirdi, bu *bakıu* o zaman 10 günlük bir döneme hakim olurdu, sonra bir sonraki *bakıu*'a yol verirdi ve o bir diğerine, böylece 36 takımyıldız gelir ve giderdi.¹¹ Bu 10 günlük dönemler Yunancada 'dekanlar' olarak bilinirdi. Her biri 10 günden teşkil eden, bu dekanların otuzaltısı, beş *epagomenal* günü Heliopolit panteona ait baş *netjeru* tanrıların beşine adanmak üzere ayırmak suretiyle 360 günlük bir takvim yılı eder.

Duat'ın 12 'saati'ni tanımlamış olarak kabul edilmesi, *bakıu*'nun gece vakti meydana çıkmasındandı. Muhtemelen onların en az 12'si Sirius'un ilk yükselişinden önce karanlık saatlerde görülüyordu. Buna göre *duat*-ölüler diyarı 'saatler' olarak tanınan 12 bölüme veya eve ayrılmasına rağmen, bu terimin ne gerçek zamanla ne de güneşin 12 zodyak yıldızı içinden geçişiyle hiçbir ilgisi yoktu.

Bu, en azından bugünün astrologları, astronomları ve Ejiptologları tarafından savunulan Eski Mısır astrolojisi üzerine

¹⁰ age.. sayfa 170-5.

¹¹ Barton. sayfa 20.

bir Ortodoks bakışıdır. Bununla birlikte, 36 dekana dayanan geceye özgü takvim sisteminin, yalnızca MÖ yaklaşık 2100-1796 arasındaki, Mısır tarihinin Orta Krallığını tarih gösterdiği düşünülmektedir¹² ve Yukarı ve Aşağı Mısır'ın takımyıldızları ve takvim sistemlerinin önemi üzerine farklı görüşlere sahip olduklarını ileri sürmek için bazı kanıtlar vardır.¹³ Yaz gündönümünün Eski Mısır'ın kozmolojik mit ve ritüellerinde anahtar bir rol oynadığı bilinse de, güneş tanrısının *duat* içinde her gece geçirdiği 12 'saat'in karanlık gizemine alternatif bir çözüm var görünmekteydi.

Daha önce saptadığımız gibi, Heliopolis'in papazları Büyük Sfenks'e, Harakhty, Ra-harakhty, Ufkun Horus'u görünüşündeki güneş tanrısının aslanvari bir şekli gözüyle bakarlardı. Ayrıca Sfenks'in, iki *aker*-aslanlardan birinin, büyük olasılıkla *duat*'in doğu ufkundaki çıkışını koruyan aslanın fiziksel bir temsili olarak kabul edildiği de açıkça görünmektedir.¹⁴ Ra-harakhty ve *aker*-aslanları ile birlikte, bu bağlantılar Sfenk anıtı ve onun aşikar göksel sureti -Aslan takımyıldızı- arasında direkt bir ilişkiyi ima etmektedir.

Ancak, artık şunu biliyoruz ki, Büyük Sfenks, gökteki aslanın ve yeniden doğan güneşin, piramit çağı boyunca yaz gündönümündeki şafakta birlikte görülmüş oldukları ufuk üzerindeki duruşuna değil, bundan 8000 yıl öncesinde geriye giden Aslan Çağı boyunca bahar ekinoksunda onların şafakta birlikte görülmüş oldukları duruşuna gözünü dikerek bakmaktadır.

Eğer güneşin *duat* içinden yolculuğu başlangıçta yaz gündönümü zamanında değil de, bahar ekinoksunda gerçekleşmiş olarak tasarlandıysa, onun 12 kata bölünmesi çok daha fazla bir anlam taşır, çünkü yalnız ekinokslarla tam olarak 12 saat günışığı ve 12 saat karanlık -eşit gün ve eşit gece- elde ederiz. Bu böyle olduysa, o zaman bu, Heliopolis'in astronom-papaz-

¹² age.

¹³ Allen, sayfa 20.

¹⁴ Örnek için, Hassan, Selim, sayfa 265, Lehner, *The Egyptian Heritage* (Mısır'ın Mirası), sayfa 119; Bauval ve Hancock, *Keeper of Genesis*, sayfa 147-9'a bak.

ları tarafından, güneşin başlangıçta bahar ekinoksunun akşamındaki günbatımında batı ufkundaki Aslan takımyıldızı olan, *aker*-aslanın korumasına alınmış olarak kavramsallaştırıldığını ima eder. Daha sonra -karanlığın 12 'gerçek' saatinden geçerek- yeniden doğan güneş ekinoksta şafakta doğu ufkundaki aslanın bakımından kurtulmuş olur.

Aslan Çağından başka hiçbir zamanda güneşin Aslan yıldızlarıyla battığı ve ardından tam 12 saat sonra şafakta onlarla yükseldiği görülmedi. Bundan dolayı Büyük Sfenks hem Raharakhthy *hem de aker* -aslanlardan birinin fiziksel bir şekli olarak kabul edildi- çünkü doğu ufkundaki yıldızlı suretine yalnız astrolojik Aslan Çağı sırasında gözünü dikip bakıyordu. Benim fikrimce, bu şık *duat*'ın göksel ufuk ve güneşin gece içinden geçtiği görülen karanlığın 12 saati ile arasındaki ilişkisini daha iyi açıklamaktadır. Bahar ekinoksu sadece bir çağın astrolojik etkisini değil, aynı zamanda 12-parça yıllık zodyak takvimindeki gerçek sıfır noktasını da tanımladığı için, o aynı zamanda *duat*'ın ekliptikin 12 kata bölünmesiyle olan açık bağlantısına daha fazla bir anlam kazandırmaktadır.

Bahar ekinoksunun gecesi, güneşin *duat*-ölüler diyarından geçişini fikir olarak kavramsallaştırmada asıl zaman dilimi olarak esas alındığında, her şey mükemmel olarak yerli yerine oturmaktadır. Ancak bu yalnızca Aslan Çağının sınırları içinde yerleştirilirse bir anlam kazanır. Bu sebeple bu, bütün kavramın, Büyük Sfenk'in bir ekinoksal işaretçi olarak kireçtaşı kaya yatağından oyulmuş olduğunun tahmin edildiği bu çok önceki devir sırasında Büyük Tanrılar tarafından geliştirildiği anlamına mı gelmektedir? Eğer öyleyse, o zaman bu çok daha sonraki bir tarihte, muhtemelen piramit çağı sırasında, *duat* ile ilgili bütün mitolojik geleneğin, o dönemdeki Sirius'un güneşe yakın yükselişi ve Nil'in taşmasıyla rastlantılı olarak, Aslanın artık bahar ekinoksu zamanında değil, yaz gündönümünde yükselip, battığı anlamına gelen, göklerin geriye doğru yer değişimini hesaba katmak amacıyla kökten değiştirildiğini ima eder.

Bu unsurlar tek başına, Heliopolis gibi, kült merkezlerinin

astronom-papazlarının göksel ufkun önemini değerlendirme tarzlarında tam bir vurgu değişikliğine gittiklerinin işaretini vermiş oluyordu. Ancak Büyük Sfenks'in yöneltilmesi ebedi olarak ekinoksal ufuk üzerine sabitlendiğinden dolayı, bu *duat*'ın daha eski kavramının bir mirası olarak kaldı, yanı sıra ikiz *aker*-aslanları ve gecenin 12 'gerçek' saatleri gibi, diğer bazı temaları da saklı tuttu. Bundan böyle, bugün zodyakın 12 yıldızı olarak tabir ettiğimiz kavramın yerine, *bakiu* olarak bilinen 36 takım yıldızlarıyla eşit tutuldu.

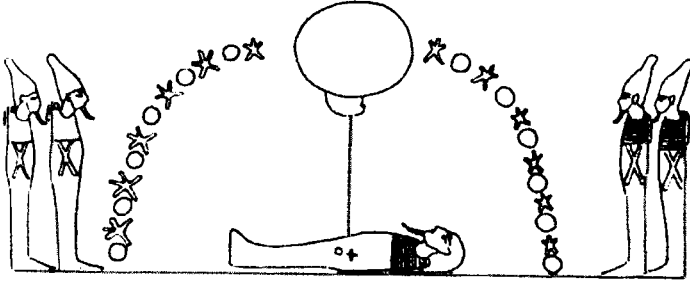
DUAT'IN İÇİNDE OLAN

Büyük Sfenks ile *duat* arasındaki astronomi açısından bağlantıyı saptamak gerekli idi, çünkü ancak o zaman Mısır ölümler diyarı ve Gize platosu arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak incelemeye geçebiliriz. Bunu yapmak için *duat*'ın 12 bölümünden yolculuğunu yaptığı sırada, güneş tanrısının rotasının, *Shat-ent-am-tuat*'da -'The Book of that which is in the Duat' (Duat'ın İçinde Olanların Kitabı), ünlü İngiliz Ejiptolog Sir E. A. Wallis Budge tarafından tercüme edildi ve üç ciltlik çalışması *The Egyptian Heaven and Hell*'de (Mısır'ın Cennet ve Cehennem) yer aldı- anlatıldığı haliyle, izini sürmeliyiz.

Güneş tanrısı dağ veya batının 'boynuzu' yoluyla ölümler diyarına girdikten sonra, kendini bir arit -bir ara oda veya giriş salonu- olarak tanımlanan, İlk Saat'in içinde bulur.¹⁵ Etrafını karanlık sardığında, İkinci Saate geçişine izin verecek büyü heceyi söyleme imkanı bulamadan, çeşitli tanrı, hayvan ve yılan gruplarıyla karşılaşır. Gecenin Üçüncü Saatine girmeye izin verilmeden önce, burada daha büyük imtihanlar ve sıkıntılar ortaya çıkar.

Bundan sonra *Am-duat* metninde acayip bir şey olur. Güneş tanrısı gecenin Dördüncü ve Beşinci Saatlerine inişe başladığı sırada, hikaye tamamıyla farklı bir formata geçer görünmektedir. *Duat*'ın merkez bölgesi olarak kabul edilen, bu dolaşık alemin direkt olarak *içinden* geçmek yerine, güneş barkası yolu-

¹⁵ Budge, *The Gods of the Egyptians*. Cilt I, sayfa 207.



Mükemmel Tek Büyük, Atum'un biçimindeki koç başlı güneş tanrısını taşıyan güneş barkası. Bu, ölen firavunun mumyalanmış beдени üzerine konulan aker-aslanlar ile desteklenmektedir.

Onun yukarısında, Ufkun Horus'u, Ra-harakhty'nin sembolü, atmaca başlı bir güneş, yanı sıra yıldızların bir kemeri bulunmaktadır. Bunlar, duat-ölüler diyarının oniki bölümü ya da evinin kavramı içinde yansıtılan, güneş tanrısının karanlığın oniki saati içinde yaptığı yolculuğu sembolize eder.

nun üzerinde bulunan başlıca engellerin tepesinden atlayıp geçmeye mecbur edilir. Bu gizli bölgenin ayrıca özel bir ismi vardır, o şüphesiz Gize dahil, başlıca bütün piramit alanlarını kuşatan, Memphite kabristanının koruyucu tanrısı, 'Seker veya Sokar'ın Evi' veya 'krallığı', 'toprağı' olarak tarif edilmektedir.¹⁶ Ashında, Thutmose IV'ün Sfenks Anıt Taşı tam olarak Büyük Sfenks'i 'Rosta'da Sokar'ın yanında' oturuyor olarak tabir etmektedir, burada Rostau Gize'nin Mısır dilindeki ismidir.¹⁷ Bu atmaca başlı ilah yalnız duat'ın Dördüncü ve Beşinci Bölümlerinin korunmasıyla yetkili değildir; o aynı zamanda, daha sonra göreceğimiz üzere, esas itibarıyla hem duat'la hem

¹⁶ Budge. *The Egyptian Heaven and Hell*, Cilt 1, sayfa 62.

¹⁷ Breasted, Cilt 2, sayfa 322.

de Gize'nin gizemleriyle bağlantılı, ölümler diyarının tanrısı Osiris'in bir biçimidir.¹⁸

Güneş barkası Sokar'ın Toprağına, kesitte görüldüğünde Büyük Piramit'in yukarı çıkan geçidi ve büyük galerisini çok anımsatan -bir takım yazarlarca tespit edilen bir bağlantı- çatısında çubuklarla desteklenmiş geniş dikdörtgen biçimli bölümü olan, aşağıya doğru inen uzun bir koridordan girer.¹⁹ Bu uzun aşağı inen geçide özel olarak Ra-stau veya Rostau ismi verilmektedir,²⁰ öte yandan hikaye bize, onun 'Ra-stau'nun gizli şeylerinin yolu... gizlenen, ne görülen ne de sezilen tasviri, kumunun üstünde olan, Seker'in bedenine giden yol' olduğunu anlatır.²¹

Bu da başka bir merak uyandırıcı ifade, çünkü daha önce bildiğimiz gibi, Thutmose IV'ün Sfenks Anıt Taşı bize, Gize-Rostau'nun, 'tanrıların kutsal yolu'nun sonunda bulunduğunu, bu sebeple 'yol'unu *netjeru* tanrıların boyunca geçerek yolculuk yaptığının sanıldığı bir çeşit yeraltı geçidi veya koridoru olduğunu ima edencesine anlatmaktadır. Daha ilgili olarak, bu, *duat*'ın 12 bölümlerinin geri kalanının belki de geriye giden Aslan Çağıyla bağlantılı bir göksel betimlemeye dayalı olup, kökeninde sembolük olmasına karşın, bunun aksi, Sokar'ın Evi olarak bilinen Dördüncü ve Beşinci saatlerin Gize'nin kendisini işaret ediyor görüldüğü olasılığını akla getirmektedir. Bu, ünlü Ejiptolog Selim Hassan tarafından saptanan bir sonuç. O, 'Beşinci Bölüm (aynı zamanda Dördüncü Bölüm) asıl olarak Duat'ın bir uyarlamasıydı ve coğrafi sureti de Gize kabristanında bulunmaktaydı' şeklinde bir gözlem yaptı.²²

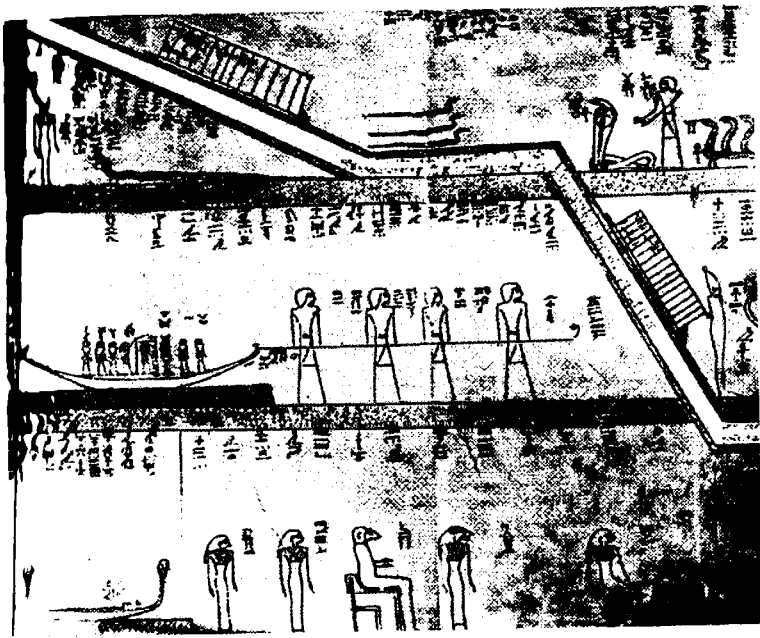
18 Faulkner, çev., *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, söz 364, bölüm 620.

19 Ömek için, Tompkins, sayfa 258-9; Bauval ve Hancock, *Keeper of Genesis*, sayfa 146 fig. 38, 147. Öte yandan, bu tür dü-ünceler, 1933'te yayınlanan kışkırtıcı eseri *The Book of the Master of the Hidden Places* (Gizli Yerlerin Sahiplerinin Kitabı)'de W. Marsham Adams gibi, çeşitli yazarları, bir krallık mezarı olarak işlevine ilaveten, Büyük Piramit'in iç kısmının bir zamanlar seçilen adayın bir ruhsal seviyede hayattan sonraki yolculuğa çıkabileceği kabul ayınlarının geçtiği yer olduğu sonucunu çıkarmaya sevk etmiştir.

20 Budge, *The Egyptian Heaven and Hell*, Cilt 1, sayfa 62.

21 age., sayfa 65.

22 Hassan, Selim, sayfa 265.



Gize kabristanına verilen eski isim, Rostau'nun 'yol'u olarak tanınan aşağıya inen koridoru gösteren dual-ölüler diyarının Dördüncü Saati ya da Bölümü. Büyük Piramit içerisindeki Büyük Galeriye esraren giz bir şekilde anımsatan çatı içindeki dikdörtgen biçimli odalara dikkat edin.

Tanrıların kutsal Rostau 'yol'u gecenin Dördüncü Saatinden Beşinci'ye geçince, safhalar halinde inmeye devam eder. Burada da aşağı inen geçitlerin çatısında bölünmüş dikdörtgen şekilli bölmeler vardır. Bunların ilerisinde, güneş tanrısı Sokar'ın Evinin tam ortasına girer; burada, en yüksek noktaya bir kadın başıyla son bulan, içi boş bir tepelik oluşturmak üzere yerin yükseldiğini görür ve güneş barkasının bunun üzerinden hizmetkarlar tarafından yedekte çekilmesi gerekmektedir.²³ Eski metinler hemen bu tepeliğin üstünde, güneş tanrısı Ra'nın bir biçimi olan, *khepri* -bokböceğini göstermektedir. Bu bir çan gibi, üzerinde, Budge tarafından 'atmacalar' diye tarif edilen, iki kuşun her iki yanına tutunduğu, yuvarlak tepeli bir nesneden aşağıya iniyor görülür. Budge, Mısır'ın 'gece'

²³ Budge. *The Egyptian Heaven and Hell*. Cilt 1. sayfa 89.

veya 'karanlık' sembolü, onun kavisli yüzeyinin tepesinde görüldüğünden dolayı, bu garip nesneyi 'Sek'er'in karanlık ölümler diyarının bir çeşit biçimi' olarak tanımlıyordu.²⁴ Ancak Livio Stecchini ve benim görüşüme göre, bu çan biçimli ateş gibi portakal renkli nesne tartışmasız, Heliopolis, Thebes ve Delphi'deki eski zamanlarda mevcut olduğu bilinen örnekleri gibi, *benben*-taşı veya *omphalos*'ın bir temsilidir. Bu sebeple, Sokar'ın Evi'nin merkezinde bulunuşu ile yalnız *duat*'ın taın merkezini değil, aynı zamanda, Büyük Tanrı'nın zamanın başlangıcında üzerinde yaratılışın ilk hareketlerini başlattığı, İlk yaratılış veya tepeyi altındaki tepecikle ifade ederek, İlk Yaratılış Noktasını da sembolize etmektedir.

Ayrıca Stecchini çan biçimli *omphalos*'un yanlarından tutunmuş, bilinen tabiriyle 'atmacalar'ı da şöyle tanımladı:

Bir *omphalos*'un tepesindeki gibi, Sokar'ın tepesinde de çoğu zaman yüzleri birbirine dönük iki kuş resmedilir; eski ikon heykellerinde veya tasvirlerinde bu iki kuş, çoğunlukla da güvercin, meridyenler ve paralellerin uzatılıp getirilmesinin standart bir sembolüdür.²⁵

Hemen tepeciğin altında, ancak görünüşte onun biçimini göre sınırlandırılmış olarak, bir uzatılmış elips görülür. Bunun içinde iki kafalı (bazen üç kafalıdır) kanatlı bir yılanın sırtında ayakta duran atmaca başlı bir kişi vardır. Bu tanrıya verilen isim Sekri'dir ve bu şüphesiz Sokar'ın bir biçimidir,²⁶ öte yandan elipsin kendisi, belli belirsizce 'Sekri'nin Toprağı' olarak işaret edilir.²⁷ Budge'e göre, bu ilginç kavisli şekil 'Tuat'ın nelerindeki bir oval ada'yı sembolize etmektedir.²⁸ Dış taraftaki yalnız ön ayakları ve yan kısımları görülebilen, yüzleri karşıya dönük iki insan başlı sfenks sırtlarındaki 'Sekri'nin toprağı'nı veya adayı özenle muhafaza ederler. Af olarak bilinen, bu çili

24 age., sayfa 106.

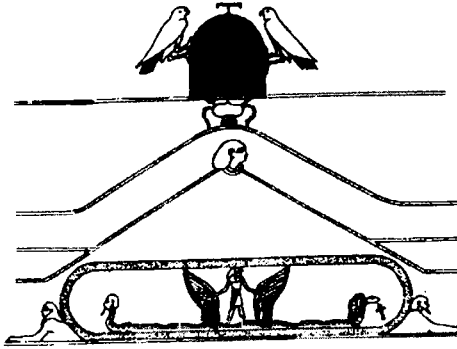
25 Tompkins'de, Stecchini, sayfa 297-8.

26 Budge, *The Egyptian Heaven and Hell*, Cilt 1, sayfa 94.

27 age., sayfa 93.

28 age.

şlenksin amacı, 'onun [güneş tanrısının] tasviri üzerindeki muntıkayı korumaktır' ama açıkçası, onlar, *duat*'ın giriş ve çıkışını koruyan ikiz *aker*-aslanların alternatif biçimleri komumundadır.²⁹ Öte yandan, bu gerçek, Hassan'ın ileri sürdüğü gibi, Sokar'ın Evi ile ilgili mitolojinin, gecenin 12 saatinin daha genel bir rivayetle dahil edildiği bir çeşit mikrokozmetik varyasyon gibi, Mısır'ın *duat-ölüler diyarına* dair kavramının kısaltılmış, oldukça ayrı bir tefsiri olduğunun başka bir kanıtıdır.



Duat-ölüler diyarının Beşinci Saati ya da Bölümünün merkez kısmı. Etrafı ikiz sfenksler tarafından korunan oval biçimli bir ada ile çevrili, kanatlı kozmik bir yılanın üstünde ayakta duran atmaca başlı tanrı Sekri (Sokar'ın bir biçimi) görülmektedir. Bunun üzerinde tepesi bir insan başı ile kapatılmış yaratılış tepeciği, yanı sıra çan biçimli bnnt (embriyon, tohum) ya da benben-taşı bulunmaktadır. Bunun üstünde ikiz kumru veya güvercin tünemiştir -coğrafi merkezlerin ya da omphalos'ların sembolleri.

Ancak Sokar'ın Evi bundan daha fazla bir şey gibi görünmektedir, çünkü o bir şekilde direkt olarak Gize-Rostau ile ilişkili, gerçeğe yakın bir ölüler diyarı bölgesini yansıtıyordu. Beşinci Saatin ortasındaki piramit biçimli tepeciğin altına yerleştirilmiş uzatılmış elips veya 'ada'ya destek veren ikiz aslan, şlenks anıtının Gize'deki varlığını yansıtıyor görünmektedir. Bundan başka, Rostau'nun geçit yolu ve *duat* bir bütün olarak, Heliopolis'in astronom-papazları tarafından yazılmış *duat-ölüler diyarının* sembolik bir rivayeti içinde, ya şans eseri ya da planlı muhafaza edilmiş bilgi ile Gize'nin kireçtaşı kaya yatağının altındaki tünellerin, koridorların ve gizli odaların varlığını üstü kapalı anlatmaktadır.

²⁹ a.g.e., sayfa 94.

Duat'ın ölüer diyarının bir çeşit fiziksel temsilinin Gize'nin kumları altında keşfedilmeyi beklediği fikri Ejiptologlara şaşırtıcı gelmese gerek, çünkü uzun zamandır bilindiği üzere, kireçtaşı platosu sualtı erozyonu ile oyulmuş tünel sistemleri ve doğal oyuklarla delik deşiktir. Ayrıca, eski rivayetlerde asil olarak bir 'ölüler diyarı' diye tarif edilen, mağara gibi bir yapının veya 'Gizli Malikhane'nin firavun dönemlerinde, Heliopolis'in kutsal bölgelerine bitişik bir kült sitesi olan, *Kher-aha* denilen bir yerde mevcut olduğu bilinmektedir. Bugün Gizli Malikanenin girişi Eski Kahire'nin sokaklarının altında bulunabilir.³⁰ Ashında, Ejiptolog Abdel-Aziz Saleh, oraya St. Sergius'un eski kilisesinin aşağısındaki şimdiki halde su dolu yeraltı kemeri yoluyla ulaşıldığını öne süren yerel bir geleneği kaydetmektedir.³¹ Kıpti geleneğine göre, bu site Mısır'dan seyirleri sırasında, Bakire Meryem ve çocuk İsa tarafından ziyaret edilmişti.³²

Kher-aha'nın oldukça ayrı 'ölüler diyarı' bölgesinin Gize'nin kaya yatağının altında var olduğu düşünölen ile hiçbir bağlantısı yoktur, yine de bu gerçek terimin, Eski Mısırlılar tarafından bir zamanlar dini amaçlar için kullanılan bir yeraltı türbesini betimlemek üzere kullanıldığını gösterir.

Burada önemli olan, güneş tanrısının *duat*'tan yolculuğuna yönelik mitlerin geliştirilmesidir. Ejiptologlar onların kaynaklarını Eski Krallık zamanları boyunca Mısır'da hakim olan güneş kültünden aldıklarını düşünürler. Ancak o zamandan sonra, sırf sembolik bir ölüer diyarı bölgesine özgü bir kavrama dönüştüröldüler.³³ Ama Selim Hassan bu unsurlara ilaveten, mitlerin, *duat*'ı ölüerlerin mezarlarıyla direkt bir ilişki içine oturtan, sonraki zamanlarda tanrı Osiris ile simge haline getirilmiş, bir ata kültün fasetalarını dahil ettiğinin, can alıcı bir şekilde altını çizer.³⁴ Oldukça başka, hatta belki de güneşle ilgili unsurlardan daha da eski olarak gördüğü, bu itikatlar te-

30 Saleh, sayfa 20-1.

31 age., sayfa 22.

32 Karnil, sayfa 91.

33 Hassan, Selim, sayfa 287.

34 age.

oculunu Heliopolit doktrinden alır. Bu nedenle *duat*-ölüler diyarının fiziksel temsiline, direkt olarak Osiris veya Sokar ve Gize'nin eski ismi, Rostau ile bağlantılı, bir 'mezar' olarak bakılması oldukça olasılık dahilindedir.

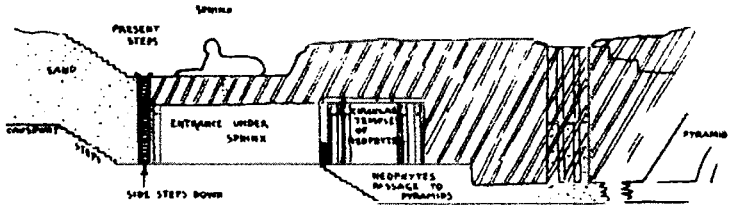
Oyleyse Büyük Sfenks'in civarında bir yerde İlk Zamanın devrinin tarihine uzanan bir yeraltı kompleksine girişin var olması gerçekten mümkün mü? Bu, Thutmose IV aslanvari anıtının bedeninin etrafından kumların temizlenmesi için emirler verildiği zaman Heliopolis'in papazlarının bulmayı umdukları şey olmuş olabilir mi? Bu kazılar Thutmose, Amenhotep III ve nihayetinde Akhenaten'i, *netjeru* tanrıların ve İlahi Ruhların geçekten de Gize-Rostau'nun ilk anıtları ve tapınaklarını inşa etmiş olduklarına ikna eden gizli odaların somut kanıtlarını nasıl açığa çıkardı? Bu üç kralın Heliopolis'i her şeyin üstünde tutmaya etmeleri, Rostau'nun sırrını öğrenmiş olmalarından dolayı olabilir miydi? Bunlar gerçekle bir temel oluşturacak, ancak boşuna ümit veren olasılıklardı.

BİR ARŞİV (KAYITLAR) SALONU

Modern çağın medyumları, gizli ilimler cemiyetleri ve yeni çağ gizemcileri, hepsi, Gize'de, kayıp Atlantis kıtasının hayatı kalanları veya hatta uzaylılar tarafından inşa edilmiş olduğunu kabul ettikleri, saklı koridorlara ve gizlenmiş odalara sahip bir ölüler diyarı labirentinin varlığına sıkı sıkıya inanmaktadır. Onlar bunu, 1930'ların başı sırasında Amerikalı 'uyku kahini' Edgar Cayce tarafından 'hastalar'a uygulanan ruhsal okumalar'dan sonra, 'Tapınak' veya 'Kayıtlar Salonu' olarak tabir etmektedirler.³⁵ Evvelki on yıl içinde, 'Kabul Odaları' olarak tabir edilen, benzer bir yeraltı kompleksine dair iddia İngiliz medyum Hugh C. Randall-Stevens tarafından ayrıca ortaya atıldı.³⁶ Fazlasıyla büyüleyici bu tür iddialar, daha önce gördüğümüz gibi, tamamen yeni değildir. Roma dönemleri kalıntıları önceki zamanlarda, Gize piramitlerinin çevresinde, gel-

³⁵ Lehner, *The Egyptian Heritage* (Mısır'ın Mirası), sayfa 93-100.

³⁶ Randall-Stevens, sayfa 92-113.



Gizemciler, ruhçular ve yeni çağcılar bir dizi gizlenmiş odaların Giza platosu altında keşfedilmeyi beklediğine inanırlar. Bu kişiler haklı mı? Büyük Sfenks'in altına yerleştirildiği düşünülen tapınaklar ve geçitler bu tasviri İngiliz medyum H.C. Randall-Stevens tarafından

1927'de yaşadığı sözde hayali tecrübelerinin ardından çizilmiştir.

mekte olan bir 'tufan'da yok olmasından korkulan 'eski ayinler'in 'anısı'nı koruyabilmek amacıyla inşa edilmiş, 'şırıngalar denilen gizli yarıklar ve dolambaçlı geçitler'in varlığına yönelik efsaneler Mısır'da bol miktarda mevcuttu.³⁷ Benzeri gelenekler ayrıca Kıpti kilise tarafından da muhafaza edildi ve daha sonraki Arap tarihçileri tarafından yazıyla kaydedildi.

1993'te bu çılgın fikirler birden yeni çağ toplumuna özgü kuruntular olmaktan öteye geçti. Münih'ten gelen mühendis ve robot uzmanı Rudolf Gantenbrink tarafından tasarlanan, yapılan ve kontrol edilen bir mini yüksek teknolojili robot aracılığıyla, Büyük Piramit içindeki Kraliçenin Odasının güneydeki sütun gövdesinin sonunda daha önceden bilinmeyen bir oda bulundu. Ama bundan başka, daha muammalı bir keşif ilk kez açıklandı.

O yılın sonbaharında, sfenks çevrili alanı altındaki sert kayaya yatağının sismik sondajının, beş metre kadar aşağıda, yaklaşık dokuz metreye oniki metre genişliğinde büyük dikdörtgen şekilli bir odanın varlığını açığa çıkardığı duyuruldu. 1991'de yürütülen operasyonlardan sorumlu jeofizikçi ve danışman Dr. Thomas L. Dobecki: 'bu [odanın] düzgün, dikdörtgen şekli doğal yoldan oluşan boşluklarla tutarsız, bu yüzden bunun insan yapımı olabileceğinin bir işareti vardır' diyerek onaylarken, keşif hakkında ihtiyatlı bir iyimserlik içindeydi.³⁸

37 Ammianus Marcellinus. xxii. 15.30.

38 Haigh. Ayrıca 'Mysteries of the Sphinx' (Sfenksin Gizleri), NBC-TV.

1996'da Florida Üniversitesi ve Schor Kuruluşunun -bir Amerikalı iş adamı ve Edgar Cayce Kuruluşunun ömür boyu üyesi Dr. Joseph Schor tarafından başlatılan bir organizasyonlaresi altında çalışan bir jeofizikçiler ekibi Sfenks çevrili alanı içinde yeni bir sismik deneme devresini başlattı. Mısır'daki Eski Eserler Üst Konseyi başkanı Dr. Zawi Hawass tarafından hazırlanan için verilen resmi gerekçe, çökecek olmaları durumunda ziyaretçilere potansiyel bir tehlike yaratabilecek çatlaklar ve oyukları kesin yeriyle saptamak amacıyla kireçtaşı kaya yatağını ayrıntılı incelemek idi.³⁹ Bununla birlikte, bu çalışmanın asıl amacının Dobecki'nin bulgularını teyit etmek ve Mısır'ın baş ailesi ve Mısırlı otoritelerin katıyetle var olduğuna inandıkları şekilde, 'Kayıtlar Salonu'na bir girişin bulunup bulunmayacağını görmek olduğu, konudan haberdar herkesçe aşikar olarak belliydi.⁴⁰ 1996'nın sonunda, tetkik metodlarındaki mazeret gösterilen nizamsızlıklardan dolayı sfenks çevrili alanının keşfini kesmeleri emredilmeden önce, Schor'ın ekibi kaya yatağının altındaki dokuz ayrı tünel veya odaların varlığını çoktan meydana çıkarabilmişti. Jeofizik hassas tarama aleti ayrıca hepsinin içinde metal bulunduğunu kuvvetle ima eden ölçümler verdi.⁴¹

Dr. Dobecki ve Dr. Schor tarafından ayrı ayrı idare edilen, bu jeofizik ekipleri asıl olarak ne bulmuş olabilirlerdi? Yeraltı su erozyonunun sebep olduğu doğal oyukları mı meydana çıkardılar, yoksa onlar firavun dönemi Mısırlıların ya da Sfenks inşa eden Büyük kültür tarafından yaratılan insan yapımı yapılar mıydı? Mısır hükümeti tarafından ayrı bir keşfe izin verilene kadar, bir cevap bulmak için hepimiz nefesimizi tutup beklemek durumundayız. Şüphesiz ki, bu odaların bir şekilde öne sürülen 'Kayıtlar Salonu'na bir girişle bağlantılı olabildiğine dair işaretler vardır. Cayce bu milenyumun sonuna doğru

39 Haigh; Bauval and Hancock, *Hieroglyph-The Bauval&Hancock Newsletter* (Hiyeroglif-Bauval ve Hancock Gazetesi)

40 Başkanın ailesinin üyeleriyle direkt temasa geçen, medyum Anne Walker ile 1995'deki kişisel konuşma. Ayrıca Bauval and Hancock, *Hieroglyph -The Bauval & Hancock Newsletter*. bak.

41 Bauval and Hancock, *Hieroglyph-The Bauval&Hancock Newsletter*.

onun bulunacağını ve açılacağını öngörmüştü (Yirminci Bölüme bakın).⁴² Bundan başka, o 'Kayıtlar Salonu'na açılan 'bağlantı odaları'nın, çökmüş çevrili alanın arazisinde yapılan son denemenin sebebi olan 'Sfenksin pençeleri arasında' veya daha kesin olarak 'sağ pençesi'nin altına yerleştirildiğini söyledi.⁴³

Cayce'in öngörülerinin doğru olduğunu ancak zaman gösterecek.

Bana daha önemli görünen, bu odaların içinde ihtiva edilenleri tam olarak anlamaktı. Onlar bir şekilde Gize'nin kayıp ölümler diyarı bölgesiyle bağlantılı mıydı ve eğer öyleyse, onları kim ve neden yaptı? Onlar gerçekten de bir 'Kayıtlar Salonu' mu -Cayce'in çağcıl takipçilerinin inandığı gibi, diğer şeylerin arasında, bir 'Atlantis haritası', 'tarihi yazılar', 'perhiz bilgisi', 'iyileştirici bileşimler', aynı zamanda 'müzik aletleri ve bestelemi'ni ihtiva eden kayıp bir kültürün anısına bir çeşit müze-tesis etmişlerdi, yoksa onların daha derin bir amacı var mıydı?⁴⁴

Duat'ın ölümler diyarının Dördüncü ve Beşinci Saatlerinde bulunan Sokar'ın Evi ve Rostau'nun 'yolu ile ilgili Heliopolit papazlık kurumuna, itibar edilen metinler böyle konularda suskun olduğundan dolayı, dikkatimizi tamamıyla farklı bir ilham kaynağına çevirmeliyiz -Güney Mısır'da Edfu'daki Batlamyus'a ait bir tapınağın duvarları üzerinde hiyeroglif biçiminde yazılmış İlk Zamanın tanrılarını kutlayan mitler ve rituelle-re. Büyük Tanrılarının en son mirasını keşfetmek üzere araştırmamıza devam etmemiz gereken yer burası.

42 Lehner, *The Egyptian Heritage*, sayfa 101, metin 378-16.

43 age., sayfa 99, metin 378-16.

44 age., sayfa 95-8.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM



TANRILARIN ADASI



Luxor'ın 87 kilometre kadar (54 mil) güneyine düşen Edfu'daki tapmaktan bugün geriye kalan, MÖ 332'de İskender'in Mısır'a muzaffer girişini takiben başlatılan Yunanlı krallar hanedanından biri olan, Ptolemy III'ün hükümdarlığı sırasında kurulmuş heybetli bir büyük yapıdır. Kayıtlar bize, ona MÖ 237'de başlandığını, ancak MÖ 57'ye kadar tamamlanmadığını anlatır. Onun taş duvarları üzerine oyulmuş efsanelere göre, şu anki tapınak, 'Memphis kenti yakınında gökyüzünden yeryüzüne inen' bir ilahi plan uyarınca tasarımı yapılmış çok daha önceki bir yapının yerine kuruldu.¹ Onun ulu mimarları, anlamlı bir şekilde, Imhotep -Memphis'in yerlisi ve şüphesiz Heliopolis'in bir baş papazı- ve babası Kanefer idi.² Onlar, Imhotep'in MÖ 2678 civarında Saqqara'daki basamak piramitini adına inşa etmiş olduğu Üçüncü Hanedan dönemi firavunu Djoser'in hükümdarlığı sırasında, sitenin ilk hanedan tapınağını yaratmak üzere beceri ve uzmanlıklarını birleştirdiler.

Ancak daha eski efsanelere inanılacak olursa, bir zamanlar

¹ Hurry, sayfa 17.

² age. Ayrıca Reymond, sayfa 317'e bak.

büyük öneme sahip Edfu kentinin kökenlerinin, firavunların gelişinden uzun zaman önce buraya liderleri, Aşağı Mısır'ın başkenti Behdet'in Horus'unun şerefine kült merkezini tesis ettikleri söylenen Horus'un Havarilerine, gizemli *Shemsu-hor*'lara itibar edilmesi gerekir.³ Eski Mısır'ın dini literatüründe onların, liderlerinin en üst mevkii elde etmesini mümkün kılan silahları üreten, tanrının *mesniu*, 'metal işçileri' veya nalbantları oldukları söylenmektedir.⁴ *Shemsu-hor*'ların bir zamanlar bu bölgede ikamet ettiklerini ima eden gelenekler Edfu'nun tacındaki cevheri -Batlamyus'a ait (Ptolemik) mevcut tapınağın çeşitli bölümlerindeki duvarlarını boydan boya süsleyen, bilinen tabiriyle Bina Metinleri- anlamamızda dönüm noktası olabilir.

Edfu belgelerinin varlığından ilk olarak uzun zaman önce, 1985'te haberim oldu. Amerikalı eski gizemler yazarı Joseph Jochmans onları Mısır'ın tufan öncesi ırkının geçmişe ait varlığının kanıtı olarak savunuyordu ve bu ardından beni Dr. E. A. E. Reymond'ın büyüleyici eseri *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*'i (Mısır Tapınağı'nın Mitsel Kökeni) okumaya sevk etti. Bir Ejiptolog olarak, o Edfu metinlerinin engin doğasını idrak etmiş görünen ve onların ilksel çağ olarak tanımlanabilecek zaman boyunca Mısır'da var olmuş garip bir dünyanın rivayetlerini içerdiğinin farkına varan birkaç kişiden biriydi.

Edfu'daki metinler çok fazla ve çeşitlidir ve onların içeriklerinin çoğu, *Sacred Book of the Early Primeval Age of the Gods* (Tanrıların Erken Dönem İlksel Çağının Kutsal Kitabı), tanrı Thoth'a itibar edilen *Specification of the Mounds of the Early Primeval Age* (Erken Dönem İlksel Çağın Tepeciklerinin Ayrıntılı Tanımlaması) ve bir de *Offering the Lotus* (Lotus'u Sunmak) başlıklı, şu an kayıp birkaç eserden alınmış gibi görünmektedir.⁵ Bütün bu son derece eski eserler, Heliopolit geleneğin ilksel tepeciği ile eşanlımlı, kutsal bir adanın ilksel sular-

3 Budge, *The Gods of the Egyptians*, Cilt 1, sayfa 85.

4 age., sayfa 84-5.

5 Reymond, sayfa 8-10.

dan, yani Nun'dan aşamalı çıkışıyla başlamaktadır. Bu olayın, Reymond tarafından 'ilk durum' olarak bahsedilen -Mısır dilindeki *sep tepi* ya da İlk Zaman ifadesi için onun getirdiği bir yorum- bir zaman zarfı sırasında olduğu söylenmektedir.⁶

O zaman, Yumurta Adası olarak bilinen bu tepelik veya tepiyi çevreleyen bir su çemberi veya 'kanal'ı vardı⁷ ve bu gölün kıyısında bir 'kamuş tarlası' ve Wetjeset-Neter (bazen Wetjeset-hor) isimli kutsal bir bölge vardı.⁸ Buraya, sayı 60 denilen bu bölgenin ilk yerleşenleri için tüneler olarak iş gören, *djed-direkler* olarak tabir edilen kazıklar veya sütunlar dikilmişti.⁹ Bu gizemli varlıklara *drty-şahinler* veya Sage'ler (Akıllı Kişiler) olarak tanınan bir grup kişiler tarafından önderlik edilirdi, onlara da *Pn-tanrı* veya sadece Bu denilen muammalı bir figür tarafından hükmedilirdi.¹⁰ Diğer gruplar ve bireyler de Kas, Uçan Ba ve *Heter-her* gibi özel isimler taşırdı. Bu yüz­süz bedenlerin, dünyanın geri kalanının henüz oluşmadığı zamanda kendi yaratılışlarının tohumu olduğu söylenmektedir. Bu garip karakterler koleksiyonu hakkındaki en hayret verici gerçek, onların Heliopolit gelenekte olağanüstü derecede saygı gösterilen, ilaha büyük ve daha küçük Dokuzlu Grubun tanrıları olan, *net-jeru*'ların ortaya çıkışından önce geldiğinin söylenmesidir.¹¹

Edfu rivayeti, toplu olarak 'anayurt' diye tabir edilen Yumurta Adası ve Wetjeset-Neter'i çevreleyen olayların süresinden bahseder ve ilk yaratılış dönemini bir sonuca ulaştıran bir çeşit şiddetli çarpışmayı kinayeli bir şekilde belirtir.¹² Bir düşman Büyük Sıçrayan olarak bilinen bir yılan biçiminde belirir.¹³ O, yalnız Sağlam Göz diye bilinen bir silahla savaş açan kutsal bölgenin ilahi sakinleriyle çatışır. Bu silah adadan çıkar ve onun koruyucularının namına ayrı bir yıkım yaratır.¹⁴ Bu

6 Ömek için age., sayfa 6-7'e bak.

7 age., sayfa 134,142.

8 age., sayfa 123.

9 age., sayfa 34.

10 age., sayfa 77, 103.

11 age., sayfa 76.

12 age., sayfa 107-9.

13 age., sayfa 35, 113.

14 age., sayfa 114.

ilginç sembole hiçbir açıklama getirilmez, yine de Reynond onun 'adayı aydınlatan ışığın merkezi' olduğunu düşündü.¹⁵ Bu geniş çaplı tahribatın bir sonucu olarak, ilk yerleşenlerin hepsi ölür¹⁶ ve ilk Yaratılış anından önce olduğu gibi, dünya ya karanlık çöker. Ölüm ve çürüme her yerdedir-bu bağlamda Yumurta Adasına verilen alternatif isimler ile kaydedilen bir olgu; bu isimler Çarpışma Adası,¹⁷ Ayaklar Altında Çiğnenen Ada¹⁸ ve son olarak Barış Adası şeklinde geçer.¹⁹

Daha önemlisi, düşman yılanla şiddetli çatışmadan sonra, kutsal ada kavramında büyük bir geçiş meydana gelir. Bir süre o dünyayı tüketen aralıksız karanlığın ortasındaki Nun'un ilkse suları altında kaybolur, öyle iken yeniden ortaya çıkar ve bundan böyle ona Ruhun Ölüler Diyarı ünvanı verilir.²⁰ Ayrıca o, bundan böyle toplu olarak *ddw*-ruhlar ve İlk Durum'un ataları olarak tabir edilen, *drty*-şahinlerin ve liderleri Bu, *Pn*-tanrının ölüsünün anısına İlk Durumun Yeri olarak tanınmaya başlar.²¹

Bize, çatışma zamanından sağlam çıkan yaratılışın ilk döneminin tek 'yadigar'ının, Nun'un sularının kıyısında yerleştirilmiş, karniş tarlasında bulunan tek bir *djed*-direğin olduğu anlatılır.²² Bunu takiben onun yerine, ilahi sakinlerinin ikinci bir nesline yer veren yeniden başlanmış bir yaratılış döneminin odak noktası durumunda olan, yeni bir 'tünek' veya *djeba* konur. Bunlar Shebtu olarak bilinen önemli bir insanlar grubunu kapsar,²³ grubun liderlerine 'Ayaklar Altında Çiğnenen Adanın Tanrıları' olarak tanımlanan, Wa ve 'Aa ismi verilir.²⁴ Sekiz Shebtu'dan oluşan başka bir gruba -Thebes yaratılış mitinin sekiz *Ogdoad*'ı ile veya bina yapan tanrıları ile denk olan-

15 age., sayfa 103.

16 age., sayfa 109.

17 age., sayfa 107.

18 age., sayfa 87-8, 114, 126.

19 age., sayfa 12-13, 55, 106-7.

20 *dwt3t n b3*. age., sayfa 15, 110'a bak.

21 age., sayfa 108, 118.

22 age., sayfa 116.

23 age., sayfa 119; Jelinkova, sayfa 51.

24 Jelinkova, sayfa 41, E. VI. 353.13 kıyasla.

Uzak Mesafei', 'Gemici' ve 'sağlam göğüslü, kan döken, Tanrı, kanla yaşayan Ruh' gibi muammalı ünvanlar verilmektedir.²⁵

Wetjeset-Neter'in bu tanrıları, tanrı Ptah-Tanen ve onun 'Tanenli Çocukları',²⁶ aynı zamanda 'Tüneğin Tanrısı' ve 'Kamutlu Olan' olarak tanınan Şahin isimli muammalı bir şahsiyet gibi, diğer önemli tanrısal ilahlarla birleştirilmektedir.²⁷ O 'Şahin'in tayfası' denilen ayrı bir grup kişileri yönetir.²⁸ Toplu olarak, bu atasal tanrılar ayrıca Kıdemli Olanlar veya En Büyük Olanlar olarak tanımlanır;²⁹ biz bunları Mısır'ın ilahi ırkına delalet eden 'Büyükler', 'Büyük tanrılar' ve 'Büyük kültür' terimlerinden çıkarmaktayız.

İlk kez *netjeru* tanrılar diye tanınan bu ikinci ilahi bireyler nesli, bundan böyle Wetjeset-Neter'in yeni hükümdarları olurlar. Onlar ayrıca, Heliopolis'in güneş kültü ile ilk gerçek bağlantısı olan, 'Ra topluluğunda' yaşayan, 'yaşayan tanrılar' olarak da görülmektedir.³⁰

Shebtu ve onların toplulukları Wetjeset-Neter'e yakın kutsal gölün kıyısında bir 'sığınak' veya çevrili alan inşa etmeye koyuldular.³¹ Bunu ayrıca Ulu Konut veya Şahin'in Tapınağı olarak da tabir edilen,³² 'Wetjeset-Neter'in Malikanesi' olarak bilinen ilk tapınağın meydana çıkışı izledi³³ (öyle görünüyor ki, Eski Mısırlılar bir şeye çok sayıda isim ve ünvan verme fikrine kafalarını takmışlar). Edfu belgelerine göre, bu heybetli bina, 'asıl tapınak olan daha içteki bir diğer çevrili alanı kuşatan geniş bir çevrili alanın içinde' duruyordu.³⁴ Özel ayrıntılar, 'batıdan doğuya 30 kübit ve güneyden kuzeye 20 kübit' oldu-

25 age., sayfa 51, E.IV. 359, 4-6 kıyasla.

26 age., sayfa 52, E. IV. 358.10 kıyasla.

27 Reymond, sayfa 116,123-4,131.

28 age., sayfa 177,179.

29 Jelinkova, sayfa 42, Wb. ı, 328 (14); 329 (1); sayfa 43, E. IV. 358, 11-12 kıyasla.

30 Reymond, sayfa 120.

31 age., sayfa 142-3.

32 age., sayfa 208.

33 age., sayfa 28.

34 age., sayfa 29.

ğu söylenen ölçümler için verilmektedir.³⁵ Bu mabedin önünü geniş bir avlu yerleştirilmişti, öte yandan daha küçük yapıları, 'bu avlunun her iki iç kısımları' boyunca rastlanabilirdi.³⁶ Gerçekten de bu bina bu sisler içindeki zamanda var oldu mu? Ona ne oldu ve tam olarak nereye iskan edilmiş olabilirdi?

Açıkça ifade edilmemiş bir dönem sonrası, yükselen sular ilk tapınağın veya Wetjeset-Neter'in Malikanesinin hasar görmesine veya yıkılmasına sebep olarak, Ayaklar Altında Çiğnenen Adayı yeniden tehdit eder. Ancak ondan sonra çok ilginç bir şey meydana gelir. Shebtu Wa ve 'Aa'a Tapınağın Tanrısı tarafından, muammalı bir şekilde isim verilmiş, yeryüzünün şeylerinin-güç-ile-doldurulduğu-yere girmeleri için yol gösterilir,³⁷ ki bu suyla çevrili adanın bir başka ismidir ve burada onlar suların geri çekilmesini sağlayan 'sihirli büyüleri' yürütürler.³⁸ Bu sonuca varmak için onlar *ih*t, 'yadigarlar' isimli, adanın içerisinde muhafaza edilen, gizemli güç nesnelerini kullanmış görünüyorlar.³⁹ Sonra, bu mesele hakkındaki olaylara dair Reymond'ın çıkardığı özete göre, Shebtu veya Ogload kısaca 'yaratıcı görevlerini sürdürmek üzere mitolojik dünyanın başka bir parçasına'⁴⁰ uzağa 'yelken açmışlar' gibi görünmektedir.⁴¹

Dünyanın yaratılışında, sonraki çeşitli safhalar Şahin'in Tapınağının tasarımı ve görünüşünde aşamalı bir ilerlemeyi kaydetmektedir, öte yandan Güneş Tapınağı olarak isim verilen ayrı bir binanın, muhtemelen ilk ilahi sakinlerinin düşman yılan tarafından yok edilmesiyle bağlantılı olan, önceki muharebe alanının yerinde inşa edilmiş olduğu söylenmektedir.⁴² Binanın her yeni safhasının başlamasından önce, bir dizi takdis merasimleri *ih*t-yadigarları kullanmak suretiyle Shebtu'lar tarafından yürütülür. Bunlar tanrı Thoth ve Ptah-Tanen, tanrıça

35 age.

36 age.

37 age., sayfa 27.

38 age., sayfa 31, 162.

39 age., sayfa 154.

40 age., sayfa 180.

41 age., sayfa 27.

42 age., sayfa 208, 250.

Seshat, güneş tanrısı Ra ve Ogdoad olarak tanınan bina yapan sekiz tanrı (bunlar sadece Shebtu'ların başka biçimi idi) gibi aşına şahsiyetlere de yer verirler.⁴³ Bununla birlikte, şu noktaya dikkat edilmelidir ki, bu ilave bina safhalarının kesinlikle sonraki olaylar olarak kabul edilmesi gerekmez, çünkü metinler sık sık birbiriyle birleştirilmekte, aynı şey tekrarlanmakta ve karmakarışık halde verilmektedir ve bu sebeple ilk iki yaratılış dönemiyle ilişkili olayları işaret ediyor olabilir.

Aşamalı olarak dünya evrim geçirir ve Wetjeset-Neter'in ilahi sakinlerinin yerlerini, Behdet'in Horus'u tarafından önderlik edilen Mısır ırkının hanedan öncesi ataları *Shemsu-hor*'lar alır. Bu ardı sıra, hikayeyi MÖ yaklaşık 3100'de, birleşik bir Mısır'ın ilk hanedanının kuruluşuna uygun şekilde getirmek suretiyle, ilk Horus krallarına yol verir. Netice olarak, bu dünyanın yaratılışıyla ilgili Edfu rivayetidir ve farzetmemiz gerektiği üzere, İlk Zaman devri boyunca yer almış Mısır kültürünün kökenleridir.

ROSTAULI OSİRİS

Edfu materyalinin inanılmaz önemi abartı sayılmaz, çünkü bu gelenekleri muhafaza etmekle alakası olan Mısırlı papazlar, katipler ve ressamı onları kendi uygarlıklarının yükselişinden önce gelen gerçek olaylar olarak gördüler. Onların ilk yaratılış hikayeleri, yalnız onların mitleri ve ritüellerinin temelini şekil vermedi, aynı zamanda, ilksel çağ sırasında ilahi atalar tarafından dikilen yapıların tam simgeleri gözüyle bakılan tapınaklarının ve anıtlarının tasarımı, yapımı ve takdis merasimlerini de etkiledi.⁴⁴

Dr. Reymond bu metinlerin, ilk firavununun yükselişinden çok önce muğlak bir devirde Mısır'ın ilk tapınaklarını inşa etmiş olan unutulmuş bir kültürün anısını sakladığına emindi, onun için şunu kabul etmeye cesaret etti:⁴⁵

43 age., sayfa 28.

44 age., sayfa 104, 318-19.

45 age., sayfa 45,101.

... bu gelenekler ve inanışlar hanedan öncesi ve ilk hanedan zamanlarının diğer dini merkezlerine aşına gelen bu yaratılış mitine dönüştü.⁴⁶

Başka bir deyişle, mitsel çağın olayları Mısır uygarlığının gizemli kökenlerini belirlemede bizzat araçtı. Bununla birlikte, o ayrıca şuna da bir açıklık getirdi:

.. böyle bir tapınağın Edfu'da var olduğuna dair arkeolojik kanıtın bir kıvrıntısı bile yoktur, üstelik böyle bir ilkel türbenin kalıntıları Mısır'ın herhangi bir yerinde de şimdiye kadar bulunmadı... Bütün bunlara karşın, tapınağın ortaya çıkışının ve nihai büyümesinin rivayeti açık ve kendine özgüdür ve kesinlikle gerçek olaylar üzerine kurulmuştur... Biz çok uzak bir geçmişin deneyimlerinin Edfu yaratılış mitinin kalbinde yattığı düşüncesine inanmaktayız.⁴⁷

Reymond bu yaratılış mitlerinin hanedan öncesi zamanlarda yayılışının, her biri öz yaratılış mitinin bir şekilde *kendi* tapınaklarının kuruluşuyla ilişkili olduğuna inanmış Mısır'ın her tarafındaki kült merkezleri arasında, aynı hikayenin temel planının çeşitli ayrı biçimlerini kurmaya yardım ettiğini düşünüyordu.

Ancak dünyanın yaratılışı, tanrıların gelişi ve ilk tapınağın kuruluşu ile ilgili bu mitler gerçekten kaynaklarını nereden aldılar? Yanıtın Mısır'ın Eski Krallık başkenti, Memphis'in mevkiinde bir yerde olduğu görünüyor, çünkü, Reymond'ın kendisinin belirttiği gibi, Edfu kayıtları 'Mısırlıların ... Mısır tapınağının *vatanı* gözüyle baktıkları, bir zamanlar *Memphis'in yakınında* [yazarın vurgusu] var olmuş bir hanedan öncesi dini merkezin anısını muhafaza etmektedir'.⁴⁸ Aynı konu üzerine, E. A. E. Jelinkova bekarlık ismi altında, yazdığı bir makale, Reymond onun papaz katiplerinin 'Memphis'in *dışında* [yazarın vurgusu] başlayan daha eski bir geleneği kullanmış' olabildiklerini ilave etti.⁴⁹

46 age., sayfa 103.

47 age., sayfa 229.

48 age., sayfa 263.

49 Jelinkova, sayfa 51.

'Memphis'in dışında' ama neresinde?

Edfu rivayetleri, Yumurta Adasının çatışma dönemini takiben, Nun'un ilksel sularının altından yeniden çıkışından sonra, *drty*-şahinler veya Sage'ler tarafından önderlik edilmiş ilk ilahî sakinlerinin 'ruhlar'ına bir mezar olduğunu açıkça ifade etmektedir. Daha anlamlı olarak, o artık Ruhun Ölüler Diyarı'na mini taşıyordu ve ölüler diyarının tanrısı, Osiris'in bedeninin ilk gömüldüğü yer oldu.⁵⁰

'Ölüler Diyarı' terimi burada, güneş tanrısının *duat*-ölüler diyarı içindeki yolculuğunu nitelemek için Heliopolit metinlerde kullanılan ile aynı anlamdadır, öte yandan, Osiris'in gömülme yeri, güney Mısır'daki Abydos'un kabristanı ile bağlantılı olsa da, Sokar'ın Evinin bir parçasını oluşturan Dördüncü Saat dahil, *duat*'ın çeşitli bölümleriyle yakından ilişkili idi.⁵¹ Osiris ayrıca Fransız Ejiptolog Gaston Maspero tarafından on dokuzuncu yüzyıl sırasında Gize'de keşfedilen, ünlü Envanter Anıt Taşındaki Gize-Rostau ile de bağlantılıdır. Şu an Kahire Müzesinde bulunan bu anıt taş Büyük Piramiti inşa eden kişi olarak kabul edilen, Kral Kufu'nun Gize'yi ziyaretini kaybetmektedir. Yirmialtıncı Hanedanın bu önemli metni yalnızca Büyük Piramit ve Büyük Sfenks dahil (bu onun son derece eskiliğini gösterir, çünkü Kufu Kufre'den önce hükmetmiştir ve akademisyenler, onun hükümdarlığı sırasında anıtın oyulduğunu tahmin etmektedirler), plato üzerindeki çeşitli yapılara gönderme yapmaz, aynı zamanda 'Rostau'nun Tanrısı, Osiris'in Evi'ne de gönderme yapar.⁵² Sfenksin 'Osiris'in Evi'nin 'kuzey batısında' olduğu belirtildiği için, bazı yazarlar tarafından onun Sfenks anıtının kabaca doğu, güney-doğusunda uzanan Vadi Tapınağına bir gönderme olduğu düşünülmektedir.⁵³

Ölüler Diyarının merhum tanrısı Osiris'i hem Gize-Rostau ile hem de Eski Krallık kabristanının altında var olduğu düşünülen sözde yeraltı dünyasıyla ilgili *duat*'ın bölgesi olan, So-

⁵⁰ Reymond, sayfa 110.

⁵¹ Budge. *The Gods of the Egyptians*, Cilt 1, sayfa 184.

⁵² Breasted, Cilt 1, sayfa 85.

⁵³ Hancock, sayfa 344-5.

kar'ın Evi ile birbirine bağlayan yeterince kanıt vardır. Bundan başka, Envanter Anıt Taşı Osiris'i platonun bütünü üzerinde Büyük kültüre ait mimarinin belki de yaşayan en iyi örneği olan, Vadi Tapınağı ile birbirine bağlar. Bu sebeple Wetjeset Neter ve dolaylarının -onun kamış tarlası, suyla çevrili adası ve tapınak kompleksi- mitsel bölgesinin *hemen hemen kesin olarak Gize'ye yerleştirildiği* belli görünüyor.

Mısır'ın megalitik ırkının piramit çağından birkaç bin yıl önce başladığı yer olan, İlk Yaratılışın gerçek noktası olarak Gize çok çekici bir tahmin. Bununla birlikte, başlıca bir problem var -küçük tepecik gibi bir adayı ihtiva eden ilksel bir gölün kıyısında bulunan, kamış tarlasının yanında iskan edilmiş bir tapınak kompleksi olarak Wetjeset-Neter'in betimlenmesiyle platonun bugünkü görünüşünü nasıl bağdaştırabiliriz?

BİR TÜR ADA

Bugün platoya, arka plandaki çölüyle ve sade bir sonsuzluk duygusu vermekten başka bir şey ifade etmeyen dikkat çekici gözcüvari piramitleriyle birlikte bakacak olursak, Gize'yi daha farklı hayal etmek zordur. Ancak geçmişte bir şeyler bugün görüldüğü gibi değillerdi. Örneğin, bugünkü haliyle platonun dokuz kilometre (beş buçuk mil) doğusunda uzanan Nil'in, geçen 12,500 yılı aşkın aşamalı olarak yönünü doğuya doğru değiştirdiği ve Eski Krallık zamanları gibi geç bir tarihte piramit alanına çok daha yakın olduğu artık bilinmektedir.⁵⁴ Bu arada, Vadi Tapınağının civarında yapılan son kazılar Nil'den gelip giden gemiler tarafından kullanılan Eski Krallık dönemine ait bir taş rıhtımın varlığını açığa çıkarmıştır.⁵⁵

Ayrıca Nil'in su baskınları da zamanla değişmiştir. Londra, Üniversite Yüksek Okulda, hanedan öncesi zamanları sırasında oluşan iklim ve jeolojinin etkileri üzerine ihtisas kazanmış

54 Londra, Üniversite Yüksek Okulda öğretim görevlisi, David Jeffreys ile kişisel görüşme. Mısır Keşif Topluluğu arkeologu da olan David Jeffreys şu an Memphis'te kazı yapmaktadır.

55 Lehner, 'Giza', *Archiv früh Orientforschung*, sayfa 153.

Egiptolog Fekri Hassan'ın eseri, MÖ onbirinci binyılda Nil'in inanılmaz derecede aşırı su baskınlarına maruz kaldığını ustalıklıla ispat etmiştir. Bunlara muhtemelen MÖ yaklaşık 10,500-9500'de, son Buzul Çağının bitimindeki su seviyelerinin aşamalı yükselişi sebep oldu.⁵⁶

Orta Afrika'nın dağlarındaki kar ve buzun ani erimesiyle her yaz ortası tetiklenen (yolunu kesen Aswan barajı yapılana kadar) Nil'in yıllık büyük selinin, ara sıra Gize platosunun kenarına kadar ulaşan aşırı su baskınlarına sık sık sebep olduğu az bilinen başka bir gerçektir. Geçmiş çağlarda Nil'in su baskınları ile bunun ilişkisi öyle güçlüydü ki, hatta bir Arap efsanesi Sfenks anıtının 'Nil'in taşmasıyla vesile olunan bereketi ifade etmek için' inşa edildiğini iddia eder.⁵⁷

Bütün bu gerçekler, MÖ onbirinci binyılda, Gize platosunun doğusundaki aşağıya doğru inen alanların, sürekli olmasa da, düzenli olarak, küçük bir kayalık adayı çevrelemiş olabilecek sığ bir göl yaratacak şekilde su baskımına uğradığı sonucuna açıkça işaret eder. Ayrıca Doğu Sahra'nın MÖ 3000 civarında kurumasından önce, Mısır'ın, ekvatorial Afrika'nın arazisine daha müsait şekilde, geniş alanları zengin bir savanaya dönüştüren çok yağışlı bir iklimi yaşadığını hatırlamak da önemlidir. Bu nedenle tropik çalılık ve ağaçlık Nil'e en yakın toprakları ve farzettığımız üzere, Gize'nin gölünü ve ortadaki adayı kuşatmış olmalı. O halde, bu bize, ilk ilahi sakinlerinin İlk Zaman devri sırasında bölgeye yerleştiklerinde bu mekanın nasıl görünebildiğinin tamamıyla yeni bir resmini sunar.

Bu hidroloji ve coğrafyaya göre çok şey ifade eder ama ya eski söylence? Edfu rivayetinin dışındaki kaynaklar bir göl ile çevrili adanın Gize'de daha önceden varlığına dair bilgiyi muhafaza edebildi mi? Cevabı evettir; çünkü Arap tarihçi İbni Abd Alhokm, efsanevi kral Saurid İbni Salhouk ile ilgili Kıpti masalın kendisinin yazdığı varyasyonunda, aşağıdaki sözleri kaydederken, Gize'de insan yapımı bir su kanalının varlığını kastediyordu:

⁵⁶ Hoffman, sayfa 90,98. Fekri Hassan'ın çalışmasından alıntı.

⁵⁷ Bonwicke, sayfa 105. Thevenot ve De Breves'in esennı kıyasla.

Ve geriye belli birkaç yıl kaldı ve o [Kral Saurid İbni Sal houk] orta meydana piramitleri inşa etmek üzere emri verdi ve Nil nehrinin, batının kırsal alanlarına ve El-Şa id'in toprağına akması gereken yerden, onun içeri gireceği bir kemer [veya sarnıç] yapılmasını emretti.⁵⁸

Standart İngilizce sözlüğümü çevirip, 'sarnıç' kelimesinin 'insan yapımı su havuzu' ve/veya 'doğal bir rezervuar'ı ifade ettiğini buldum.⁵⁹ Ö halde Alhokm geçmiş çağlarda bir çeşit su kanalının, Gize piramit alanının civarındaki insan yapımı yarıda doğal bir rezervuarı yakınındaki Nil nehrine bağladığını ima ediyor gibi görünmektedir. Suyun kanalla piramitlere sevk edildiğinden bahseden Mesudi gibi, Alhokm da olasılıkla bu tür gerçekleri Eski Kahire'deki Kıpti kaynaklardan elde etti, öyleyse firavun zamanlarından bu yana sözle aktarılarak ulaşmış gerçeğe çok yakın bir söylenceyi kaydetmiş olması ihtimali çok fazla.

Bundan çok daha önemli bir söylence MÖ beşinci yüzyılı ortasında Gize'yi ziyaretinin ardından Herodot tarafından muhafaza edildi. Keops'ın (yani Kufu) Mısır'ın tahtına nasıl yükseldiğini ve 100.000 adamdan oluşan vardiyaları, üzerinde taşların piramitlere nakledileceği bir geçit inşa etmeye sevkettiğini anlattıktan sonra, açıklamasına şöyle devam ediyordu:

Onu yapmak [Keops piramitini] 10 yıl sürdü, söylediğim gibi ya da daha ziyade geçidi, piramitin durduğu tepelik üzerindeki tesisleri ve Keops'ın kendisine özel kemerler olarak yapılmasını istediği yer altı odalarını yapmak: Bunlar en son, Nil'den bir kanal yoluyla getirilen su ile çevrili, bir tür ada üzerinde inşa edildi [yazarın vurgusu].⁶⁰

Bundan başka, metinde Kefren'in (yani Kufre'nin) piramitinin yapımından bahseder ve burada yine önceki sözlerini tekrar eder:

58 age., sayfa 117.

59 Standard English Dictionary, s.v. 'cistern', sayfa 59.

60 Herodotus, *History* (Tarih), ii, 124.

Kefren selefinin idaresini taklit etti ve kardeşininkinin boyutlarına denk olmasa da, onunki gibi bir piramit inşa etti. Bundan kesinlikle eminim, çünkü ben kendim her ikisini de ölçtüm. Ne gizli bölmeleri var, ne de diğer piramitlerde bulunduğu gibi, *Nil'den suyu tedarik edecek bir kanal* [yazarın vurgusu].⁶¹

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, Herodot'un zamanında Büyük Piramit'in Nil'e bağlanan bir 'kanal' ile beslenen 'bir tür akla' üzerinde yapılmış olduğuna, ayrıca, 'Keops'ın kendisi için kullanılmak üzere kemerler olarak istediği yeraltı odaları'nın orijinal tasarıma eklendiğine yaygın olarak inanılıyordu. Ejiptologlar Herodot'un Gize Piramitleri hakkındaki iddialarının tarihi geçerliğini tayin ederken, bu ifadeleri bir bütün olarak tanımıyla gözden irak tuttular. Ancak onları tartışmaya değer bulanlar genel olarak onları, etrafı 'suyla çevrili bir ada' olan, Kufu'nun mezarını ihtiva eden henüz keşfedilmemiş bir odanın kanıtı olarak kabul ederler.

Bunun, gerçekten de Yunanlı tarihçinin tam olarak söylediği şey olduğunu düşünmüyorum, çünkü bağımsız bir kanıt bir zamanlar bir çeşit su kanalının Gize platosunu gerçekten de Nil'e bağladığını ileri sürmektedir. Bu İngiliz fizikçi ve seyyah Robert Richardson'dan (1779-1847) gelir ve 1816'da şunu not eder:

Büyük piramitin [yani Kufu'nun] doğu cephesinin ortasındaki kayada ve onunla paralel giden geniş, derin oyulmuş bir geçit var. Bu bir nakliye yolundan daha da geniş; her bir uçtan ortaya doğru aşağıya iner ve ufak bir gölden ya da göle nakliye girişini anımsatır. Yarısu kumla doludur ve suyu nakletmek için yapılmış su yoluna benzer bir kanal ile doğu yakasından girilir. Bende bunun Nil'in suyunu piramite ulaştırın kanal olduğu düşüncesi ağır basıyor.⁶²

Yıllık Nil su baskınlarının bir zamanlar Gize platosunun

61 age., ii, 127.

62 Bonwick, sayfa 7.

tam kıyısına ulaştığını bildiğimiz için, Richardson'ın gözlemleri gerçekte dikkate değer, çünkü onlar piramit çağında veya belki daha da önce suyu platonun kıyısına sevk etmek amacıyla bazı teşebbüslerin yapıldığına işaret eder. Eğer bu böyle oluyorsa, o zaman bu rezervuar veya göl, Mısır mitinde Nun'un sularının ortasında bulunan ilksel tepelik, tepe veya ada olarak kabul edilen doğal bir adayı içine alıyor muydu?

Edfu rivayetine göre, yaratılış adası Yumurta Adası (evrensel bir yaratılış sembolü olarak yumurta) ve Ayaklar Altında Çiğnenen Adayı kapsayan bir isimler sınıflandırmasıyla tanınmaktaydı, öte yandan Thebes'te geliştirilen kozmolojik doktrin içinde İki Alev Adası olarak bilinmekteydi.⁶³

Mısır mitinde suyla çevrili bir adaya bundan başka önemli bir gönderme vardır ve bu *duat*-ölüler diyarının, diğer bir ifadeyle Sokar'ın Evi olarak bilinen Beşinci Bölümünde bulunan adadır.⁶⁴ Daha önce belirtildiği gibi, Budge *The Egyptian Heaven and Hell* (Mısır'ın Cennet ve Cehennemi) kitabında, içinde Tanrı Sekri'nin (yani Sokar) çok başlı kanatlı bir yılanın üstünde durduğu bu ilginç eliptik şekli 'Tuat'ın nehrindeki bir oval ada' olarak teşhis etmişti.⁶⁵ Resimlerde o Netu denilen uzun dar bir 'göl' üzerinde otururken gösterilir⁶⁶ ve gölü Nun'un sularıyla bağlayan bir yazıt da yanına eklenir.⁶⁷ Bu ada ayrıca, onun İlk Yaratılış fikriyle birliğini teyit edercesine, hem ilksel tepeliğin hem de parlak portakal renkli çan biçimli *omphalos*'ın hemen altında gösterilir. Daha önce açıklandığı üzere, Sokar'ın Evi olarak bilinen *duat*'ın bölümüne, bizi Gize kabristanına geri ulaştıran, Rostau'nun 'yolu olarak isim verilen aşağıya doğru inen uzun bir geçitle girilebildiği söylenmektedir. Bütün bunlardan en etkileyici olan, Sekri'nin adasının, Af denilen ikiz sfenksler tarafından korunulduğu gerçeğidir, ki *duat*'a giriş ve çıkışı koruyan *aker*-aslanların varyasyon-

63 Sethe, sayfa 49-50.

64 Budge. *The Egyptian Heaven and Hell*, Cilt I, sayfa 93-4, 97,99.

65 age., sayfa 93.

66 age., sayfa 101.

67 age., sayfa 105.

ları gibi, onlar da bugün Büyük Sfenks olarak bildiğimiz oyulmuş biçimde cisimlendirilmiş halde bulunur.

Bütün bunlar insan yapımı bir rezervuar ya da göl ile çevrili bir adanın bir zamanlar gerçekten Gize platosu civarında var olduğuna kuvvetle işaret eder. Üstelik, o kutsal bir bölge olarak ilk başta piramit çağında değil, daha önceki zamanlarda kurulmuştu -Gize-Rostau'ı 'İlk Zamanın muhteşem yeri' ilan eden Sfenks Anıt Taşındaki yazıtla kabul edilmiş somut bir gerçekle, İlk Zaman devri sırasında. Bu kutsal gölün tam olarak nereye yerleştirilmiş olabileceği diğer bölümde tartışılacak.

Hanedan çağı boyunca, Vadi Tapınağı olarak bilinen dev gibi taş yapı ile ölümler diyarının tanrısı, Osiris arasında ilişki kurulmuş gibi görünüyordu. Bundan dolayı Mısır'ın diğer eşsiz siklopik binalarından, Abydos'taki gizemli Osireion'in de yaratılış adasıyla bağlantılı olması tesadüf olamaz. Reymond bir kuyu ile beslenen su kanalı yoluyla her yanı çevrilmiş dikdörtgen şekilli taş 'ada'sına dikkati çekti ve onun 'ilk Nun'dan ortaya çıktığına ve üzerinde ilk kutsal yerin yaratıldığına inanılan ilksel toprak'ın bir temsili olduğunu öne sürdü.⁶⁸ Eğer bu garip megalitik yapı asıl olarak Büyük Tanrılar tarafından yapıldıysa, o zaman onların en mühim takıntılarından birinin mümkün olduğu kadar fazla sayıda temsil etmeyi gerekli buldukları İlk Yaratılış fikri olduğu sonucu çıkıyordu. Gize platosu etrafındaki bu alanı fiili bir ilksel tepecik veya tepe etrafında bir rezervuar yaratmak üzere düzenlemiş olmaları olasılığı, onların bu yerleşim yerine layık gördükleri önemin derecesini gösteriyor gibi gelmektedir.

Edfu metinleri her ne kadar Heliopolis'in papazları tarafından telkin edilen kozmolojik doktrinden biraz farklı bir kaynağa sahip görünse de, birçok yerde bariz fikir ve tema çakışmaları var. Örneğin, onun ikinci yaratılış safhası sırasında Wetjeset-Neter'de bulunan ilahi sakinlerinin ana gruplarından birinin bilinen tabiriyle Ra Topluluğu olduğu gerçeği, İlk Za-

68 Reymond, sayfa 266.

mandan hanedan öncesindeki ve firavun zamanları başındaki Atum ve Ra kültlerinin ilk kuruluşlarına doğru, bir fikir silvlesi geçişini dolaylı olarak hissettirmektedir. Eğer öyle ise, zaman Heliopolit papazlar bu yol aracılığıyla mı yüksek seviyede ileri astronomi, geometri, tıp, heykeltıraşlık, zaman-devirleri, peyjaz geometrisi ve hatta olasılıkla, ses teknolojisi bilgisini kazandılar?

KUŞ BIÇIMINDE ADAMLAR

Edfu Bina Metinlerinin tarihsel güvenilirliğini sorgulayarak tespit edince, bütünüyle bir dizi yeni sorular ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Wetjeset-Neter'e yerleştikleri söylenen ilahi varlıkların çeşitli farklı gruplarından ne anlam çıkaracağız? Onlar gerçekten bir çeşit ilk çağ sırasında Gize alanı civarında yaşamış önemli bireyler miydi, yoksa yalnızca Dr. Reymond'ın Edfu metinleri üzerine yetkili tefsirinde nihai olarak karar verdiği gibi 'doğal güçler'in sembolleri miydi?⁶⁹

Belgelerde kuşlarla bağlantılı isimler ve ünvanlar taşıyan ilahi sakinlere ait bir dizi kinayeler ilgimi çekti. Hanedan öncesi zamanlarda Mısır'ın diktatör yöneticileri kendi kişiliklerini, eylemlerini ve görünüşlerini yansıtan isimler ve ünvanla benimsiyorlardı. Buna mükemmel bir örnek MÖ yaklaşık 3100'de, ilk hanedan döneminin en sonunda hükmetmiş, Akrep olarak tanınan Mısır kralıdır.⁷⁰ Onu Narmer denilen bir kral takip etti ve daha sonra geleneksel olarak birleşik Yukarı ve Aşağı Mısır'ın ilk kralı Hor-aha veya Menes geldi. İsmi muhtemelen savaştaki yeteneğini ifade eden, 'savaşan atmac (veya şahin)' olarak tercüme edilir.⁷¹

Edfu'nun ilahi varlıklara ait ilginç yabanıl hayvan ünvanları, 'toteme ait' veya hayvanlara ait isimlerin gerek kişilere, kabilelere gerekse insan gruplarına uygulandığı bir çağı yansıtır.

69 age., sayfa 74.

70 Aldred, *Egypt to the End of the Old Kingdom* (Eski Krallık Döneminin Sonuna Doğru Mısır), sayfa 46, 48, res. 37; Gardiner, sayfa 402.

71 Clayton, sayfa 20.

... görünmektedir. Belirli örneklerin anlamını yorumlamaya teşebbüs etmek Wetjeset-Neter'in sakinlerinin tam olarak kanıtlar olabildiğinin ilk elden kanıtı olmadan biraz zorluk çıkarılabilir. Ancak kuşlara yönelik sürekli kinayeler ve daha da önemli olarak şahinler bana özellikle önemli geliyor. Reymond'ın kabul ettiği gibi, 'Kanatlı Olan' ünvanını taşıyan, Şahin olarak bilinen kişi 'bir kuş biçiminde ilahi varlık olarak idrak ediliyordu'.⁷² 'İnsani varlık' 'ilahi varlık' ile yer değiştirmiş ve açıkça bir kuş kisvesi takınmış bir kişi ile karşı karşıya olduğumuz belli görünüyor. Reymond ayrıca ilk yaratılış döneminin Bu veya Pn-tanrısı olarak bilinen şahsiyetinin 'bir kuş olarak kabul edilmiş somut bir kişilik' olarak görülmesi gerektiğini kabul eder.⁷³

Dr. Reymond'ın çok değerli düşüncesine göre, Edfu kozmolojik metinleri 'yaratılışın tam noktasını... şahinlerin bölgesi ile bağlayan' ve bundan başka, bu 'Sage'leri şahinlerin biçimi farzedilen ve... dünyanın yaratılışını önceden haber veren' gelenekleri ihtiva ediyordu.⁷⁴

İyi de, kimdi bu 'şahinlerin biçimi farzedilen' ve ilk kabul edilen çağ sırasında 'dünyanın yaratılışını önceden haber veren' Sage'ler?

Bu kuşlara yönelik sürekli tekrar eden kinayelerin arkasında bir takım özel anlamlar var mı?

Genel olarak kuş görünüşünü takınan kişiler antropologlarca şamanlar olarak bilinen kişilerin kategorisine girmektedir çoğunlukla -şamanlar çok çok eski zamanlardan bu yana dünyalar arasında gidip gelen kişiler. Böyle bireyler sadece ataların ruhlarıyla ve kabile tanrılarıyla konuşmak becerisine değil, aynı zamanda yıldızlarla ilgili gelenek içinde öteki dünyaya ait bölgelere yolculuk yapmak becerisine de sahip sayılırdı. Bu görev için, genellikle yaşadıkları bölgeye has bir kuş veya hayvanın şekline bürünürlerdi. Sibirya'nın samanları için bu rengeyiği idi; Güney Afrika'nın Buşmanları (Güney Afrika Zenci

72 Reymond, sayfa 170.

73 age., sayfa 103.

74 age., sayfa 95-6.

ırkı) için ceylandı; ve özetle anladığımız gibi, Batı Asya'nın tarih öncesi şamanları için, bu akbaba idi.

Seçtikleri totem tasvirlerini yaşatabilmek için, şamanlar kemiklerden kolyeler, hayvan derisi veya kuşlarla ilgili olarak, sert pençeler, seçilmiş tüyler veya hatta tamamen tüylerden yapılmış pelerinler veya başlıklar gibi büyüsel olarak tayin edilen nesnelere kendilerini süslerlerdi. Daha önemlisi, bu kişiler toplulukları tarafından, kendilerinin şamanik birliklerini yansıtan bir isimle tanınır hale gelirdi. Ölümlü olanla doğaüstü olarak gösterilen varlıklar -gerek hayvanlar ya da kuşlar olarak bahsedilen- arasındaki karşılaşmaları betimleyen birçok mit ve efsane çok açıkça şamanlarla soyut buluşmalara yönelik rivayetlerdir.

Bir takım şamanik kökün, Eski Mısır'ın Horus-kralları tarafından hükümdarlıklarının otuzuncu yılı sırasında ve daha sonra belli aralıklarla, hasta beden ve ruhlarına şifa vermek niyetiyle yürütülen, *hebsed*-bayram töreninin kuruluşunun arkasında bulunduğu da çok açıktır. Eski eserlere göre, ilahi krallık kavramıyla silinmez bir şekilde bağlı olan bu eski rituelin 'Atalarının Zamanından beri' yapılagelmekte olduğu söylenmekteydi.⁷⁵ Bu tören sırasında, kral sarayından Mısır'ın her yanından gelen temsilcilere hitap edeceği bir bildiri yerine devlet tahtırevanıya taşınarak getirilirdi. Bu olay için ona, şahin-tanrı Horus'un tüylerle süslenmiş elbisesi taklit edilerek yapılmış mücevherli bir çüppe giydirilirdi. Ülkenin çeşitli bölgelerinden elçiler olarak davet edilenler tahta çıkarılmış kralın etrafında, özellikle bu olay için getirilmiş zengin hediyelerle dolu ikramları sunarak, tören vaziyetinde sırayla dolaşırlardı.⁷⁶ Bu geleneğin 'Atalarının Zamanı'na uzandığıyla ilgili söylenen gerçek, bu törenin en azından henedan öncesi zamanları kadar eski olduğu ve hatta Büyük Tanrıların çağma kadar gittiği görüşünü destekler.

Bu gözlemlerin doğruluğu kanıtlanırsa, o zaman Wetjeset-Neter'in ve civarının ilahi sakinlerinin bir kısmının, kendileri-

75 Aldred. *Akhenaten-King of Egypt*, sayfa 162.

76 age.

ın şahin ile eş tutan ve tüylerle süslü elbiselerle donatan kuş şamanlar olduğu bariz olasılığı ile karşı karşıya bırakılırız. Eğer bu doğruysa, o zaman bu ayrıca, şamanik geleneğin bir takım yanlarının daha sonra, firavun dönemlerine gelinceye kadar bayram törenlerine takma tüylerle yapılmış elbiselere yer vermeyi sürdürmeyi önemli sayan, Heliopolis'in Horus-kraları tarafından miras alındığı anlamına da geliyordu. Bundan başka, atmaca başlı tanrı Horus'un Havarileri olan, *Shem-wu-hor*'ların, genel olarak uygarlığın oluşumu olarak kabul edilen binlerce yıl önceki zamanlarda Mısır'ı ilk işgal etmiş Büyük Tanrıların direkt torunları olmaları çok güçlü bir ihtimaldir.

Peki Edfu metinlerinin şahinleri kuş şamanlar olarak kabul edilecekse, o zaman ya Wetjeset-Neter'in geri kalan ilahi sakinleri ne olacak? Bu bireyler hakkında ne elde edilebilir? Edfu rivayetinde yalnız bir tek kişisel özellik daha belirtilmiş, o da onların yüz ifadeleri. Reymond Bu, *Pn*-tanrı, yani bizzat kendisi bir 'kuş' olan tanrının grubundakilere,⁷⁷ *hr*, 'yüz, sima' unsurunu ihtiva eden isimler verildiğine dikkati çekmişti.⁷⁸ Bu muhtemelen ne anlama geliyordu? Bu, ilksel varlıkların, çeşitli Yakın Doğu mitolojilerinde rastlanan ilahi bireylere ilişkin yüze özgü bir parlaklık taşıdığını mı ima ediyordu? İran mitinde, örneğin, İran'ın ilk tanrı-kralınının *farr* veya ilahi Şan olarak bilinen yüze ait bir özellik taşıdığı söylenirdi.⁷⁹ Tanrılık vasfına ait bu işaret olmadan bir kral hükmedemezdi ve hükümdarlığı sırasında bu kutsal gücü haksız yere kullanacak olursa, o zaman *farr* onu bir kuş biçiminde terk eder, geri dönmezdi.⁸⁰ Kutsal Kitabın ilk patriklerinin birçoğu da parlak simalara sahiplerdi -Hanok, Nuh ve İbrahim gibi bireyler yazılı rivayetlerde hep güneş gibi parlayan yüzlere sahip olarak tasvir edilmektedir. Simalar tanrısal vasıf için ve ilahi varlıklar için gerekli sembollerdi ve bu yüzden Edfu metinlerinde yer

77 Reymond, sayfa 103.

78 age., sayfa 104.

79 Curtis, sayfa 26.

80 age., Yasht 19, 36-7 kıyasla.

verilmesi, Mısır'ın en eski sakinleri tarafından sahip olunmuş tahmin edilen çok gerçek bir sıfatı kuvvetle ifade ediyor olabilir.

Bunlar Mısır'a İlk Zaman olarak tanınan devir sırasında yerleşenlerin gerçek yansımaları mı -bir kısmı kesinlikle şamanlardan oluşan, parlak simalar taşıyan ve kendilerini tüylü elbiselerle donatan bireyler ve gruplar? Edfu rivayeti bize, MÖ yaklaşık 10,500'de, yontma taş çağının en sonunda yer alan Büyük Sfenks'i oymaktan sorumlu, ilk tapınakları inşa eden ve su kanalları açan Mısır'ın Büyük kültürünün ve insanlarının ilk gerçek görüntülerini biraz olsun verir mi?

Edfu'nun tarih öncesi 'yaratılış mitleri', Büyük Tanrıların devrine özgü bireyleri, olayları, yerleşimleri ve bina projelerini hatırlatıyor gibi gözükmektedir. Ancak bu eski yazılı rivayetler içine gizlenmiş çok daha fazla şey var -eğer uygun olarak yorumlanırsa, geçmiş 11,500 yıl Gize platosunun kaya yatağının altında karanlığa gömülü kalmış ne varsa onların yapıları, görünüşü ve anlamını açığa vuracak ipuçları.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM



RUHUN ÖLÜLER DİYARI

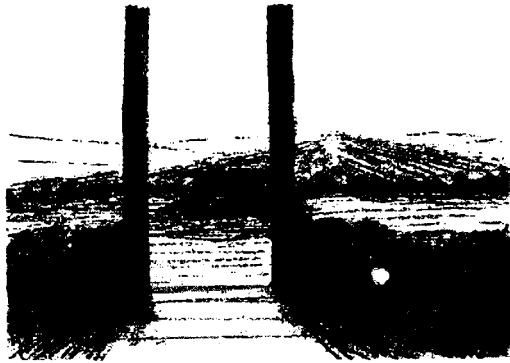


İdfu rivayeti Büyük Tanrılar devri sırasında Gize platosunun nasıl görünüyorsa olabildiğinin kayda değer bir resmini oluşturmamızı sağlamaktadır. Ama kendimizi bir zaman makinasının içinde bulsaydık ve MÖ 10,500 yılına doğru geriye yolculuk yapsaydık, *gerçekten* ne ile karşılaşırız? Bana öyle geliyor ki, bugün ekvatorial Afrika'da rastladığımız türden sulu yeşil bitkilerle dopdolu sıcak, nemli bir ortama girerdik. Sonunda bir tarafında, gri balıkçıl gibi tatlı su kuşlarının sürülerine yuva olan bir kamış tarlası sıralanmış, sığ bir gölün kıyısına gelirdik. Ve hemen karşımızda insanoğlunun ileri düzeyde yerleşiminin ilk kanıtı dururdu -muhtemelen koyu renk taştan oyulmuş, gölün kıyılarında dikili duran cilalanmış uzun direkler ve bunların ötesinde pırıltılı beyaz bir tapmağı çevreleyen dış duvarı görürdük. Yakınındaki sığ sularda, tarihi kutsallığını ilan eden sade bir taş yapı ile taçlanmış, küçük bir ada, İlk Yaratılışın sembolik noktası, ilksel tepe olurdu (s.238'e bakın). Bu o vakit Nun'un suları içindeki Ayaklar Altında Çiğnenen Ada idi.

Yerel olarak vahşi hububatların ekili arazilerine bakan, evcilleştirilmiş vahşi hayvanları güden, çakmaktaşıdan güzel aletler yapan ve yakınındaki Nil nehrinden balıkları zıpkınla avlamak için tahtadan zıpkınlar kullanan yontma taş devrinin son döneminin yerli kavimleri ile karşılaştık. Ancak kutsal çevrili alanın uzun taş duvarının arkasında hepten farklı bir insan tipi vardı -görünüş olarak onları çarpıcı kılan parlak yüzlü, kuş tüyleriyle donanmış emir veren şahsiyetler. Sayıları her seferinde muhtemelen 60'ı geçmeyen bu bireyler *netjeru*, ilahi varlıklar, Büyükler olarak kabul ediliyordu ve onların anısı yarı-ilahi torunları tarafından binlerce yılın ardından taşınarak belirli bir amaca yöneltildi ve onlar *sep tepi* ya da İlk Zaman denilen, atalarının çağından gelen bu anıyı ebediyen muhafaza ettiler.

Yetersiz kanıtlara dayalı ve fazlasıyla kurgu içeren idealist bir bakış, değil mi?

Bu aşamada belki öyle. Ama göreceğimiz üzere, Mısır'ın Büyük Tanrıları hakkında oluşturduğumuz tasvir, bu kayıp kültürün en son kaderini saptamaya teşebbüs ettiğimiz zaman çarpıcı şekilde güçlenmektedir. Bununla birlikte, şu an için bizim daha acil ödevimiz adanın kendisinde keşfedilmeyi beklediği olası şeyi anlamaya çalışmaktır.



Hem Edfu bina metinleri hem de duat-ölüler diyarının kitaplarında ihtiva edilen metinsel bilgi ile işaret edildiği üzere, Gize platosunun, adası ve Nil'den beslenen gölü ile birlikte nasıl görünmüş olduğuna dair kavramsal bir tasvir.

Gördüğümüz gibi, Wetjeset-Neter'in ikinci yaratılış döneminin en önemli sakinlerinden ikisi Shebtu diye anılan kişilerin liderleri, Wa ve 'Aa idi. Onlara Wetjeset-Neter'in Malikanesinde çok özel görevler tahsis edilmiş gibi görünüyordu, çünkü, onlar yalnız *ih*t olarak tabir edilen, Mısır dilinde 'yadigar' veya 'varlık' anlamına gelen, belli güç nesnelерinin sorumlularıydılar.¹ Bu maddelerin yaratıcı gücü teşkil ettiği ve gerek tapınak içinde gerekse adanın zirvesinden girilen bir çeşit yeraltı bölgesi olduğunu düşündüren, Ruhun Ölüler Diyarı içinde kullanılabildiği söyleniyordu.

Duat-ölüler diyarına ait efsanelerin arkasındaki baş kaynak olduğu düşünölen,² Ruhun Ölüler Diyarının adanın *altında* iskan edilmiş bir çeşit fiziksel bölge olduğunun her açıdan işaretleri var. Edfu metinlerinde ölüler diyarının ruhlarına ve ilahlarına ait bu bölgeye, bu varsayıma ayrı bir kanıt sağlayan, *bw-hnm* alternatif ünvanı verilmektedir.³ *bw* öneki 'yer' diye tercüme edilir, diğer yandan *hnm* sonekini saptamak biraz daha zor. Bu bir taş giyme törenindeki gibi, 'krallığı üzerine almak',⁴ krallığa ait bir bayram törenindeki gibi 'biraraya gelmek' anlamına gelebilir veya Reymond'ı onun İngilizcedeki en yakın tahmininin 'Kuyunun Yeri' olduğu sonucunu çıkarmaya sevkeden bir tercüme ile, inşa edilmiş bir 'kuyu' anlamına gelebilir.⁵ Diğer taraftan, Joseph Jochmans'ı bir çeşit gizli yapının varlığını ileri sürmek amacıyla, *bw-hnm*'i 'inşaa edilen yeraltında derin bir yer' olarak tercüme etmeye sevkeden bir gerçeikle, *hnm* 'inşaa etmek' anlamına da gelebilir.⁶

Anlaşılması zor bir şekilde isim verilmiş *bw-hnm*'nin bir çeşit fiziksel yapı olduğu şüphe götürmez. Reymond onun aslında *adanın üstünde* iskan edilmiş bir 'ilksel kuyu' olmuş olabileceğini öne sürdü.⁷ *Duat-ölüler diyarının* Gize-Rostau ile bağ-

1 Reymond, sayfa 55, 111, 132, 153-4.

2 age., sayfa 114.

3 age., sayfa 152,155.

4 age., sayfa 19.

5 age., sayfa 181,200.

6 Jochmans, sayfa 248.

7 Reymond, sayfa 155-6.

lantılı bölümünün yalnız kutsal bir ada ve insan başlı aslan sfenksler ile ilişkili değil, aynı zamanda aşağıya doğru inen uzun bir geçitle de ilişkili olduğunu bildiğimize göre, öyleyse acaba tepecik biçimli ada üzerine yerleştirilmiş bir merdiven boşluğu yoluyla girilen bir çeşit yeraltı kompleksi ile mi karşı karşıyayız?

Daha sonra bize, Shebtu muhafızlarının dış dünyadaki yarı ratılış hareketini ilerletmeyi sağlayan sihirli büyüleri yürütmek için girebildikleri *bw-hnm* içinde *ih*- yadigarların 'depo edildiği' anlatılmaktadır.⁸ Ayrıca *ih*-yadigarları dahil eden bu garip ritüellerin, gerektiğinde, kutsal gölün kıyılarından suların çekilmesini sağlayabildiği de ifade edilmektedir. Su seviyeleri Nil'in alçalıp yükselmesiyle kontrol edildiğinden dolayı, Edfu metinleri bu insanların gerçekte gelgitleri hatta belki yıllık su baskınlarını da kontrol edebildiklerine inandıklarını ima ediyordu -bu nereden bakarsanız bakın anlaşılması oldukça olağan dışı bir kavram.

Wetjeset-Neter'in kutsal adasına ait çizdiğimiz resmimiz gittikçe belirginleşiyor. Gölün berrak mavi sularını aşip, görünüşte ada yoluyla girilen yeraltı yapısına, *bw-hnm*'e inerse, o zaman bir sonraki hareketimiz 'ilksel kuyu'nun dibinde neyin yattığını bulup çıkarmak olurdu. Çok büyük eski değere sahip unutulmuş bir irkin kayıp mirasını ihtiva eden, bilinen tabiriyle 'Kayıtlar Salonu'na girmeye yaklaşabilir miydik? Kanıtlar ada kompleksinin içsel gizemlerinin çok daha fazla derinlikte olduğunu ileri sürüyor görünmektedir.

Edfu belgelerindeki ilksel tepeciğe verilen en eski isim Yumurta Adasıdır. Bu *swht*, 'yumurta'nın tam olarak ne olabildiği hiç netleştirilmemiştir, yine de metinlerde yeryüzünün şekil almasından sorumlu yaratıcı gücü olarak tanımlanmaktadır.⁹ Adanın kendisi gibi, bu güç kaynağı da bir dizi farklı isimlerle tanınmış görünüyordu ve ayrıca Edfu rivayetinde, Shebtu tarafından ölümler diyarı kompleksi içerisinde kullanılan *ih*-güç nesnelere 'çekirdeği' olarak kabul edilen,¹⁰ *bnnt*,

8 age., sayfa 154.

9 age., sayfa 64, 68, 77.

10 age., sayfa 72.

embriyon'¹¹ ya da 'tohum'¹² olarak işaret edilen bir şeyler anlamı gibi geliyordu. Yumurta ayrıca, hem adanın içine yerleştirildiği hem de, bir 'parlaklık' yaydığı söylenen, bilinen embriyoyla 'Büyük Lotus (nilüfer çiçeği)' ya da 'taht' ile aynı şey gibi görünüyordu.¹³ Bunu Reymond şöyle yorumlamıştı:

Öyle görünüyor ki, Mısırlılar adanın ilk dönemi sırasında parlaklığa sahip bu çekirdeğin yerde kaldığına ve adadan çıkan bu parlaklığın ilksel suları aydınlattığına inanıyorlardı.¹⁴

Bu 'çekirdek' ne çeşit bir güç kaynağıydı ki, adanın merkezinden ilahi ışık yayabiliyordu ve Shebtu'lar tarafından sözde yaratılış hareketlerinde kullanılan taşınabilir *ih*-yadigarlar ile nasıl bir ilişkisi olmuş olabilirdi?

Adanın 'çekirdeği'ne başka bir isim, 'adayı aydınlatan ışığın merkezi' olduğu da söylenen,¹⁵ Sağlam Göz imiş gibi görünür.¹⁶ Bu sebeple, bu, onun işlevini Büyük Lotus veya taht ile birleştiriyordu. Şüphesiz, o yaratılışın ilk döneminin sonunda Wetjeset-Neter'i çekip yutan ve kutsal adayı sulara gömen çarışmalı ve karanlık döneme iştirak etmiş Sağlam Gözün sebep olduğu yıkım idi. Başka bir deyişle, 'çekirdek'in kuvveti direkt olarak kutsal bölgenin sağlam duruşuna sıkı sıkıya bağlı sayılıyordu.

Belki kaçınılmaz olarak, Dr. Reymond kutsal adanın güç kaynağını betimlemek için kullanılan *bütün* terimlerin Eski Mısırlılar tarafından dünyanın yaratılışından sorumlu olduğuna inanılan doğal güçlerin sırf soyut ifadeleri olduğu yönünde bir fikre sahipti. Buna katılmıyorum, çünkü Büyük Tanrıların ilksel çağ sırasında var olan aşikar tarihsel gerçekliği üzerine kurulduğumuz yeni bilgilerimiz ile, Edfu metinlerinde verilen

¹¹ age., sayfa 68.

¹² Sethe, sayfa 118.

¹³ age., sayfa 69-70, 84-5.

¹⁴ age., sayfa 70.

¹⁵ age., sayfa 108.

¹⁶ age.

sembolik rivayet birden bütünüyle yeni bir boyut kazanır. İnsanlar, yerler ve olaylarla ilgili özel ayrıntılar çok güçlü bir şekilde olağanüstü kapasiteye sahip unutulmuş bir kültürün işleri ve eylemleri ile karşı karşıya olduğumuz gerçeğini hissetmektedir. Ancak bu anlayış içinde, bu metinlerin ne ihtiva ettiğini doğru anlamıyla belirleyebiliriz.

Rostau'nun 'yolu olarak bilinen geçite girişi bekleyen merdiven boşluğunun başında dururken, ölümler diyarı kompleksinin kalbinde ne yattığını merak etmekten kendimi alamıyorum. Edfu metinlerinde bahsedilen ilahi güç kaynağı, çekirdek ne idi? Hâlâ kireçtaşı kaya yatağının altında keşfedilmeyi bekleyen yerde miydi, yoksa uzun zaman önce oradan alınıp yok mu edildi? Şimdi kanıtlara bir göz atalım.

İlk önce, Reymond tarafından 'embriyon' olarak çevrilen Mısır dilindeki kelime *bnn*, aslında 'çiftleşmek, babası olmak vücuda getirilen, erkeklik, erkeklik uzvu' anlamına gelen kök *bnn*'nin bir dişil karşılığıdır.¹⁷ O ayrıca, ilksel tepe ile ilişkili taş, dikilitaş veya piramit biçimli yapıya verilen isim *bnn*, ya da *benben* ile aynı kökten türemektedir.¹⁸ Hatırlayacağımız gibi, bu heliopolit doktrinde her şeyin merkezi ve ilahi yaratılışın bir sembolü olan, *omphalos*'ın bir biçimi olarak kabul ediliyordu. Kutsal tepeliğin, Edfu belgelerinin Yumurta Adası ile eş anlamlı görüldüğünü bildiğimize göre, öyleyse bu, onun altına yerleştirildiği düşünülen ölümler diyarı kompleksinin, gerçekten, özelliklerinde erkek ve diş unsurları barındıran *benben*-taşının bir çeşit fiziksel temsilini içerdiğini ima etmektedir.

İkinci olarak, Onikinci Bölümde gördüğümüz üzere, toplu olarak Sokar'ın Evi ya da 'toprağı' olarak tanınan *duat*'ın Dördüncü ve Beşinci Saatlerinin ayrıntılı tanımlaması Gize Rostau'nun kumları altındaki bir ölümler diyarı bölgesinin varlığını kuvvetle hissettirmektedir. Edfu metinlerindeki kinayetler

17 Budge, *An Egyptian Hieroglyphic Dictionary* (Mısır Hiyeroglif Sözlüğü), sayfa 'benn'. Cilt 2, sayfa 217.

18 Baines, sayfa 399. Yazar aslında *bnn*'nin *bnn* ile aynı kökten türediğini belirtir ve *bnn*'i 'ilksel tepe', *bnnw*'i, 'erkeklik' ve 'dik duruş' ve *bnnu*-kuş olarak yorumlar. age., sayfa 390-2. 397,399-400'e bakın.

çünkü Reymond tarafından Ruhun Ölüler Diyarına bağlanan bu taşın *duat* kavramı değildir, aynı zamanda Sokar'ın Evinin remizleri de, üzerinde Stecchini tarafından güvercinler olarak tasvir edilen iki kuşun yüzeyine tutunduğu, kızgın portakal benekli çan biçimli *omphalos*'ı göstermektedir. Bu nesne Edfu'da Thebes yaratılış mitlerinin 'embriyon'u 'tohum'u, 'yumurtası', vs ile aynı zamanda Heliopolit *benben*-taşı kavramı ile eş anlamlı olduğunu ileri sürecek şekilde, hem 'Sekri'nin toprağı' denilen kutsal bir adayla hem de yaratılış tepeciğiyle direkt bir ilişki içine oturtulmaktadır.¹⁹

Bundan dolayı, acaba kozmik yaratılış kuvveti ile ilişkili bir çeşit devasa taşın ölüler diyarı kompleksinin ortasındaki varlığı ile mi karşı karşıyayız? O, evrenin yaratıcı güç kaynağının bir araya gelmesi, billurlaşmasını mı temsil ediyordu?

Eğer öyle olduysa, o zaman onun ortaya çıkışı ve amacı, tannı Shiva'nın yaratıcı ve taze hayat verici gücünün erkeklik uzvuna ait (fallik) şekillendirmeleri olarak kabul edilen Hindu geleneğin kutsal lingamları* ile çarpıcı bir biçimde benzerlik taşıyordu. Genellikle yumuşak yüzeyli ve konik şekilli bu kutsal taşlar çoğunlukla bir tapınağın tam ortasında bulunan türbeler ya da girintilerin içine ve sıkça bir çeşit yeraltı mabedi içine konurdu. Buna mükemmel bir örnek, Alman Hindolog Dr. Heinrich Zimmer tarafından araştırma yazısı *Myths and Symbols in Indian Art and Civilisation*'da (Hint Sanatı ve Uygarlığındaki Mitler ve Semboller) aşağıdaki gibi betimlenen, Bombay yakınındaki, Elephanta'da kayadan oyulmuş mağara-tapınak içine yerleştirilmiş lingamdır:

Bu geniş tapınağın merkez mabedi, dört tarafında dört girişi olan, her biri bir çift ilahi nöbetçi tarafından korunan sade, anıtsal, kare biçimli bir türbedir. İçerisinde, bütün üretici enerjisini dört tarafa yayan, sofu lingam sembolü

19 Gerçekten, *bnbn* kelimesi iki defa Sokar'ın Evi ile ilişkilidir, aynı şekilde o bu mitsel bölge içerisinde ya bir ateş sunarı ya da bir ışık-tannı'ya delalet etmek için kullanılabilir. Budge. *An Egyptian Hieroglyphic Dictionary*, s.v. 'benben'. Cilt. I. sayfa 217'e bak.

*lingam: Hintli tannı Shiva'yı temsil eden taştan üslup verilmiş erkeklik uzvu (-; ...

bulunmak-tadır. Ana taş tasvir olarak, bu lingam en iç kısımdaki odanın merkezini, en kutsal yeri ya da 'menşe evi' (*garphagriha*) oluşturmaktadır. Tapınağın organizmasında bulunan en iç kısımdaki girinti içinde o gizli mağaranın hayat merkezini teşkil etmek üzere sükunetle durur.²⁰

Yunan mitolojisinin *omphalos*'ı ve Heliopolit doktrinin *ben-ben*-taşı gibi, kutsal lingamlar 'dünya eksenini', yani her şeyin merkezindeki hayali bir İlk Yaratılış Noktası olarak kabul edilir.²¹ Bundan başka, Ruhun Ölüler Diyarında bulunan *bnm* emrion ya da topuma benzer olarak, lingamlar da hem erkeklik uzvu hem de dişi yoninin* yeniden hayat veren güçlerini ifade ediyordu, ki bunlar sık sık heykel olarak işlenmiş figürlerde birleşik halde sunulurdu. Bununla birlikte, daha sık olarak, lingamlar, onun taze hayat verici güçlerini vurgulayarak, bariz bir şekilde erkek üyeyi anımsatan konik biçimli taşlarda sadece.

MÜHÜRLÜ ŞEY

Sokar-Osiris'in saklı bölgesinde, Gize-Rostau'daki kaya yatağının altında olağanüstü büyüsel kuvvet taşıyan bir şeyin varlığını dolaylı hissettiren şaşırtıcı bir parça kanıt daha var. Buna cenazeye ait tabutlar üzerine yazılmış sihirli büyüler niteliğinde, Tabut Metinleri diye bilinen Heliopolit etkili yazın içinde rastlanılabilir. Büyü 1080 şöyle söyler:

Bu, karanlıkta, etrafı ateş ile çevrili, Osiris'in dışarı akışını içiren mühürlü şeydir ve Rostau'a konulmuştur. Ondan [Osiris'ten] düştüğünden beri saklanmaktadır ve bu ondan kumlu çöle doğru aşağı inend....²²

²⁰ Zimmer, sayfa 127.

* yoni: Hinduizmde, kadınlık ilkesinin bir tezahürü olarak görülen dişi tenasül uzuvlarının bir temsili (-ç.n.)

²¹ age., sayfa 128 fn.

²² Faulkner, *The Ancient Egyptian Coffin Texts* (Eski Mısır Tabut Metinleri), büyü 1080, sayfa 147.

Rostau'a konulmuş 'etrafı ateş ile çevrili' ve 'karanlık'ta, göz-
lerden irakta saklanmış, 'kumlu çöl'ün altındaki 'mühürlü şey'
nedir?

Osisir'in bedeninin konulduğu yer, gördüğümüz gibi, hem
hıat içindeki Sokar'ın Evi hem de Edfu metnilerindeki Ruhun
ölüler Diyarı ile yakından ilgilidir. Bu sebeple, öyle sanırım
ki, bu, kutsal adanın çekirdeğine, Gize-Rostau'nın gizli komp-
leksinin ortasındaki *omphalos* ya da *benben*-taşma başka bir
anlamıdır. Sokar'ın Evi'nin ortasında kızgın portakal renkli
bir biçimli *omphalos*'ı resmeden örnekler, Budge'ı onun 'Se-
ler'in karanlık ölüler diyarının bir biçimi' olduğu sonucunu
çıkarmaya sevkedecek şekilde, üst kısmında 'gece' veya 'karan-
lık' anlamındaki hieroglifi gösterir.²³ Bununla birlikte, bana
göre, o açıkça bu güçlü nesnenin bütünüyle karanlığa gömül-
düğü gerçeğine işaret eder. Ancak onun tek başına hapsedil-
mesine rağmen, Büyü 1080 bize yine, tamamıyla ölüler diyarı
kompleksinin çekirdeği ile bağlantılı olarak Edfu metnilerinde
sade edilen gibi, ilahi ateş ya da parlaklığı bir biçimde yaydığını
ima ederek, onun 'etrafında ateş' olduğunu anlatmaktadır.
'Mühürlü şey'in, halen saklı durduğu 'Rostau'a konulmuş' ol-
duğunun söylenmesi, bu ana kadar Gize'nin kumları altında
var olan bir yeraltı dünyası içerisinde gerçek bir nesne ile mu-
hatap olduğumuzu bir kere daha onaylıyor gibi geliyor.

Büyü 1080'i ilk okuduğumda onun Hanok'un Kitabı başlık-
lı Musevilere ait bir sahte metin (yani, yalan atfedilen) içinde-
ki bir pasaja büyük oranda benzerliği ile birden şaşırıp kaldım.
Gizemci tarikatın (Hassidik) Musevi mürtecileri tarafından
MÖ ikinci yüzyıl ile Miladi tarihin ilk yüzyılı arasında safha-
lar halinde derlenmiş bu büyüleyici eser, büyük büyük torunu
Kutsal Kitaptaki Tufanın kahramanı Nuh olan, Patrik Ha-
nok'un yaşamının bir rivayetini bildirir. Çok uzun parçaları
1947'de Lût gölü Parşömenleri arasında bulunan, bu esere il-
gimiz Hanok'un sözde yedi cennete ziyaretinin resimli rivaye-
tindedir.

Yedinci ve son cennette Hanok kendini 'kristaller'den inşa

23 Budge, *The Egyptian Heaven and Hell*, Cilt 1, sayfa 106.

edilmiş ve garip 'ateş dilleri' ile çevrilmiş bir 'ev'in duvarının yanı başında bulur.²⁴ Temelinin de 'kristal'in görünüşüne sahip olduğu söylenmektedir; binanın iç kısmına gelince, yazan şöyle der: 'Tavanı yıldızların ve şimşeklerin yolu gibiydi... Parlayan bir ateş duvarları kuşatmıştı ve büyük kapıları ateşle alevlenmişti.'²⁵ 'İhtişam, azamet ve büyüklüğüyle üstün' bu yere sahip ikinci bir 'ev'e geçince, Hanok kendini 'kristal'den 'yüce bir taht' önünde secde ederken buldu.²⁶ Onun üstünde 'parlayan güneş' kadar parlak hareketli çarklar vardı ve onun altından 'alevlenen ateş selleri' geliyordu, öyle göz kamaştırıcıydı ki onlara bakamadı. Ve tahtın 'üzerine oturmuş' 'giysisi güneşten daha parlak ve kardan daha beyaz', Büyük Şan bulunuyordu.²⁷

Yukarıda alıntı yapılan Tabut Metni ile Hanok'un Kitabındaki bu tanımlayıcı anlatım arasında bariz bir bağlantı olmasına rağmen, kristalden yapılmış zemini, duvarları ve odaların içindekileri çevrelemiş görünen tanrısal ateşe tekrar tekrar yapılan kinayeler Rostau'nun çöl kumları altında saklı 'erafi ateş'li 'mühürlü şey'i zihnimizde canlandırmamızı sağlar. Her iki durumda da işaret edilen ateşin, sırf portakal renkli meşale ışığının şeffaf, kristale benzer yüzeylerinden kırıldığı zaman beklenebilen titreyerek ışıldayan parlaklığı olması olası mı? Ölüler diyarı kompleksinin *omphalos*'ı ya da *benben-taşı* bir çeşit devasa kristal lingam mıydı? Rostau'nun yeraltı dünyasının uzun geçidinin sonunda bulmayı umduğumuz şey bu olabilir miydi?

TAŞINABİLİR KRİSTALLER

Gize'nin ölüler diyarı bölgesinin tanrı kalbinde farzedilen çekirdek ile ilgili bu bilginin ışığında, bundan sonra yaratılış hareketlerini yürütmek için Shebtu'lar tarafından onun içinde

24 | En. xiv. I Hanok (Enoch)'daki bütün alıntılar Charles'tan alınmıştır.

25 | En. xiv. 10-12.

26 | En. xiv. 15-16.18.

27 | En. xiv. 18-20.

İhtiva edilen *ih*-yadigarlardan ne anlam çıkarabiliriz? Edfu bel-
leri bu taşınabilen güç nesnelere, yaratıcı güçlerini asıl ola-
cağı kazandıkları, 'yumurta' veya *bnnt*-embriyonun ifadeleri
buak işaret eder.²⁸ Eğer durum buysa, o zaman *ih*-yadigarlar
kompleksinin ortasına yerleştirilen çekirdeğin içinde ihtiva
edilen kozmik enerjiyi yankılayan elle tutulur lingam tarzında
kristaller olmuş olabilir mi?

Bu fikir yeni değildir, çünkü *ih*-yadigarların amacı ve görü-
şü ile hemen hemen yalnız Budist lamaizminin belki de en
büyük okulu *Nyingma-pa* içinde rastlanılan Tibet'in eski bir öğ-
retisi, *dzogchen*'nin pratisyenleri tarafından meditasyona yöne-
tilen amaçlar için kullanılan elle tutulur konik biçimli kristaller
arasında belli benzerlikler vardır.²⁹ Geçmişte büyük, kesilme-
miş kuvars kristaller bu amaca yönelik kullanılırdı, ama son
10 yıldır Batı'da yaşayan ve öğretmenlik yapan birçok *dzog-*
chen pratisyenler imal edilmiş prizmatik kesme kristalleri kul-
lanmaya yöneldiler. Bu konik biçimli taşlar üyeler tarafından
yalnız zihinsel yoğunlaşma aracı olarak kullanılmaz, aynı za-
manda onların pratisyenlerin evrenin yaratıcı güçleriyle ileti-
m kurabilmesinde bir kanal görevi gördüğüne de inanılır.

Oldukça ilginç olarak, Gize piramitleri altındaki saklı oda-
lara konulmuş bir çeşit kutsal taştan bahseden, tufan öncesi
dönemin patriki Hanok'u konu alan bazı efsaneler mevcuttur.
Batlamyus (Ptolemik) dönemi sırasında kozmopolit İskende-
riye şehrinde yaşayan Musevilere göre, Büyük Piramit Hanok
tarafından yapılmış kabul edilirdi; Hanok'un kendisi, Mısır'ın
kitaplar ve yazı tanrısı Thoth'ın 'Hermetik' biçimi ya da Gre-
ko-Romen biçimi olan, Hermes Trismegistus ('üç kat Büyük
Hermes') olarak bilinen figür ile eş sayılırdı. Hatta tufan önce-
sinin patrikine itibar edilen sahte kitapların astrolojiye ait böl-
ümlerinde yansıtıldığı gibi, yıldızlı gök kubbenin 12 katına
bolünmesinin mucidinin Hanok olduğu söylenmekteydi.³⁰ Bir

²⁸ Reymond, sayfa 67,153-4.

²⁹ *Dzogchen* dini lideri Ven Lama Chime Rinpoche ile, Kham Centre, Saffron
Walden, Essex'de, 1987'de kişisel görüşme. Ayrıca Norbu'a bakın.

³⁰ Allen, sayfa 2, William Henry Smyth (1788-1865)'ten alıntı. Bu sözün kayna-
ğı bilinmemektedir.

şekilde Hanok, gelmekte olan tufandan dolayı uyarılan, Cuze'nin piramitlerini inşa ettiren ve içinde ırkının bütün san'at ve bilime ait özellikleri muhafaza edilmiş gizli odalarını yapan efsanevi kral Saurid İbni Salhouk'ı konu alan, Eski Kebra'ire'nin Kıptileri arasında dolaşan hikayelerle karıştırılmak suretiyle abartılmıştır.

Hanok ile ilgili bu efsaneler kafa karıştırıp belki de yanlış fikir vermekle birlikte, diğer Mısır literatüründe hiç görülmeyen bir takım merak uyandırıcı unsurları kapsadığından dolayı alıntı yapmaya değer. Şu an kayıp bir söylenceye göre, Hanok, oğlu Methuselah'ın yardımıyla, biri diğerinin üstüne istif edilmiş, dokuz saklı mahzen inşa etti.³¹ Bunların en altındaki ne İbrani Tanrısının Sözü Edilemez İsmi taşıyan, 'beyaz doğuya özgü bir somaki taşı'nı (başka bir versiyonda, bir 'üçgen biçimli altın tablet') sakladı, öte yandan Hanok'un bizzat meleklerden aldığı garip sözlerle yazılmış ikinci bir tablet oğlunun himayesine verildi. Mahzenler daha sonra mühürlendi ve hemen Hanok, onun 'hiç yanmaması' için bir tanesi mermerden yapılmış ve diğeri, 'suya batmaması' için Laterus ya da tuğladan yapılmış çok dayanıklı iki adet sütun yaptırdı.³²

Tuğla sütun üzerine, kuramsal taşçılık sanatının sözde 'arşivleri' niteliğinde, insanlığın 'yedi bilimi' yazıldı, öte yandan mermer sütun üzerine o 'biraz ilerde paha biçilmez bir hazinenin bir yeraltı mahzeninde bulunduğunu ifade eden bir yazıtı' yerleştirdi.³³

Bu efsanelerin nasıl veya nereden kaynaklandığı tamamıyla bir sır. Varoluş kitabında Hanok'un birkaç kez kısaca isminin geçtiği hususlarla bir bağlantısı yoktur ve başka bir eski İbrani kaynağında da rastlanmaz. Bununla birlikte, onların İskenderiyeli Musevilerce yaratılmış olması son derece olasıdır ve bundan dolayı Batlamyus zamanlarında bile Büyük Piramit'e ilişkin muammaları hikaye eder. Acaba bunlar, Edfu metinlerinin açıkça Gize-Rostau'nun kutsal adası içinde var olduğunu

31 Hall, Manly P. Sayfa 173.

32 Home, sayfa 233.

33 Hall, Manly P., sayfa 173.

neylediği, gizli tutulmuş Ruhun Ölüler Diyarı kompleksinin onun derece basitleştirilmiş bir anısı mıydı?

RUHSAL SALDIRI YOLU

Ruhun Ölüler Diyarının aşağıya doğru uzanan geçidi boyunca yaptığımız hayali yolculuğumuza devam ederken, onun tam ortasında bir yerde, muhtemelen kristale benzer bir yapıda, konik biçimli büyük bir *omphalos* veya *benben*-taşının, aynı zamanda Hindistan'ın Shiva-lingamları gibi, daha küçük, elle tutulabilir (kulplu) kutsal taşlar ya da kristallerin var olabildiğini tecrübelerimizle saptadık. Ama iç kısmının genel düzeni nasıl görünmektedir? Ne tür odalar veya bölmeler ile karşılaşmayı umabiliriz? Acaba bu yere ait bir çeşit kapsamlı zemin planı var mı ve daha acil çözüm bekleyen bir mesele olarak, burası hiç insan ürünü sanat eserleri ihtiva ediyor mu?

Kompleksin genel düzenine yönelik ilk gerçek ipucu Heliopolit kozmolojik geleneğe ait *duat*-ölüler diyarının rivayetinden gelir. Bu rivayet İlk Bölüm'ün ya da Saatin 'bir *arrit*, yani bir salon ya da Tuat'ın içinde bir nevi ara oda'dan teşkil ettiğini anlatır.³⁴ Bu, Shebtu muhafızların aşağıya inen ana geçide hareket etmeden önce hazırlık yaptıkları bir çeşit giriş salonunu işaret etmiş olabilir mi? Eğer öyleyse, o zaman bu nereye doğru yönelmiş olabilirdi?

Biz sadece hayali giriş salonu ve aşağıya inen geçidin içinden başarıyla geçtikten sonra, güneş tanrısı sıfatıyla, öncü tanrıya 12 bölümde doğru sırasına göre deniz yolculuğu yaptırıldığını farz edebiliriz. Bunların her birinde onun yılanlar, canavarlar, cinler ve zorlu görünen engeller kisvesi altında bir yığın yıldızlara yönelik biçimlerle karşılaştığı bir dizi deneme ve büyük sıkıntılardan geçtiği de farzedilmelidir. Ancak her bir bölümü başarıyla, kafaca dayanma gücünü ve büyümlü sözleri birlikte uygun şekilde kullanarak, etkisi altına alırsa, bir diğer odaya geçmeye izin veriliyordu. Birçok bakımdan bütün macera sanki bir ruhsal saldırı yolunu geçmek gibiydi. Ancak her

34 Budge. *The Gods of the Egyptians*, Cilt 1, sayfa 205.

bir bölümün içinden geçtikten sonra, muhafız ya da öncüye, muhtemelen kendine özel odasında alıkonulmuş, İlk Yaratılışın asıl noktası ve *benben-taşı*, *bnnt-embriyon* ya da kozmik yumurta ile yüz yüze gelmek için izin verilmiş olurdu. Bu varsayım doğru ise, o zaman Ruhun Ölüler Diyarının bir çeşit ara oda ya da yeraltı salonundan girilen uzun bir geçide bağlı bir dizi iç içe girmiş odalardan teşkil etmesi akla yatkındır.

Duat'ın giriş ve çıkışının muhafızları olarak, ikiz *aker-aslan*ların geriye giden Aslan Çağı boyunca oluşmuş ekinoksal ufuktaki göksel suretlerinin etkisini yansıtmış görüldüğünü bildiğimize göre, odaların Aslanın evi ile başlayan, ekliptikin 12 katına bölünüşünü temsil ettiğini ileri sürmek çok cezbedici olur. Koşullar bu şekilde olduysa, o zaman 12 'ev'in ya da odanın her biri farklı bir astrolojik etkiyi yansıtmış olabilir mi?

Bazıları aksine insansa da, *duat* gerçekte, bir nehir gibi düz değil, güneşin yolu gibi yuvarlak olarak idrak ediliyordu. On Dokuzuncu ve Yirminci Hanedanları tarih gösteren krallık mezarlarının duvarlarına yazılmış halde bulunan Ra'ya Övgülerin yetmiş beşinden birinde yazılı bir alıntıda, güneş tanrısı 'Ra, yüce Sekhem [Güç], [Tuat'ın] saklı dairelerinin efendisi, düzen getirici, gizli yerlerde eğlenen ve tanrı Tamt'ın biçiminde yaratılışları yapan' olarak tabir edilmektedir.³⁵ Bu *duat*'ın dairelerden oluşmuş olarak tanımlandığı durumun tipik bir örneğidir.

Eğer bu varsayım doğru ise, o zaman *iht-yadigar*ların, merkezi olarak yerleştirilen yaratılış 'emriyon'unun ya da 'yumurta'sının yayılmalarına göre bizzat ayrılan 12 odanın yaratıcı etkilerini yansıtmaları çok olasıdır. Edfu metinleri bize yaratılış hareketlerinin ölüler diyarı kompleksi içinde Shebtu'lar tarafından *iht-yadigar*larını sihirli büyülerin eşliğinde kullanarak yürütüldüğünü anlatır.³⁶ Bana göre bu, ancak Shebtu'lar hem seçilen güç nesnelere hem de onların uygun düşen odaları ile mükemmel bütünlük içinde hareket ettiklerinde, bu yaratılış

35 age., sayfa 339.

36 Reymond, sayfa 26-7, 160-2 164.

urecinin gerçekleşebildiğini ima ediyor görünüyordu. Bu sebeple bu muhafız figürlerin her birinin bu görev için seçilmiş olduğu ileri sürülebilir, çünkü onlar özel odalar ve güç nesneliminin yankılamasını ya da kozmik etkisini yansıtıyor görülüyordu.

Mısır'ın Büyük kültürünün bizim bugün bildiğimiz şekliyle zodyaktan haberdar olup olmadıkları bir tahmin meselesi olacaktır kalır. Benim fikrimce, bu çok olasılık dışı görünüyor, çünkü bu zodyak takımyıldızlarının tarih öncesinin sisleri içinde bir zamanda yaratılmış Mezopotamya'ya ait orijinallerinden türediğini ileri sürecek bol kanıt mevcuttur. Bu, Sfenks inşa eden Büyük kültürün ekliptik hattını 12 bölüme ya da evlere bölmediği ve geriye doru giden çağlarını kozmik bir erkek ya da dişi aslanın korkutucu etkisiyle hakim alınmış olarak görmedikleri anlamına gelmez (daha sonra çeşitli şekilde Aslanın yıldızları olarak, tanrıça Sekhmet ve Büyük Sfenks görüldü); ama bugün yaygın olarak kullanılan zodyakın yıldızları çok sonraki bir tarihte tertiplendi.

Bu sebeple biz şu an önümüzde, iç içe girmiş odalardan oluşmuş büyük bir dairenin ilk odasının bulunduğunu hayal edebiliriz. Burada biz, muhtemelen bir lingam taşı görünüşlü, bir girinti ya da oyuga 'saklanmış', iht-güç nesnelere birini bulmayı umabiliriz. Oda olasılıkla boş olurdu, çünkü şekli, boyutları ve görünüşü, her odayı birbirinden ayıran özel ses akustiklerini yansıtıyor olmalıydı, öyle ki her biri yalnız onun Shebtu muhafızı tarafından ayarlanmış önceden belirlenmiş bir kozmik etkiyi yansıtıyordu. Toplu olarak, 12 odanın etkileri muhtemelen, çekirdek, *omphalos*-taşı ya da yaratılış yu-murtasının yerleştirildiği kompleksin ortasında, bir bütün olarak birlikte karıştırılmış sayılıyordu.

Kısaca bu, *duat*-ölüler diyarının rolü ve Büyük kültürün ileri teknolojik kapasitesinin Mısır'da yaşayan örneği ile ilgili şu anki bilgimiz karşısında, Edfu Bina Metinlerinin radikal biçimde yeni bir yorumu ile ortaya konan bilgi örneğidir.

YILAN KEMATEF

Belirlemesi daha zor olan, Gize-Rostau'daki ölüler diyarı kompleksinin tam işlevidir; bunun için Edfu'daki Horus'un Tapınağından uzaklaşıp, 89 kilometre (56 mil) ya da buna yakın mesafe nehirden yukarı Karnak'taki Thebes'in dini merkezine yolculuk yapmalıyız ve buradan da ay tanrısı, Khonsu'nun Tapınağı'na doğru yol almalıyız. Hemen onun yanında, yazıtlarda Osiris'in 'Yaratılış Evi' olarak isim verilmiş,³⁷ Mısırlı uygarlığının kökenlerine yönelik, ne Edfu ne de Heliopolit literatürde bulunmayan önemli ipuçlarını ihtiva eden bir seri mitolojik metinler bulacağımız küçük bir tapınak vardır.

Diğer yaratılış metinleri gibi, Thebes rivayeti de kutsal tepenin zamanın başlangıcında ilksel sulardan ortaya çıkışı ile başlar. Ayrıca adanın ortasına yerleştirilen *bnnt*-embriyon, ya da 'tohum'dan bahseder ve bunu yaratılış 'yumurtası' ile eş tutar.³⁸

Thebes yaratılış mitine has bir özellik, Kematef denilen büyüme devresinde bir yılan olarak canlandırılmış,³⁹ halkaları ilksel tepe etrafında dolanarak yol yapmış basamaklı setler gibi görülen, bilinen tanımıyla adanın 'ruhu'dur.⁴⁰ Daha önemlisi, yazıtlarda 'yaşadığı anı son bulmuştu ya da gömüldüğü düşünülürdü' şeklinde betimlenen bu yılan,⁴¹ ölüler diyarının Thebes varyasyonuna direkt olarak bağlanmış gibi görünmektedir.⁴² Ayrıca o, Edfu rivayetinde anılan Shebtu'ların Thebes suretleri sekiz Ogdoad ile⁴³ ve yaratılış yumurtası ile de ilişkilidir. Hatta daha merak uyandırıcı, Kematef'in 'büyük ruhu' ile -Amun kültü tarafından baş tanrılarının bir görüntüsü olarak

37 Benzer yazıtlar ayrıca Medinet Habu'daki bir tapınakta bulunmaktadır. Sethe, sayfa 55'e bak.

38 age., sayfa 118.

39 Km3t.f. örnek için, age., sayfa 58'e bak.

40 age., sayfa 118.

41 age., sayfa 55. Bu Alman orijinalinden direkt bir çevirdir. Catherine Hale'e teşekkürler.

42 age.

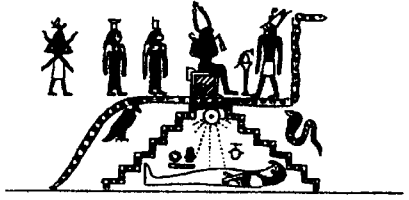
43 age.

adapte edilmesine karşın-
'sekiz büyük tanrı ile Ölüler
Krallığı'nın Dairesinde' diye
tabir edilen, ölümler diyarının
tanrısı Osiris'in bedeni ara-
sında da bağlantı kurulmuş
olmasıdır.⁴⁴

Kematef'in 'kendini vü-
cunda getirmiş' ya da 'kendi
yumurtasının yaratıcısı',
başka bir deyişle döllenme
eyleminde kendinin babası
olduğu söyleniyordu.⁴⁵ Bir
başka yazıt Kemateften, ilk

Durumdaki [sep tepi] *bnnt*'e şekil veren [yani doğuran] Nun
içindeki *bnnt* olarak bahseder, yani öyle ki, yılan zamanın baş-
langıcında Nun'un sularından yükselen ada kompleksinin or-
tasındaki öz zeka, hatta çekirdeğin ya da *omphalos*'un yaratıcı-
sı olarak kabul ediliyordu.⁴⁶ Bu nedenle ona, aynı zamanda
muhafızı olduğu kendi yumurtasını üretmiş olarak bakılırdı -
bilgelik sahibi yılanın sık sık kozmik yumurtanın etrafını hal-
ka halka sarmış halde resmedildiği, çok sonraki zamanların
Greko-Romen Hermetik geleneğinde aşikar bir tasvir.

Eski efsaneler, Thebeslilerce kutsal olan, ölümünden sonra
'Amun'un tapınağına' gömüldüğü söylenen, iki boynuzlu
(boynuzlu engerek yılanı) bir yilandan bahsederdi.⁴⁷ Bununla
beraber, bu Amun'un Tapınağı içinde barındırılan kehanette
bulunulan kutsal yer ya da *omphalos*-taşı ile Kematef'in birli-
ğine bir yanlış yorumlama gibi görünmektedir. Ondan daha
ünlü Delphi'nin *omphalos*'unun, yalnız üslup verilmiş bir yu-
murta değil, aynı zamanda içinde kutsal bir yılan bulunan bir
mezarın mezar taşı olduğuna da inanılırdı.⁴⁸ Görülebildiği



*tiravun, yaratılış tepesi ya da tepeci-
ğinin altındaki duat-ölüler diyarının
içine konulan bir mumya olarak ve
tahta çıkarılmış tanrı Osiris olarak
görülmetedir. Tepeciğin basamakla-
rının, eski Thebes yaratılış metinleri-
nin kozmik yılanı, Kematef'in halka-
ları olduğu söylenirdi.*

⁴⁴ age.

⁴⁵ Hart, sayfa 15-16.

⁴⁶ Reymond, sayfa 64 n. 2, Sethe'deki Alman çevirisinin bir yeni çevirisi, sayfa 118.

⁴⁷ Hart, sayfa 15.

⁴⁸ Hastings, s.v. 'Omphalos', Cilt 9, sayfa 493.

üzere, bu gerçek benzer bir efsanenin Thebes'teki Kematef etrafında işlenmiş olabildiğine işaret etmektedir.

Greko-Romen zamanlarında, Kematef diğer yılanımsı ilahlar hakkındaki mitlerle kaynaştırıldı. O ayrıca Khnum isimli bir yaratıcı tanrı ile,⁴⁹ aynı zamanda Kneph isimli başka bir Thebes ilahı ile⁵⁰ ve son olarak Hermetika'nın havarileri tarafından (Hermes Trismegistus'ın öğretilerinden sonra) tapılan ve sık sık mide ağrıları çeken hastaları iyileştirmek üzere kullanılan büyümlü kıymetli taşlar üzerine tasviri oyulan ilah,⁵¹ Chnoumis ya da Chnoubis ile birleştirildi!⁵² Kematef'in bu melez biçimi çoğu zaman, Chnoumis'in Aslanın İlk Dekanı (bölümü) kabul edildiği, *bakiu* olarak bilinen 36 takımyıldızının bölünmesinden çıkarılan bir münasebetle, halka gibi dolaanmış bir yılan vücudu ve bir aslan başı ile resmedilirdi.⁵³ Daha anlamlı olarak o, şüphesiz anılan sıraya göre zodyakın oniki yıldızını ve güçlü olasılıkla 26,000 yıllık geriye doğru giden çarkın yedi kutup yıldızını temsil etmek amacıyla, genellikle ya on iki ya da yedi adet tekerlek parmaklığı şeklindeki ışınlardan oluşmuş bir yele taşırdı.

Chnoubis'i çevreleyen mit ve ritüel hakkında çok az şey bilinir, yine de muhafaza edilmiş bu bilgiye, MS ikinci yüzyıla ait ruhani ve yaratılışın sırlarını bilmek iddiasında olan bir Hıristiyan mezhep, Peratae ya da Peratic's'in yazılarında rastlanabilir. Nispeten pek bilinmeyen ve düpedüz sövücü bir Peratae metni, Chorzar ismi altında Kematef hakkında aşağıdaki oldukça olağanüstü bir ifadeyle bahseder:

Ben çok uzun zaman süren gecede uykudan uyanışın bir sesiyim [ve] şimdi gücü Kaostan çıkarıp ortaya koymaya başlıyorum. Güç denizin derinliklerinin çamurudur, o ölürsüz suya ait boşluğun baağını, su gibi donuk, hep hareket halinde çırpınmanın bütün gücünü yukarı kaldı-

49 Lindsay, sayfa 304-5.

50 age., sayfa 303-4, 308-9; Hart, sayfa 15.

51 Lindsay, sayfa 312.

52 age., sayfa 303-13.

53 age., sayfa 306.

rır... Thalassa denilen üşüşen görülmez suyu kendi kendine düzenleyen güce bir terminat gösteren, Kanunun 12 gözü tarafından yukarı atılan şeylerden faydalanarak... Cehalet bu güce Kronos dedi... Thalassa'nın emanet edildiği güç eril-dişidir, 12 borunun onikisinin ağzından ısıklık çalan [suyu] arayıp bulur ve hazırladıktan sonra onu taksim eder... Bunun [gücün] Typhonic [yani 'canavar yılan']⁵⁴ kızı... Chorzar'dır. O ki [aynen aktarılmıştır] 12-açılı piramit ile kuşatılmıştır ve piramite giden kapıyı çeşitli renklerle karartır ve tam siyahlığı tamamlar.⁵⁵

Bu unutulmuş nesrin güçlü parçasının yorumlanması Gize'nin ölümler diyarı kompleksinin işlevini doğru anlamak adına teşebbüs ettiğimiz araştırmamızda gereklidir. 'Çok uzun süren gecede' ortaya çıkan 'görülmez su' ya da 'suya ait boşluk' şüphesiz Nun'dur -zamanın başlangıcında ilksel tepeciğe ilk gün ışınlarının ulaşmasından önce sonsuz karanlık bir durumda var olan sınırsız su kütlesi. 'Thalassa', aslen Nut ismi altında Nun'a atfedilen cinsiyet dışı olması sebebiyle,⁵⁶ başlangıçta mevcut olan bu kaosun zekası (anlayışı) ya da şahıslandırılması olarak kabul edilebilir.

Peratae metninde işaret edilen 'Kanunun 12 gözü', görüş kuvvetine sahip 'gözler' olarak değil, doğrudan doğruya yeraltına yerleştirilmiş bir çeşit 12 bölümlü yapıyı ima ederek, kırıklık bir yerdeki 'gözler' -yerin altındaki kuyular-⁵⁷ olarak yorumlanmaktadır. Daha anlamlısı, '12 borunun 12 ağzından ısıklık çalan [suyu] arayıp bulan', Chorzar isimli 'canavar yılan'dır. İlk başta, bu satırı çözmeyi biraz zor buldum. '12 boru', 26,000 yıllık geriye giden çarka tekabül eden ve zamanı ölçmek için göklere ait yöntem olarak kabul edilen, klasik geleneğin 12 ayrı uzun zaman müddetlerini ya da 'Büyük Yılları' ima ediyor gibi görünüyordu.

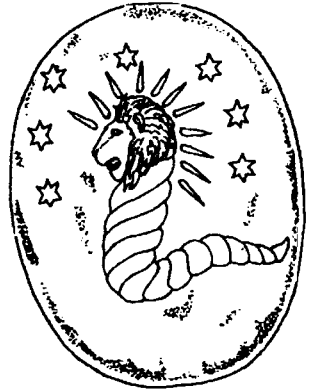
54 Set'in Yunanca ismi, Typhon'dan sonra, Mısır'ın, 'canavar bir yılan' olan, şiddet ve kaos tannısı. Budge. *The Gods of the Egyptians*, Cilt 2, sayfa 245'e bak.

55 Hippolytus. *Philosophumena*, Kt. 5, 14.

56 Budge. *The Gods of the Egyptians*, Cilt 1, sayfa 330-1. Nut Nu'nun dişil biçimi idi.

57 Legge. Cilt 2, sayfa 151 n.1. İbranicede 'gözler' ve 'kuyular' kelimesi, *ain*'in tamamen aynı olduğuna işaret eden. Cruice'den sonra.

İlk olarak MÖ birinci yüzyıl sırasında bugünkü adıyla Türkiye'nin güneyinde ortaya çıkan Romalı tanrı Mithras'ın kültüründe, bilinen tabiriyle *kosmokrator* ya da kozmik zamanın koruyucusu, bir elinde bir çift anahtar ve ayaklarının altında dünya ya da kozmik yumurta, erkek vücutlu ve aslan başlı bir figürle tasvir edilirdi. Gövdesinin etrafında halka biçiminde kıvrılmış, başı yelenin tepesinden yükselen (ara sıra ağzına girerken gösterilen) kozmik yılan bulunurdu, diğer yandan ya göğsüne iri çiviler çakarak süslenmiş ya da başı üzerinde bir ark oyulmuş halde, onun hem Chnoubis hem de daha evvelki döneme ait Kematef'in bir tasviri olduğunu göstermek suretiyle, zodyakın 12 yıldızı bulunurdu. Peratae metninde belirtilen 12 'boru'nun sembolik olarak, doğmamış bir 'çocuğa' dayanarak kabul edilmiş, her biri çok uzun zamanda dünyaya gelen, göbeği ya da *omphalos*'u besleyen 12 göbek kordonunu işaret ettiğine inanıyorum.



Thebes yaratılış metinlerinin kozmik yılanı ve kosmokrator'u, Kematef'in Greko-Romen biçimi olan, aslan başlı Chnoubis'i ya da Chorzar'ı gösteren gnostik inancına ait bir kıymetli taş.

Bu gnostik inanışlar (yaratılış ve ruhani sırları bilmek iddiasında olan mezhep) garip görüldüğü kadar, Miladi tarihin doğuşundan önceki yüzyıllarda İskenderiye'nin Hermetik okulları arasında öğretilen kozmolojik doktrinler tarafından etkilenmiş de benziyor. Bu, yukarıda aktarılan Peratae metninde, Chorzar'ın, festivaliyle her yıl 6 Ocakta İskenderiye'de uzun zaman beklenen çocuğun doğuşu kutlanan önemli bir Greko-Romen tanrıça,⁵⁸ Kore'nin bir biçimi olduğuna dair ifade edilen gerçeğe açıklık kazanır.⁵⁹

58 Noel başlangıçta 6 Ocakta kutlandığından dolayı, İsa'nın doğumu kavramını MÖ birinci yüzyılda Mısır'ın Kore kültürünü çevreleyen mit ve ritüel ile bağlamak için her sebep mevcut. Gilbert, sayfa 171-2, 229'a bak.

59 Hippolytus, *Philosophumena*, Kt. 5, 14.

Peratae metnindeki en alışılmadık ifade, Chorzar'ın 'piramit-ten giden kapıyı çeşitli renklerle karartan ve tam siyahlığı tanımlayan' '12 açılı piramitle kuşatılmış' olduğuyla ilgili gönlendirilmez. '12 açılı piramit' bazı yorumcular tarafından basit olarak zodyakın 12 kata bölünmesini işaret ediyor olarak yorumlansa bile, bu garip sözler, çeşitli şekilde Chorzar, Chno-ubis ya da Kematef olarak bilinen ve geriye giden uzun zamanların ya da asırların aslan başlı ve/veya yılanımsı *kosmokraton*'ünün, 'Kanunun 12 gözünün [ya da kuyuların] ve '12 açılı piramit'in koruyucusu olarak düşünüldüğünü ima ediyor görünmektedir, ki bu terimlerin Gize'nin kumları altında mevcut olduğu düşünülen yeraltı kompleksi hususundaki bilgiyi ifade ettiğini düşünüyorum.

II.K YARATILIŞIN ODALARI

Gize'nin ölümler diyarı bölgesini oluşturan odalar dizisinin o zaman da, zodyakın 12 katma bölünmesinin etkisiyle ilgili fikirde yansıtılan bir kavram ile, zamanın başlangıcında 12 parçaya bölünen yaratıcı güçlerin mikrokozmos temsilleri olduğunun düşünüldüğüne dair kafamda küçük bir şüphe var görünüyor. *Bnnt*-embriyon ya da 'tohum', bugün Büyük Patlama evrenin başlangıç noktası- diye tabir ettiğimiz kavram gibi, aslında yaratılış anının bir billürleşmesi olarak algılanıyordu. (1) noktadan bugüne zaman var oldu ve belki de Büyük Tanrıların ilk yaratılış ve uzun zaman çarklarına olan aşikar takınıtlarını açıklayacak şekilde, ebediyen kaydedilebilir dönüşlerle böyle yapmaya devam edecek.

Modern dünyaya, kozmik yaratılış hareketini ebedileştirmek amacıyla kocaman bir yeraltı kompleksi inşa etmek fikri gülünç değilse bile, anlamsız gelebilir. Birçok bakımdan bu İlk Yaratılış Odalarının, bir tufan öncesi uygarlığın yazılı eserlerini, sanat eserlerini ve kayıp öğretilerini içeren bir kayıtlar salonundan daha ziyade, Cenevre'deki CERN kuruluşunda ek bir siklotron (hızlandırıcı) olarak kullanılan geniş yeraltı kompleksi ile bir olduğu savunulabilir. Büyük kültür için böy-

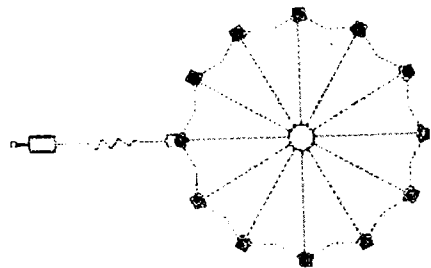
le bir mekan yaratılışın sürecini temin etmek, hatta sonu-
 vardırma için gerekli olmuş görünüyordu. Eğer yanılmıyo-
 sam, o zaman bu, Shebtu ya da Ogdoad bağlanunda kabul
 edilmiş Büyük Tanrıların, İlk Yaratılış Odalarına girerek ve el-
 le tutulabilen iht-yadigarların özülle ritüel olarak birbirini et-
 kileyerek, dış dünyadaki evrimi ebedileştirebildiklerine, hatta
 hızlandırabildiklerine inandıklarını ima eder.

Gize piramit alanı altındaki yeraltı bölgesine bağlı kozmik
 etkilerin ve ilahi güçlerin takdir edilen kıymetinin doğru olup
 olmadığı yalnız ve ancak en sonunda Ejiptologların belle ka-
 malarıyla bir giriş ortaya çıkarıldığı zaman bilinecek.

Şu an için ada kompleksi içindeki hayali yolculuğumuz so-
 na erdi. Her biri bireysel kozmik etkileri yansıtan ve iç içe geç-
 miş giriş yolları ile birbirine bağlanan dış kısımdaki 12 odanın
 iddia edilen halkası ya da 'piramiti'nden geçtik. Ayrıca komp-
 leksin ortasında büyük *bnnt*-embriyon ya da 'yumurta' ile kar-
 şılaştık; öyleyse şimdi aşağıya doğru inen koridor boyunca *ar*-
rit-salona ya da ara odaya kadar izleri takip ederek adımları-
 mızı geriye atmamız. Buradan merdiven boşluğu bizi dış dün-
 yaya geri çıkaracak.

Aslan Çağında öncü tanrı, Nun'un ilksel sularıyla çevrili,
 kutsal ada üzerinde durmak üzere Ruhun Ölüler Diyarından
 çıkmış oluyordu. Ancak MÖ 3100 civarında Doğu Sahra'nın
 kuruması ve firavun dönemi Mısır'ın yükselişi ile yerleşim ol-
 dukça çarpıcı biçimde değişti. Artık civardaki Nil nehrinin su-
 larıyla yaratılmış, sığ göle göz gezdiremiyoruz ve onun ötesin-
 deki uzun çevrili alanın duvarları arkasına sığınmış Wetjeset-
 Neter'in pıriltılı beyaz malikanesini göremiyoruz. Onun yerin-

*Edfu Bina Metinlerinin ve
 duat-ölüler diyarının ki-
 taplarının içeriklerine da-
 yalı olarak, İlk Yaratılış'ın
 Odalarının ileri sürülen
 12-bölmümlü zemin planı.*



bu yakıcı sığağı ancak arada bir güneyden esen ve yolunun üzerindeki her şeyi yutan şiddetli rüzgar *khamsin* ile kesilen, sol güneşi durmaktadır.

Kutsal ada da, bünyesindeki çevrili alanı ve Ruhun Ölüler Diyarına gizli girişiyle birlikte yok olup gitmiş. Bunun yerine, kendimizi Gize Piramit alanının civarında bir yerde buluruz. Ama tam olarak nerede? Plato üzerindeki çeşitli anıtların platon ve irtifasını son zamanlarda inceledikten sonra, benim çıkarabildiğim sonuca göre, kutsal göl ancak Büyük Sfenks'in ve Menkure'nin Vadi Tapınağının doğusuna ya da kuzey-doğusuna bulunmuş olabilir. O hiçbir surette hemen platonun üzerine ya da etrafına iskan edilmiş olamaz, çünkü platon batı yakasındadır. Menkure'nin piramitinin ötesinde çok fazla dikine yükselmektedir. Sadece onun doğu yakasında, gerek geçici gerekse kalıcı bir göl ya da rezervuar yaratmış olmak için yeterli genişlikte aşağı inen bir alan bulabiliriz. Bu gözlem, kutsal gölün kıyısındaki Kamış Tarlası yanında, Büyük Tanrılar tarafından inşa edilen Wetjeset-Neter'in malikanesinin bizzat son kalıntılarını olabilecek, Vadi Tapınağının doğu yakasındaki taş bir iskeleyle ait son keşif ile desteklenmektedir.

Eğer bu sanılarımda haklı isem, o zaman bu pekâlâ İlk Yaratılışın tepeciği, Yumurta Adasının, şu an platonun doğu kıyısı ötesinde bulunan, Nazlet el-Samman köyünün sokakları altında yattığı anlamına geliyordu. Bu üzücü bir gerçek, çünkü Ruhun Ölüler Diyarına giriş suyla sınırlanmış ada yoluyla ise, o zaman onun girişi hiç bulunmayabilir.

Birçok bakımdan umarım ki, şimdiki halde elimize geçen kanıtla ilgili bu takdirimde hatalıyım. Bununla beraber, bu bulgular Amerikalı medyum Edgar Cayce'in ilham yoluyla yaptığı yorumlarla kesinlikle uyuyor görünmektedir. 1933'te Kayıtlar Salonunun içerikleri hususunda ayrıntıları ortaya koymasına istendiğinde, o aşağıda ifade ettiği üzere yeraltı kompleksinin fiili yerine açıklamıştı:

Pozisyon olarak, bu -güneş sulardan yükseldiği sırada- gölgelerin [ya da ışığın] hatı düştüğü gibi sfenksin pence-

leri arasına uzanır; o [Sfenks] sonraları gözcü ya da muhafız olarak dikildi ve insanlığın deneyimiyle ilgili bu alanda değişimlerin etkin olması gerektiği zaman tamamlanana kadar sfenksin sağ pençesinden bağlantılı odalara girilmesi olası olmayabilir. O halde o Sfenks ve nehir arasında [uzanır].⁶⁰

'Sfenks ve nehir arasında' -başka bir deyişle, Sfenks ve Vadî Tapınağının doğusuna. Eğer bu hususta haklı ise, o zaman ayrıca bağlantılı odaların, yerel kompleksinden Sfenks anıtının sağ pençesine denk gelen bir pozisyona doğru yöneldiği hususundaki inancının da doğru çıkması için umut edelim. Eğer bu böyle ise, modern zamanın sondaj donanımını kullanarak ikinci bir giriş noktası kurmak için hâlâ önemli bir şansımız vardır. Florida Üniversitesi ve Schor Kuruluşunca bir arayış getirilen ekip tarafından 1996'da keşfedilen Sfenks çevrili alanı altındaki dokuz odanın Gize'nin ölümler diyarı kompleksiyle gerçekten de bağlantılı olup olmadığı anlaşılacak için beklenmektedir. Belki de öyledir ama insan ürünü yapı ve bu sebeple Mısır tarihine dair bilgimizle derinden ilgili olsa da, Büyük kültürün Ruhun Ölümler Diyarıyla bağlantılı olamayacak kadar yüzeye fazla yakın uzanmaktadırlar. Diğer taraftan, onlar eski teknoloji ve doğal bilimlere ait bilgileriyle, bizim insan evrimini algılayışımızın yönünü değiştirebilecek, hemen hemen yabancı bir zihniyete sahip yüksek bir kültürün Mısır'da önceden var olduğuna dair en son delilini pekâlâ ihtiva edebilirler. Saatin tik takları giderek binyılın gece yarısına yakın vurdukları, Gize'nin kayıp mirası (Yirminci Bölüme de bakın) üzerine araştırmanın devam etmesi için profesyonel, üniversite bağlantılı arkeolojik şartlara Mısır hükümetinin izin vermesi amacıyla baskı artıyor, çünkü ancak o zaman asıl gerçek bilinecek.

O günü dört gözle bekleyelim.

60 Cayce, sayfa 148, metin (ruhsal okuma)378-16.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM



UYGARLIĞIN BEŞİĞİ



Piramit çağının başlangıcında, Gize platosundan geriye kalan anıtların ileri derecede bozulmaya yüz tutmuş halde oldukları açıktır. Ama yine bu önemli devirde Kufu, Kufre ve Menkure gibi Dördüncü Hanedan firavunlarının mimar ve mühendisleri, o zamanlar aşama aşama oluşmakta olan piramit alanı içinde bir arada toplanan Vadi Tapınağı ve Büyük Sfenks gibi yapıları yeniden onarıp, tasarımını yapmışlar ve yeniden kutsallaştırmışlar gibi görünüyordu. Durum hakikaten bu şekilde ise, öyleyse Büyük Tanrıların eski güç merkezlerini yeniden diriltme neden binlerce yıl öncesinde yapılmamıştı? Gize platosunun büyük kutsallığının -İlk Zamanın Muhteşem Yeri- bulunduğu şekilde tanınması neden bu kadar uzun sürdü? Acaba en eski hanedan dönemi Mısırlıları kısaca böyle devasa bina projelerine girişmek amacıyla gerekli vasıtalara sahip değiller miydi, yoksa Kufu ve Kufre gibileri, tıpkı Thutmose IV'ün 1000 yılı aşkın bir zaman sonra sfenksin temeli etrafındaki kumları temizlemesine bir rüya ile mecbur edilmesi gibi, düşsel ideallerden ilham mı aldılar?

Büyük kültürün doğrudan doğruya soyundan gelen torun-

ları gerçekten, MÖ yaklaşık 10,500-9500'de son Buzul Çağına hızlandıran jeolojik karışıklıklar ve iklimsel değişikliklerin ardından Mısır'da kaldıysa, o zaman neden büyük tapınaklarının bir harabe haline dönüşmesine izin verildi? Gerçek bir anlam ifade eden tek açıklama, Mısır'da kalan birkaç Büyüğün belki de binlerce yıldır meşgul olmuş oldukları bina işlerini yürütmede veya ebedileştirmede yetersiz olduklarıdır. MÖ yaklaşık 9220'deki Aslan Çağının son dönemi ve MÖ yaklaşık 3150'deki hanedan öncesi dönemin en sonu arasında Mısır'daki belli başlı bina yapımıyla ilgili bilgimiz çok az olduğuna göre, o halde bu, tapınak kompleksleri inşa etmek için gerekli teknolojik becerilere sahip olmuş Büyüklerin kısaca artık var olmadığını ima ediyordu.

Belki de Vadi Tapmağı ve Abydos'taki Osireion gibi siklopik yapılar, bugün İngiltere'nin Orta Çağa ait harabe manastırları gibi, şimdiye kadar belirsizliğini koruyan bir takım güçler sayesinde görünüp, MÖ 3100 civarında Firavun çağını başlatana kadar, hürmet edilmekle beraber hiç onarılmadı. Bütün göstergeler tam bu zamanlarda yığınla yeni kültürel fikirler, yeni tapınma tarzları ve mimaride yeni tasarımların aşamalı olarak Doğulu istilacılar tarafından Mısır'a tanıtıldığı yönündedir. Kimdi bu insanlar ve Mısır'ın hükmeden elit sınıfına, eski Memphis şehri etrafındaki çeşitli piramit alanlarının yapımı gibi, başlıca bina projelerini başlatmak üzere nasıl ilham vermiş olabilirler? Acaba onlar 5000'i aşkın yıl önceden Mısır'ı terketmiş oldukları farzedilen Büyüklerle bir şekilde bağlantılı mıydılar? Onlar ata yurtları olarak, Mısır'dan ya da daha kesin olarak, Gize platosundan bahseden mitleri ve efsaneleri saklı tuttular mı? Heliopolit papazların yardımıyla, Gize'nin eski kutsallığına yeniden hayat verenler, acaba bu kavimler olmuş olabilir mi?

Bilinmeyen bu kültürün kimliği ve fotoğrafın bütününe tam olarak nasıl uygun düşebileceği bugünlerde bir dizi öncü Egiptologlarca üzerinde çalışılmakta olan bir meseledir ve daha sonraki bir bölümde tartışılacaktır. Şu an için daha önemlisi Büyük kültürün tahta intikali ile başlayan, olası kaderini saptamaktır.

UZAKLARA YELKEN AÇMAK

Edfu metinleri en azından Wetjeset-Neter'in bir takım ilahi sakinleri ve onun kutsal bölgesi ile kendine özgüdür. Onlar Shebtu"ların kısaca, zamanlarının sonunda, Reymond'ın rahatsız edilmeden 'yaratıcı görevlerine devam etmeyi' sağlayacak,¹ 'ilksel dünyanın başka bir parçasına' diye ileri sürdüğü yere doğru, uzaklara 'yelken açtıklarını' söylerler.² Bu mitsel varlıkların bahriyeli ya da bir tür denizci olduklarının ayrı bir kanıtı, bir Shebtu'a 'gemici' ismi verildiği,³ öte yandan Şahin olarak tanınan ilahi kişinin taraftarlarının, topluca 'mürettebat' olarak tabir edildiği gerçeğinden gelir.⁴

Yontma taş devrinin Nilotik (Nil yöresine ait) Mısırlıları arasında denizcilige mahsus faaliyetlere dair bu açık imayı kavramak zor, çünkü denizcilikle uğraşan kabul edilmiş en eski kültür, MÖ üçüncü binyıldan önce olmamak kaydıyla, Akdeniz sahilini ve büyük olasılıkla Doğu Atlantik kıyısını ilk olarak gemiyle dolaşan Fenikelilerinkiydi. Bunlardan önce var olmuş denizcilikle uğraşan başka bir millet bilinmemektedir. Bununla birlikte, önceki bir bölümde gördüğümüz gibi, MÖ yaklaşık 1200'de Truva Savaşının hemen öncesinde yaşamış Fenikeli tarihçi Sanchoniatho, kavimlerinin yükselişinden önce Lübnan'ın ilk şehri, Byblos'u kurmuş ilahi bir ırkın var olduğunu kaydetmişti.⁵ Onların, açıkça denizcilik kapasitesine sahip bir kültür olduğunu ima ederek, 'fener gemisi ve daha başka donanımlı gemilere' sahip olduklarından bahsediyordu.⁶

Böyle bir kültürün Akdeniz'de Fenike ırkının doğuşundan önceki bir zamanda var olduğu ayrıca, New Hampshire, Keene Yüksek Okulundan merhum Profesör Charles Hapgood'ın *Maps of the Ancient Sea Kings* (Eski Deniz Krallıklarının Hari-

1 Reymond, sayfa 187.

2 age., sayfa 180.

3 Jelinkova, sayfa 51.

4 Reymond, sayfa 177, 179.

5 Sanchoniatho, Cory'de alıntı, sayfa 9.

6 age.

tarları)adlı klasik eserinde belirtilen bulgularıyla da desteklenmektedir. O Piri Reis'in 1513'e ait, binlerce yıl önceki tarih dayanan daha eski ilk örneklerinden yapılmış olarak kabul ettiği ünlü haritası gibi, eski zamanın liman haritalarının kapsamlı bir çalışmasını yaptı. Hapgood kendisi ve öğrencileri tarafından incelenenlerin hemen hepsinin, Akdeniz dahil, dünyanın farklı bölgelerinde, en az 6000 yıl önce mevcut olmuş geniş kıyı hattı alanlarını gösterdiğini ortaya çıkardı. İyice düşünüp taşındıktan sonra, o, bu haritaları aslen derlemiş olanların 'dünya üzerinde denizcilikle ilgili bağlantıları olan son derece eski bir *kültüre*' [yazarın vurgusu] ait olmaları gerektiği sonucuna vardı.⁷

Eski Mısır'ın, ilk hanedan dönemi boyunca denizciliğe mahsus bariz herhangi bir beceriye sahip olduğuna inanılmadığı olgusuna rağmen, ülkenin güneyindeki hem Gize'de hem de Abydos'ta açılan ünlü ilk hanedan dönemine ait gemi gömütleri, açık denizlere çıkmaya elverişli yüksek pruvallı güçlü araçları açığa çıkardı. Ejiptologlar tarafından yalnız törensel amaçlar için yapılmış olarak kabul edilen bu devasa araçlar, açıkça Nil'in yumuşak suları için değil, fırtınalı denizlere doğru gemi seferi için tasarlanmıştı.

Bu denizciliğe mahsus ileri bilginin tam olarak nereden geldiği bizi bağlamaz. Bu yalnızca kendi zamanları Mısır'da son bulduktan sonra, yabancı bir toprağa doğru yelken açmış Wetjeset-Neter'in ilahi sakinlerinin bunu uygulama kabiliyetini kanıtlamak için aktarılmaktadır. Eğer gerçekten olan buysa, o zaman Shebtu'ların ilksel dünyada zamanının tam olarak nerede son bulduğunu nasıl belirleyebileceğiz? Denizcilik yetenekleriyle dünyanın bir tarafına gemiyle yol alabilmişlerdi. Bununla beraber, bundan ne sonuç çıkarabileceğini görmek maksadıyla araştırmamı Akdeniz kıyı hattına sınırı olan ülkelerle sınırlandırmanın daha güvenli olacağını hissettim. Daha önemlisi, aşağıda ifade edildiği gibi yüksek bir kültürün sıkı bir kanıtını bulmaya ihtiyacım vardı:

7 Hapgood. *Maps of the Ancient Sea Kings* (Eski Deniz Krallannın Haritaları), sayfa 221.

a) Mısır'ın Sfenks inşa eden Büyük kültürüne itibar edilen bulgelik ve teknolojinin seviyesine yönelik açık işaretler gösteren;

b) MÖ yaklaşık 10,500-9500'de, astrolojik Aslan Çağının düşüşü ve Yengeç Çağının başlangıcına da rastlayan bir zaman diliminde, son Buzul Çağının en son sancılarının hemen arkasından tarih sahnesinde yükselmiş;

c) Eski Mısır'da bulunanlara uygun gelen kozmolojik doktrinlere sahip;

d) Mısır'dan gerçek yurtları olarak bahseden mitler ve efsaneleri muhafaza eden; ve nihayetinde,

e) Edfu'da muhafaza edilenler gibi, Mısır yaratılış metnlerinde ifade edilen türden bir şamanik dini tatbik eden.

Ancak bu noktaların her biriyle uyan yüksek bir kültür bulursam, Mısır'ın Büyük kültüründen geriye kalanları bulmuş olduğumu iddia edebilecektim. Benim fikrimce, Mısırlı atalarından yeteneklerini ve hatta belki de zihniyetini miras almış bir kültürün varoluş noktasına beni götürecek bir geçiş hattı arıyordum. Olası bir çözüm için uzun ve sıkı bir araştırma yaptıktan sonra, en sonunda anladım ki, bu gizemin anahtarı neolitik (civalı taş devri) devrim olarak tanımlanabilen ve özellikle de tarımın görülmesiyle ünlü dönemin Yakın Doğu'da ani ortaya çıkışıydı.

NEHRİN KIYISINDAN AŞAĞIYA

Eski Dünya'da rastlanılan bilinen en eski ilk-tarım örnekleri Nil'in son yontma taş devri (paleolitik) topluluklarından gelir. Bilinen ismiyle Isna ya da Qada kavimlerine ait dört sitede -Isna (modern Esna), Naqada, Dishna ve Aswan'dan 200 kilometre (125 mil) nehrin yukarısındaki Tushka'da- Ejiptologlar buralara yerleşenlerin MÖ 12,500 kadar eski zamanlarda buğday otu, yabani arpa ve diğer ot türü bitkileri ekip yetiştirdiklerinin kanıtını yeri kazıyıp ortaya çıkardılar.⁸ Ekinleri biçmek

⁸ Wendorf ve Schild, 'The Paleolithic of the Lower Nile Valley' (Aşağı Nil Vadisinin Paleolitik Dönemi), sayfa 127-69; Butzer, sayfa 7; Hoffman, sayfa 89.

için taştan orak ağızları kullanılmıştı, diğer yandan öğütme taşları onların maksimum miktarda tane çıkarmalarını sağladı.⁹ İlkel biçimde tarıma vakıf olmalarının yanı sıra, Isna ve Qada kavimleri hayvancılıkta da ustalaşmışlardı. Onlar ayrıca ileri düzey bir mikro-bıçak ağızı teknolojisine sahip olmuşlardı ve daha sonra ilk neolitik kavimlerce adapte edilen yaşam tarzlarını önceden ayırmış görünen toplumsal köylerde yaşadılar.¹⁰

Bununla birlikte, beni ilgilendiren, Isna'nın Qada'nın teknolojik yeteneklerinin aniden gerilemesiydi, çünkü MÖ 9500 civarında hububatların üretiminde kullanılan öğütme taşları ve orak ağızları, yerlerini Nil vadisinin daha az ileri diğer kültürleri tarafından kullanılan türden çok daha kaba taş aletlere bırakarak ortadan kaybolmaktadır.¹¹ Daha sonra tarım tam 4500 yıl Mısır'dan tamamıyla yok olur ve nihayetinde MÖ 5000 civarında, muhtemelen Filistin yoluyla yeniden başlatılır.¹²

Fekri Hassan gibi Ejiptologlar Isna ve Qadalar arasındaki yaşam tarzının olağanüstü bir şekilde tersine çevrilmesinin, MÖ 10,500 ile 9500 arasında Nil vadisini devamlı surette içine çekip yutan son derece yüksek Nil su baskınları tarafından sebep olduğunu ileri sürmektedirler.¹³ Hassan bu ağır su baskınlarının Nilotik toplulukların, tarıma dayalı yaşam tarzlarını devam ettirmede cesaretlerini kırdığını, onun yerine, diğer bütün komşularında gözlemlendiği şekilde, daha basit avcı-toplayıcı yaşam araçlarını kurduklarını iddia etti.¹⁴

Mısır'da meydana gelen büyük su baskınına biçilen tarihler tamamıyla son Buzul Çağının son dönemine iştirak etmiş görünen küresel afetlere denk gelir. Yalnız Kuzey Amerika'da MÖ onbirinci binyıl sırasında meydana gelen jeolojik karışık-

9 Wendorf ve Schild, *Prehistory of the Nile Valley* (Nil Vadisinin Tarihöncesi), sayfa 291; Hoffman, sayfa 87.

10 Hoffman, sayfa 86-7.

11 Butzer, sayfa 6-7.

12 age.

13 Hoffman, sayfa 90, 98; Hassan, Fekri; Butzer, sayfa 9 n. 11.

14 Hoffman, sayfa 90, 98; Hassan, Fekri; Butzer, sayfa 7 n. 11.

lıklar (yerkabuğunun kabarması) ve iklimsel değişiklikler tahminen kırk milyon hayvana sebep oldu. Bu türlerin birçoğu - vahşi kunduzlar ve bradipuslar, mamutlar, mamuta benzer filer, azı dişli kaplanlar ve yün gibi tüylü gergedanlar dahil- adeta bir gecede yok oluverdi. Volkanik püskürmeler, karanlık dönemler, gel-git dalgaları ve sert su baskınlarını dahil eden, bütün dünyada halk hikayelerinde anısı muhafaza edilmiş görünen olaylar buydu.¹⁵

Isna ve Qadaların ilkel tarıma yönelik görüşlerini nasıl ve niçin geliştirdikleri bir gizem olarak kalmaktadır. Onların rakiplerinden daha hızlı evrim geçirmeleri, yalnızca şansa bağlı olabilirdi. Bu kesinlikle bir olasılıktır, yine de belki de sırf bambaşka bir çözüm vardır. Başkalarından daha hızlı öğrenmeye müsait entelektüel kapasiteye sahip olmak yerine, belki de Isna ve Qadalar üstün becerileri daha da ileri bireyler tarafından öğretildi. Şüphesiz, tam bu devir sırasında Nil boyunca inşa edilmiş siklopik yapılardan sorumlu oldukları tahmin edilen Büyük kültürden bahsediyorum. Bu teoriyi kabul etmek için, onların diğer birçok ileri kabiliyetlerine ilaveten, bu bireylerin yabancı hububat ürünlerinin ekilip biçilmesine de öncülük ettiklerini ve sonra bu bilgiyi, o aşamada bir çeşit basit balıkçı olmaktan başka bir şey olmayan yerel Nilotik kavimlere aktardıklarını farzetmemiz gerekir.

Belki Büyüklükler bu topluluklarla karşılıklı çıkar ve yardımlaşma amaçları çerçevesinde işbirliğine girdiler. Onlar tapınakların ve çevrili alan duvarlarının inşası gibi bina projelerinde ve Gize'dekine benzer su kanallarını kazmada insan gücünün desteğine ihtiyaç duymuş olabilirlerdi. Olay böyle oluyorsa, öyleyse bu, Isna ve Qadalar arasında tarıma ara verilmesinin Büyük kültürün teşvik ve teknik danışmanlıklarının birden geri çekilmesiyle meydana geldiğini ima eder. Sürekli denetim olmayınca, Nil'in ilkel çiftçi toplulukları kısaca tarıma

15 Hapgood, *The Path of the Pole* (Kutbun Yolu), sayfa 275-6, F. C. Hibben, *The Lost Americans*, sayfa 90-2'ı aktarıyor. Ayrıca yazanın (Collins) *From the Ashes of Angels* (Meleklerin Küllerinden), Bölüm 20'e bakın -bu vahşi afetin tam bir rivayeti.

olan bütün ilgilerini kaybedip, avcı-toplayıcı yaşam tarzlarını geri döndüler. Bu, o dönem boyunca son derece yüksek sellerin onların tarıma dayalı yaşam tarzını bırakmalarıyla alakası olan bir faktör olmadığı anlamına gelmez, sadece bu değişikliklerin ikincil derecede önemli nedenidir.

MÖ 9500 sonrası tarımın Mısır'dan tam 4500 yıl temelli gözden kaybolduğu gerçeği gerçekten süreklilikte bariz bir kopuşu hissettirmektedir. Bu sebeple Büyüklerin yerleşik, tarıma dayalı yaşam tarzına ait bilgilerini yeni bir yerleşim mahalline taşımaları olası mıydı? Eğer öyleyse, o zaman hububat ekiminin Mısır dışında nerede ve ne zaman ortaya çıktığını tespit etmek önemlidir.

İLK ÇİFTÇİLER

Daha önce belirtildiği üzere, neolitik çağın ortaya çıkışı, yontma taş devrine ait avcı-toplayıcılıktan, bir yerleşim yerinden diğerine taşınmak yerine, insanlığın doğayla işbirliği içinde çalışmaya başladığı, daha yerleşik bir yaşam tarzına geçiş damgasını vurdu. Yaşam tarzındaki bu başlıca değişikliğin anahtar unsuru şüphesiz, bir topluluğun kış ayları boyunca yeterli yiyecek ve çiftlik hayvanlarını tedarik etmek için üretmek üzere birlikte çalışabildikleri daha kalıcı yerleşimleri kurmayı gerektiren tarım ve hayvancılığın gelişmesi idi. Yerleşenlerin günlük yaşantılarından belirsizliğin gitmesi ilk kez neolitik kavimlerin teknik kabiliyetleri geliştirmeye başlamalarını ve hayatlarını düzene sokmayı sağladı.

Bu, en azından, yontma taş devrinden neolitik devire doğru aşamalı değişimin mütevazı bir biçimde, son Buzul Çağının son döneminin ardından bir zamanda, ne şekilde başladığına dair Ortodoks görüşüdür. Ancak bu varsayımda önemli boşluklar var, çünkü avcı-toplayıcılardan yerleşik çiftçilere geçişin her yerde aynı zamanda oluşmadığı bellidir. Doğrusu, ilk olarak yalnız bir bölgede ortaya çıkmış ve yavaş yavaş dışarıya yayılmadan önce en az 1000 yıl burada fiili bir tecrit içinde kalmış görünüyordu. Bilinen tabiriyle neolitik devrimin var

oluş noktası, Kuzey Suriye'nin ve bugünkü Türkiye'de Güneydoğu Anadolu'nun Yukarı Fırat bölgesindeki verimli nehir vadileridir. Yaklaşık MÖ 9500'den itibaren, burada yabancı hububatların ekilip biçilmesine, aynı zamanda hayvancılığa ait kanıtlar, Kuzey Suriye'deki Yukarı Fırat civarında Tell Ebu Hureyra'daki geniş ' çiftçilerin köyü' gibi önemli sitelerde gözükmeye başlar.¹⁶ Mısır'ın Isna ve Qada topluluklarının durumundaki gibi, hububat ekiminin kanıtı taş havan tokmakları, ovma taşları ve değirmen taşlarının buradaki keşfinden gelmiştir. Buna ilaveten, arkeologlar ayrıca üç farklı tür hububat tanelerinden bol miktarda tohum buldular -bir çeşit yabancı arpa, küçük kıvıllı buğday denilen yabancı bir buğday ve yabancı çavdar¹⁷ - ki, bunların ikisi daha önceden Mısır'ın yontma taş devrine ait Nilotik toplulukları tarafından yetiştirilmişti. Bu tahıl bitkilerinin hiçbiri Ebu Hureyra'da yerli olmadığından dolayı, bu, onların belli bir amaçla seçilip, bölgeye getirildiği ve daha sonra köyün eski sakinleri tarafından yetiştirilip, hasat edildiği anlamına geliyordu.

Tarımın Nil vadisinden yok olmasıyla hemen aynı zaman civarında Yakın Doğu'da görüldüğüne dair açık gerçek çarpıcıdır ve görmezlikten gelinemez. Benim düşünceme göre, birbirinden 900 kilometreden fazla uzakta, oldukça farklı, çiftçiliğe dayalı bu iki bölge arasında direkt bir bağlantı var görünmektedir ve en belirgin çözüm, tarımsal bilgi ve becerilerin insanların Mısır'dan Yakın Doğu'ya göçü yoluyla aktarılışdır.

Öyleyse, geride kalan Büyüklerin bir kısmının, MÖ 9500 civarında bir zamanda teknolojik kabiliyetlerini beraberinde götürerek, Yukarı Fırat'ın verimli vadileri için Gize'den ayrılmış olmaları mümkün mü? Şimdi biraz da Yakın Doğu'daki uygar toplumun ortaya çıkışına yakından bir bakalım.

BELİRSİZ GÜÇLER

Doğu Anadolu, kuzeyden Rusya sınırındaki Ermenistan'ın

¹⁶ Moore, sayfa 50-4.

¹⁷ age., sayfa 50, 53-4.

uzak kayalık bölgelerine, doğu yönünde Batı İran'daki Urmiye gölünün kıyılarına, güney-doğuda İran Körfezine doğru aşağıya inen ve İran-Irak arasında az çok geçilmez bir bariyer olan Zagros dağlarının mesafesi boyunca uzanan, geniş karla kaplı dağlık sahanın en batıdaki kanatlarını oluşturur. Birçok kısmı savaştan asilerin takımlarına, tecrit edilmiş dinsel topluluklara yuva olan ve köy, kasaba ve şehirleri zaman zaman bombalanan, bu devasa, çoğunlukla terkedilmiş yeryüzü parçası dünyaca Kürdistan -çok sorunlu Kürt halklarının kültürel ve politik yurdu- olarak tanınmaktadır.

İlk neolitik çiftçilerin bezelye, mercimek, kaba yoncadan üzüme kadar her şeyi yetiştirdikleri yer dünyanın bu coğrafik bölgesinde idi.¹⁸ Ancak yerleşik tarımsal bir yaşam tarzı zaman içinde deneyimle geldi ve bu Yakın Doğu'nun dağları, dağ etekleri ve verimli nehir vadilerinde yaşayan kavimlerine bir dizi 'ilkler'i yaşattı. Ekin ekme ve hayvancılığın gelişmesinin yanı sıra, madenlerin herhangi bir yerde kullanımına ilk kanıt da bu bölgeden gelir. Ebu Hureyra'nın 520 kilometre (325 mil) kadar doğu, kuzey-doğusunda, Büyük Zap nehrinden yukarı yüksekte iskan edilmiş ve yerel olarak Shanidar (Şanidar) olarak tanınan, Irak Kürdistanı'ndaki büyük bir mağarada, paleontolog Ralph Solecki yeri kazma sonucu ince, badem şeklinde bir bakır parçası ortaya çıkardı. Bu nesnenin boyuna takılan zincirlerin ucundaki sallantılı bir süs gibi kullanılacak biçimde ucunda eşit aralıklı iki delik vardı.¹⁹

Bulunduğu çevre ve koşullar, onu bakır el sanatının ilk örneği yapacak şekilde, MÖ 9500 civarında bir tarihi göstermektedir. Onun bu mevkideki varlığı hemen hemen kesin olarak, yerleşenlerinin MÖ onuncu binyılın son dönemleri kadar eski zamanda yabancı tahıl tanelerinden un üretmek üzere öğütme taşları kullandığı bilinen, civardaki yerleşini yeri Zawi Chemi ile bağlantılı idi.²⁰ Eritilmemiş bakır maden cevherinden yapılan bu çekiçle işlenmiş nesnenin işçiliği oldukça müstesnadır

18 Izady, sayfa 24.

19 Knauth, sayfa 33.

20 age.

ve bu tarz işin geliştirildiği son derece uzun bir zaman dilimine işaret eder -bu sanatın MÖ 9500'den çok önce başladığının etkili bir kanıtı. Hatta, Şanidar mağarasının yaklaşık 400 kilometre (250 mil) batı, kuzey-batısına yerleştirilmiş önemli bir neolitik köyde aniden yeniden ortaya çıkmışlar gibi görüldüğü, 2300 yıl kadar sonraki zamana, MÖ 7200'e değin, çekiçle işlenmiş bakır nesnelere kullanımının hiç kanıtı olmadığından, onun daha önceki bir kültürden bir evladiye olmasının ihtimali var. Bugün Çayönü olarak bilinen bu yer, Türkiye Kürdistanı'nın baş şehri Diyarbakır'ın 60 kilometre (37 mil) kadar kuzeyine uzanır. Burada arkeolog Robert Braidwood ve Halet Çambel, sakinlerinin bu çağda ehliyetli metal işçileri olduğunu gösteren, eskiye ait dört bakır madde keşfettiler -iki toplu iğne, bir adet kıvrık balık oltası ve bir rayma (bıçırğan) veya biz.²¹

Çayönü'nün şöhretli zanaatçıları, ticaret bölgedeki belli başlı diğer sitelere aşama aşama yayıldıkça, oval biçimli boncuklar dahil,²² başka birçok bakır maddeleri üretmeye kadar işi ileri götürdüler. Bunlardan biri, Irak Kürdistanı'nın dağ eteklerindeki Küçük Zap nehrinin bir ayağına iskan edilmiş önemli neolitik köyü Jarmo idi. Burada, MÖ 6750'ye tekabül eden bir yerleşim seviyesinde, Robert Braidwood ve ekibi çeşitli bakır maddeleri, aynı zamanda, Eski Dünya'nın metalurji ile ilgili en eski kanıtı, eritilmiş kurşundan yapılmış tek bir boncuk açığa çıkardı.²³ Dağları kelimenin tam anlamıyla maddenin cevheri yataklarıyla dolu olması gibi basit bir sebepten dolayı, eritimin ilk olarak Kürdistan'ın dağ etekleri ve vadilerinde geliştirildiği ileri sürülmektedir. Gerçekten, Çayönü'nün sakinleri en azından 7000 yıldır eritilmiş bakır ve bronz nesnelere üretmektedirler.²⁴

21 age.

22 Time-Life Books, *Anatolia: Cauldron of Cultures* (Anadolu: Kültürlerin Kazanı), sayfa 35.

23 Braidwood, 'Miscellaneous Analyses of Materials from Jarmo' (Jarmo'dan Muhtelif Materyallerin Analizleri), bas. Braidwood, *Prehistoric Archaeology Along the Zagros Flanks* (Zagros Cenahları Boyunca Tarihiöncesi Arkeoloji), sayfa 538.542.

24 Izady, sayfa 24.

Eski Dünya'nın²⁵ bilinen en eski kumaş parçası da, muhtemelen sıkı kavraması için hâlâ bir boynuzla sarmalanmış halde, Çayönü'nden çıkmıştır. O 9000 yıllıktır ve yerel olarak üretilmiş ketenden dokunmuş, bir keten kumaş olduğu düşünülmektedir.²⁶ Kuzey Suriye'deki Yukarı Fırat'ın batı kıyısına yerleştirilmiş, Mureybet denilen bir başka erken neolitik sitesinde, 'hafif ateşte pişirilmiş kilden kapların en eski örnekleri' bulundu. Radyoaktif karbon izotopu testleri (radyokarbon) bu kapların MÖ 8000 civarında bir tarihe işaret ettiğini ortaya çıkardı.²⁷ İran Kürdistanı'ndaki Kirmanşah yakınında, Ganj Dara isimli bir başka sitede, arkeologlar MÖ sekizinci bin yılın başını tarih gösteren pişirilmiş çömlek işi ve ufak kilden heykelcikler bulup çıkardılar; bu dönemin simgesi taş, ağaç, alçı ve sepet örgüsü işinin çok ilerisinde örneklerdi.²⁸ Hububat ekiminin MÖ 9500 civarında ilk kez görüldüğü Ebu Hurayre'ye dönersek, belki de kozmetik amaçlı kullanılan en eski şeyin kanıtıyla karşılaşırız. MÖ yaklaşık 7000'i, erken neolitik dönemi tarih gösteren büyük bir tarak kabuğunun (midyeye benzer bir deniz hayvanı), hanedan öncesi Mısır'da kadınlar tarafından sürme olarak kullanılmış olduğu bilinen doğal yeşil bir madde olan, pudralı bakır taşının izlerini ihtiva ettiği anlaşıldı.²⁹ Kuzey Suriye'deki ve Doğu Anadolu'daki erken ne-

25 Ben 'Eski Dünya' terimini kullanıyorum, çünkü Yakın Doğu'daki erken neolitik toplumların sakinleri ile ilerleme hususunda kıyaslanabilen kişilerin, Kuzey Amerika'da MÖ 8000 kadar eski bir tarihte var olduğunu gösterecek bol kanıt vardır. Örnek olarak, 1940'ta bilinen ismiyle Nevada'nın Ruhlar Mağarasında keşfedilen mumyalanmış bir cesetin bulgusu ve son yapılan karbon-14 testinin 10,000'i (şimdiki zamandan önce) tarih göstermesi. *The Observer*, 27 Nisan 1997'ye bak. Anatomik olarak o 'dar, nispeten küçük yüzü, uzun ve dar kafatası kemiği ve basit kafatası özellikleriyle modern Kızılderelilerden farklıdır. Onun bugüne kadar keşfedilen en eski mumyalanmış insan kalıntısı olması olasıdır ve üzerinde iyi korunmuş dokuma kumaş ve deri mokasenler bulunmuştur. Bedenini saran cenazeye has hasırlar ve tavşan derisinden yapılmış görülen bir battaniye vardı. Bu dokuma parçasının varlığı Doğu Anadolu'da Çayönü'ndeki bir geyik boynuzundan sapla sarmalanmış bulunan, 9000'i (şimdiki zaman önce) tarih gösteren keten kumaşla rekabet eder.

26 Time-Life Books, *Anatolia: Cauldron of Cultures*, 35.

27 Roux, sayfa 59.

28 Izady, sayfa 24.

29 Moore, sayfa 57-8.

olitik sitelerde bulunan diğer birçok materyal gibi, bakır taşı da bölgenin yerli maddesi değildir, bu yüzden onun varlığı, insanlığın gelişimindeki bu ilk safhada bile, başka uzak topluluklarla ticaret yapıldığının pozitif kanıtıdır.

Kürdistan'ın 'ilkler' listesi böyle uzayıp gider. Bölgedeki yaygın üzüm ekimi, kaçınılmaz surette, MÖ 5400-5000 civarında İran Kürdistanı'nda Zagros dağlarındaki Hacı Firuz Tepesi isimli bir sitede, ilk alkollü içeceğin üretimine yol açtı. Bu, bugün Türkiye'de hâlâ popüler olan retsinaya benzer bir şarap biçimini aldı.³⁰ Daha anlamlısı, son zamanlarda yazının en eski kanıtı, Kuzey Suriye'nin Yukarı Fırat bölgesindeki Cerf el Ahmar'da yeri kazma sonucu ortaya çıkarılan düz, oval biçimli taşlar üzerine bir seri resimyazı oymaları halinde günışığına çıktı. Bu işaretler çizgiler, oklar ve hayvanlardan oluşur ve 10,000 yıl geriye tarih gösterdiğine inanılır. Fransa'da Nimes yakınında Doğu'ya ait Tarihöncesi Enstitüsünden Danielle Stordeur onların yontma taş dönemi mağara sanatı ile daha modern yazı biçimleri arasında bir aracı olduklarına inanır.³¹

Uzun zamandır bilindiği üzere, farklı topluluklar arasında takas etmek ve ticaret yapmak amacıyla kullanılan kilden yapılmış markalar ilk kez MÖ sekizinci binyıl sırasında Kürdistan'ın dağ eteklerinde geliştirildi.³² Şüphesiz, bunlar giderek daha küçük ve karmaşık hale geldi ve MÖ 3000 gibi, kilden kutular üzerine yazılan işaretler dizisi bunların yerine geçti. Kısa süre sonra, bugün ideogram (anlamı ifade eden işaretler) olarak bilinen işaretleri taşıyan ateşte kurutulmuş kilden tabletlerin bilinen ilk örnekleri eski Irak'ın düzlüklerinde görülmeye başladı.³³

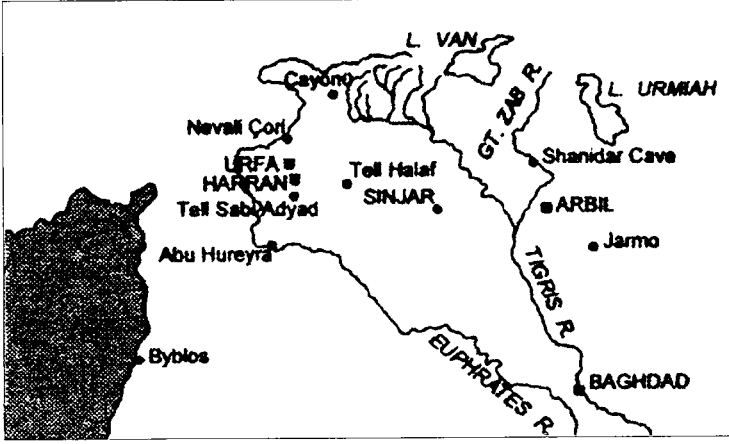
Böylece birçok ilerleme baştan başa bütün Kürdistan'da, özellikle de Yukarı Fırat bölgesinde, MÖ 9500 ve 5000 arasında kaydedildi; uzun zamandır uygarlığın beşiği olduğu savulunan bölge üzerinde benzeri görülmemiş bir şey oluyor olmalıydı. Kimse daha neolitik devrimin tam olarak niçin orada oldu

30 *Nature*'de Rapor, 6 Haziran 1996.

31 Crabb.

32 Izady, sayfa 25.

33 Roux, sayfa 59.



Bu kitapta bahsi geçen belli başlı siteleri gösteren
Yakın Doğu'nun haritası.

duğunun sebebini tatmin edici şekilde açıklamadı -New York Üniversitesi'nden Yakın Doğu Araştırmalarının Profesörü Mehrdad R. Izady'yi esaslı eseri *The Kurds-A Concise Handbook*'ında (Kürtler-Özlü Bir Elkitabı) aşağıdaki gibi yorum yapmaya teşvik eden bir bilmece:

Bu toprağın sakinleri, henüz belirsiz güçler tarafından harekete geçirilmiş, açıklanamayan, hızlandırılmış bir teknolojik evrim safhasından geçtiler. Onlar, düşük yoğunlukta avcı-toplayıcı ekonomiden yüksek yoğunlukta bir gıda ekonomisine geçişi başlatmak suretiyle, çoğunluğu kendileri gibi, dünyadaki en ileri teknolojik toplumlar arasında olan, çevrelerindeki toplulukların oldukça hızlı bir şekilde önüne geçtiler.³⁴

Bu ne anlama gelmektedir -'henüz belirsiz güçler' tarafından 'hızlandırılmış bir teknolojik evrim'? Izady burada ne çeşit 'belirsiz güçler'i ima ediyordu- bir kültürel devrimin aşamalı ortaya çıkışına vesile olan son Buzul Çağı iklim değişiklikleriyle gelen bölgeye has bitkiler ve hayvanların değişimleri mi, yoksa tamamıyla yeni bir yaşam tarzını kendileriyle birlikte getir-

³⁴ Izady, sayfa 23.

miş yüksek derecede yetenekli bireylerin bölgede aniden gö-
rülüşü mü? Kitabında yer almış gözlemleri hususunda Mehr-
dad Izady ile yaptığım özel sohbetlerde, ikinci çözümü çok
gerçek bir olasılık olarak kabul etmekten memnundu.³⁵

II.K TAŞ BONCUKLAR

Yukarı Fırat'ın erken neolitik dönem kavimlerinin olağā-
üstü derecede ileri düzey bir teknolojiye sahip olduğunu ka-
nıtlar gibi görünen bir başka önemli inceleme alanı, akik, kır-
mızimsı akik ve kuvars gibi sert taş maddelerinden yapılmış
son derece uzun boncukların çeşitli sitelerdeki keşfidir. Bun-
lar, 5.5 santimetre uzunluğa varan akik taşından boncuklar
hasıl etmiş Ebu Hureyra gibi mekanlarda,³⁶ ve 1989'da kurtar-
ma çalışmaları sırasında arkeolog Ufuk Esin tarafından baş-
kanlık edilen bir ekibin, hepsi uzunluk olarak 2.5 ve 5.5 san-
timetre arasında boncuklardan teşkil eden, 10 adet oval ve ke-
lebek kanadı biçimli, bordo akik taşından bir kolyeyi açığa çı-
kardığı yer olan, Güney Türkiye'de Aksaray yakınındaki Aşık-
lı Höyük'te bulundular.³⁷ Bu boncuklar hususunda en şaşırtı-
cı gerçek, onların hepsinin MÖ 7500 ve 7000 arasında bir ta-
rihe uzandıkları³⁸ ve akik taşı Eski Dünya'nın hakkak sanatın-
da kullanılmış olduğu bilinen belki de en sert madde olması-
na rağmen, uzunlamasına delikler açılmış olduğudur.

Kalınlığı en fazla 7 veya 8 milimetre olan uzun, ince akik ta-
şından bir boncuğun her bir ucunda 2.5 santimetreye varan
derinlikte ve 5 milimetreden küçük çapta delikler açmak için
gerekli teknik incelik seviyesi hemen hemen algılayışın öte-
sindedir. Bugün akik taşında benzer delikler açmak yüksek se-
viyede özel olarak geliştirilmiş bir elmas uçlu tungsten-karbit
matkabın kullanımını gerektirmektedir ve hatta bu akan suy-
la devamlı surette soğutulmak zorundadır. MÖ yaklaşık 5500-

35 Mehrdad Izady ile şahsi konuşma.

36 Moore, sayfa 55, 57.

37 Time-Life Books, *Anatolia: Cauldron of Cultures*, sayfa 33.

38 Moore, sayfa 55-6; Esin, sayfa 125-6, 1966 Todd'dan sonra.

4750'de, Irak Kürdistanı'ndaki Jarmo gibi yerlerde³⁹ ve MÖ yaklaşık 2600'de Indus Vadisindeki çeşitli mevkilerde,⁴⁰ uzman zanaatçılar akik taşı, kırmızımsı akik ve kuvars gibi (Mahsertlik ölçüsüyle hepsi yedi olan) sert taşlara, sadece delinecek olan minerale ya eşit gelen ya da ondan daha sert bir tür taştan yapılmış silindirik biçimli bir matkap aleti kullanarak delikler açabiliyorlardı.⁴¹

Bu amaçla, onlar tahtadan yaylı bir matkap kullanmak zorunda da kalmış olmalı, ⁴² ki bu daha çok bir ateş yakma aracı olarak kullanılmasıyla tanınır ve aynı derecede maharetli bir tahta mengenedir.⁴³ Bazen ufak zımpara yongaları veya kuvars kumu bir bileme maddesi olarak dahil edilmişti, öteyandan diğer durumlarda taş matkap aletinin sertliği (özellikle Indus Vadisinin şehirlerinde),⁴⁴ önce o kızdırılıp, sonra akan suyun bir soğutucu gibi kullanılması şartıyla, boncuğu kesip delmesi için yeterli oluyordu. Konuyla ilgili olarak, MÖ 600 civarında Batı Hindistan'da Cambay (Khambhat) yakınındaki Nagara denilen bir sitede zanaatçılar, sert kırmızımsı akik boncukları delmek amacıyla ilk kez, bilinen tabiriyle çift elmalı matkabı -iki büyük kesilmemiş elmas (herbiri Mah ölçüsüyle dehşetli derecede 10 gelen) matkap ucunun kesen kenarına yerleştirilirdi- geliştirdiler.⁴⁵ Bununla birlikte, elmas uçlu matkap aletlerinin Eski Dünya'daki herhangi bir yerde tarih öncesi sitelerde kullanıldığının hiç kanıtı yoktur.⁴⁶

Neolitik insanın akik taşı gibi sert taşta 2.5 santimetre delikler açabildiği tartışılmaz. İlginç olan, Irak Kürdistanı'ndaki Jarmo'da ve Kuzey Hindistan ve Pakistan'daki Indus Vadisi uygarlığının şehir devletlerinde bir hakkak (kıymetli taş kesme sanatı) endüstrisinin kanıtının, sert taştan yapılan uzun

39 Gorelick ve Gwinnett, sayfa 25.

40 Kenoyer ve Vidale, sayfa 495.

41 Gorelick ve Gwinnett, sayfa 27; Kenoyer ve Vidale, sayfa 498.

42 Gorelick ve Gwinnett, sayfa 30; Kenoyer ve Vidale, sayfa 506.

43 Kenoyer ve Vidale, sayfa 504-5.

44 age., sayfa 506-7, 512-13.

45 age., sayfa 514-15.

46 age., sayfa 514.

boncukları matkapla delmek için faydalanılan yenilikçi metodların, yalnız daha çok üslup kazandırılmış mücevher maddelerine giderek artan talep ve aynı zamanda hakkak becerilerinin son derece uzun bir zaman içinde yavaşça evrim geçirmesi sonucu geliştirildiğine kuvvetle işaret etmesidir. Jarmo'da sert taş boncukların, ancak bakır, kemik, çömlek, kabuk ve yumuşak taşlar gibi malzemelerden kelimenin tam anlamıyla binlerce boncuğun üretildiği 1250 yıllık bir dönemin ardından ortaya çıkmaya başladığı görülüyordu,⁴⁷ öte yandan Indus Vadisi'nde son derece değerli sert taş boncukları üretme imkanı, ancak muhtemelen 3000 yıllık bir boncuk imalatı döneminin ardından başlıyordu.⁴⁸

Ebu Hureyra ve Aşıklı Höyük'ün harikulade boncuklarının bulunduğu yerleşim seviyelerinin her ikisinin de MÖ 7500 ve 7000 arasında bir tarihe işaret etmesi sebebiyle, bu, bu özel sanatın kabuklar, kil, kemik ve yumuşak taştan boncuklar yapmaktan mücevher imalatında o zamana kadar kullanılan en sert maddelerin bazısında matkapla uzun delikler açmaya doğru evrim geçirdiği muhtemelen binlerce yıllık son derece uzun bir zaman süresini dolaylı olarak sezdirmektedir. Doğu Anadolu'da erken neolitik dönem boyunca başlıca boncuk üretim merkezi Çayönü'ndeydi,⁴⁹ ki burası köyün oluşum yıllarında bile uzmanlaşmış esnaflar tarafından elde edilen yüksek seviyede bilgiyi tasdik ediyordu.

Akademisyenler bize, MÖ 8000 dolayında 'insanların ilk olarak avcılık ve toplayıcılıkla geçen yarı-göçebe bir yaşamdan hayvan besleme ve ürün hasat etmeye dayalı daha yerleşik bir yaşam tarzına geçerek değişmeye başladıklarını' söylerler.⁵⁰ Bu doğru ise, o zaman, en eski esnaflarının yaylı matkaplar, tahta mengeneler ve özel olarak yapılmış matkap aletleri gibi mekanik aletlerin, aynı zamanda mücevher imalatına ait eşsiz bilgi-

47 Gorelick ve Gwinnett, sayfa 25, 32.

48 Kenoyer ve Vidale, sayfa 513.

49 Meyers, s.v. 'Çayönü', Cilt 4; sayfa 446.

50 Time-Life Books, *Anatolia: Cauldron of Cultures* (Anadolu: Kültürlerin Kazanı), sayfa 158.

nin yer almış olduğu olası, olağanüstü hakkak becerilerini tanı olarak nereden kazandıklarını tasarımlamak çok zor. Gerçekten öyle eşsizdi ki, bu bilgi tamamen ortadan kayboldu ve MÖ 5500 civarında bir zamanda, Jarmo'nun kendine has boncuk imalatı tarihinin daha sonraki safhalarına değin yeniden ortaya çıkmadı.

Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'nin neolitik kavimleri arasında bulunan hakkak becerilerinin, son Buzul Çağının son döneminin hemen ardından bölgeye giren yüksek seviyeye ulaşmış bireylerden miras alınmış olması gerçeğe uygun mu? Bu bireyler, beş santimetre uzunluğu aşan akik taşı boncuklar da delikler açabilecek vasıtalar dahil, mücevher üretimine yönelik derin bir bilgiyi beraberinde de getirdiler mi?

KAYNAĞA GERİ DÖNÜŞ

MÖ 9500 civarında Yukarı Fırat'ta başlamış olan neolitik patlamanın arkasında gerçekten 'henüz belirsiz güçler'in bulunduğu hakkındaki varsayımında haklıysam, o zaman Sfenks inşa eden Büyük kültür hakkında bildiklerimiz ile Yakın Doğu'nun ilk neolitik siteleri arasında daha net bağlantıları bulabilir miydim? Bu sorun üzerinde bir süre uzun uzun düşündüm ve bugün Kürdistan, Mezopotamya ve İran'a yerleşmiş ve Hıristiyanlık, İslam, Musevilik ve İran'a ait Zerdüştlüğe mahsus bir karışıma dayalı kökten gelen dini biçimlere hâlâ bağlı olan çeşitli kabile kültürlerinin folkloru ve mitolojilerini incelemeye başladım.

Çoğunlukla Güney Irak'ın Bataklık Arapları ve batı İran'ın tecrit edilmiş toplulukları arasında rastlanan yeni Babil'e ait bir kabile temelli din, Mandeizmin dinsel geleneklerini araştırırken, tartışmamızla ilgili sınırsız değerlerde bir şeyi keşfettim. Mandeistler kendilerinin uzak atalarının aslen, Güneydoğu Türkiye'deki Suriye sınırının tam üzerinde, Ebu Hureyra'dan 125 kilometre kadar mesafede (78 mil), Fırat'ın bir ayağında uzanan modern Altınbaşak, eski Harran şehrinin kuzeyinde ya da kuzey doğusunda yerini tayin ettikleri, Maday Dağı diye bi-

linen bir mitsel yerden geldiğine inanmaktadırlar.⁵¹

Mandeistlerin bu bölgeden çıktıklarının ispatı kolaydır. Onların ayırdedici tarzda çamur sıvalı binaları Mezopotamya üzerine çalışan ilim adamları tarafından MÖ 4500 ve 4000 arasında Kürdistan'ın dağlık bölgelerine yerleşen önemli bir kültür olan, Ubeydler tarafından yapılmış olarak bilinenler ile kıyaslandı (*Onyedinci Bölüme bakın*).⁵² Son derece ilginç olan bir başka şey, Maday Dağının ırklarının kaynağının gerçek yeri olmadığını Mandeistlerin de iddia ettiği olgusu idi. Onlar en uzak atalarının aslen Mısır'dan geldiklerini söylerler.⁵³ Bir Mandeist elyazısı hatta, toprağına vardıkları sırada 'onları kabul eden Haran'ın [yani Harran] iç kısımları'ndan, kısa süre sonra onların 'bütün ırkların hakimiyetinden özgür oldukları bir yer olan, Maday dağına girdikleri'nden bahsetmektedir.⁵⁴

Kabul edildiği gibi, Mandeistler Mısır'dan göçlerini MÖ yaklaşık 1300'deki, Musevilerin Çıkışı ile birleştirirler ama dinsel gelenekleri tarafından ileri sürülen mitolojik zaman dilimleri tamı tamına dikkate alınmaz.

Orta Doğu'nun diğer birçok ırkları gibi, Mandeistler de kabile soylarını Kutsal Kitaba ait tarihle eşit tutmaya teşebbüs ettiler ve sık sık bu, Babil, klasik ve Pers mitolojisinin oraya buraya sokulmasıyla ayrıca karmakarışık hale gelen efsaneler ve halk hikayelerinin çarpık bir türlüsünü yarattı.

Mandeistlerin, en uzak atalarının Kürdistan'a Mısır'dan geldikleri hususundaki ısrarları sırf fantazi gibi görünmemektedir, çünkü dillerinde kullanılan belli kelimeler açıkça Eski Mısır kökenlidir. Onlar, Mısırlı yaratıcı tanrı Pthah'dan ismini alan, kendilerinin kainatın yaratıcı tanrısına verilen isim, Pthahil ya da Pthah'i (*il son eki kısaca tanrı anlamındadır*) ih-

51 Aslında, Madai Dağı ayrıca 'İç Kısımdaki Harran' olarak bilinirdi. 'Drower, sayfa 6, 8-9'a bak. O 'bunun [Tura d Madai] dağlık bir ülke olduğu ve Harran'a kadar uzandığı açıkça işaret edilir diye ifade eder.

52 Cottrell, sayfa 82, 84 n.l.

53 Drower, sayfa 10: 'Hâlâ daha çözülemeyen şey, Mısırlıların ortak-dindarlar olduğu ve Mandeist ırkının asıl atalarının Mısır'dan Tura d Madai'ye gittiği iddiasıdır.'

54 age., sayfa 6, isimsiz bir Mandeist metni alıntı yapılır.

tiva eder. Bir başkası *ntr*'dir, ki bu kelime, 'gözlem evleri'⁵⁵ ya da 'gözleyenler'⁵⁶ atfedilebilen, 'gözlemek' kökünü belirtmek için kullanılır. Mısır dilinde, *ntr* ya da *netjer*, 'ilahi varlık' ya da 'ilah' kelime kökü Büyük Tanrılara atfedilen bir ünvandır.

YILDIZLARA TAPANLAR

Şüpheciler haklı olarak Mısır ve Mandeist dilleri arasındaki herhangi bir bağlantının hemen hemen kesin olarak, birbirinden oldukça ayrı iki kültürün MÖ yaklaşık 1575-1308'de, Mısır tarihinin Onsekizinci Hanedanı sırasındaki temaslarından geldiğini ileri sürebilir. O zaman, Kuzey Suriye ve Doğu Anadolu'nun Yukarı Dicle ve Yukarı Fırat nehirleri arasındaki uzanan bölgeyi MÖ 1500 dolayından itibaren yaklaşık 200 yıl işgal eden Hint-Avrupa dillerinden birini konuşan bir kültür olan, Mitanni'nin kralı ile hükmeden firavun arasında bir ittifak olmuştu. Onların toprakları, aynı zamanda Sabiler olarak tanınan yıldız tapan kültürün de yurdu, Harran'daki eski metal işi ve dini merkezini de kapsıyordu. Mandeistlerin direkt soyundan olduklarını iddia ettikleri bu gizemli kavimlerden⁵⁷-bu sebeple, Mısır dilinde 'yıldız' anlamına gelen, *sba* kelimesinden türediği düşünülen, Subba, Sabba ya da Sa'Ba alternatif ünvanlarının kökenini de buna bağlarlar.⁵⁸

Ancak Mandeistlerin Musevilerin Çıkışının zamanında Mısır'dan sürülen kavimlerle tercihli yakın ilişkileri hakkında hatalı oldukları bellidir. Onların kan kardeşleri, Sabiler, Musa'nın doğumundan yüzlerce yıl önce, MÖ ikinci binyılın ilk yarısı kadar eski bir zamanda Mısır'ı ata yurtları olarak saymış görünüyordu.

Ünlü Ejiptolog Selim Hassan, 1930'la İsa Sfenks çevrili alanı etrafındaki ve içindeki kapsamlı kazıları sırasında, MÖ yaklaşık 1730-1575'te, Hyksos kavimlerine Mısır'ın işgali sıra-

55 age., sayfa 197.

56 Sitchin, sayfa 77.

57 Drower, sayfa xvi - xviii.

58 Hassan, Selim, sayfa 45.

ında, Harran'dan Sami dillerinden birini konuşan kavimlerin, tartışmasız yıldızla tapan Sabilerin (aşağıya bakın), Gize yakınında anayurtlarının kenti ile aynı ismi taşıyan bir kaza kurduklarını ve Büyük Sfenks'e özel kutsal amaçlı ziyaretler yaptıklarını gösteren yazıtlar bulunan çeşitli adak türünden anıtları ile karşılaştı.⁵⁹ Daha önemlisi, Gize'nin anıtlarına dair bu bağlantı Hyksosların dönemi ile sınırlı gibi görünmemektedir. Onbirinci yüzyıl Arap tarihçisi Yakut el Hamawi kendi zamanında Sabilerin hem Büyük Piramit'e hem de İkinci Piramit'e hac seferleri yaptıklarını kaydetmişti.⁶⁰ 'Sabi' ya da 'Sabha' kelimesinin kökeni ile ilgili bir makalenin ardından, Hassan kendi düşüncesine göre, 'onların [Sabiler] piramitleri tamamıyla... yıldızlara dayalı kült ile bağlantılı anıtlar olarak tanıdıkları ve onlara hac yerleri olarak saygı duydukları gerçeği ortadadır' şeklinde bir itiraf yaptı.⁶¹

Asıl soru yıldızlara tapan Harran sakinleri ile Gize'nin anıtları arasındaki açık bağlantının MÖ ikinci binyılın ilk yarısından daha uzağa geriye gidip gitmediğidir. Hassan Sabilerin piramitlere yıldızlara tapınma ile efsanevi birliklerinden dolayı hürmet etmelerinin yanı sıra, Büyük Sfenks'e, Mısır'ın güneş tanrısı Ra-harakhty ile eş tuttıkları,⁶² kendilerinin şahin başlı tanrısı *harana* ya da *hol*'ün bir temsili olarak saygı gösterdiklerini ileri sürdü. Bu pekâlâ böyle olabilir ama onların ta Harran'dan Gize'ye hac ziyaretleri basitçe bir başka kültürün eski anıtlarına bir saygıdan çok daha sembolik bir şey barındırmaktadır. Mandeistler en uzak atalarının bir mitsel çağ sırasında Mısır'dan Maday Dağı'na Harran yoluyla seyahat ettiklerini ısrarla belirttikleri için, Sabilerin Mısır'ı ve özellikle Gize'yi atalarının yurtları olarak gördüklerini ileri sürmek mantıklı görünüyor.

Harranlıların en uzak atalarını aslen Mısır'dan gelmiş olarak

59 age., sayfa 34-5, 45.

60 Coğrafik Sözlük *Mo'gam-et-Buldan*, VIII, sayfa 457'de (Kahire baskısı) bulundu, age., sayfa 45'te alıntı.

61 age., sayfa 45.

62 age.

kabul etmelerini iddia etmek için ikincil derecede kanıtlar elbette çok güçlü. Bu ayrıca, Kutsal Kitabın araştırmacılarının, Hyksosların ilk kez Mısır'a girdikleri bir zaman civarında, MÖ 2000 ile 1800 arasında bir tarihte yer aldığına inandıkları bu olay olan, İbrahim Peygamberin Sami dilini konuşan kavimleriyle Harran şehrinden Mısır'a nasıl yolculuk yaptığına dair,⁶³ Varoluş kitabında anlatılan hikayeye de bir açıklık kazandı. İbrahim'in devrinde, Harran, sonraları Mısır tanrısı Thoth ile eş tutulan, Babil'in ay tanrısı Sin'e tapınmaya dayalı bir kültür merkezi idi.⁶⁴ Ay ile olan bu birlik, ay tanrısı Thot'un Yunan modeli olan, Hermes Trismegistus'un Hermetik öğretilerinin, onun en içsel gizemlerini öğrenmek üzere eski dünyanın her yanından Harran'a akın eden üyeleri tarafından yayıldığı Greko-Romen zamanlarına kadar taşındı.⁶⁵ Onlar Hindistan, İran, Mezopotamya ve en anlamlısı Mısır'daki Heliopolis gibi uzak diyarlardan gelirlerdi.⁶⁶ Astronom papazların Sabi eşleriyle bir araya gelmiş olduklarını anlamak için fazla hayal gücüne gerek yok!

Meşhur Harran şehrinin eski dünyadaki en eski dini merkezlerden biri olduğuna dair uzun zaman savunulan geleneğe rağmen, böyle cüretkar iddiaları destekleyecek arkeolojik kanıt gereğinden biraz azdır. Onun, Mezopotamya'nın ilk şehir devletlerinin eski Irak'ın verimli ovalarında görünmeye başladığı, MÖ 3000'den daha eski bir tarihe uzandığını iddia etmek için yıllanmış sokaklarının altından daha hiçbir şey keşfedilmedi. Yukarı Fırat'ın ilk neolitik topluluklarının en büyük başarılarını keşfetmek için, Harran'dan ayrılıp tam 93 kilometre (58 mil) kuzeye Hilvan kazasındaki bir neolitik siteye doğru seyahat etmeliyiz. 1983 yılında bir Alman arkeolog, burada Mısır'ın Büyük Tanrılarının Yakın Doğu'daki varlığına dair şimdiye kadarki en önemli kanıtı ihtiva edebilecek acayip bir kültür merkezine rastladı.

63 Gen. (Varoluş) xii, 4-10.

64 Lindsay, sayfa 315.

65 age., sayfa 314.

66 age.

20. MÖ yaklaşık 1367-1335'te, Mısır tarihinin bilinen tabiriyle Amarna döneminin kafir kralı, Akhenaten'in muammalı yüzü. O yaptığı eylemleriyle imparatorluğu çökme noktasına getirdi. Onun dini reformları İlk Zaman'ın devri, sep tepisi'nin derin bir kavrayışından ilham aldı.

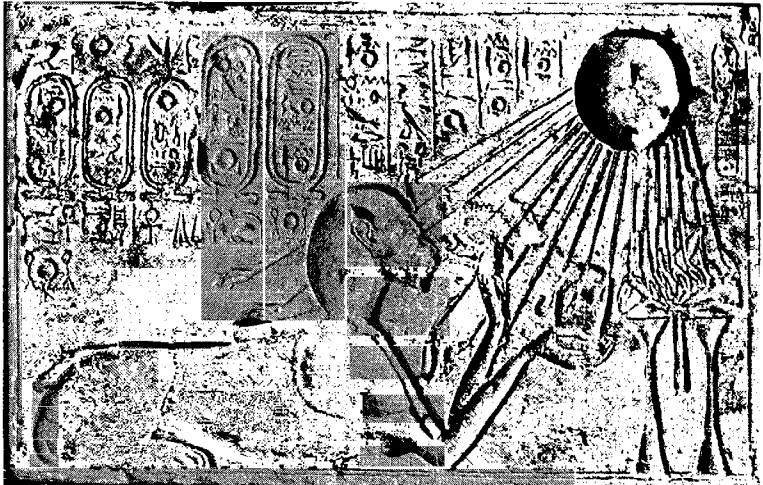


21. Hanedan öncesi zamanlarda başlatılan coğrafi prensiplerle tam uyum içinde, Mısır'ın doğu çölünün kıyısında inşa edilmiş, Orta Mısır'da Tell el-Amarna'daki Akhenaten'in şehri.

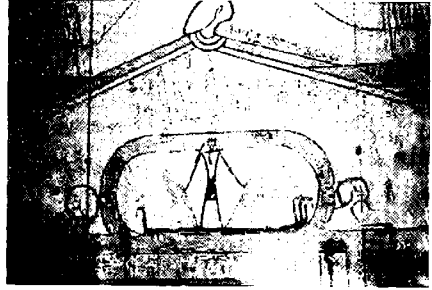
22. Aşağı Mısır'da Heliopolis'teki Atum-Ra'nın kült merkezinde önemli bir papazlık ünvanı olan, Baş Astro-noma ait Billie Walker-John'ın çarpıcı hayali tasviri. Heliopolis papazlarının, popüler olarak 'Kayıtlar Salonu' diye bilinen, Gize'nin sözde ölümler diyarı bölgesi hususundaki gelenekleri muhafaza ettikleri çok açık görünmektedir.



23. Firavun Akhenaten insan başlı Sfenks olarak çok ışınlı Aten güneş diskine ikramlar sunarken gösterilmektedir. Halen Hanover, Kestner Müzesinin himayesinde bulunan bu duvar kabartması, tıpkı büyükbabası Thutmose IV gibi, bu aykırı kralın da Gize'nin aslanvari anıtına özel bir ilgi duyduğunu onaylıyor gibidir.



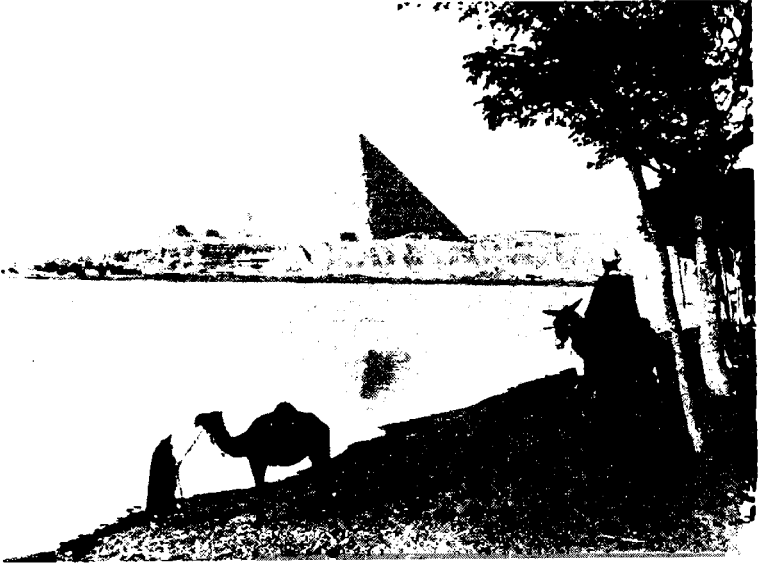
24. Yaratılış tepeciği üzerinde, duat-ölüler diyarının Beşinci Saatinde duran garip çan biçimli nesne. Acaba bu nesne, Gize'nin ölüler diyarı bölgesinin ortasına yerleştirildiği düşünülen, bnnt-embriyon, swht-yumurta ya da benben - taşını mı temsil etmektedir?



25. Duat-ölüler diyarının merkez bölgesinde bulunan ,Sekri'nin adasıyla birlikte yaratılış tepeciği. Onlar Rostau'nun 'yol'unun ötesinde bulunmaktadır -Rostau, Gize kabristanının Mısır dilindeki ismi. Acaba bu tasvir İlk Zaman'ın devri sırasındaki Gize'nin topografyasını anlamak için yapılmış görsel anahtar mı?



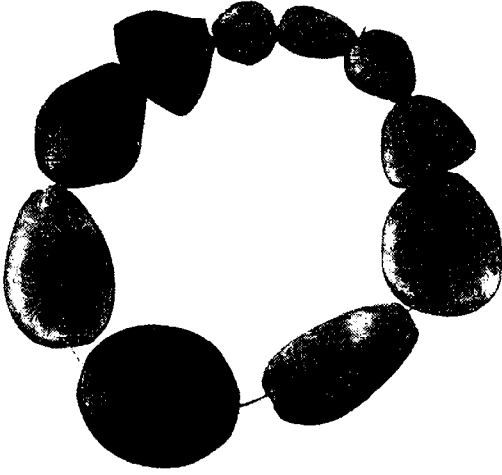
26. Yukarı Mısır'da Denderah'taki bir duvar kabartmasından doğruluk, adalet ve kozmik düzenin tanrıçası, Maat. Neden Akhenaten kendi şehri Akhetaten'de İlk Yaratılışın yeni bir noktasını tesis etmekle maat'ın ifadesine bir aracı olabileceğine inanıyordu?



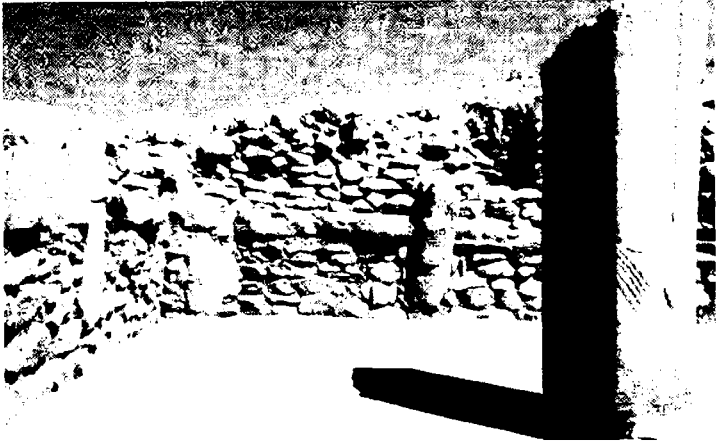
27. 1874'te çekilen Gize piramit alanının temelini saran yıllık Nil su baskınına gösteren bir fotoğraf. Eski zamanlarda nehrin palatoya daha yakın olduğunu bildiğimize göre, Gize'nin bir zamanlar Edfu Bina Metinlerinin ileri sürdüğü gibi bir ilksel adayı çevreleyen kutsal bir göle sahip olması son derece olasıdır.



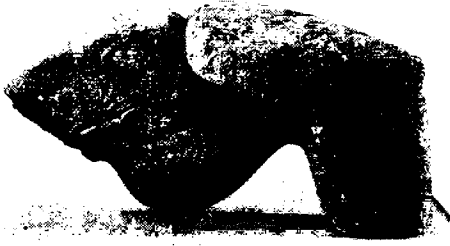
28. Yakın zamanlarda eski Thebes kenti, Luxor'daki Amun Tapınağında bulunan ve şu an Luxor Müzesinde sergilenen, yılan Kematefi -sonraki ismiyle Chnoubis ya da Chorzar- temsil ettiği düşünülen dev gibi başsız heykel. İlksel adanın ruhu olarak, o dut-ölüler diyarı ile balgantılı kozmik zekayı sembolize ediyordu.



29. MÖ yaklaşık 7000 tarihine uzanan, Türkiye'nin merkez bölgesinde (eski Anadolu) Aşıklı Höyük'teki bir neolitik mezar-sitesinden on adet bordo 'akik taşı' boncuktan bir kolye. Boncukların en fazla büyüklüğü 5.5 cm uzunlukta olsa da, her biri uzunlamasına delinmiştir. Bunlara şekil verenler açıkça hakkâk ticaretine dair derin bilgiye sahip başarılı zanaatçılardır. Neolitik kavimler böyle uzmanlaşmış becerileri kimden miras aldılar?



30. MÖ yaklaşık 8000'i tarih gösteren ve güney doğu Türkiye'de Nevali Cori'de yeraltından kazılarak çıkarılan olağanüstü dikili yekpare taş anıt ve onu çevreleyen kült binası. Sütunun önyüzündeki beş parmaklı ellere ve Bolivya, Tiahuanaco'daki Kalasasaya sarayının avlusuna bariz benzerliğine dikkat edin.



31. Nevali Çori'de bulunan ve MÖ yaklaşık 8400'u tarih gösteren yılan başlı 'akbaba' heykeli Modern bir sanat galerisinde bile rastlanmayacak, bu güzel parça, kult binasında bulunan, açıkça şamanik temelli bir dini inana eden, insanımsı kuş heykellerinden sadece biridir.

32. Güney doğu Türkiye'de Çayönü'nde bulunan ve MÖ yaklaşık 7000'i tarih gösteren baykuş yüzlü kemikten sallantılı süs.

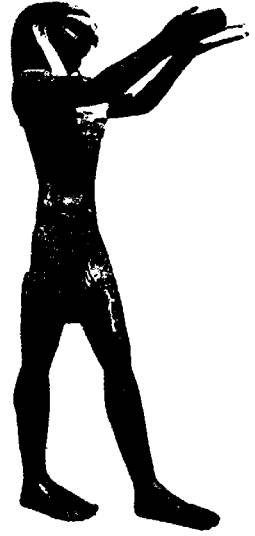
Gözlerinden akan gözyaşlarına dikkat edin. Bu, Kumarbi ve Tiamat'tan akan gözyaşlarının nasıl Fırat ve Dicle nehirlerini yarattığından bahseden Hurri ve Mezopotamya mitlerini hatırlatır. Acaba bu, 9000-yasındaki bu sallantılı süs eşyasının temsil ettiği şey mi?



33&34. Nevali Çori'nin kult binasında bulunan ve MÖ yaklaşık 8000'i tarih gösteren bir kuş-adam heykelinâen iki görüntü. Bu 23 cm yüksekliktedir ve kapalı kanatlı çekic-başlı bir kişiyi gösterir. O tören kıyafeti içinde bir kuş şamanı temsil ediyor görünmektedir; öte yandan onun kabalığı bu örnekten 400 yıl kadar öncesini tarih gösteren yılan başlı akbaba heykeliyle tamamen zıttır.



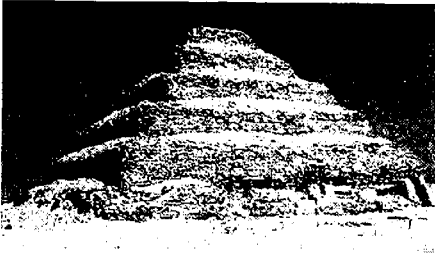
35. Nevali Çori'de bulunan, civardaki Fırat nehrinin ilkel sembolü, ayakta duran kaplumbağanın her iki yanında bulunan aşırı sevinç içindeki iki figürü gösteren oyulmuş taş kase. Daha sonraki Mezopotamya mitolojisinde, göl kaplumbağası Enki ya da Ea'nın ruhu oldu, öte yandan Hurri söylencesinde yaratıcı tanrı Kumar-bi'nin bir biçimi idi.



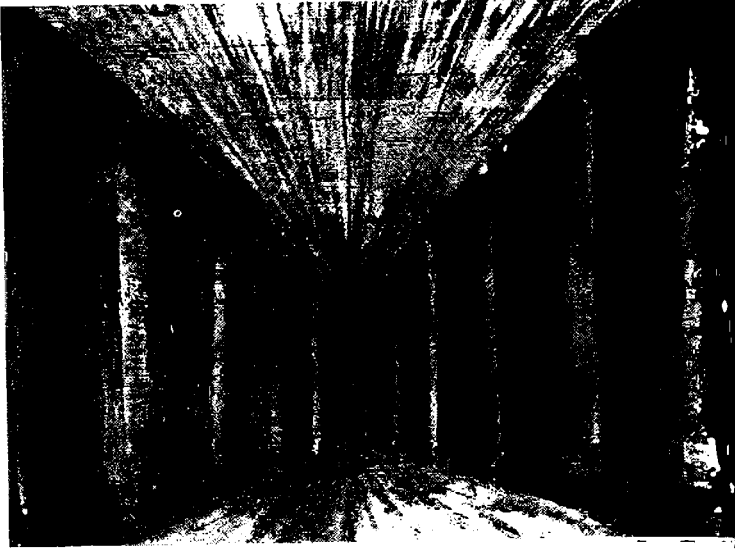
36. Paris, Louvre'de tanrı Horus'un atmaca başlı bir heykeli. Acaba Horus'un Havarileri, Shemsu-hor'u çevreleyen mitler, MÖ yaklaşık 4000-3100'de, hane-dan öncesi zamanlarda Yakın Doğu'dan atasal yurtları, Mısır'a geri dönen hükmeden elit sınıf tarafından yönetilen bir ırkın ilk anıları mıdır?



38. MÖ yaklaşık 8000'e ait Nevali Çori'nin kültürünün içerisindeki bir heykel oyusunda bulunan, yılanvari midilli kuyruklu, yumurta biçimli bir insan başı. Bu neyi temsil etmektedir ve o neden taş giriş yolundan güney batı ufkuna doğru gözünü dikip bakmaktadır?



37. MÖ yaklaşık 2678'de, Üçüncü Hanedan kralı Djoser için inşa edilmiş, Saqqara'nın ünlü basamaklı piramidi. Neden o, farklı yedi katı ile Mezopotamya'nın zigurat yapılarıyla şaşılacak derecede benzerlik taşımaktadır?



39&40. Artık birçok insan bir 'Kayıtlar Salonu'nun Gize'nin kumları altında var olduğuna inanmaktadır. Aşağıda bulmayı umabileceğimiz yerin ortamını kavrayan bir kişi İngiliz medyum Bernard G.'dir; onu 1985'te Sfenksin ölümler diyarı bölgesini dahil eden rüyalarının ardından bir dizi resimleri çizmesi ilham edildi. Yukarıda, 'Oniki Odanın Salonu' olarak tabir edilen artrit ya da giriş holü ve aşağıda ,bir onüçüncü 'İlk Yaratılış Odası' etrafında toplanan oniki odanın ilki.



ONALTINCI BÖLÜM



ADEN'E GEÇİT



Ve Yüce Tanrı doğu yönünde, Aden'de bir bahçe yaptı; ve oraya şekil vermiş olduğu adamı koydu. Ve Yüce Tanrı göze hoş görünen ve yenmesi faydalı her ağacı, ayrıca bahçenin tam ortasında hayat ağacını ve iyi ve kötüye dair bilgi ağacını yetiştirmek üzere topraktan yarattı. Ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir nehir çıktı; ve o oradan kısımlara bölünüp, dört kaynak halinde ayrıldı.¹

Bu Kutsal Kitabın Tekvin (Varoluş) Kitabında Aden (cennet) kavramını tanıttığı biçimdir. Birçok Kutsal Kitap araştırmacısı bu yerin kökeninde tamamen mitsel olduğunu düşünse de, Aden'in eski zamanlarda kendi doğrusu içinde coğrafi bir mekan olduğuna inanmak için her sebep mevcut. Ezeki-el'in kitabında, Aden'in yazarın baharat, altın, kıymetli taşlar ve 'mavi ve nakış işi ambalajlarda ve iplerle bağlı, sedir ağacından yapılmış lüks eşya sandıkları içinde seçme eşyalar' gibi lüks malların ticaretiyle uğraştığını söylediği² 'Sheba'nın ka-

¹ Gen. ii, 8-10.

² Ez. xxvii, 24.

çakçıkları' olan 'Assur [Asur] ve Chilmad' ve 'Haran [Harran] ve Canneh' yanında olduğu belirtilir.³

Aden'in tam olarak nerede bulunduğu dört ayrı nehrin kaynağını onun merkez bölgesinden aldığı ve tarif edildiğine göre, dört baş noktadan dört ayrı ülkeye aktığı gerçeğinden şüphelenilebilir. Çok sonraki zamanlarda Aden'in temel coğrafyasını MÖ üçüncü binyılın ikinci yarısında Kuzey Irak'ta ün salmış Sami dillerinden birini konuşan krallık, Akad'ın zengin mitolojisinde de rastlanan bir kavram olan, cennetin dört nehri ile sulanan bir dünyanın merkezine Aden'in 'bahçesi'ni yerleştirmek amacıyla genişletildi.⁴

Bu nehirlerin ilki, Van Gölünün batı ve kuzey batısındaki dağlardan bir seri nehir ayakları halinde çıkan ve Kuzey Suriye'ye doğru akmak üzere kıvrılarak yol almadan önce Türkiye içinde akan, bugün Fırat olarak bilinen, Perath (Arapça ve Türkçede *Pirat* [Fırat]) olarak aktarılmaktadır. O daha sonra Irak'a ulaşır ve nihayetinde İran Körfezine boşalmak üzere doğru yönüne yönelir.

Bahsi geçen ikinci nehir, Yunan zamanlarından beri Dicle olarak bilinen, Hiddekel'dir. Bu da, Van Gölünün güney batısında bulunan, bir seri nehir ayaklarından ortaya çıkar. Bu ayaklar Kuzey Irak'ın ovalarına ulaşmadan önce Doğu Toros Dağlarının eteklerinden aşağıya yılan gibi kıvrılarak yol alan bir hızlı akan nehir oluşturmak üzere bir araya gelirler. O daha sonra güney doğuya doğru bir istikamette, Fırat'ın doğusu ve kabaca paralelinde ilerler, oradan en nihayetinde İran Körfezine boşalır -onların arasında kalan arazi Bereketli Hilal (Türkiye ve Irak'ı içine alan hilal şeklindeki bir verimli saha) olarak tanınır.

Üçüncü nehir, Ermeni geleneğinden uzun zamandan beri Aras ya da Araxes ile aralarında ilgi kurulan, Gihon olarak verilmektedir (Arapça *Gaihun*).⁵ Bu Van Gölünün kuzey doğu

3 Ez. xxvii, 23.

4 Warren, sayfa 126-7, 126 n.2, Smith, *Assyrian Discoveries* (Asurlara Ait Keşifler), sayfa 392-3 ile kıyasla; Massey, *The Natural Genesis* (Doğal Varoluş), Cilt 2, sayfa 21.

5 Walker. Bu makalenin bir kopyasını 25 Ağustos 1996'da konuyla ilgili bir mektupla birlikte gönderdiği için Brent Russ'a minnettanim.

ma doğru yükselir ve doğuya doğru bir istikamette eski
ush toprağı,⁶ Ermeni krallığından Hazar Denizi'ne akar.

Dördüncü ve son nehir, Pishon'u saptamak daha zordur.
Bazı ilim adamları onu, batı İran'daki Urmiye Gölünün güne-
yından yükselen ve Aras gibi, Hazar Denizi'ne boşalmak üzere
doğu yönüne akan, Uizhun⁷ ile birleştirmeyi uygun görmüş-
lerdir. Bununla birlikte, Pishon'un, Van Gölünün güney doğu-
unda yükselen ve Kuzey Irak'taki eski Asur başkenti Ni-
nova'ya yakın Dicle'ye karışmadan önce Irak sınırındaki Kür-
distan'dan akan zorlu bir kanal oluşturan Büyük Zap nehri ol-
ması eşit derecede olasıdır. Doğrusu, yerel Nasturiler ya da
Asur Kilisesi Büyük Zap'ın Pishon Nehri olduğuna öyle kuv-
vetle inanırlardı ki, yirminci yüzyılın başı gibi yakın zamanda
onun Patriği sık sık resmi mektuplarını 'Aden Bahçesinin
Nehri'nin ilerisindeki odamdan' diye imzalardı!⁸

Nitekim cennetin nehirlerinin her birinin, azametli Van Gö-
lünün merkezi odak olmasıyla, Aden'in dört bir yanından akıp
gittiği tespit edilebilmektedir. Bu uzunluğu 96 kilometre ka-
dar (60 mil) ve genişliği 56 kilometre (35 mil) civarında, gü-
nümüzde Türkiye Kürdistanı ile eski Sovyet Ermeni Cumhu-
riyeti arasındaki sınırlarda bulunan çok büyük bir iç denizdir.
Van Gölünün Aden'in toprağının odak merkezi olduğuna te-
yit, Adem ve Havva'nın meydana getirildiği 'bahçe'sinin, şu an,
Büyük Tufan'ın zamanında battığından beri yatmakta olduğu
yerin derinliklerinin dibinde olduğunu iddia eden bir Ermeni
efsanesinden gelir.⁹

MÖ üçüncü binyıl sırasında Güney Irak'ı birlikte bir dizi şe-
hir devletlerle zapteden, Akadlar ve önceki Sümerler Aden hi-
kayesinin kendilerine ait tefsirine sahiplerdi. Her iki kültürün
mitolojilerinde tanrılar, insanlar ve hayvanların birlikte barış
ve huzur içinde yaşadıkları, cennetsel bölge Dilmun olarak ta-
nınırdı. Büyük uygarlaştırıcı, su tanrısı Enki, 'kusursuz mutlu-

6 age.

7 age.

8 Wigram and Wigram, sayfa 264.

9 Massey, *The Natural Genesis*, Cilt 2, sayfa 231.

luğa dayalı günahsız bir çağ'ı başlatan bir hareket ile, karısıyla birlikte buraya konuldu. Dilmun'un ölüm, hastalık ve keclerin bilinmediği ve ölümlülere 'bir tanrı gibi hayat' verildiği saf temiz ve 'parlak' bir 'ölümsüzler meskeni' olduğu söylenirdi.¹⁰ Bu hikaye Adem ve Havva'nın Aden Bahçesi'ndeki Varoluş hikayesini tekrar etmekle birlikte, aynı zamanda yalanlıyor görünmektedir. Burada 'iyi ve kötüyü bilme ağacı'nın meyvesini yemesi için yılan tarafından kandırıldıktan sonra, insanlığı ilk Anne-Babası 'hayat ağacı'nın meyvesinden de yiyip, 'ebedi yen yaşarlar', başka bir deyişle tanrılar gibi ölümsüz olurlar diye kovulurlar.¹¹

İlim adamları Dilmun'un İran Körfezi'ndeki Bahreyn adasına verilen isim olduğunu kanıtlamak için sağlam delil sunsalar da, onun çok önceleri, bugün Kuzey Irak'ın yukarısındaki dağlarda yer alan bir coğrafi bölge olduğunu göstermek için de iyi bir sebep var. Örneğin, 'güneşin doğduğu yer, Dilmun dağı' şeklinde bir kinaye var.¹² Bahreyn'de hiç dağ bulunmadığından ve bu ada hiçbir surette Irak'a nazaran doğan güneşin istikametinde uzanıyor olarak tanımlanamayacağından dolayı, iki Dilmun bulunduğu kesin görünmektedir. Bu ismin mitolojik mekanının Kürdistan'ın dağlarında bir yerde olduğuna teyit, 'tabu edilen' Dilmun'un eski metinlerde 'sedir ağaçlarının toprağı' olarak tabir edildiği gerçeğinden gelir.¹³ Ünlü Kürt tarihçisi Mehrdad Izady, ayrıca tanrıların meskeni olarak da kabul edilen 'sedir ağaçlarının toprağı'nın, eski Akadlar ve Sümerler tarafından, Irak ve İran arasındaki sınırlardan Van Gölünün kıyılarına kadar ve hatta daha öteye batıya, doğu Toros dağ silsilesine kadar uzanan, Yukarı Zagros dağları arasına konulduğunu kesin surette göstermiştir.¹⁴

Mehrdad Izady, Kutsal Kitabın Aden kavramıyla çok ortak yönü olan mitsel Dilmun'un kökenlerinin izini takip etti.

10 Heinberg, sayfa 42; Roux, sayfa 106.

11 Gen. iii, 22.

12 Kramer, *Sumerian Mythology* (Sümer Mitolojisi), sayfa 81.

13 Kramer, 'Dilmun, the Land of the Living' (Dilmun, Yaşamın Toprağı), sayfa 21.

14 Izady, sayfa 19.

Onun bilimsel araştırması orijinal Dilmun'u Doğu Anadolu'da Van Gölünün güney batısında bulunan, bilinen ismiyle Dimil ya da Zaza, Kürtlerin yurt edindikleri, Dilamân ya da Daylaman diye tanınan bir kabile (aşiret) bölgesi ile birleştirir¹⁵ Irak Kürdistanı'ndaki Erbil'de (eski Arbela) bulunan Eski Kilise kayıtları bu coğrafi bölgeyi Dilamân toprağı olarak belirtir. Onlar, *Beth Dailômâye*, 'Daylamânların toprağı'nın 'Sin-car'ın kuzeyinde', başka deyişle Yukarı Fırat ile Dicle'nin ayakları arasındaki Doğu Toros dağ silsilesinin eteklerinde bulunması gerektiğini iddia eder.¹⁶ Izady bu iddiaların teyidini, Dilamân'ı... *Dicle'nin kaynaklarındaki* [yazarın vurgusu] bir yere koyan, Zerdüştlüğün kutsal kitabı *Bundahishn*'de buldu,¹⁷ ki burası erken neolitik kavimlerin MÖ 9500 ile 5000 arasında yüksek seviyede bir kültür geliştirdiği bölge. Bu hiç de tesadüf görünmüyordu, o halde, bu bölge aynı zamanda Kutsal Kitabın Aden toprağı ile eşanlımlı idi.

ADEN'E YOL

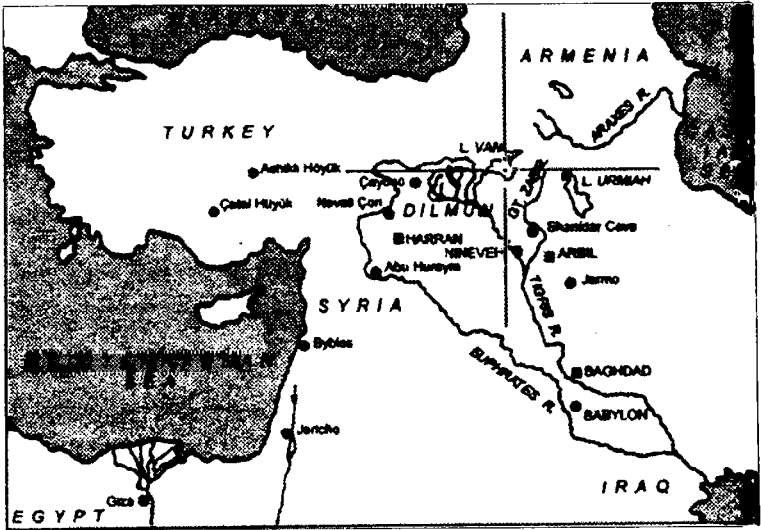
Öyleyse bu İbranilerin, Akadların ve Sümerlerin en eski geleneklerine göre, uygarlığın beşiğı, Aden'e geçit idi ve şimdi tam bu bölgeden yolculuğumuza Şanlıurfa ilindeki Hilvan kazasına doğru devam etmeliydik. Buranın kuzey doğusunda Doğu Toros dağlarının karla kaplı dorukları gökyüzünü delip geçer ve gökyüzünün alemine dalar, diğer yandan güney doğuya doğru Irak'a تنها bir yol uzanır. Bu güzergahta Nisan 1997'de Türkler, Irak Kürdistanı içlerindeki müstahkem yerlere yerleşen Kürt İşçi Partisi'nin (PKK) elemanlarına karşı bilinen ismiyle bahar hareketlerinin sonuncusunu başlattı. 50.000'den fazla asker, 250 tank, muazzam hava desteğı ve bir ağır harp silahları bataryası toplam 4000 Kürt savaşçının izini bulmak üzere Irak'a sevk edildi.¹⁸

15 age., sayfa 44.

16 age.

17 age.

18 Örnek için, *The Daily Telegraph*, 15 Mayıs 1997 ve *The Times*, 15 Mayıs 1997'e bakın.



Kutsal Kitabın Aden toprağının dört kola ayrılışını ve cennetin dört nehrini gösteren Yakın Doğu haritası. Mezopotamya söylencesinin (geleneğinin) mitsel bölgesi, Dilmun mekanı ayrıca işaret edilmiştir.

Bizim durağımız Hilvan ilçesinin batısında, 1992'de Yukarı Fırat'ın sularının Türkiye'ye hidroelektrik güç sağlamak üzere tutulmasıyla oluşturulan modern Atatürk barajının kıyısı. Böyle birçok baraj hem Fırat hem Dicle boyunca çeşitli yerlerde inşa edilmiştir ve her biri artık ebediyen yok olan önemli arkeolojik siteleri sulara gömmeyi başarmıştır. Büyük bir farkla en büyük kayıp, Doğu Anadolu'da kabaca MÖ 8800 ile 7600 arasında yer alan, çömlekçilik-öncesi neolitik B (PPNB) olarak bilinen insanlığın gelişme safhasına kadar eski tarihe uzanan sınırsız arkeolojik anlama sahip bir site, Nevali Çori'dir (çorri diye telaffuz edilir).¹⁹

YEKPARE TAŞ ABİDE

Nevali Çori ile ilk olarak şans eseri 1996'nın sonbaharında Mark Burkinshaw isimli bir muhabirden aydınlatıcı bir mektup aldığımda karşılaştım. Buna iliştilmiş olarak, birisi bir di-
19 Meyers, s.v. 'Nevali Çori', Cilt 4, Sayfa 131.

zi dikine direkleri ve arasına serpiştirilerek sıkıştırılmış harçsız taştan teşkil eden duvarları ile batık bir tapınağın ortasında duran oyularak şekil verilmiş devasa bir yekpare taş abideyi görüntüleyen, çeşitli fotokopiler bulunuyordu.²⁰ İlk başta Bolivya'da Tiahuanaco'daki oyulmuş dik duran taşlardan birine baktığımı düşündüm (aşağıya bakın). Kanımca fotoğraftaki her şey Güney Amerika'yı çağırıyordu. Ancak beraberindeki metne yakından bakınca, Doğu Anadolu'daki bir siteye baktığımı farkettim.

Sadece resimde görülen tam kesinlikle dikdörtgen biçimi almış büyük yekpare taşın yanları değil, aynı zamanda bütün her şey, daha sonra bu bölgedeki neolitik sitelere oldukça özgü, 'çimento mozaiki' olarak bilinen kireçli harçtan teşkil edildiğini anladığım, mükemmelen düzgün bir zemine kurulmuş gibi görünüyordu. En tuhafı oldukça açık biçimde en üst bölümünü kaybetmiş, iki metre yüksekte dikili sütündeki fevkalade oymalar idi. En uzun iki yüzündeki alt kısımdaki kabartmada yatay bir V şekli oluşturmaları için yukarı doğru kıvrılan kollar uzanmıştı. Bunlar her biri eşit uzunlukta beş parmağı olan üslup verilmiş ellerle yekpare taşın ön, dar yüzünde son buluyordu -ilk bakışta fok, balina ya da yunus gibi memeli bir deniz hayvanınıninkine benzer paletleri çağrıştıran özel bir görüntü. 'Eller'in üzerinde, başını kaybetmiş bir insan suretinin omuzlarından aşağı sarkan son derece uzun saç izlenimi vererek, taşın tepesindeki bariz kırık parçanın ötesinden boyunca yarısına kadar aşağı inen, iki uzun dikdörtgen şerit bulunuyordu.

Hepsinden önemlisi bu olağanüstü yekpare taş tapınağın ait olduğu çağ idi. 1995'te Time-Life tarafından basılan *Anatolia: Cauldron of Cultures* (Anadolu: Kültürlerin Kazanı) kitabından alınan, bitişikteki metin Nevali Çori'den 10,000 yaşın üzerinde bir 'zaman makinesi' olarak bahsediyordu! Eğer bu doğru ise, o zaman bu, eski Mezopotamya'daki uygarlığın do-

20 Time-Life Books. *Anatolia: Cauldron of Cultures*, sayfa 30. l'e bak; Nevali Çori'nin kült binasının eşsiz renkli resminin yanında, Doğu Türkiye'nin tanhönncesine bir giriş olarak hayli tavsiiye edilir niteliktedir.

ğuşundan 5000 yıl önce. MÖ 8000 civarında yapılmıştı. Bu doğru olabilir miydi -tartışmasız uygarlığın beşiği, Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat üzerinde, ondan binlerce yıl sonra uygulamaya konulmuş Malta ya da Batı Avrupa'nın megalitik sanatı ile boy ölçüşecek kadar güzel oyma taş sütunları üretecek yetkinlikte yüksek bilgiye sahip bir kültür?

Nevali Çori'nin kült binasının beni cezbedtiğini söylemek yetersiz kalır. Mekanın garip ortamını öyle mükemmel esir almış bu akla durgunluk veren tasvire bakmaktan gözümü alamadım. Kanımca, burada Mısır'ın Büyük kültürü tarafından bırakılan anıtlarla kıyaslanabilecek incelikte bir bilgi seviyesi vardı. Hemen keşfettiğim üzere, beni Nevali Çori'de daha da büyük sürprizler bekliyordu.

HAUPTMANN'IN KEŞFİ

Bu yerleşim yeri ilk kez 1980'de arkeolog Hans Georg Gebel tarafından Kantara Vadisindeki işgal tepeliklerinin bir sistematik tetkiki sırasında tespit edildi.²¹ O sırada o dokuz kilometre (beşbuçuk mil) kadar uzaktaki bir başka sitede kazılar ile meşguldü, bu yüzden Fırat'ın güney kıyısından ve Kantara Çayı köyünün doğusundan üç kilometre (2 mil) kadar mesafede (37° 35' K, 38° 39' D), yaklaşık olarak doksana kırk metre genişlikteki daha önceden bilinmeyen işgal setinin (sathıtan yüksek yer) varlığını kaydetmekten başka fazla bir şey yapamadı. Üç yıl sonra, 1983'te Heidelberg Üniversitesinden Harald Hauptmann ismini çevredeki setten alan, Nevali Çori'deki birkaç sezonluk kazıların ilkinin başlattı. 1985'te ve sonraki çeşitli sezonlarda geri döndü. En son 1991'de Nevali Çori'de idi; işte o zaman Atatürk barajının tamamlanmasının son aşaması kazıları, yapabildiği kadarıyla sitede mevcut olanları kurtarmak amaçlı bir kurtarma operasyonuna dönüştürdü. Bundan kısa süre sonra, Fırat'tan yükselen sular işgal setinin kıyısına kadar sardı ve artık Nevali Çori Atatürk barajının onlarca metre altındaydı. Şükürler olsun ki, az önce bahsi geçen yek-

21 Meyers, s.v. 'Nevali Çori', Cilt 4, sayfa 131.

pare taş abide alınıp, şu an yeniden dikildiği ve teşhir için yerleştirildiği civardaki Urfa Müzesine nakledildi.

Hauptmann'ın Nevali Çori'deki kazılarında apaçık belli olan, karbon-14 tarihlemeye göre MÖ 8400 civarında başlamış sitenin en erken yerleşiminden itibaren, her kimler yerleştiyse, çoktan tarımın temel ilkelerini kavradığıdır.²² Bu en erken gelişme aşamalarında hububatlar ekiliyordu ve hayvanlar evcilleştiriliyordu. Site o zamandan itibaren MÖ altıncı binyılın ortasına kadar çeşitli zamanlarda işgal edildi. Ancak bu son derece uzun işgale rağmen, arkeoloji dünyasının özellikle ilgisini çeken Nevali Çori'nin çömlekçilik öncesi neolitik devir sırasındaki en erken safhalarıdır.²³

Nevali Çori'nin neden tam olarak bulunduğu yerde inşa edildiği bugün belli değildir. Belli ki bu kararda tarıma yönelik hesaplar dahil edildi, yine de bunun basit bir çiftçi topluluğu olmadığı açıktır. Açılan 22 meskenden, sadece biri eve ait oturma amaçlı kullanılmış görünmektedir.²⁴ Sitenin dikdörtgen biçimli, parmaklık (ızgara) planlı binalarının birçoğu yalnız depolama amaçlarına yönelik kullanılıyordu. Birisi çakmaktaşıdan aletler yapmak için bir atelye gibi hizmet görmüşse benziyor, öte yandan diğerleri gömülü kafataslarının biçimine göre kült amaçlı kullanımın kanıtını taşıyordu²⁵ (*Onyedinci Bölüme bakın*).

Nevali Çori'nin baş işlevi, Hauptmann'ın 'kült binası' diye isim verdiği dikdörtgen bir taş yapı etrafında odaklanan, dini bir merkez olarak bulunmuş gibi gözüküyordu. En erken bina evresinden geri kalan bütün şey tam dört metre uzunlukta bir duvar parçası idi. Bununla birlikte, bu yerleşim döneminden birkaç görkemli heykel sakinleri tarafından muhafaza edilmiş ve daha sonra aynı sitede inşa edilen sonraki binaların yanına getirilmişti.²⁶ Bina II olarak tanınan bir diğer kült evi MÖ 8100 civarında bir zamanda inşa edildi; bu bütününe bir oy-

22 age.

23 age.

24 Hauptmann, sayfa 39.

25 Bienert, sayfa 16-17.

26 Hauptmann, sayfa 41.

ma izlenimi verecek şekilde arka ucuyla kısmen kayalık yüzeyine içine yerleştirilmiştir.²⁷ Toprak bir bayır içine 2.8 metre yüksekliğe ulaşan ve yarım metre kalınlıkta harçsız taştan duvar inşa edilmişti.²⁸

Hauptmann Bina II'nin duvarlarının başlangıçta kireçtaşından bir harçla kaplanmış olduğunu ve duvarların bir zamanlar tahminen dinsel ya da sembolik özelliğe sahip duvar resimleriyle süslenmiş olduğunu gösteren, siyah ve kırmızı boyanmış karutlarını taşıyan gri-beyaz bir sıvanın izlerinin orada bulunduğunu kaldığını ayrıca belirtti.²⁹

TAPINAKLAR VE KUŞLAR

Daha önceden belirtildiği gibi, Nevali Çori'nin kült binasına zamanının binlerce yıl ilerisinde bir bina görünüşü veren olan, sıkı çimento mozağından bir zemine sahipti. Bizzat duvarların içine düzenli aralarla konulan 13 dikine taş sütun yerleştirilmişti. Her biri esasında T harfi biçiminde kavuşturulmuştu, ki bu olgu Hauptmann'ı onların sırf bir çatıya destekler olarak iş gördükleri sonucunu çıkarmaya sevketti.³⁰ Çatıyı oluşturan merdivenlerin yanından binanın güney batı tarafına doğru iki kocaman dikine duran taş bulunmaktaydı, öte yandan karşı yanındaki duvarın içinde Hauptmann bir kült heykeline ait oyuk buldu. En önemlisi, bu seviyede bulunan çetneli taş heykeller vardı. Bunlardan biri, onun ikinci defa kullanıldığını ve neredeyse kesin olarak daha evvelki bir bina evresinden, muhtemelen Bina I'den geldiğini ima edecek şekilde Bina II'de 'duvara sıkıştırılmış' halde bulunan kırık kireçtaşından bir kuş heykeli idi. Benim düşünceme göre, bu Aztek tanrısı Quetzalcoatl, tüylü yılanın üslup verilmiş özellikleriyle anımsatan bariz bir yılan benzer başa sahiptir. Gagası kırık ama buna rağmen büyük gözleri, yuvarlaklaştırılmış göğüs

27 age., sayfa 42.

28 age., sayfa 43.

29 age., sayfa 47.

30 age., sayfa 45.

olup verilmiş kanatları öyle güzel yapılmış ki, bu heykelin modern bir sanat galerisinde eşi bulunmaz.³¹

Nevali Çori'nin kült evinin üçüncü ve son evresi, Bina III (c) 8000 civarında inşa edilmiş görünmektedir. Üzeri devasa kalın taş dilimleriyle kapatılmış, sıraya benzer bir platform, likkati çekecek derecede çimento mozaïği zeminin ebatını kıltarak, içteki duvarların dördünden üçüne eklenmişti (basamaklı girişin içinde bulunduğu güney batı bölümünde olan istina).³² Ön dar yüzleri beş parmaklı ellerle son bulan, en geniş yüzeylerine dirseklerden kıvrılmış ve bükülmüş kollar oyulmuş oniki ince sütun ikinci evrenin dikine duran onüç taşıyla yer değiştirmişti.³³ Hauptmann'ın tabir ettiği gibi, bu 'destek' sütunların birbirine tutturulan, ayrıca üzerine alt katırtmada insan biçimi şekiller oyulmuş üç metre yükseklikte (benim farzettığım gibi, bir tane değil) iki doğrusal yekpare taşı vardı.³⁴ Bunlar devasa bir giriş yolu oluşturuyordu ve ön dar yüzleri güney batıya doğru, binanın merkezinin her bir yanına bir tane duruyordu.

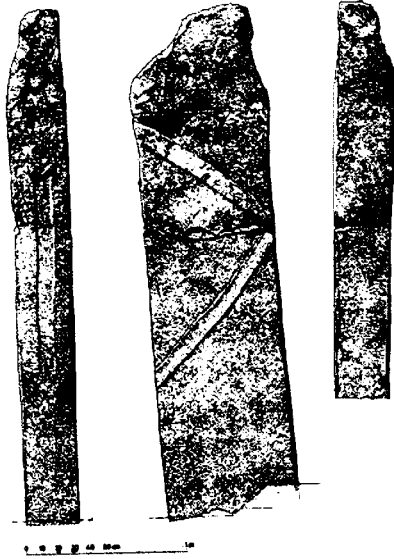
İşte, Time-Life yayını *Anatolia: Cauldron of Cultures*'da (Anadolu: Kültürlerin Kazanı) yer alan resimde beni çok cezbeden iki yekpare taş abideden birinin kalan parçası idi. Bu özel taşın hava koşullarıyla yıpranmış zirvesi, alttaki bölümünün aksine, onun önemli bir zaman, belki de binlerce yıldır boşullara terk edildiğini gösterir şekilde, daha üst bir seviyede züzükoyun uzanmış vaziyette Hauptmann tarafından bulunlu. İlginç olarak, kalan yekpare taş abide yalnız beş metre çimento mozaïği zeminin içine yerleştirilmişti, ki bu bütününle bir anlam ifade etmez. Eğer bu ince oyulmuş sütunun esasen üç metre yükseklikte olduğunu hatırlarsak, o zaman sadece beş metre derinliğin biri ona dayansa onu öteye devirecek derecede sağlam duruşunu temin edemeyeceğini bilmek için bu deha gerekmez. Hauptmann bu yekpare taş abidelerin üst

1. age., sayfa 66.

2. age., sayfa 48.

3. age., sayfa 50.

4. age., sayfa 52-3.



Horald Hauptmann'ın izniyle, Doğu Türkiye, Nevalı Çori'deki yekpare taş anıt kalıntısının yan-taslağı

eşik taşlarla üzerinin kapatıldığına ve basitçe herhangi bir mistik anlamı olmaksızın dekoratif çatı destekleri olduğu na inanmaktadır. Onsekizinci ve Ondokuzuncu Bölümlerimize göreceğimiz gibi, Nevalı Çori'deki papazların kafalarında onların çok önemli bir dinsel işleve hizmet ettikleri daha açık görünmektedir.

Bina III'te ayrıca bulunan, yüksekliği 37 santimetre bir vana murta biçiminde oyulmuş tıraş edilmiş bir baş vardı! Yüzü küçük olsa da, hâlâ dikkatle işlenmiş kulaklar ve hepsinden en üstü olarak, başından aşağı boynuna doğru inen uzun bir 'kıvrım' ya da midilli kuyruğu taşır ve bu ayrıca kıvrılan bir yılanı da temsil etse gerek. Bu şaşırtıcı heykel parçası Nevalı Dünya'daki herhangi bir diğer neolitik sitede rastlanılan hiçbir şeye benzemiyor. O güney batıya bakan kuzey doğu duvarının içine konulmuştu ve Bina I ya da Bina II'ye ait tam ebatında bir heykelden alınmış gözükmektedir.³⁵ Hauptmann bu kalıntıyı

35 age., sayfa 55.

na benzer şeklin bir 'cennete ait göksel varlık'ı temsil ettiğine inanılmaktadır,³⁶ yine de benim fikrimce bu ya bir ataya ait ruhu ya da bir papazlığa ait sınıfı (kast) temsil etmektedir. Eğer bu doğru ise, o zaman o pekâlâ topluluğun üyelerinin midilli kuyruklu dazlak kafalarla gösteriş yaptıklarını ima edebilir. Kariz yumurta şekli ve kıvrılan yılan işareti ayrıca anlamlı görünmektedir, çünkü hem yumurta hem de yılan bereket, bilgelik ve ilk yaratılışın evrensel sembolleri idi.

Tıraş edilmiş kafanın yanı sıra, Bina III'ten ayrıca haddinden fazla uzatılmış, neredeyse bir çekiç biçiminde kafaya sahip bir kuş adamın 23 santimetre yükseklikte kireçtaşından ufak bir heykeli çıktı. Onun kuş gibi giyinmiş bir insan olduğunu düşünen şekilde, sırtında geniş kapalı kanatları ve kol uzuvları vardı.³⁷ O duvarın içindeki bir oyukta yüzü koyun halde bulunmuş ve yine bu da daha önceki bir bina evresinden getirilip muhafaza edilmiş görünmektedir.

Yerleşimin sonraki seviyeleri tartışma konumuz için çok ilginç değildir. Bununla birlikte, onlardan MÖ yaklaşık 8400-7600'deki, muhtemelen ilk üç seviyelerden aşırılmış çeşitli ilginç heykeller çıktı. Bunlar, 'bir kuş tarafından alt edilen sırtta yere çömelmiş iki kadın figürü'nü gösteren birleşik bir heykeli,³⁸ yanı sıra tüyleri temsil eden ince çizgilerle süslenmiş gizemli bir kadın başını ihtiva eder.³⁹ Bu o haliyle, Doğu Anadolu'dan daha ziyade Kuzey Amerika'ya uygun, farklı bulunmuş suretlerden teşkil eden bir çeşit totem heykelinin oluşmasını oluşturmuş gibi görünmektedir.

İNSAN KURBAN ETME

Nevali Çori'de var olduğu saptanan fazlaca rahatsız edici bir insan kurban etmeye dair açık kanıttır. Ev 21 olarak ad verilen binalardan birinde, Hauptmann iskeletin boynunda ve

aynı sayfa 57.

aynı sayfa 55.

Winters, s.v. 'Nevali Çori', cilt 4. Sayfa 133.

Hauptmann, sayfa 66.

ağzının üst kısmında hâlâ gömülü duran çakmaktaşı ucuyla bulunan bir kadın cesedi buldu, kadına adeta defalarca taş mızraklarla darbe indirilmişti. Hauptmann kanıtın bireyin bilerek öldürülmesine işaret ettiğini, üstelik sözkonusu evin pekala özel olarak bu amaç için kullanılan bir 'kurban binası' olabileceğini kabul etti.⁴⁰ Bu, hele de yüksek seviyede bir bilim ve teknolojik ustalığa sahip erken neolitik kavimlerin yeni bilgi dağıtıcılarına itibar ettiğimizde, açıkça ürpertiye sebep olan manzara.

Nevali Çori'deki bu kurbanlık cesedin keşfini örneği olarak bir kaza olarak değerlendirip görmezlikten gelmek kolay olurdu. Ancak maalesef bundan tam 100 kilometre (60 mil) uzakta kuzey doğu yönünde, Çayönü'nde daha da gaddar kurban etmeye dayalı bir kültürün kesin kanıtı vardır. Burada Nevali Çori'deki gibi, birçok sayıda parmaklık-planı temelli dikdörtgen taş binalara, aynı zamanda özel işlevli başka binalara rastlarız. Örneğin, bir tanesi çimento mozaikli zemine sahiptir, öte yandan bir başkası -bilinen ismiyle Yassı Kaldırım Taşı Binası- Gize'nin Vadi Tapınağının iç tasarımından farklı olmayan geniş cilalı yassı kaldırım taşlarından yapılan bir zemine sahip (ayrıca dikili duran taşlar, yakınında sıralar halinde de kurulmuştu).⁴¹

Bununla beraber, Çayönü'nün tanınmış Kafatası Binası da fazla ilgi çeken yapısıdır. Genişliği 7.9'a 7 metre olan ve ucunda, ona onbirinci yüzyılın harabe bir Normandiya kültürünün esrarengiz görüntüsünü kazandıran bir daire şekline sahip çıkıntıya sahip bu taş yapı elbette çok karanlık surlar barındırmaktadır. Burada, arkeologlar iki küçük ara oda içinde, belli belirsizce yanarak kömür haline gelmiş 70 kadar kalınsız sım yerden çıkardılar,⁴² öte yandan Kafatası Binasındaki 100'ten fazla başa bütün kazılar 295'ten az olmayan sayıda kişilerin miklerini açığa çıkardı.⁴³ Kimse emin olmasa da, bütün ol-

40 age., sayfa 57.

41 Meyers, s.v. 'Çayönü', Cilt 4, sayfa 445.

42 age.

43 age.

Onlar belirli bir yerle sınırlanmış bir çeşit atalara ait toplumda rol oynamıştı.

Açıklanması daha zor olan, adeta bir ikram masası görevi yapan, devasa bir ton ağırlığında kesilmiş ve cilalanmış bir taş blok ihtiva ettiği anlaşılan büyük bir odanın Çayönü'deki beklenmedik keşfi idi. Hemen yakınında, kazıcılar, nihayetinde onları ölümle ilgili gerçeğe yönelten çakmaktaşından büyük bir bıçak buldular. Mihrap taşının düzgün yüzeyinin mikroskopik analizi yaban sığırı, koyun ve insanlardan geldiği anlaşılan yüksek miktarda kan artığı açığa çıkardı.⁴⁴ Bunun neyi ima ettiğine şüphe yok. Kafatası Binası yalnız atalara ait garip din ritüelleri için değil, aynı zamanda, arkeolojik dünya tarafından devam ettirilmeyen onların toplumunun bir unsuru olarak insan kurban etmek için de kullanılıyordu.⁴⁵ Öyle görüyor ki, Nevali Çori ve Çayönü'nün neolitik kavimleri, Mezopotamya'nın ovalarında binlerce yıl sonra var olmuş bir dünya ile kıyasla, olağanüstü derecede ileri yaşam tarzını yansıtıyor. Onların yaşamlarına rağmen, hükmeden papazlar, MÖ yaklaşık 4000'deki Doğu Anadolu'nun ilk topluluklarından daha çok ileriye gitti. Yaklaşık 1000'deki Mezo-Amerika'nın uygarlıklarıyla uyumlu bir çeşit ahlak dışı yaşam tarzına yöneldi.

Nevali Çori'deki kült binasının ortasında kule gibi yükselen çakmaktaş kaplı taştan yapılmış bir kule, kule çukuru ve kule çukuru taşı abidenin resmine ilk kez nasıl gözümü dikerek bakıyorum. Onun süssüz sadeliğine rağmen, yapıda bir korku hissi veriyordu. Bu anıt ile Güney Amerika'nın megalitik sanatı arasında, özellikle de Peru'nun Chavin kültürüyle ve Bolivya Altiplano'nun Tiahuanaco kültürününle bir çeşit ince ilişki var görünüyordu. Burada, MÖ 15,000 ile 10,000 arasında bir yerde inşa edildiği düşünülen Tiahuanaco'da,⁴⁶ Nevali Çori'dekini çok anımsatan megalitik yapıtlara rastlarız. Çayönü'nde olduğu gibi, bunlar dikine du-

⁴⁴ Life Books, *Anatolia: Cauldron of Cultures*, sayfa 35.

⁴⁵ Neubauer, *Neolithic Religion*, sayfa 38. Bu zor bulunur monografinin izini takip ettiği için Simon Steiner ve Alman orijinalinden İngilizceye çevirdiği için Catherine Hale'e teşekkürimi gönderirim.

⁴⁶ Neubauer, *Neolithic Religion*, Cilt 2, sayfa 91.

ran taş dizileriyle, yanı sıra alışılmadık kalite ve tasarıma sahip oyulmuş taş sütunlarla bir araya getirilmiştir.

Kalajasaya diye tanınan harabelerin bir bölümündeki Güney Tapınağının güney batı köşesinde, yerel olarak *El Frail* (Frer) olarak bilinen, tek bir oyulmuş yekpare taş abide duruyordu,⁴⁷ ki buranın çevrili alan duvarları *büyük oranda* Nevali Çori'ninkileri anımsatmaktadır. Kırmızı kum taşından sağlanan bir bloktan keski ile şekil verilmiş bu iki metre yükseklikteki figürün insan biçimli bir kafası ve yanlarına sarılmış ve sütunun ön yüzünde garip nesnelere sıkıca kavramış ellerle süslenmiş alt kabartma kolları vardı. Sağ eldeki, Endonezya'ya ait bir *kris*'e benzer, dalgalı hatlı bir bıçak gibi görünmektedir, diğer yandan sol elindeki ise vazoya benzer bir şey (muhtemelen yerel olarak yapılmış bir *keru*).⁴⁸ Daha özel olarak, *El Frail* ile belden aşağıya, balık pullarını temsil ettiği anlaşılan, her biri tek tek ufak bir balık kafası içine oyulmuş halde, bir giysi giymektedir.⁴⁹ Bu anlama ilave olarak, civardaki Titicaca gölünde bulunan, *hyalela* diye bilinen bir yengeç tipi olduğu söylenen 'üslup verilmiş kabuklu hayvanlarla' süslenmiş bir elbise de vardır.⁵⁰ Arkeolog Artur Posnansky tarafından keşfedilen "Chullua" ve "Umantua" denilen, balık kuyruklu göl tanrıları hakkında bahseden eski yerel halk masallarının varlığı ile daha etkileyici kılınan bir bağlantı ile, bu anıtın bir çeşitlilik adamı temsil ettiğine şüphe yok görünür.⁵¹

Bir şekilde Güney Amerika'nın Tiahuanaco'daki *El Frail* gibi oyulmuş heykelleri ile Nevali Çori'deki geriye kalan yekpare taş abide arasında bir çeşit gizli ilişki var gözükmekteydi. Dahası, bu bağ tabiatıyla hem kültürel hem de su temelli bir ilişki idi. Nevali Çori'den heykel sanatının diğer örnekleri de Egeya, İtalya ve Meksika'ya öncesi etkilerine sahip gibidir. Ama bu nasıl olabilir? Nevali Çori Amerika devletlerinden binlerce mil uzakta, tamamen farklı bir kıtada uzanmaktadır.

47 age., sayfa 181.

48 age., sayfa 182.

49 age.

50 age., sayfa 181, 181 n. 166.

51 age., sayfa 183.

Bu herhangi bir açık cevabı olmayan bir problem idi. Şu an için daha önemli olan, Nevali Çori ve Çayönü gibi sitelerdeki baş eylemcilerin tam olarak kimler olduğunu tespit etmektir. Nevali Çori'nin çok güzel oyulmuş yekpare taş abidelere sahip kült tapınağını kimlerin inşa ettiğini bilmem gerekiyordu. İnsan kurban etmeyi dahil etmiş görünen törenlerini ve ayinlerini kim yönetiyordu? Doğu Anadolu'nun ilk neolitik siteleriyle ilişkili bulunan olağanüstü teknolojinin aniden ortaya çıkışının ardındakiler kimlerdi ve bununla ilgili herhangi bir şey nasıl Mısır'ın Büyük kültürüne doğru geçmişe bağlanabilirdi?

ONYEDİNCİ BÖLÜM



KUŞ TÜYLÜ YILANLAR



Doğu Anadolu'nun ilk neolitik sitelerinin harikulade kült binaları ve oyulmuş anıtları, Mısır'ın bugün Büyük Tanrılara itibar edilen taş yapılarıyla aynı garip ortamı yankılıyor gözükmektedir. Bu çok açık görünmektedir. Ancak şu an dikkatimizi Nevali Çori'nin muammalı oyulmuş heykellerine çevirir ve Edfu Bina Metinlerindeki Wetjeset-Neter'in ilahi sakinleri hakkında nakledilen tasvir ile onları kıyaslarsak, o zaman daha da büyük bir resim ortaya çıkar.

Edfu rivayeti, belki de bu kişilerin kuş ya da kuş şamanlar gibi giyinen erkekler olduğuna işaret ederek, [şahinlerin] katanları ve bu yırtıcı kuşun tüyleriyle süslenmiş Şahinlerden veya Sage'lerden tekrar tekrar bahseder. Nevali Çori'de Hauptmann tarafından yeri kazarak çıkarılan ve MÖ 8400'den 7600 civarına kadar olan bir dönemdeki, kült evinin bütün üç bina çevresine ait gizemli kuş ve kuş adamların heykelleri ile bu katanlanmaktadır.

Harald Hauptmann'a göre, Bina II'nin bir bölümünde 'duvarı sıkıştırılmış' olarak bulunduğu, devasa gözlü ve yılan başlı bir

kuşun güzel oyulmuş heykeli akbaba ile bir tutulabilir.¹ Bu aynı yorumu başka herhangi bir oyma kuş heykeli üzerine yapmaya pek taraftar olmasa da,² kanımca Bina III'te bir duvar girintisi içinde yüzü koyun bulunan, geniş kapalı kanatlı ve kol uzuvlu bir kuş adamın 23 santimetre yükseklikteki ayakta duran sureti bir akbaba olduğunun her işaretini göstermektedir. Onun acayip uzatılmış kafası uzun boyunlu akbabayı hayli hatırlatır gibidir ve eğer hakikaten durum buysa, o zaman öyle görünüyor ki, hepsi olmasa da, diğer bazı kuş bağlantılı heykeller de gerek akbaba gibi giyinmiş gerekse akbaba tüylerinden yapılmış başlıklar takan erkek veya kadınları resmetmektedir.

Öyle ise, acaba neydi akbabayı özel yapan şey?

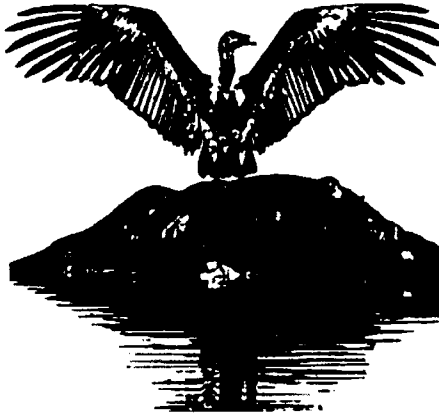
Akbabalar modern dünyaca çok yerilen yaratıklardır. Birçok türleri aralarındaki mesafe 3.5 metreden fazla kanatlara sahip, bu devasa kuşlar leş yiyen kuşlardır, öyle ki kendilerine ölünün etinden tam bir ziyafet çekerler. Hayvan, kuş veya insanların leşlerini, çoğu kez iç organlarını koparıp almak için göğüs kafesinden içeri dalarak, oburcasına yer bitirir. Bu hayli tiksindirici eyleme rağmen, onlar gerçekten çok temiz kuşlardır ve eski zamanlarda yalnız faniliğin değil, aynı zamanda psikotropik (kafayı etkileyen) ilaçlar, duyuumsal mahrumiyet ve NDE'ler tarafından sevkedilen ölüm-transları ve zihni dönüşümlerin de sembolü olarak onlara fazlasıyla saygı gösterilirdi. Şamanlar ve üyelerinin akbaba maskesini takarak yıldızlara yönelik (astral) uçuşa erişebildikleri, öbür dünya alemlerine girip, ataların ruhlarıyla iletişim kurabildikleri ve evrensel bilgi ve akli geri getirebildikleri sanılırdı.

ÖLÜYÜ İZ BIRAKMAMACASINA GA'GALİYOR

Akbabanın kült içindeki önemine, eşit derecede sahip bir başka şey, ekskarnasyon (ruhun bedenden ayrılışı) olarak bi-

1 Hauptmann, sayfa 66.

2 Harald Hauptmann'dan araştırma asistanım Simon Cox'a akbaba tasviri üzerine 16 Temmuz 1997 tarihli faksla cevabı.



Bir zamanlar baştan başa bütün neolitik dünyada ölüm, dönüşüm ve yeniden doğuşun baş sembolü olan, kudretli akbaba.

linen, ayrıca 'gökyüzü cenazeleri' de denilen, ölü bedenlerin yerleşimlerden oldukça uzakta bulunan ceset alanlarında yüksek tahta platformlar üzerinde teşhir edildiği cenaze törenlerindeki bu kuşun rolü idi. Bundan sonra akbaba ve karga gibi leş kuşlarının, insan leşini geriye çıplak bir iskelet kalana kadar yemesine izin verilirdi -30 dakika kadar kısa süren bir süreç. Kaian kemikler daha sonra toplanıp, kurumaya bırakılırdı; sonra ya taş odalar içine ya da yerin altına, çoğu kez ölenin akrabalarının evinin zeminine gömülürdü!

Çok sıkça ekskarnasyonda parçalı veya ikincil gömme olarak bilinen, kemiklerin ayrılıp, birden fazla mekana saklanması vasıtasıyla meydana gelen gömme yer almış olurdu. Örneğin, Yakın Doğu'daki birçok sitede, kafatasları iskeletten ayrılır ve çoğunlukla kült için bir çeşit anlam ifade eden binaların zeminlerinin altına konurdu. Başka kafatasları gerek ölenin akrabaları tarafından gerekse şamanik papazlar tarafından muhafaza edilirdi ve kehanete yönelik amaçlar için, bir başka deyişle, ölümünde bile, kafatasında ikamet ettiğine inanılan, eski sahibinin ruhuyla iletişim kurmak için kullanılırdı.

Bu tür amaçlar için kullanılan birçok kafatası önce kireçli harçla kaplanırdı ve cisimlendirilen güç ve onların dünyevi sahiplerinin varlığını vurgularcasına, ufak salyangoz kabukları

veya kabuk kırıntılarından yapılan süsleyici gözler takılındı Atalara ait tapınmanın bu biçimi Yakın Doğu'nun birçok tarafında neolitik çağ boyunca yaygındı.³ Nevali Çori'de kafatasları bilinen tabiriyle uzun kemikler (insan kalça kemikleri) ılı beraber çift halinde gömülürdü ve bunların birçoğu birbirleriyle yüz yüze gelecek şekilde yerleştirilirdi.⁴ İkincil gömmeye ait buradaki kanıt ayrıca ekskarnasyonun yer aldığını da ima eder; bununla birlikte, Hauptmann ve ekibinin yerden çıktıkları kafatasları, gerçekte küli binasından biraz sonraki bu tarihi gösterir.⁵

KUŞLARDAN ADAMLAR

Akbaba kültürünün daha ruhsal bir boyutu, ölümden sonra kuşun ölene yeni dünyaya doğru onun rehberi olarak ya da ruhsal görkem için eşlik ettiği inancı idi. Bu göksel mekânı genellikle kutup yıldızı istikametinde, yani kuzeye doğru olduğu düşünülürdü ve hemen burada ölenin ruhu tanrılar tarafından yargılanırdı; ardından o ya ölümsüzlüğü elde ederdi ya da yeniden doğuş için hapis vaziyetinde beklerdi.

Ekskarnasyonun eski zamanlardaki anlamına ait bilgimiz esasen, gökyüzü cenazelerini yirminci yüzyıla kadar uygulamaya devam eden İran'ın dini, Züdüştülüğün cenaze ayinleri ve inançlarından gelir. Zerdüştlerin bir kolu olan, Hindistan'ın Parsileri bugün hâlâ büyük olasılıkla ekskarnasyonu uygulamaktalar ve kesin olarak Kürdistan'ın dağlarına yerleşmiş neolitik kavimler arasından çıkmış olan, bu eski geleneği çevreleyen çok eski ritüeller ve görenekler hakkında bu insanlardan çok şey öğrendik. Bu engebeli, dağlık bölge bir zamanlar eski Medya krallığının bir bölümünü teşkil ediyordu ve MÖ beşinci yüzyılda, Yunanlı tarihçi Herodot'un ekskarnasyon ayinlerini yöneten Mecusiler (İngilizce 'Magi') olarak bilinen ('büyü

3 Bienert'e bak.

4 a.g.e., sayfa 16.

5 MÖ yedinci ve altıncı binyılın geç neolitik dönemini tarih gösteren, Nevali Çori'deki kafatası, uzun kemik ve ikincil gömmelerin kanıtı.

ve 'büyücü' gibi kelimeleri buradan türetmişizdir) ruhban sınıfın üyelerini gözlemediği yer burası idi.⁶

Mısır'dan varışlarının ardından Harran arazisine yerleşmiş oldukları tahmin edilen Mandeistler de en uzak atalarının gökyüzü cenazelerini uyguladığını kaydederler.⁷

Ekskarnasyon neolitik zamanlar sırasında baştan başa bütün Avrasya'da çok yaygın idi. Nerede onun varlığına kanıt bulunduysa; orada akbabanın kültürü de genellikle mevcuttur. Bununla birlikte, bu dinsel uygulamaların çapraşık kökenleri bilhassa tartışmamızla ilgilidir. Nevali Çori'deki MÖ geç dokuzuncu binyıl sırasında akbabanın ölüm kültürünün varlığına dair şu an sahip olduğumuz kanıttan başka, bu aynı erken dönem sırasında onun bölgedeki mevcudiyetine bir diğer kanıt Irak Kürdistanı'ndaki Şanidar mağarasında yapılan çok önemli bir keşiften geldi. Bu muammalı mekan, cennetin dört neh-rinden biri olarak kabul edilen, Büyük Zap nehrine tepeden bakar. Daha önce belirtildiği gibi, 1950'lerde, çekiçle işlenmiş bakırın kullanımına en erken bilinen kanıtın MÖ 9500'ü tarih gösteren oval şekilli bir sallantılı süs biçiminde gümüşüğüne çıktığı yer burası idi.

Bu kazılar sırasında, paleontolog Ralph ve Rose Solecki, bir dizi keçi kafatasının yanı sıra, neolitik zamanlarda cenazelerin üzerine serpiştirilen kırmızı aşı boyası parçaları ile kaplanmış çoğunlukla büyük yırtıcı kuşların bütün halinde kanatlarını içeren çok miktarda kuş kalıntıları açığa çıkardılar.⁸ Organik birikintilerin kemiklerle birlikte karbon-14 tarihlendirmesi MÖ 8870 (+/-300 yıl) gibi bir tarih verdi,⁹ ki bu Nevali Çori için kabul edilen kuruluştan 400 yıl önce demektir.

Kuş kanatları Smithson Enstitüsünden Dr Alexander Wetmore ve Kolombiya Üniversitesindeki Antropoliji Bölümünde ihtisas yapan bir öğrenci, Thomas H. Mc Govern tarafından

⁶ Herodotus, *History* (Tarih), i, 140.

⁷ Drower, sayfa 200 n.6.

⁸ Mellaart, sayfa 19, 207.

⁹ Karbon-14 testleri 10.870 yıl (şimdiki zamandan önce) tarihini çıkardı (+/- 300 yıl). Solecki'ye bak.

incelendikleri Birleşik Devletler'e gemiyle gönderildi. Onlar dört ayrı türün varlığını ve onyediy kadar kuş adeti tespit ettiler: Dört *Gyptaeus barbatus* (sakallı akbaba), bir *Gyps fulvus* (kızıl akbaba), yedi *Haliaetus albicilla* (beyaz kuyruklu deniz kartalı) ve bir *Otis tarda* (büyük toy kuşu) -sonuncusu hâlâ bölgenin yerli tek türü. Ayrıca tanımlanamayan türlerden dört küçük kartalın kemikleri bulunmaktaydı.¹⁰ Büyük toy kuşu hariç hepsi yırtıcı kuşlardı, öte yandan akbabalar oldukça açık biçimde leş yiyenlerdi ve Rose Solecki'nin daha sonra yorum yapacağı üzere, 'bu yüzden ölü yaratıklar ve ölümlü özel bir ilişki içine konulmuşlardı'.¹¹

Tespit edilen kuşlara ait 107 kemikten 96'sı (yani yüzde 90) kanatlardandı; bunların bazıları görüldüğünde hâlâ eklemle bitişik haldeydi. Kemik uçlarındaki kesik işaretleri ayrıca kanatların bilinçli bir şekilde keskin bir aletle kuşlardan yarılarak ayrıldığını ve kemiklerin en azından bir kısmını kaplayan deri ve tüyleri ayırmak üzere bir teşebbüs yapılmış olduğunu gösteriyordu.¹²

Rose Solecki kuş kanatlarının hemen hemen kesin olarak bir çeşit ayine göre kostümün bir parçasını oluşturduğuna ya kişisel süsleme için ya da törensel vesilelerle giyildiğine inanıyordu.¹³ O ayrıca onların, civardaki neolitik köy Zawi Chemi'deki önemli bir dinsel kültür varlığına kesin kanıtı teşkil ettiğini farketti, çünkü konu üzerine yazılan önemli bir makalede sonuç çıkardığı üzere:

Zawi Chemi halkı bu büyük yırtıcı kuşlara özel güçler bahsetmiş olmalı ve site için tanımladığımız dönemin hayvan grubu kalıntıları özel ritüel eşyaları temsil ediyor olmalı. Kesinlikle, kalıntılar çok sayıda kuş ve keçiyi avlayıp, ele geçirmek üzere bir hayli fazla sayıda insanın planlanmış bir çabasını göstermektedir.¹⁴ ... [Ayrıca] kanatlar

¹⁰ age., sayfa 42, Reed, 1959 ile kıyasla.

¹¹ age.

¹² age., sayfa 44.

¹³ age.

¹⁴ age., sayfa 47.

gerek tüyleri yolmak için muhafaza edilmiş, gerekse kanat yelpazeleri yapılmıştı ya da bir ritüele göre kostümün bir parçası olarak kullanılmıştı. Bir Çatalhöyük türbesinden duvar resimlerinin biri... sırf böyle bir ritüel manzarayı resmeder; yani, bir akbaba derisinden giyinmiş bir insan figürü.¹⁵

Çatalhöyük haliyle bütün Anadolu içindeki en önemli neolitik sitenin ismidir. İlk olarak 1958'de tarih öncesi araştırmacı James Mellaart tarafından başkanlık edilen bir İngiliz arkeoloji ekibi tarafından tespit edilen, Orta Anadolu'da Konya yakınındaki bu çift yerleşim tepesi, Mellaart'ın 1961'de kazmaya başladığı geniş alt-yüzey bir metropolisi açığa çıkardı. Onun 8500 veya 7700 yıl önce güçlenip büyümüş olağanüstü ileri bir topluma ait, birbirine bağlantılı meskenler ve kült türbelerinin bütün bir ağından oluştuğu anlaşıldı.¹⁶ Yakın Doğu'da daha önce, bırakın bulunmasını, böyle bir şey hiç beklenmemişti. Sanatı, aletleri, silahları ve maharetle şekil verilmiş mücevherlerinin ihtişamı arkeologları uygarlığın gelişmesine dair anlayışlarını tamamıyla yeniden dikkatle gözden geçirmeye zorlayan bir teknoloji ve yüksek bilgi seviyesini gösteriyordu:

Çatalhöyük'teki dört sezon kazıların ardından, Mellaart şehir kompleksinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan ve yalnız bitişik odalardan içeri girilebilen bir seri olağanüstü türbeleri açığa çıkarıp, restore etmeyi başarmıştı. Onlar içinde, sıva kaplı duvarlardan dışarı çıkan boynuzlu, tabii büyüklükte boğa kafaları (yada *bucrania*), ya yonca desenli şekiller basılmış ya da doğum pozisyonunda kolları ve ayakları gerilmiş halde, yüksek kabartmalar içinde leoparlar ve sıvadan küf bağlamış insan göğüsleri ihtiva eden her çeşit garip kabartmalar ve duvar resimleri ortaya çıktı -arkeologların, meme başları oluşturmak için gagaları dışarı doğru çıkıntı yapan, kızıl akbaba kafataslarını arkasında buldukları duvarda.

15 age.

16 Mellaart; Bacon, sayfa 110-26'a bak.



MÖ yaklaşık 6500'de, Çatalhöyük'teki yeraltı türbelerinden birinde büyüsel ayinleri icra eden akbaba şamanların Alan Sorrell tarafından canlandırılan tasviri.

Hepsinden önemlisi, birçok türbenin içinde duvarların devasa iskelete benzer akbaba tasvirleriyle süslenmiş olduğu idi. Bazısı, akabinde ya ölünün leşini mideye indirmek ya da ruhun konağı olarak bakılan, ölenin başına dikkatini yöneltmek üzere, tahta iskeletli ekskarnasyon kuleleri üzerine konarken gösterilmekteydi.¹⁷ Kuşların karakteristik dazlak kafaları, kısa bacakları ve görülebilir ibikleri kolayca onların kızıl akbaba olduğunu belli ediyordu.¹⁸ Diğer duvar figürleri akbabaların kendisini değil ama akbabaya mahsus eşyalarla donanmış kadın veya erkekleri gösteriyordu. Bunların kuş değil, şamanlar olduğu, onların eklemli bacaklara sahip oldukları gerçeğiyle kolaylıkla tespit edilebilir -bu harikulade duvar resimlerinin dikkatle incelemelerini yapmış olan kişilerce açık olarak çıkarılan bir sonuç.¹⁹

Çatalhöyük'te başarıyla yürütülen akbaba kültürünün yanı sıra, ekskarnasyona ayrı bir kanıt ikincil gömmelerin keşfinden

17 Gimbutas, sayfa 238 fig. 7-26.2.

18 Cameron, sayfa 23. *Anatolian Studies* (Anadolu Üzerine Araştırmalar). Cilt 4, 1964, sayfa 64 kıyasla; Mellaart, sayfa 168.

19 Mellaart, sayfa 167; Bacon, sayfa 121-2.

gelmiştir.²⁰ Yakın Doğu'daki Nevali Çori ve diğer birkaç neolitik sitedeki gibi, türbeler içerisinde bulunan süslenmiş kafataslarının varlığı atalara yönelik tapınmanın ve kehanet kabilinden iletişimin burada da uygulandığını gösterir.²¹

Harald Hauptmann Çatalhöyük'ün akbaba şamanizmi ile Nevali Çori'nin sanatına egemen olan açık akbaba ve kuş adamlar tasviri arasında herhangi bir bağın var olduğunu kabul etmez.²² Bu, oyma işleri ve heykelleri ile ifade edilen kuşlar ve insanlar arasındaki açık bir bağlantının var olduğunu ve kuşlar ve karma yaratıkların topluluk içinde 'kült olaylarında özel bir anlam almış gözüküğü' gerçeğini açıkça itiraf etmesine rağmen böyle.²³

Şanidar mağarasında bulunan kuş kanatlarının kanıtından, bir hayli gelişmiş akbaba şamanizminin biçiminin MÖ dokuzuncu binyıl sırasında erken neolitik köyler arasında var olduğunu biliyoruz. Bundan başka, bu dönem sırasında Nevali Çori ve Çayönü gibi Kürt sitelerindeki mevcut yüksek kültür, Aşıklı Höyük'ten akik taşından boncuk kolyenin açıkça kanıtlandığı üzere, Orta Anadolu'da da vardı. Bu ve bunun gibi diğer parçalar büyük olasılıkla Çayönü'nün maharetli boncuk yapan zanaatçıları tarafından imal ediliyordu. Bu, akbaba kültürünün, MÖ yaklaşık 6500'de, Çatalhöyük'teki gibi çok daha sonraki toplumlarca miras alındığı Orta Anadolu dahil, diğer bölgelelere taşınmadan önce, Kürdistan'ın bereketli vadileri ve dağ eteklerinde geliştiğine işaret eder.

Bu bilgi ile, özellikle de Şanidar mağarası yalnız 465 kilometre (290 mil) uzakta iken, MÖ dokuzuncu binyıl sırasında Nevali Çori'de akbaba kültürünün var olmadığını ileri sürmek bana mantıksız geliyor. Doğrusu, onun Türk ve Irak sınırlarındaki Kürdistan'ın neolitik topluluklarının daha bir çoğu arasında var olması yüksek bir ihtimaldir.

20 Mellaart, sayfa 20.

21 age., sayfa 84; Bacon, sayfa 124.

22 Harald Hauptmann'dan araştırma asistanım Simon Cox'a akbaba tasviri konusunda 16 Temmuz 1997 tarihli faksla cevabı.

23 Hauptmann, sayfa 60

Eğer bu böyle ise, o zaman Edfu Bina Metinlerinde atasal tanrılar ya da ilahi Sage'lerin özel olarak Şahin ve Kanatlı Olan gibi ünvanlı kuşlar olarak tabir edilmelerini tesadüfün ötesinde bir şey sayarım. Yoksa Büyük Tanrılar Şahin değil de, akbaba şamanlar mıydı? Akbabanın ölüm kültünün, torunlarınca Yakın Doğu'ya taşınmasından önce yontma taş devri Mısır'ın Sfenks-inşaa eden kültürü arasında başlamış olması mümkün mü?

Bu böyle ise, o halde Mısır metinlerindeki akbabalara değil, asıl, şahinlere dair hususi göndermeleri açıklığa kavuşturmalıyız. Kanımca, leş yiyenden yırtıcı kuşa geçiş pekâlâ Büyük Tanrıların çağından uzun süre sonra, belki de şahin ya da atmacanın Heliopolis'in Horus kralları ile Güney Mısır'ın Set kabileleri arasındaki savaşlarda önemli bir totem haline geldiği, hanedan öncesi zamanlar kadar sonra meydana gelmiş olabilir. Belki ata tanrıları yerilen akbabalar değil de savaşan şahinler olarak görmek daha uygun oldu. Kesin olarak bilindiği gibi, İbraniler (Museviler) bilinçli olarak akbabayı eski hikayelerden çıkarıp, yerine daha kabul edilebilir kartal tasvirini koydular,²⁴ öyleyse belki de aynı şey Mısır'da da oldu. Akbaba gerçekten, onun Amun'un karısı Mut'ın, Thebes kabristanının tanrıçası Meretseger'in ve Yukarı Mısır'ın baş tanrıçası Nekheb'in sembolü olduğu, Eski Mısır mit ve ritüelinde önemli bir kuş idi. Maalesef, hepsi ülkenin güneyinde toplanan, ayrı ayrı kültürler Mısır sahnesine sonradan girmiş ve muhtemelen hanedan öncesi zamanlarda doğudan Nil vadisine giren yabancı istilacılarla başlamış görünmektedir.

Nevali Çori'den çıkan kanıt, yontulmuş heykeller ve oymaların, akbabaların tüylerinden paltolar ve başlıklarla süslenmiş şamanik bireyleri resmettiği gerçeğini kuvvetle hissettirmektedir. Öyle görünüyor ki, onlar MÖ yaklaşık 8400-7600'de, ilk neolitik dönem boyunca toplumun baş eylemcileri idi. Ancak baştan başa onun üç farklı yapım evresi boyunca kült binasındaki akbaba betimlemesinin kesin varlığına rağmen, insanımsı kuş heykellerinin birçoğu, daha önce sözü geçen yılan baş-

24 Cameron, sayfa 27.

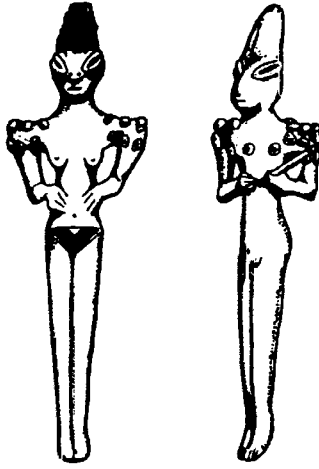
lı akbaba heykeli yanına konduğunda ya da büyük yekpare taş abidenin minimalistik (biçim-renkleri temel öğelerine indirgeyen) sanatı ile kıyaslandığında adeta toy, hatta kaba görünmektedir.

Öyle gözüküyordu ki, Nevali Çori'de ilk heykeller ve oymaları tasarlayan ve yaratan hayli maharetli sanatçıların yanı sıra yaşayan, sonraki insan kuş heykellerinin birçoğunu dahil eden, bir şekilde daha kaba sanattan sorumlu bir başka bireyler sınıfı mevcuttu. Onları sanatsal biçimlerde temsil etmekle, sanki topluluğun büyükleri, papazları ya da yönetenlerini memnun etmeye teşebbüs ediyorlardı. Bu açıkça insanı Nevali Çori'de ve olasılıkla diğer erken neolitik sitelerde de birbirinden farklı iki insan grubunun mevcut olduğu sonucuna doğru yönliliyordu. Birisi sanatsal biçimde resmedilen, insan kuş ya da akbaba şamanlar ile eşanlı olduğu görünen bir yöneten bedeni idi, öte yandan diğeri belki bir inşaatçı, işçi, çiftçi ve çoban, aynı zamanda daha uzman esnaf ve zanaatkar sınıfından teşkil etmiş, toplumun daha gerisinde kalan birinden yaratılmıştı.

YILAN BAŞLILAR

Nevali Çori ve Çayönü gibi sitelerdeki birçok yenilik ve teknolojik başarıların arkasında olmuş olması ihtimal, neolitik devrin yöneten elit sınıfının daha detaylı bir profilini ortaya koymak zor oldu. Daha fazlasını öğrenmek için saati 2000 yılı ileri almamız gerekir.

Neolitik çağın çömlekçilik öncesi safhasını, ateşte pişirilen ve boyanan çömlek işinin Yakın Doğu'nun her yanında aşamalı ortaya çıkışı takip etti. Onun ilk çıkışının tarihi bölgeden bölgeye değişir, yine de Doğu Anadolu'da MÖ 7600 ile 5750 arasında bir zamanda tanınmıştı. İkinci belirtilen tarih, Suriye-Türk hududu ilerisindeki Ras el-'Ain köyü yakınındaki Habur nehrinin yukarısında iskan edilmiş bir işgal teveciği olan, Tell Halef, ardından Halef (ya da Halaf) olarak bilinen tamamıyla yeni bir kültürün giriş noktasına işaret eder. Tam burada Bi-



MÖ yaklaşık 4500-4000'de, Ubeyd heykelticiklerinden iki örnek -biri erkek, diğeri kadın.

rinci Dünya Savaşı öncesi Max Freiherr von Oppenheim isimli bir arkeolog ilk kez onların ayırdedici sırlı çömlek işinin varlığını tespit etti ve onlara bu ünvanı verdi.²⁵ Halef kültürü MÖ 5750 ve 4500 arasında bütün Kürdistan üzerinde başarıya ulaştı ve arkeologlar tarafından, obsidiyen olarak tanınan siyah volkanik cam üzerine paha biçilmez sanatın arkasındaki baş eylemciler olduğu düşünülmektedir. Bu Van Gölünün güney batı kıyıları ilerisinde yer alan Nemrut Dağı olarak tanınan bir sönmüş yanardağdan ham durumda elde edilirdi.²⁶

MÖ 4500 civarında yeni bir kültür Yakın Doğu arenasına girdi. Ubeyd (Ubaid) olarak bilinen bunlar selefleri, Halefler tarafından önceden zaptedilmiş sitelerin birçoğunu işgal etmeye başladılar. Ubeydler yeni topluluklar oluşturmak üzere buradan, isimlerini aldıkları Güney Irak'taki Ur şehrine yakın, Tell el-Ubeyd dahil, aşama aşama güneye doğru yayıldılar. Bereketli Hilal'deki uzun süreli varlıkları MÖ 4500 ve 4000 arasında Mezopotamya uygarlığının yayılışını kesin olarak etkiledi.

²⁵ Roux, sayfa 67.

²⁶ age., sayfa 69; Braidwood, 'Miscellaneous Analyses of Materials', bas. Braidwood, *Prehistoric Archaeology Along the Zagros Flanks* (Zagros Cenahlan Boyunca Tarihöncesi Arkeoloji), sayfa 543.

Ubeydler belki de en çok, yükseklikleri birkaç santim olan, ölülerinin mezarlarına koydukları, garip insan biçimli heykelcikleri ile anımsanmaktadırlar. Bunlar ince, iyi orantılı çıplak bedenleri, geniş omuzları, aynı zamanda garip, uzatılmış kafaları ve çıkıntılı burunları olan, ilim adamlarının genellikle 'kertenkele gibi' görünüşlü diye tarif ettikleri, erkek ya da kadınlar (yine de ağırlıklı kadın) idi.²⁷ Her biri, 'kahve çekirdeği' diye tanınan gözleri oluşturmak üzere çimdiklenmiş eliptik çamur topaklarından yapılmış, kısık gözlere sahiptir. Birçok örnek başlarının tepesinde orijinal olarak dik bir saç kıvrımı temsil ettiği düşünülen, ziftten, kalın, koyu bir tüy taşıyordu. Ayrıca her biri ya kadın kasık kemiğine ait tüyleri ya da erkek tenasül organlarını teşhir etmektedir.



Irak Kürdistanı'nda, Jarmo'da bulunan ve MÖ yaklaşık 6750-5750'i tarih gösteren fırınlanmış kilden ilginç insanımsı başların bir örneği. Uzatılmış yüzsel ifadelere ve badem şekilli gözlere dikkat edin.

Her heykelcik kendine özgüdür. Bazı kadın örnekleri ayaklarının üzerinde ve elleri kalçalarında dimdik durmaktadır. En azından bir erkek heykel bir resmi görevin tayfına benzer bir şey, belki ilahilik veya krallığın bir sembolünü tutmaktadır. Göğsün üst kısmını, omuzları ve bazı heykellerde sırtını kaplayan oval biçimli çamur topakları büyük ihtimalle otoritenin sembolleri olarak takılabilir boncuklu kolyelerin tasvirleridir.

Ubeyd heykelciklerin hepsi içinde en çok kafa karıştıranları bir bebeği sol göğsüne yakın beşiğe yatıran çıplak bir kadını gösterenlerdir. Bebeğin sol eli göğse sıkıca sarılmış ve süt

²⁷ Roux, sayfa 72.

emiyor görünmektedir. Daha ilginç olan, bir takım garip sebeplerden dolayı, Ubeydlerin gerçekten bu ayırdedici özelliklere sahip olduğuna inandıkları bireylerin temsillerini yapmış olduklarını ima edecek şekilde, çocukların da sürüngenler nas kafalara sahip olduğu gerçektir.

Ubeyd figürleri sık sık ilim adamları tarafından Ana Tanrı çanın temsilleri olarak tanımlanmıştır²⁸ -bazı örnekler erkek olduğu için tamamıyla hatalı bir varsayım. Ubeydlerin Mezopotamya'daki varlığını 1930'larda Tell el-Ubeyd'deki kazılarının ardından ilk olarak tespit eden İngiliz arkeolog, Sir Leonard Woolley onların 'ölüler diyarının ilahi varlıklarını temsil ettiği -yani ölü ayinleriyle ilişkili ölüler diyarının vatandaşları- sonucuna varmıştı.²⁹ Bundan başka, hep tahmin edildiği gibi, kertenkele değil, aksine yılanları temsil etmeleri son derece olası görünmektedir. Kertenkeleler, Ubeydlerin çok önceki inançlarından şüphesiz olarak etkilenmiş, Mezopotamya mitolojisinde hiçbir rol oynamaz.

Bu farklı yılan heykelcikleri Ubeyd'e özgü iken, öte yandan kocaman badem gözlü yılan yüzlü kişilerin daha az soyut tasvirleri Irak Kürdistanı'ndaki neolitik köy Jarmo'da bulunmuştu.³⁰ Eğer hatırlarsanız, 1950'lerdeki kazılar sırasında Robert Braidwood ve ekibi tarafından bilinen ilk kurşun eritmeye kanıtı çıkarıldığı yer burasıydı. Bu hafif fırınlanmış kafalar MÖ 6750 kadar erken tarihi gösterir ve bu yüzden, bu yılanla ilgili farklı biçim sanatın MÖ 4500 civarında bir zamanda aşamalı olarak Irak düzlüklerine aşağıya doğru nakledilmeden önce, Kürdistan'ın dağlık bölgelerinde ve dağ yamaçlarında geliştiğini ima eder.

Mezopotamya mitolojisindeki yılan hakkında çok şey söylenebilir. Onun ilahi bilgelik, seksüel enerji ve öbür dünyaya ait diyarlar üzerinde muhafızlık ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Ubeydlerin yılan başlı kişiler hususundaki inancı ya tabiatıyla

28 age.

29 Mundkur, sayfa 187, Sir L. Woolley, *Ur Excavations* (Ur Kazıları), Cilt 4, 'The Early Periods' (Erken Dönemler), 1955, sayfa 12-13.

30 Morales, Braidwood'da, sayfa 369-83.

yılanımsı olarak anlam verilebilen fiziksel özellikler taşıyan kişilerin var olduğunu düşündüklerine ya da geçmiş birkaç bin yıl Kürt kabile dinlerinin kültürü ve gelenekleriyle bütünüyle bağlı olduğunu daha önce gösterdiğim üzere, uygulamaları yılan kültü üzerinde odaklanan Şamanları temsil ettiklerine işaret ediyordu.³¹

Gerek soyut gerekse direkt haliyle, bir insanın yüzünü bir yılanınkiyle kıyaslamak, eğer bunu yapmak için iyi bir neden yoksa, oldukça acayip bir şey görünür. 1930'ların Amerikan Jazz klüplerinde 'engerek yılanı' terimi aşırı miktarda esrar tüketerek yaratıcılıklarını muhafaza edip uzun saatler enstrüman çalan müzisyenleri tanımlamak için kullanılırdı. Dumanlı, puslu ortamda uzun, bakımsızlıktan kurumuş ifadeler, şişmiş gözler, ayrıca loş ışıkla aydınlatılınca, sahnede enstrüman çalan yılan başlı insanlar izlenimi verirdi. 'Engerek yılanı' terimi 1930'lar ve 1950'ler arasında Jazz topluluğu içinde o kadar yaygındı ki, bu daha genel olarak yasak uyuşturucuları satan ve ticaretini yapan 'uyuşturucu satıcılarını' tarif etmek için kullanılır hale geldi.³² Bu bilgi çerçevesinde, eğer bir insanın bir engerek yılanı gibi bir yüze sahip olduğu düşünülürse, o zaman bu o kişinin, MÖ 6750'yi tarih gösteren ve Jarmo'da rastlanılan en erken dönem fırınlanmış çamur heykelciklerle kıyaslanabilecek kısıp gözlü uzun, zayıf hatlara sahip olduğunu ima ederdi.

Kürdistan'ın neolitik kültürleri, aynı zamanda sonraki Haleb ve Ubeyd kültürlerinin sakinleri arasında, yüze ait özelliklerinin bir yılanınkileri anımsattığı düşünülen bir sınıf insanların var olması mümkün müydü?

Eğer Ubeyd heykelcikleri bu sebeple bu karakterleri temsil etmek üzere yaratıldıysa, o halde bu insanlar kimler olmuş olabilir? Neden topluluk onları bu halde yansıtma gereği hissetti? Yöneten papazların onlara adeta tanrılar gibi muame-

31 Yazanın *From the Ashes of Angels*, Bölüm 13 ve 14, yılan kültü ile Kürtlerin ilişkisi üzerine tam bir özet için.

32 1996'da, Amerikalı bir muhabir, Paula O'Keefe ile kişisel görüşme. Ayrıca Partidge, sayfa 757'e bak.

le edenler tarafından toy bir tarzda sanatsal olarak temsil edilmiş olduğu görülen Nevali Çori'de de benzer bir durum mu vardı? Aynı şey hem Jarmo'da hem de çok sonraki Ubeyd mezarlarında bulunan yılan başlı heykelcikler olayında meydana geliyor olabilir miydi? Acaba onlar yöneten elit sınıfı, en azından onların bazı anısını, hayli soyut bir biçimde tasvir etmek için fazla mı aşırıya kaçtılar?

Bu tür çılgın fikirler bir bakıma istikrarlı değil, çünkü Kürdistan'ın Halef ve daha sonraki Ubeyd toplulukları arasında gerçekten de oldukça çarpıcı görünüş ve karakterde yöneten bir elit sınıf var olduğunu ileri sürecek sağlam bir kanıt vardır.

UZUN KAFALI ELIT SINIFÇILIK

Tell Arpaçiya Musul yakınında Irak Kürdistanı'nın dağ eteklerinde yer alan bir yerleşim tepesiğidir. O Halef dönemini tarih gösterir ve arkeologlar tarafından ender kalitede çok renkli boyanmış çömlek işi üreten özel bir zanaatçı köyü olarak değerlendirilir. Bilindiği üzere, kaldırım taşlı sokakları, bazıları Nevali Çori ve Çayönü'ndekiler gibi dinsel amaçlı dikdörtgen binaları, yanı sıra Yunanistan'ın Bronz çağı Miken kentinin cenaze evleri *tholoi* gibi kubbeli kemerli kabirleriyle yuvarlak binaları vardı. Bulgular sabuntaşından sallantılı süsleri, hakkedilmiş desenlerle işaretlenmiş küçük diskleri ihtiva etmektedir, ki bunlar Akad ve Sümerler ve onların çöküşünün ardından Asurlar ve Babilliler gibi sonraki Mezopotamya krallıkları tarafından çok fazla kullanıldığı iyi bilinen damga mühürlerinin ilk örnekleri olarak değerlendirilmektedir.

Höyüğün sitesinde arkeolog Max Mallowan tarafından 1933'te yapılan kazılar sırasında, birçoğu MÖ yaklaşık 4600-4300'deki, geç Halef, erken Ubeyd dönemini tarih gösteren uzun bir mezarlıkta, çok sayıda insan cesedi açığa çıkarıldı³³ İskeletlerin çoğu kötü ezilmişti ya da hasar görmüştü, ama biraz daha iyi muhafaza edilmiş bir haldeki 13 kafatası, yaklaşık

³³ Molleson and Campell, Campbell and Green'de, sayfa 45.

30 yılı aşkın unutulmaya yüz tutacağı yer olan, İngiltere'ye gemiyle sevk edildi. Daha sonra 1969'da, Mallowan bu kafatasları üzerine bir makale yayımladı ve bu, iki antropolog, Theya Molleson ve Stuart Campbell'i kalıntıların bizzat incelemesini yürütmek üzere harekete geçirdi. Kafatasların sahiplerinin görünüşü ve genetik geçmişiyle ilgili olarak buldukları bu insanların yaklaşık 6500 yıl önce yaşamış oldukları gizemli dünya hakkındaki bütün bakış açımızı değiştirir.³⁴

Molleson ve Campbell on üç kafatasından altısının, kafa kemiğinin uzunluğunu artırmak ve daha meyilli bir alın yaratmak gibi bir amaçla, birey hayattayken suni olarak şeklinin bozulmuş olduğunu gösterecek kanıt buldular.³⁵ Böyle deformasyonlar çoğu zaman şahsın kafatası etrafına, daha küçük yaşta iken, maharetle bantları dolayıp sararak, bazen tahta mukavvalar koyarak elde edilir. Geçmişte bu uygulama dünyanın birçok bölümünde, özellikle Güney Amerika'da yaygındı ve dinsel ya da batıl inanç amaçlarına yönelik, yanı sıra bir kişiyi kademesi, kastı ya da sınıfından olmayan diğerlerinden ayırmak amacıyla yürütülürdü.³⁶

Tell Arpaçiya'daki kafatası deformasyonuna dair bilgi sürpriz olmadı, çünkü daha önceden asıl kazıcı, Max Mallowan tarafından, hatta bu iki genç meslektaşınca yapılan çalışmadan önce, çıkarılan sonuçla tahmin edilmişti:

...uzun kafalarla karşı karşıyayız gibi görünüyor ve bu [Ubeyd] çömlek işinin sahiplerinin, onların müstesna olarak kolayca tanınmalarını kolaylaştıran, ayırdedici fiziksel özelliklerinin olduğunu ima ediyor gözüken bazı belirgin yüze ait ve başka kişisel özellikleri var.³⁷

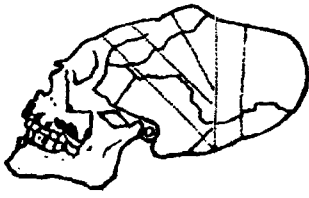
Tarihöncesi Kürdistan'daki kafatası deformasyonu başlı başına ilginçti; bununla birlikte, Molleson ve Campbell kafatas-

4 Molleson and Campbell, Campbell and Green'de, sayfa 45-55.

35 age. sayfa 47.

36 age. sayfa 49.

37 age. sayfa 47, Mallowan, 1969 alıntısı, sayfa 52.



Cocukluk çağında deformasyon yaratmak için kullanılan bantların ana hatlarını gösteren, uzatılmış kafatası. Bu garip işlem geç neolitik dönem boyunca Yakın Doğu'da Ubeyd ve Halef kavimlerinin hükmeden elit sınıfı arasında uygulanırdı.

larıyla ilgili önemli başka bir şeyin daha var olduğuna inanmaya başladılar. Kafa kemigi anormalliklerinin bazıları kafa bantları ve tahta bloklar kullanarak suni yoldan yapılmamıştı, açıkça tabiatıyla kalımsal idi,³⁸ ki bu onları 'bireylerin bir kaçının (bazı deformasyona uğramamış olanlar dahil) birbirleriyle ilişkili olduklarını' ileri sürmeye yöneltti.³⁹ Onların düşüncesine göre, bu keşif, kafatasları sitedeki hem Halef hem de Ubeyd yerleşim dönemlerinden gelen bireylerden çıktığına göre, o halde iki kültürün kalımsal olarak bir şekilde birbirine bağlı olması gerektiğini gösteriyordu.⁴⁰ Daha anlamlısı, onlar Arpaçiya'daki suni deformasyonun 'kalımsal olarak akraba' olması olası 'hususî bir grup' tarafından uygulanmış olduğu sonucuna vardılar.⁴¹ Onlar ayrıca bu grup arasındaki mevcut anormalliklerin 'bugün bu bölgede olagelen, zaman aşımıyla hükümsüz kılınan karşılıklı kuzen evlilikleriyle' kıyaslanabilecek aynı soydan çiftleşmenin bir derecesine işaret ettiğini ilave ettiler.⁴² Elde edilebilen anatomik delilden Molleson ve Campbell'e göre kendilerini topluluk içindeki diğer gruplardan ayrı tutmak, adeta bir çeşit vücut birliği yaratmak için kafa kemiklerini bilerek uzatan bir aile grubu ile karşı karşıya oldukları belli görünüyordu.

MÖ altıncı ve beşinci binyılın Halef ve Ubeyd kavimleri ara-

38 Bu sonuç aşırı büyük kemikçiklerin (iç kulaktaki küçük kemikler) ve büyük dişlerin varlığı etrafında, aynı zamanda hipodontia (dişlerin yokluğu ya da eksik olması) ve aşırı ek yerlerine ait kemikler (belli kafatası kemiklerinin eklemelerinde bulunan) üzerindeki gözlemler etrafında döner. age. sayfa 49-50'ye bak.

39 age.

40 age. sayfa 50.

41 age.

42 age. sayfa 51.

sındaki kafa kemiği deformasyonu kuzey Irak'taki birkaç site-
de,⁴³ yanı sıra Doğu Anadolu'daki diğer yerlerde saptandı.⁴⁴
Mezopotamya ırklarını yaratmayı sağlamış bu kültürler ara-
sında ve Mandeistlerin direkt ecdadları olan, Ubeydlerin ola-
yında, onun tam amacı antropolog ve arkeologlar arasında hâ-
lâ bir spekülasyon meselesidir. Molleson ve Campbell böyle
'farklı bir görünüş, kişi hapse atılsa ve başka belirgin statüye
ait giyecek ve teçhizatlar elinden alınsa bile, onu sınıfı ya da
grubuna göre tanımlanabilir kılar' şeklinde vurguladılar.⁴⁵ Ay-
rıca bu uygulamanın 'dikkate değer şekilde elit sınıfçılık po-
tansiyeline sahip' olduğunu da not ettiler.⁴⁶

Molleson ve Campbell Ubeyd döneminin garip yılanvari
heykelciklerinin *bu uzun başlı kişilerin soyut tasvirleri* -uzun
ziftli 'başlıklar' ve yassılaştırmış yüzler bu ilişkinin açık kanıtı -
olduğunu iddia ettiler.⁴⁷ Bunlar ayrıca bu aynı elit grubun
üyelerinin, tarihi hem Halef hem Ubeyd dönemlerine uzanan
pişirilen çömlek işinin yüksek derecede üslup verilmiş biç-
miyle tasvir edildiklerine de işaret eder.⁴⁸ Bu tasvirlerin birço-
ğu, uzun kafalar, yassı, çıkıntılı yüzlere ilaveten, sadece kafa
deformasyonu ile sebep olunanın ötesinde ve ilerisinde bir şe-
ye sahiptir.⁴⁹ Bir başka, eşit derecede önemli karakteristik
özellik, MÖ yaklaşık 4900'de Halef dönemine ait iki bireyin
tüylü başlıkları temsil eden kıvrımlı hatların geriden izlediği
uzatılmış kafalara sahip bir örneğinin varlığıdır.⁵⁰ Yeterince il-
ginç bu boyanmış çömlek işi Tell Sabi Adyad denilen, Suriye-
Türk sınırı üzerinde yer alan, Harran'ın güney, güney-doğusu-
na tam 20 kilometre (12 1/2 mil) ve Nevali Çori'nin 113 kilo-
metre (70 mil) güneyinde bir siteden gelir.

43 age. sayfa 50.

44 Önek olarak, Doğu Anadolu, Kurban Höyük'te bulunan bir geç dönem Ha-
lef kafatası deforme edilmiş olarak bulundu. Alpagut, sayfa 151-3'e bakın.

45 Molleson and Campell, Campell and Green'de, sayfa 50.

46 age.

47 age. sayfa 51-2.

48 age. sayfa 52.

49 age.

50 age. sayfa 52 fig. 9.4.1.

ÇINGIRAKLI YILAN KÜLTÜ

Molleson ve Campbell hem Halef hem Ubeyd toplumları arasında bulunan kafatası deformasyonunun 'yakın kalıtımsal akrabalık'a sahip ve 'kalıtsal ve yakinen çiftleşmiş', 'gerek sosyal gerekse işlevsel, özel bir elit grubu ayırmak' amacıyla kullanıldığından şüphelendiler.⁵¹ Bundan başka, 'kafanın şekilleri kendine özgü bir anlam ifade etmiş olabilir'.⁵² Kimdi çamurla insanımsı yılanlar olarak ve çömlek üzerine kuş tüyü başlıklar giyen papazlar ya da şamanlar olarak tasvir edilen bu uzun başlı kişiler?

Bu soruya cevap bulmak niyetiyle, hep beraber dikkatimizi dünyanın bir başka bölümüne çevirmeliyiz. Meksiko'da Yucaatan Peninsula'ya ait Maya kültürü arasında *chanes*, 'yılanlar' olarak tanınan irsi bir papazlar soyu bir *polcan* olarak bilinen, uzatılmış yılanımsı bir kafa görüntüsü vermek maksadıyla küçüklerin kafasının şekli bozacak bantlar takarlardı. Küçük bir yaşta bunu yaparak, çocuk, çingiraklı yılan kültürünü ebedileştiren yılanın insanları olan, *chanes* ailesine kabul edilmeye elverişli hale gelirdi.⁵³ Ruhban sınıfı, en eski atalarına Maya takvim sistemini öğrettiğine inanılan 'büyük, azametli yılan' *Ahau Can*'ın bir biçimi, Itzamna veya Zamna'yı onurlandırır-
dı.⁵⁴ Azteklerin bunun yerini tutan geleneğinde, Zamna büyük 'kuş tüylü yılan' ve ilahi bilgelik-getiren, Quetzalcoatl oldu. Güney Amerika'nın büyük uygarlaştırıcısı, Ticci Viracocha'nın havarilerinin toplu olarak Viracocha olarak bilinmesi gibi, Quetzalcoatl'ın 'kral-papazları' da efsanede 'kuş tüylü yılanlar', *Quetzalcoatl*'lar olarak tabir edilirdi.⁵⁵

Acaba papazlara ait bir elit sınıf -Azteklerin Quetzalcoatl'ları ve Maya'nın 'yılanlar'ı, ya da *chane*'leri gibi- bir zamanlar Kürdistan'ın dağ etekleri ve bereketli vadilerinde var oldu mu?

51 age. sayfa 52.

52 age.

53 Gilbert and Cotterell, sayfa 118-25. José Diaz Bolio'nun çalışmasından alıntı.

54 age.

55 Mackenzie, sayfa 257.

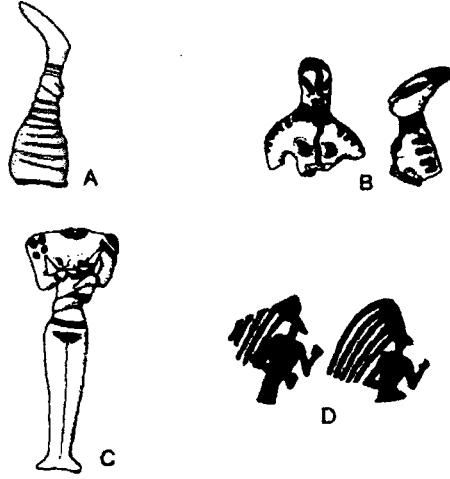
Eğer öyle ise, o zaman onlar da bilinçli olarak zamanın başlan-
gıcında dünyalarına giren eski bilgelik-getirenlerin şerefine
veya anısına başlarını yılanlar gibi uzatıp, kuş tüylü başlıklar
mı taktılar?

Olası gözüksüğü üzere, şayet Halef ve Ubeyd kavimlerinin
hükmeden elit sınıfı kendilerini bu insanımsı yılanların iddia
edilen grubunun torunları olarak gördülse, o zaman bu bize
kafatası deformasyonunun kullanımı arkasında bir anlam sağ-
lar. Belki de onlar engerek yüzlü ve bir yumurtanın şekline -
ilk yaratılışın bir baş sembolü- benzetilen uzatılmış kafa ke-
mikleri ile yılanımsı kuş adamlar olarak gördükleri, ilahi ata-
larına benzeme ihtiyacı hissettiler. Acaba Nevali Çori'nin kült
binasında bir heykel oyuğunda yüzüstü duran, bir yumurta gi-
bi şekil verilmiş ve yılanımsı bir midilli kuyruklu, oyulmuş
taştan bir kafaya rastlamamızın sebebi bu olabilir miydi? Bu-
nun Büyük Tanrıların şamanik torunlarından birini, hatta bel-
ki de Büyük Tanrıların kendilerinden birini temsil ettiği mi
kastediliyordu? Aynı şey yine bu binada bulunan çok güzel iş-
lenmiş yılan başlı 'akbaba' heykeli ve çekiçle işlenmiş kuş
adam hakkında da söylenebilir miydi?

Halef ve Ubeyd kültürleri arasında fazla büyük kafa kemik-
leri ya da uzun kafaların, kafatası deformasyonu dışında, mev-
cut olan elit grubun bir genetik özelliği olduğunu ileri sürecektir
kanıt vardır. Bütün yaptıkları mevcut olanı belirginleştirmek-



*Kuzey Amerika'nın Chinook kabileleri arasındaki kafatası deforma-
yonuna ait bir resim. Bu sonucu elde etmek için kullanılan tahta ve
bantlara dikkat edin. Benzer bir işlem Meksiko'da, Mayaların chane-
papazları arasında yer alıyordu.*



Halef ve Ubeyd sanatında rastlanan muhtemel kafatası deformasyonunun dört soyut örneği (Theya Molleson ve Stuart Campbell'den sonra): a) MÖ yaklaşık 5750'deki, Yarım Tepe'den bir Halef heykeli; b ve c) MÖ yaklaşık 4200'de, güney Irak'taki Ur'dan çarpıcı Ubeyd heykelleri. Bebeğin adeta ürpertici özelliklerine dikkat edin d) MÖ yaklaşık 4900'de, Tell Sabi Adyad'dan Halef dönemi çömlek işi. Muhtemelen kuş şamanizminin uygulamasına işaret eden, üslup verilmiş kuş tüylü başlıklara dikkat edin.

ti. Bu önemli bir gerçektir, çünkü bu ileri toplulukların yükselişinden bin yıllar önce bu dünyada refaha ulaşmış Cro-Magnon *Homo sapien*'lere benzetilen fazla büyük, uzun kafalı kafa kemikleri olan kişilerin, MÖ yaklaşık 12,500-9500'de Mısır'ın Isna ve Qada yerleşimleri arasındaki varlığının kesin kanıtı vardır.⁵⁶ Bunların Büyük Tanrıların temsilcisi olması ihtimal değilse de, bu uzatılmış kafa kemiklerinin sözkonusu zaman zarfında Nilotik toplulukların genetik bir özelliği olduğunu kanıtlar. Eğer Büyük Tanrılar genetik olarak Isna ve Qada kavimleriyle akraba idi ise, öyleyse uzatılmış kafaları dahil eden, onların bizzat benzersiz kafa kemiğine ait özelliklere sa-

56 Wendorf and Schild, sayfa 146: 'Bir grup olarak halk kısa, geniş yüzü ve göz çukuru üstündeki gelişmiş kabank çizgileri, uzun ağır kafatası kemikleri ile tanımlanır. Onlar Magnib'deki görünüşte birkaç çağdaş kabristanda bulunan Cro-Magnon *Homo Sapienler*'in "Mechta" türünü çok anımsatır. (Anderson, 1968).

hip olmaları hayli olası görünür. Bu onların iddia edilen Yakın Do-ğulu torunlarının, farklı şekilli ka-falarından dolayı, yılan yüzlü kuş adamlar olarak görülmelerinin ne-deni olabilir miydi?

Görünüşlerinin kuş olarak tabir edilmesinden başka, Edfu metinle-ri bize yalnız, ilksel olanların, İran'ın tanrı kralları ve İbrani gele-neğinin tufan öncesi patrikleri gi-bi, bir çeşit yüze ait özel görünüş taşıdıklarını anlatır.⁵⁷ Eğer bu bir şekilde yüzsüz özelliklerle fazla il-giliyse, o zaman tüylü pelerinleriyle, hem Büyük Tanrılar hem de onların farzedilen neolitik torunla-rı Kürdistan'ın yerli kavimleriyle büyük oranda tezat teşkil etmiş olabilecek oldukça çarpıcı görü-nüslere sahip olmalıydılar.

Nevali Çori ve Çayönü'ndeki en eski papaz şamanlar gerçekten Mısır'ın Büyük Tanrılarının to-runları idi ise, neolitik kavimlere insan kurban etme uygulamasını da onlar mı öğretti? Bu Büyük Tanrılarının bir karanlık yanı ola-

arak açığa çıkar mı -bugünün standartlarına göre ahlakdışı ve hemen hemen insanlık dışı olarak değerlendirilen bir şey? Bu Shebtu'lardan birinin neden 'Tanrı, güçlü göğüslü, kan dö-ken, kanla yaşayan Ruh' olarak tanınmasını açıklayabilir miydi?⁵⁸ Onlar ayrıca ilahi bir soyluluk inancına dayalı elit sınıf-çılığı tesis etmeye de yardım ettiler mi? Her yerde büyük ay-



Doğu Anadolu'da Nevali Çori ve Çayönü gibi neolitik költ merkezlerindeki hükmeden elit sınıfı temsil ettiği farzedilen bir Neolitik papaz şamanın Billy Walker-John tarafından bir tasviri.

57 Reymond, sayfa 103.

58 Jelinkova, sayfa 51, E. IV. 359, 4-6 ile kıyasla.

rıntıyla altını çizdiğim bu fikir, neredeyse kesinlikle Yakın Doğu'nun ilk uygarlıkları arasında ilahi krallığın köklerini oluşturacak kadar ileri gitmişti.

Çok büyük olmamakla beraber, Doğu Anadolu'nun megalitik yapıları hem Gize'deki Vadi Tapınağı hem de Abydos'taki Osireion ile açık bir benzerlik taşır. Şayet bu neolitik yapıların gerçekten de aynı yüksek kültürün ürünü olduğu kanıtlanacak olursa, o zaman bu Büyük Tanrıların Yakın Doğu'nun ilk neolitik topluluklarına başka neyi getirdikleri ve uygarlığın varoluşunda onların rolünün tam olarak ne olduğu sorusunu akla getirir. İşte bunlar, gelecek iki bölümde hitap etmemiz gereken zorlayıcı sorular.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM



KARA TOPRAK



Nevali Çori'nin güzel biçimde yontulmuş yekpare taş abidesine ilk kez gözlerimi diktiğim anda, buranın çok özel bir yer olduğunu hissetmiştim. Sitenin, ataları -yaratılış metinlerinde Shebtu ya da Ogdoad olarak isim verilmiş- Lübnan veya Suriye sahilinden ve Levant üzerinden MÖ 9500 civarında bir zamanda Yukarı Fırat'ın bereketli vadilerine ulaşmak üzere yolculuğa çıkmış, Büyük Tanrıların direkt torunları tarafından kurulmuş olduğuna hüküm verdim.

Böyle bir çılgın teoriyi test etmek, hele de Nevali Çori'deki bütün yerleşim yeri Atatürk barajının yapımının ardından Fırat nehrinin yükselen sularına gömülünce, adeta imkansız bir görev gibi geliyordu. Bir bot kiralayıp, harabelerden geriye kalanı incelemek üzere suya dalmaktan ya da basitçe kült binasının çoğunun yeniden inşa edildiği Urfa Müzesini ziyaret etmekten başka, meseleyi daha ileri götürmek için yapacağım çok az şey var görünüyordu.

Bununla birlikte, eğer Mısır'ın Büyük kültürü gerçekten Gize'deki anıtların ve platonun baştan başa tasarımına, birçok

araştırmacının inandığı gibi, astronomiye ait karmaşık veriyi dahil ettiyse, o zaman bu bilginin Mısır üzerinden getirilip, Nevali Çori'nin olağanüstü kült binasının tasarımına dahil edilmesinin olasılığı nedir? Dünyanın bir ucundan diğerine birçok megalitik tapınaklar farklı güneş, ay ve yıldız sıralamalarına sahip bir süslemeyi bünyesinde bulundurmaktadır, o yüzden astronomi ve hatta belki de jeo-mitin (coğrafya ile bağlantılı mitoloji) bir zamanlar Nevali Çori'de bir rol oynamış olduğu olasılığından şüphe etmek için bir neden yok.

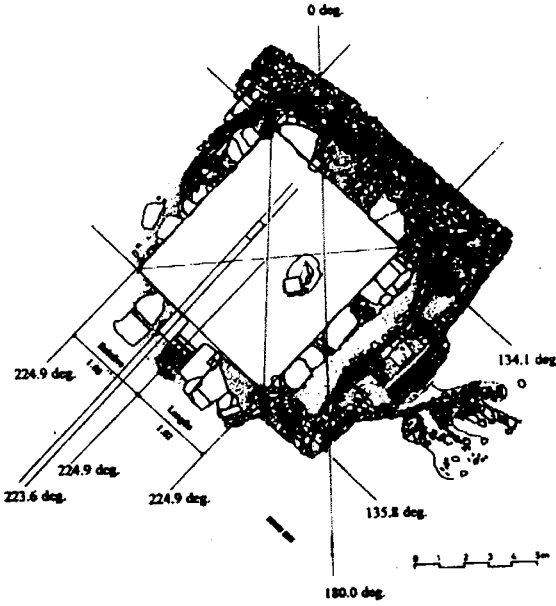
Nevali Çori'deki muhtemel herhangi bir sıralamayı incelemek için, kült binasının bir ölçü planına ihtiyacım vardı. Bunu temin etmenin imkansızlığı anlaşıldı, bu yüzden yerine, *Between the Rivers and Over the Mountains* (Nehirler Arasında ve Dağlar Üzerinde) başlıklı, 1993'te yayımlanan bulunması güç, sınırlı baskı monografide bir dizi ilgisiz sayfalarla birlikte bulunan, Hauptmann'ın kazılarının bugüne kadarki tek detaylı raporundan binanın kesin zemin planlarını kullandım.¹

MÖ yaklaşık 8000'deki, kült binasının üçüncü ve son evresi sırasındaki zemin planına bakarak, onun neredeyse mükemmelen güney batıya, gözleri mesafeden kolayca görülebilen kudretli Fırat nehrine doğru çeviren Kantara vadisinin tam yönüne köşeler yaparak çevrilmiş olduğunu anlamak çok basittir. Doğrusu, Hauptmann'ın zemin planına dayanarak, bu özel bina evresinin iç kısma ait yapısının bilgisayar analizi, kuzey batı ve güney doğu iç duvarlarının tam güney batının bir derecenin 0.1 içerisine, yani 225 derece azimut* içerisine dizildiğini dikkate değer şüphenin ötesinde teyit eder. 224.9 derecelik aynı yöneltme çimento mozaiki zeminin merkez noktasından tapınağın güney batıdaki merdivenli giriş yoluna doğru bir hat alınırsa elde edilir.

Kuzey doğu ve güney batı iç duvarlarının yöneltilmesinde hemen hemen kesin gibidir. Önceki, tam güney doğudan 0.9 derece eksik, 134.1 derece azimut bir irtibata sahip, öte yandan ikincisi, tam 0.8 derecelik bir hata ile, 135.8 derecedir

1 Hauptmann.

* Azimut: Gök küresinin herhangi bir noktası ile güney yönü arasındaki açı. (-ç.n.)



MÖ yaklaşık 8000'deki, Nevalı Çori kült binasının zemin planı. H. Hauptmann izniyle çizilen, bu plan onun iç duvarlarının ve dikili yekpare taş anıtı kalıntısının güney-batıya doğru yöneltilmesini açıkça gösterir.

Tek başına bu rakamlar baştan başa arkeoloji topluluğunda alarm zillerini çalmaya yeterli gelmelidir, çünkü onlar MÖ 8000'in 'ilkel neolitik çiftçileri'nin kesin olarak binaları dört pusula noktalarıyla çok titiz uyumla kurduklarını sonuç olarak göstermektedir, ki bu kutuplar dolayındaki yıldızları ve/veya güneşin yıllık rotasını ileri düzeyde anlamayı gerektirmiş olan bir teknik beceridir.

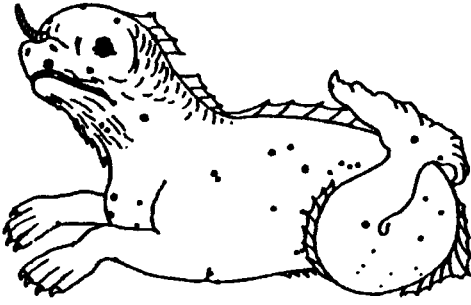
Nevalı Çori'nin halkı arasında güney batı ile zihni meşguliyet burada bitmez. Oyulmuş taştan yumurta baş da duvar girintisi içindeki yerinden bu istikamete doğru gözünü dikerek bakıyordu, öte yandan yontulmuş yekpare taş abide kalıntısı, tam güney batının 1.4 derece güneyine, 223.6 derece azimutta köşeler yaparak çevrilmiştir. Yöneltilmedeki bu önemsiz değişiklik sırf beceriksizlik miydi, yoksa bir çeşit kesin amaca mı

hizmet ediyordu? Mevcut zemin planına göre, çimento mozaiki zemin içinde bulunan taş parçaların pozisyonundan, ikinci yekpare taş abidenin de, yüzü aynı yöne dayalı olarak, merkez hattın zıt tarafında eşit bir mesafede durduğu bellidir. Birlikte neredeyse mükemmelen, muntazaman akan Fırat'ın uzaktan gözden kayboluşunun görülebildiği, güney batıya doğru aynı hizada dizilmiş devasa, üç metre yükseklikte büyük bir giriş kapısı oluşturmuşlardı. Bu iki yontulmuş yekpare taş abidelerin yan tarafında ve ön yüzlerindeki alt kabartmada oyulmuş kollar, eller ve uzun saçın da güney batıya doğru bakmış olması dolayısıyla, bu, binanın oldukça hususi yöneltilmesi ile güneş yılında bir noktadaki göksel ufuk arasında bir bağlantının var olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir.

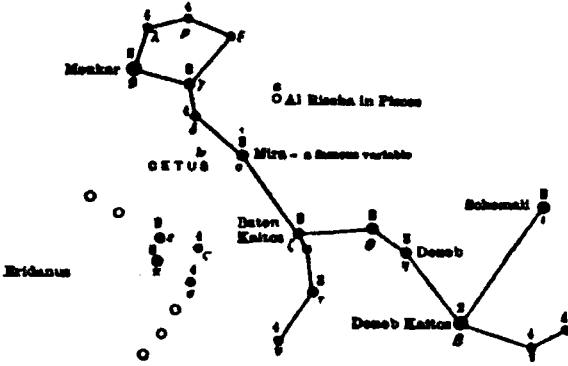
Megalitik sitelerdeki en yaygın sıralamalar ekinokslar ve gündönümlerine sabitlenmişti. Bu sebeple, yılın bu farklı zamanlarının hepsinde yıldızların pozisyonlarını güney batı ufku bağlamında teftiş etmek önemliydi. Bilgisayar yazılımlarının bütün bir dağılımını dikkatle gözden geçirdikten sonra, tek bir tarih ve zaman bütün bir anlam ifade ediyordu ve bu bahar ekinoksunda günışığından önceki şafak öncesi dönem idi.

Eğer iki büyük yekpare taş abidenin arasında durup, MÖ 8000'deki güney batı ufkuna doğru giriş merdiveninin ötesine gözünüzü dikerseniz, tek bir takımyıldızı sabahın erken saatinin gökyüzüne hakim olurdu. Bu, kahraman Perseus tarafından yılan saçlı korkunç Medusa'nın başıyla karşı karşıya getirilen ve taşa dönüştürülen efsanevi deniz canavarı ya da kraken* verilen Latince isimle, Setus idi. Bu, güzel Andromeda'yı yemek için, onun su tanrısı Neptün (Yunan mitinde Poseidon) tarafından gönderilmesinden sonra idi. Bu deniz canavarının tam olarak ne olmuş olabildiği bir spekülasyon meselesidir. Bazıları onu bir deniz yılanı olarak kabul eder, yine de onun eski yıldız haritalarında sık sık resmedilen biçimde, bir balina olması daha çok olasıdır.² Genellikle, o Eridanus olarak

* Kraken: Norveç sahilinde gözüktüğü söylenen efsanevi deniz canavarı. (-ç.n.)
2 Allen sayfa. 160-1.



CETUS



Yıldızlı eşinin yanında, mitolojinin kraken'i, balinası ya da deniz canavarı, Setus'un eski bir kavramı. Robert Brown Jnr tarafından Fırat nehri ile bir tutulan yıldızlı akarsu, Eridanus olarak tanınan takımyıldızıyla onun yakınlığına dikkat edin.

tanınan cennetin nehri ile ilişkili olarak gösterilir,³ ki bu nehir içinde o ya yüzer ya da ön kısımları bir kıyıda ve şişman ve yuvarlak bedeninin geriye kalan kısmı suyun içinde gösterilir.⁴

GEÇENİN NEHİRİ

Setus'un takımyıldızını kapsayan ilginç yıldız ilmini okumak merak uyandırır ama bu tartışmamıza çok az dahil oldu. Bununla birlikte, Eridanus isimli göksel nehrin, aslında kendi doğrusu içinde 'nehir' ya da 'yıldızlı akarsu' olarak farklı farklı bilinen bir takımyıldızı olduğunu anladığımda benim şüp-

³ Lempriere, s.v. 'Eridanus', sayfa 226.

⁴ Allen, sayfa 161.



Güney yönündeki gökyüzünün yıldızlı akarsuyu, mitsel Eridanus'ta yüzen deniz canavarı Setus.

helerim uyandı. Çoğunlukla o Orion takım yıldızının sol ayağını oluşturan parlak yıldız Rigel'den, Setus'un 'pençelerinin' üzerine doğru akıyormuş gibi gösterilir (mitolojik ve sanatsal birlikleri bundan dolayıdır). Daha önemlisi, bu, Eridanus'un yalnız çok sıkça kıyaslandığı Nil nehrinin değil, aynı zamanda Fırat'ın da bir göksel sureti olduğuna dair kanıt gösterilebilir.⁵ Yıldız ilmi ve onun Mezopotamya mitolojisi ile ilişkisinin ünlü ondokuzuncu yüzyıl araştırmacısı, Robert Brown Jnr bu konu hakkında çok şey yazdı, bulguları *Eridanus: River and Constellation* (Eridanus: Nehir ve Takımyıldızı) başlıklı bir kitapta 1883'te yayımlandı.⁶ Bu klasik eserde o Eridanus'un Fırat'ın göksel sureti olduğunu savunur ve aşağıdaki kanıtı aktarır:

[Bu iki nehrin] ... çok sıkça, çok eski günlerden klasik çağa kadar, orijinal olarak Pura ya da Purat olan, Fırat Nehri olduğu ima yoluyla bahsedilir..... öyle ki onlar iki bu yük kollu uzun ve dalgalı akarsular olarak birbirini anımsatır; her biri cennetvari bir yerle bağlantılıdır- Aden ve Cennet; bitişik takımyıldızları kökeninde Fırat'la ilişkili görünür ve bu nehirlerin her biri bir şekilde Nil'le ve güneş tanrısı tarafından yıkım ile ilişkilidir.⁷

5 Örneğin için, Brown Jnr, *Eridanus: River and Constellation* (Eridanus: Nehir ve Takımyıldızı), sayfa 44-5, 51-2; Brown Jnr, *Researches into the Origin of the Primitive Civilizations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians* (Yunanlıların, Fenikelilerin ve Babillilerin İkel Takımyıldızlarının Kökeni Üzerine Araştırmalar), Cilt 1. Sayfa 93-6.

6 Örneğin için, Brown Jnr, *Eridanus: River and Constellation*, sayfa 44-5, 51-2.

7 Allen, sayfa 216-17, Robert Brown Jnr'in *Eridanus: River and Constellation* kitabındaki araştırmaları özetliyor.

Buna ilaveten, Eridanus ismi, Fırat'ın ağzında bulunan çok eski bir şehir, Eridu'nun Latinleştirilmiş bir biçimi görünmektedir.⁸ Asurlar üzerine çalışmaları olan, Büyük Tufanın Mezopotamya'ya ait rivayetini ilk çeviren ünlü ondokuzuncu yüzyıl ilim adamı Profesör George Smith, *Erib-me-gali* olarak isim verilen yerde, eski çiviyazısı tabletlerde Eridanus'un yıldızlı akarsuyuna ait bir kinaye bulduğuna inandı.⁹ Robert Brown Jnr onunla aynı fikirde oldu,¹⁰ ama Eridanus isminin kökünün 'nehir' anlamına gelen, Akadça kelime 'aria'dan türediğini ilave etti.¹¹ Bu, Fransız Mezopotamya araştırmacısı François Lenormant'ın sözleriyle, 'bir nehir biçimi nazarında düşünülen... göksel suların okyanusu' idi.¹² Aynı kelime kökünü kullanarak, Brown ayrıca Doğu Anadolu, Kuzey Suriye'deki Yukarı Fırat ve Dicle arasında kurulmuş olan krallık, Mitanni'nin toprağına Onsekizinci Hanedanın Mısırlılarınca verilmiş isim, Naharin kelimesinden türetilmiş, Asurca 'nehir' anlamındaki, *nahru* ile Eridanus'un aynı olduğunu kanıtladı.¹³

Mezopotamya mitolojisinde, hem Eridanus hem Fırat, Hubur olarak isim verilmiş, Gecenin Nehri ya da Ölüler Diyarının Nehri ile de eşanlamlıydı.¹⁴ Bu onu takiben, göksel Fırat'ın ancak bir başka biçimi olan, Yaratılış Nehri olarak kabul edildi.¹⁵

Kendi başlarına bu tür spekülasyonların fazla yararı yoktu. Bununla birlikte, benim kuşkuym Eridanus'un takımyıldızının civarındaki 'bitişik takımyıldızları'nın da 'kökeninde Fırat'la ilişkili' olarak kabul edildiğine dair Brown'm iddiasıyla iyice

8 Eridanus'daki *us* Eridan'ın bir tekil özelliğidir, öte yandan *n* orijinal *Babel*'den türetilen, *Babylon*'daki gibi Latinleştirilmiş bir yer ismi son ekidir. Geriye kalan Erida'daki, *a*, Akadça *Urartu*'dan türetilen, Kutsal Kitaptaki Ararat'taki gibi, Asurca *u* ile kolayca yer değiştirilir.

9 Allen, sayfa 217.

10 Brown Jnr, *Eridanus: River and Constellation*, sayfa 60.

11 age.

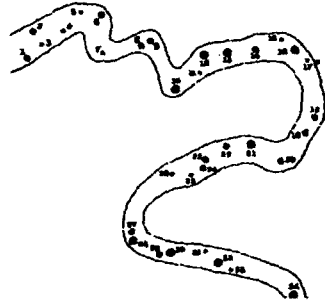
12 Lenormant, sayfa 153.

13 Brown Jnr, *Eridanus: River and Constellation*, sayfa 43.

14 age., sayfa 72; King, Cilt 1, sayfa xciv n. 3.

15 King, Cilt 1, sayfa xciv n. 2, 128 n. 1.

arttı.¹⁶ Çok kısa sürede onların, daha önce belirtildiği gibi, yıldız haritalarında Eridanus ile çok sık ilişkili gösterilen Setus'u kapsadıklarını anladım. Setus, aşağıda Fırat'ın Suriye'nin ovalarına doğru aktığının görüldüğü, MÖ 8000 tarihinde bahar ekinoksunun şafak öncesi ışığında gökyüzünün güney batı yönünde alçakta asılı durduğundan dolayı, bu bir tesadüften daha fazla bir şey görünüyordu. Setus takımyıldızının, nihayetinde eski Mezopotamya'nın ovalarına doğru gelişen zengin mitoloji içinde bir sureti var olabilir miydi?



Batlamyus tarafından algılandığı ve Robert Brown Jnr tarafından çizildiği üzere, yıldızlı akarsu, Eridanus takımyıldızı

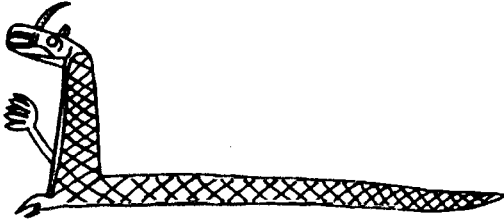
Yanıt tartışmasız evet'tir. Hem Setus hem de Eridanus'un yıldızları asıl olarak, Mezopotamya miti ve efsanesinde karanlık suların derinliklerinin dişil canlandırılması olarak bakılan, Tiamat diye tanınan deniz canavarı ile bağlantılıdır.¹⁷ Onun bir kısmı, Yukarı Tiamat, yeraltı okyanusunun suları, *apsû*'ya hakim olurdu, öte yandan diğer yarısı, Aşağı Tiamat, Fırat'a Ölümler diyarının Nehri olarak verilen isim ile, *Ummu-Hubur*, 'Ana Hubur' olarak görevinde karasal sulara başkanlık ederdi.¹⁸

Tiamat'ın düşüşünün hikayesi *Enuma Elish* olarak bilinen Mezopotamya Yaratılış Destanında kaydedilir. O dünyanın yaratılışından önce yalnız iki büyük yaratığın var olduğunu ifa eder -kaynaklar ve küçük göllerle ilgilenen yeraltı sularının canlandırılması, *Apsû* ve tuzlu sulara başkanlık eden, Tiamat. Bu iki doğal güçlerin birliği An (ya da Anu), 'cennet' ve

¹⁶ Allen, sayfa 216-17.

¹⁷ Brown Jnr, *Researches into the Origin of the Primitive Constellations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians*, Cilt 1, sayfa 89, 108; Brown Jnr, *Eridanus: River and Constellation*, sayfa 16.

¹⁸ King, Cilt 1, sayfa xciv n. 2-3, lxxxiii n.2.



Halen Britanya Müzesinin himayesinde bulunan, silindirik biçimli bir Babil mührü üzerinde resmedildiği haliyle ilksel deniz canavarı Tiamat.

Anu'nun oğlu Enki'yi (ya da Ea) kapsayan, ilk tanrıların ortaya çıkışıyla sonuçlandı. Onlar öyle çok husumete sebep olan bir dünya düzeni ya da 'yol'u başlattılar ki, Apsü, vekili Mummu'nun ('kaos' anlamında) yardımıyla, onları mahfetmeyi planladı. Tanrı Enki hemen onların planını açığa çıkardı ve böylece bu kasıtlı ayaklanmayı diğer tanrılara haber vererek onu püskürttü.

Enki Apsü ve Mumma'ya düşman kesilerek, her ikisini de katletti ve bu eylemlerin sonucunda Tiamat, eski arkadaşlarının ölümünün intikamını almak niyetiyle, dünyanın üzerini kaplayan bir tufan çıkarmakla tehdit etti. O ayrıca 'azametli yapılı' 'canavar engerek yılanları'ndan 11 adet bir damızlık meydana getirdi,¹⁹ buna bir akrep-adam, bir aslan-şeytan, bir kızgın aslan, bir boğa-adam ve bir *kululu* ya da balık-adam dahil oldu²⁰ -bunların hepsi kesin olarak takımyıldızlarının eski biçimleriydi.²¹ Tiamat'ın vekili Qingu tarafından önderlik edilen, bu şeytan-damızlık savaşta Marduk isimli tanrı (bazen Bel-Marduk ya da Bel) ile dövüştü, Marduk Tiamat'ı onun katasını yarıp açarak ve onun 'alt kısımları' üzerinde dikilerek yok etmeden önce damızlığın her birini tek tek öldürdü. Tiamat'ı 'kurutulmuş bir balık' gibi ikiye kestikten sonra, bed-

¹⁹ J. G. G., Tablet I, ll. 117-118, sayfa 17.

²⁰ Black ve Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia* (Mesopotamya'nın Tanrıları, Şeytanları ve Sembolleri) s.v. 'Tiamat's creatures' (Tiamat'ın yaratıkları), sayfa 177-8.

²¹ Örnek için. King, Cilt. I, sayfa xx-xxi, 204-18.

ninin bir yarısı yıldızlı gökkubbe oldu, diğer yandan bedeni nin gerisi yeryüzünü oluşturmak için kullanıldı. Onun göğüs lerinin dağları oluşturduğu, tükürüğünün bulutlar olduğu, di ğer yandan gözyaşlarının Dicle ve Fırat'ın kaynaklarını oluş turduğu söylenirdi.²² 'Canavar engerek yılanları'nın yok edili şinden sonra, tanrı Marduk daha sonra kanı ilk hayvanları ve insanları oluşturabilmesi amacıyla Enki'ye onun başını kesip atmasına izin vererek yaratılış hareketini tamamladı.

Bu Akad, Sümer, Asur ve Babil gibi büyük Mezopotamya kültürleri arasında saygı duyulmuş yaratılış mitinin basit bir çevirisidir. Kaynağı belirsizdir, yine de muhtemelen en eski günlerden aktarılmıştır. Tiamat ve Gecenin Nehrinin göksel temsillerinin MÖ 8000'deki bahar ekinoksunda şafakta Nevali Çori'nin güney batı ufkuunda görülebili miş olması, gerçekten de onun papaz şamanlardan oluşan elit sınıfının bariz bir şekilde bu yıldız sıralamalarından haberdar olduklarını ima etmektedir.

MS yaklaşık 139'da yıldızı parlayan İskender dönemi astronomu Ptolemy (Batlamyus) tarafından, Eridanus takımyıldızını tertip etmek için betimlenen 34 yıldızlı kıvrımlı kolye, Kuzey Suriye'ye girmeden önce Urfa ve Harran şehirleri etrafında seyrettiği sırada güneye doğru akan Fırat'ın dalgalı rotasını taklit ediyor görünmektedir.²³

Birçok bakımdan yıldızlı akarsu karasal Fırat'ın tam bir aynası gibi görünmekteydi. Bu teori, Eridanus'un göksel sulanının aşağıya güney ufka doğru,²⁴ yani onu (Fırat'ı) besleyen kaynakların yakınında, Nevali Çori'nin civarından gözlemlendiğinde, Fırat'la aynı istikamette aktığının kabul edildiği bilgiyle hepten daha uygun kılınmaktadır. Acaba bu Nevali Çori'nin papaz şamanlarının MÖ 8000 yılı civarında kült binalarının doğrultusundan görüp, anladıkları bir şey mi? Acaba bu sebeple mi insanımsı yekpare taş abideleri ve yumurta binaları

22 Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*, 'Tiamat', sayfa 177.

23 Brown Jnr, *Eridanus: River and Constellation*, sayfa 82.

24 a.g.e. sayfa 81.

heykeli dahil, bütün yapı Fırat nehrine doğru güney batıya çevrilidir?

Bununla beraber, kült binasının ya da daha doğrusu Nevali Çori'deki yerleşimin gerçekten kaç yaşında olmuş olabileğinden tam olarak emin olamayız. Organik materyallerin karbon-14 testi çevre ve koşullara göre yerleştirilmiş taş yapıların yalnız yaklaşık tarihlerini sağlayabilir. Aslında MÖ 8500, MÖ 9000 ve MÖ 9500 yıllarına göre bahar ekinoksundaki şafağın yıldız çizelgelerine bakınca, göksel ufkun, Eridanus takımyıldızını gittikçe direkt olarak karasal suretinin üzerinde bir pozisyona yaklaştırarak, aşama aşama saat yönünde döndüğü görülür, öte yandan aynı zamanda güney batı ufku üzerinde kolay kolay ayrılmayan Setus-Tiamat'ı oluşturan geniş yıldız topluluğunu aynı bırakır. Daha sonraki bütün tarihler Eridanus'un yıldızlarını onun yeryüzü suretinin hafifçe ötesinde bıraktı. Benim düşünceme göre, göksel ayna MÖ 9000 civarında karasal ufkuyla mükemmel bir şekilde birlikte hareket etmektedir ve eğer bu doğru ise, bu açıkça kült binasının önceden tasavvur edildiğinden en az 600 yıl önce inşa edildiğini ima eder. Ancak bu sonuç için destekleyici bir kanıt olmadığından dolayı, Nevali Çori'nin öne sürülen astronomiye ait sıralamalarını (hiza çizgilerini) gözden geçirirken, MÖ 8000 tarihini kullanmaya devam edeceğim.

Eğer Nevali Çori'deki yöneten elit sınıfın üyeleri gerçekten MÖ 8000'de ufuk ve gökyüzü arasındaki jeo-mitik ilişkinin farkında idi ise, o zaman onlar böyle sıralamaları nasıl yorumlamış olabilirlerdi? Acaba gerçekten bizden, eski Irak'ın ovalarında yazılı biçimde günışığına çıkmasından 5500 yıl önce onların Mezopotamya yaratılış mitinin önemli yanlarının farkında olduklarına inanmamız mı beklenmektedir?

DERİNLİĞİN KAPISI

Bir ipucu, göksel ufkun özel bir alanı ile Tiamat mitini bağlar görünen, yaratılış destanına bir ilave olarak kabul edilen, muhtemelen bir astrolojik metinden gelebilir. Marduk'un ilk-

sel deniz canavarı üzerindeki zaferi hakkında o şöyle söyler 'Tiamat'ı o zaptetti, onun egemenliğini aldı... Tiamat'ın yaptıkları unutulmasın diye... Derinliğin Kapısında [görevli] tayin etti'.²⁵

Bir çeşit gözcü ya da gözleyenin aşıkâr biçimde yerleştirildiği, 'Derinliğin Kapısı' tam olarak neydi? Anlaşılabilirdiği kadarıyla, onun gece gökyüzünün bir bölgesi olduğu görünüyordu ama tam olarak nerede?

'Derinlik'in Tiamat'ın kendisi için alternatif bir isim olduğunu keşfederiz. Bu bilgiyle, yaratılış tabletlerinin on dokuzuncu yüzyıl çevirmen ve yorumcusu, L.W. King'in öne sürdüğü üzere, bir yıldızlı 'muhafız Marduk tarafından derinliğin sularını tutmak amacıyla yerleştirildi';²⁶ bu Tiamat'ın Apsü ve vekili Mummu'nun öldürülmesinin öcünü almak için dünya üzerine salmakla tehdit etmiş olduğu tufana bir gönderme idi. Bu nedenle öyle görünüyor ki, sanki Marduk'un muhafızı 'bir nehir biçimi nazarıyla görülen'²⁷ göksel suların okyanusunun Derinliğin Kapısını aşır, karasal dünyayı basmamasını garanti edebilecekti. Gecenin göksel nehri Eridanus ile eşanlamlı olduğuna göre, o halde Derinliğin Kapısı buna dayanarak, hem Eridanus takım yıldızını hem de deniz canavarı Setus ya da Tiamat'inkini ihtiva eden güneyden güney batıya kadar uzanan gökyüzü idi.

Böyle fikirler nereden kaynaklanmış olabilirdi? Acaba onlar bütün Doğu Anadolu'da en ileri bilgiye, hatta belki de en önemli kült merkezine sahip görünen Nevali Çori gibi erken neolitik toplulukların papaz şamanları arasında geliştirilmiş olabilir miydi? Kült binası bu meselelerde suskun, yine de bildiğimize göre, Yukarı Fırat'ın ilk neolitik sakinlerinin Tiamat figürünü çevreleyen belli geleneklerde haberdar olduklarını ileri sürmek için iyi bir kanıtın var olduğudur. Bu, Nevali Çori'nin 100 kilometre (60 mil) kuzey doğusundaki boncuk üretim merkezi, Çayönü'nde bulunan düz kemikten bir disk ile

25 King, Cilt 1, Tablet 55.466, li. 3, 5, sayfa 209.

26 age., sayfa 210.

27 Lenormant, sayfa 153.

kanıtlanmaktadır. Bu sivri bir şeyle vurarak gözbebekleri şeklinde çentikler açılmış baykuşa benzer, büyük, yuvarlak göz- lere sahiptir. Gözlerinin altından, akan gözyaşlarını temsil edi- yor görünen, heykeltıraş kalemiyle işlenmiş kısa, derin çizgi- ler gelir.²⁸ Bir başka, benzer baykuş yüzlü izlenim Kuzey Suri- ye'de Yukarı Fırat üzerindeki Jerf el Ahmar'da yerden çıkarıl- lan 10,000 yıllık düz, oval biçimli taşlar üstünde ilkel- yazı ile birlikte bulundu.²⁹ Acaba bu baykuş yüzlü tasvirler, her ikisi de Doğu Anadolu'da Van Gölüne yakın karla kaplı dağlarda yükselen Dicle ve Fırat'ın kaynakları onun gözyaşları olarak kabul edilen, Tiamat'ın bir eski biçimi miydiler? Eğer öyle ise, o zaman neolitik kavimler bu ilksel deniz canavarı hakkında başka ne biliyordu ve hiç değilse, MÖ 9500'den kısa süre son- ra Mısır'ın Büyük Tanrılarının bölgedeki ortaya çıkışıyla nasıl geriye bir bağlantı kurulabilir?

Tiamat ismini dünyanın yaratılışından önce var olmuş ka- otik karanlığa, suyun derinliklerine bir gönderme olan, 'deniz' ya da 'okyanus' anlamına gelen, Babil kelimesi *tamtu* ya da *ti- amtum*'dan alır.³⁰ Bu, bu suya ait kaosun karanlık yüzünde 'Tanrının ruhu'nun ilk günün yaratılışından önce hareket etti- ğini belirten,³¹ Varoluş kitabında bulunan 'derin', *Tehôm*'a da- ir kinayenin arkasındaki aynı kökün kaynağıdır.³² Tiamat ay- rıca, Eski Ahit'te bir yerde ismi geçen, 'çevik yılan' ve 'çarpık yılan' ya da 'denizin içindeki ejderha' olan, Leviathan idi.³³ Da- ha anlamlısı, Tiamat, zamanın başlangıcından önce daimi bir karanlık halde var olmuş Nun'ın sularında bulunan *bnnt-* embriyonun muhafızı ve ilksel tepeciğin 'ruh'u, Mısır'ın ilksel yılanı Kematef ile direkt olarak bir tutulabilir.³⁴

²⁸ Time-Life Books, *Anatolia: Cauldron of Cultures*, sayfa 35.

²⁹ Crabb.

³⁰ King, Cilt 1, sayfa xlv; Robertson Smith *Zets. Für Assyriol.*, vi, sayfa 339; Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*, s.v. 'Ti- amat', sayfa 177.

³¹ Gen. 1, 2.

³² Brown Jr., *Endanus: River and Constellation*, sayfa 16.

³³ Örnek için, Isa. xxvii, 1.

³⁴ Sethe, sayfa 55, 118-19.

Üçüncü yüzyıl Peratae gnostiklerinin garip dini yazıları Kemateften (Hermetik geleneğin Chnoubis, Chnoumis ya da Kneph'i) 'her çeşit suların muhafızı' olan, 'Typhonik [yani 'canavar yılan'] kız' olarak bahsediyordu.³⁵ Onlara göre, o ayrıca 'Thalassa'ya emanet edilen güç', Chorzar idi.³⁶ Thalassa, ayrıca tanındığı üzere, Thalath ya da Omoroca 'denizin kadını' ve 'Derinliğin Anası' olarak tanımlanır³⁷ ve basitçe deniz canavarı Tiamat'ın bir Yunanca çevirisidir.³⁸ Perataelere göre, tıpkı Kematef'in Mısırlılar tarafından Nun'un ilksel sular içindeki ruh olarak kabul edildiği gibi, Chorzar da Tiamat'ın göksel dölü idi.

Mısır'daki Kematef ve Mezopotamya'daki Tiamat'a şekil veren yaratılış mitlerinin arkasında, Yukarı Fırat'ın en erken neolitik yerleşimlerinin zamanında, diyelim MÖ 9500 ile 9000 arasında özümsemiş bir çeşit ortak kökenin var olması mümkün olabilir miydi? Eğer bu doğru ise, o halde Nevali Çori'nin papaz şamanları, deniz canavarı Kematef ya da Tiamat tarafından canlandırılan, ilksel suyun kaosundan fiziksel dünyanın ortaya çıkışını kutlamak adına mı kült binasını hem Setus-Tiamat yıldızları hem de göksel okyanus ya da Gecenin Nehrine doğru, anıtsal taş geçitle donattılar? Nevali Çori'deki kült binasının güney batıya yöneltilişinin tek nedeni bu muydu, yoksa onun yıldızlı büyük kapısını Derinliğin Kapısına doğru dizmek için bir başka, daha güçlü, hatta belki de daha eskiye dayanan bir sebep var mıydı?

35 Hippolytus, *Philosophumena*, Kt. 5, 14.

36 age.

37 'Om' orqa, 'the Mother of the Deep' (Derinliklerin Anası) King, Cilt 1, sayfa xlv n.1.

38 Berossus isimli Babil'deki Bel-Marduk'un tapınacının MÖ üçüncü yüzyıl papazı tarafından Yunanca yazılmış, *Babyloniaka* başlıklı Babillerin tarih ve kültürü üzerine üç ciltlik bir eserin mevcut parçalarında, o bütün bu üç isimle anılıyor görülmektedir. Cory, sayfa 21'e bakın. O tanrı 'Belus' tarafından katledilen her tür korkunç canavarın yaratıcısı olarak belirtildiği için, Thalassa, Thalath ya da Omoroca'nın basit olarak Tiamat'ın geç dönem Babil ya da Yunan biçimi olduğu şüphe yok görünüyor. Legge, Cilt 1, col. 1, sayfa 151 n. 2, Rogers, *Religion of Babylonia and Assyrians* (Asur ve Babillerin Dini), sayfa 107 ile kıyasla.

YUVAYA DÖNÜŞ

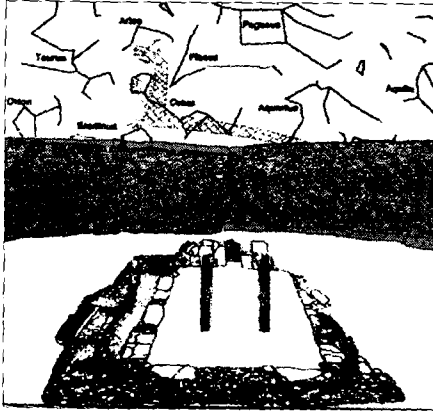
Yahudi ve Müslüman inançlarının ibadet yerleri onların en büyük dini merkezlerine doğru yöneltilmektedir -Sinagoglar Kudüs'e bakar, diğer yandan camiler Mekke'ye bakar. Teodolitlerin* ve tam hesaplamaların kullanımını zorunlu kılarak doğru açının elde edilmesini garanti etmek için her önlem alınır. Bu tür hiza çizgilerinin amacı, ibadet eden kimse dünyanın neresinde olursa olsun, onun her zaman inancının en kutsal yerinin önemini hatırlaması içindir.

Nevali Çori'nin kült binasının tasarımcılarının, onun yalnız mitleri ve efsaneleriyle en çok bağlantılı istikamete doğru değil, aynı zamanda ilk atalarının yuvasına doğru da yöneltilmiş olduklarının olası olup olmadığını merak ettim. Bu kesinlikle heyecan verici bir beklentiydi ve böylece hemen Nevali Çori ve Mısır'da Gize arasındaki irtibatı hesap ettim. Mısır'ın ve Yakın Doğu'nun standart bir haritasını kullanarak ilk ve potansiyel olarak bir keşif niteliğindeki sonucu elde ettikten sonra, arkadaşım ve meslektaşım Rodney Hale'e bu mesele üzerine danıştım. O, şüphesiz, yeryüzünün eğriliğinin dikkate alınması gereken, her bir yerleşimin koordinatlarını kullanarak, çeşitli matematiksel hesaplamalar yaptı. Onun tespit ettiği üzere, Nevali Çori'nin pozisyonundan Gize'ye dayanan sözde 'Büyük çember' 222.08 derecedir,³⁹ ki bu dikili yekpare taş anıtın 223.6 derecelik yöneltilmesinden tam 1.52 derece dışarıdadır ve eğer kült binasının kendisinin yöneltilmesini dikkate alırsak, büyük bir 2.82 derece fark çıkar.

Böyle hatalar küçük görünebilir ama büyük ölçekli bir haritaya aktarıldığında, Büyük Piramite isabet etme ile yedi kilo-

* Teodolit: yatay ve düzey açılan ölçmeye mahsus yer ölçümü aleti. (-ç.n.)

³⁹ Temmuz 1997'de Rodney Hale tarafından Gize için 29° 58.84' K, 31° 08' D ve Nevali Çori için 37.58° K, 38.65° D koordinatları temel alınarak hesaplanan Büyük Çember irtibatı. Gize'den Nevali Çori'nin Büyük Çember irtibatı (istikameti) 37.8° kuzey doğuyu hesap eder. Bu iki ölçüm, boylam hatlarının birbirine yakınlığı dolayısıyla karşılıklı değildir. Bu hesaplamaları yapmak için faydalanılan metod Banrister ve Stephenson, sayfa 73-275'ten alındı.



Nevali Çori'nin kült binasının bilgisayarda çizilmiş bir planı. O MÖ yaklaşık 8000'de, bahar ekinoksundaki gökyüzünde şafahtan önce görüldükleri üzere, Fırat nehri, yıldızlı akarsu, Eridanus ve Setus- Ti-amat takımı yıldızları ile onun kavramsallaştırılmış güney-batı ilişkisini göstermektedir.

metre dışına Libya çölüne doğru yön değiştirme arasındaki farkı temsil ederler. Diğer taraftan bu tür tahminler Nevali Çori'nin kurucularının, onların kült binasından 1080 kilometrenin üzerinde (670 mil) bir uzaklıktaki farzedilen yurtlarına kadar tam irtibatı, adeta lazer kesinliğiyle, hesap edebildikleri temelinde yapılır. Belki bütün işlem, güney-batıya yöneltmeyi daha sembolik bir inanç hareketi yapmak suretiyle, daha az kesinlik ihtiva etti.

Eğer Nevali Çori'yi Mısır ile bağlayan hiza çizgisi yine de geçerli ise, o zaman o papaz şamanlarının gerçekten de güney batıyı dünyalarının yaratılışı ile en çok ilişkili istikamet olarak gördüklerini ima eder. Hayali hattın Doğu Akdeniz'in sularının ötesine uzandığı gerçeği ayrıca anlamlı olsa gerek. Atasül yurtları olarak Mısır ile, bu deniz yolculuğu kozmik düzenin zamanın başlangıcında *apsû*'nun düzensiz sularından çıkışıyla kıyaslanmış olabilirdi. Derinliğin yüzünü, başka bir deyişle Akdeniz'i Levant'a varmak için fethettikten sonra, Mezopotamya'nın ilk tanrıları olarak, hayatta kalan Büyükler yeni bu dünya düzenini başlatanlar olarak görülmüş olurdu. Bu mitsel

devirde, ölümlü tür onların ölümsüz öğretmenlerinin yanı sıra yaşamış kabul edilirdi -İbranilerde Aden ve Akad ve Sümerlerde Dilmun olarak bilinen, cennetsel bölgeyle ilgili çok daha sonraki efsanelere sevkeden ütöpik anılar.

Yine bunlar da Mısır'ın yüksek kültürü ve neolitik dünyanın ortaya çıkışı arasında gerçekten de direkt bir bağlantıya doğru işaret eden ürkütücü keşiflerin bir eşi idi. Nevali Çori'de bulunan ve görünüşte onun kült binasının yöneltmesinde şekillendirilen atasal tapınma net olarak onun toplumunun Mısır köklerinin bir irksal anısını ima ediyordu. Bir tufan ya da sel ile belirgin bağlantılar, onun neolitik şamanlarının coğrafi ve iklimsel karışıklıkların soyut bir anısını muhafaza ettiklerini de ima ediyor görünüyordu, ki bu ilk atalarının yeni toprağa ulaşmadan önce katlanmış olduklarına dair, Tiamat mitinde canlandırılmıştı -hem Kutsal Kitapta hem de Mezopotamya söylencesinde muhafaza edilen Büyük Tufanın hikayelerini garip bir şekilde hatırlatan fikirler.

BİR ÇAĞIN SONU

Şu ana kadar gördüğümüze göre, sanki Tiamat son Büyük Tanrılar tarafından Mısır'da bırakılan karanlık, siklopik dünyanın solgun anılarını temsil etmek için oluşturulmuş gibi idi. Nevali Çori gibi yerlerdeki papaz şamanların akıllarında, bu geçmiş çağ ilahi ataları zamanın *başlangıcı* olarak kabul edilen zamanda onların dünyalarına girmek için suya ait boşluktan karşıya geçmeden önce hüküm süren karanlık ve kaosa dayanarak değerlendirilmiş gözüküyordu. Kült binasının yöneltmesi ve Setus ve Eridanus yıldızları ile tanımlanan güney-batıdaki Derinliğin Kapısı, aslında, görünüşte bu evvelki devri karanlığa gömmüş kıyamet günü gibi yıkımla soyut olarak belirtilen, ilk dünyadan çıkış idi. Mezopotamya mit ve ritüelinde bu kaos ve düzensizlik dünyayı yeniden yutmak için karanlığa sebep olarak, kendi çağlarına sıçrayabilir inancıyla, güney batı kapısını korumak için bir gözcü görevlendirilmişti. Onlar olasılıkla yalnız sihirli büyüler aracılığıyla bu muha-

fızlığı sürekli olarak temin etmekle bunun meydana gelmesinin önlenebileceğine inanıyorlar gibi görünüyordu.

Daha sonraki zamanlarda, insanlığın bir başka dünyada daha önceki varlığına dair bu ilk örnek anı, bir şekilde deniz canavarı Tiamat'ı çevreleyen ve ışık getiren ve sözde insan ırkının dedesi, Marduk tarafından onun nasıl mağlup edildiğine dair mitler ve hikayelere nakledilmişti. Derinliğin Kapısının gerçek anlamının, bütün şöhretinin ötesinde çarpıtılması bu zaman civarında olmuş olsa gerek. Ancak geçmiş söylencelerle muhtemel bilinçli ayrılığa rağmen, tek bir bariz bağlantı kalmıştır, ki bu Nevali Çori'nin güney batıya yöneltilmesini, onun yöneten elit sınıfının öne sürülen ata yurduna direkt olarak bağlanmaktadır.

MÖ 270 civarında yaşamış ünlü bir Yunanlı astronom ve şair, Aratus tarafından yazılan eski Fırat'a ait yıldız ilmi üzerine önemli bir eserde, deniz canavarı Setus 'koyu esmer Canavar'⁴⁰ olarak tabir edilir -'gökyüzünün gece mavi-siyahı'nı ifade ettiği söylenen bir isim.⁴¹ Asur ve Babilliler için, Setus Kumaru, 'Koyu Esmer'⁴² ya da *Mul Kumar*, 'Koyu Esmer Takımyıldızı'⁴³ ismiyle bilirdi. Her iki isim 'koyu esmer' ya da 'kara' anlamına gelen, çok daha evvelki Sümer-Akad kelimesi *kumar*'dan alınmıştır.⁴⁴ Akadçaya yakinen bağlı bir Sami dili, Arami İbranicede bu aynı kelime *akem*, 'siyah olmak' ve 'güneş yanığı' olur.⁴⁵ Mısır dilinde bu kelime 'kara (siyah) toprak' anlamına gelen Kemet (*kmt*'den) ya da *kem*, 'siyah' olur -onun sakinleri tarafından Eski Mısır'a verilen isim. Mitolojik efsane bu ismin, Nun'un sularının zamanın başlangıcında ilksel tepelikten çekilmesinden sonra ilk toprağı, yani Mısır'ı kaplayarak geride kalan siyah kum veya çamur birikintisine işaret ettiğini iddia

40 Brown Jnr, *Researches into the Origin of the Primitive Constellations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians*, Cilt 1. sayfa 90-1, Phainom, 398 ile kıyasla.

41 age. sayfa 90.

42 age.

43 age. sayfa 91.

44 age., sayfa 90.

45 age.

eder; bu yıllık selden sonra Nil vadisini kaplayarak geride kalan gerçek alüvyonlu birikintileri dile getirmektedir.

Daha ilginç, *kem* kelimesinin Eski Mısır dilinde ayrıca 'son, bir dönemin sonu, tamamlanma, bir bitiş'e delalet etmek için de kullanıldığını,⁴⁶ öte yandan *kemet*'in de 'sona ermek, bir sona ulaşmak, son yıllar, bir anın sonu'⁴⁷ anlamına geldiğini keşfederiz. Bütün bu tanımlar, Thebes yaratılış mitinde 'o ki yaşadığı anı son bulmuştu ya da gömüldüğü sanıldı'⁴⁸ ya da 'o ki zamanı tamamlandı'⁴⁹ olarak tarif edilen, yılan Kematef'i hatırlatan ifadeler ile, bir dönemi ya da zaman çarkını *tamamlama*-yı ima eder. Acaba *Kemet*'in MÖ 9500 civarında Yakın Doğu'ya giren Büyük Tanrıların torunları tarafından aslen ilksel yurt olarak Mısır'a verilen isim olması olası mı? Bu isim, MÖ onbirinci ya da onuncu bin yıl sırasında sürekli olarak meydana gelen yüksek sel silsilelerinin ardından Nil vadisinin büyük bölümünü kaplamış olması olası alüvyonlu birikintilerin soyut bir anısı mıydı? Ayrıca o MÖ yaklaşık 10,500-9500'de, son Buzul Çağının son dönemine eşlik eden olaylarla gelen kaos ve yıkım döneminin bitışı ya da sonucuna dair bir anıyı da muhafaza ediyor muydu?

Eğer bu düşünceler doğru ise, o zaman bu anıların Yukarı Fırat bölgesine son Büyük Tanrılar tarafından taşınması ve neolitik toplulukların papaz şamanları tarafından canlı tutulması olasıdır. Sonuç olarak, onlar Derinliğin Kapısının ötesinde uzandığı düşünülen Drakonvari etki oluşturmuş yıldız kümesini işaret etmek üzere *kem*, *kemet*, *Kematef* ve daha sonra *kumar* ve *kumaru* kelimesinin varyasyonlarını kullanmaya başladılar. Bu böyle olduysa, o halde bu Tiamat ve Setus gibi, *Kematef*'in de kısaca *kemet*'in bir ifadesi olduğunu ima eder - onun yalnız karanlık ve kaosa değil, aynı zamanda evrensel bir

46 Budge, *An Egyptian Hieroglyphic Dictionary* (Mısır Hieroglif Sözlüğü), s.v. 'kam', Cilt 2, sayfa 787. Ayrıca Faulkner, *A Concise Dictionary of Middle Egypt* (Orta Mısır'ın Kapsamlı Sözlüğü), s.v. 'Km', sayfa 286.

47 age. s.v. 'kam-t', sayfa 787. Ayrıca Faulkner, *A Concise Dictionary of Middle Egypt*, s.v. 'Kmt', sayfa 286.

48 Sethe, sayfa 55.

49 Rundle Clark, sayfa 50.

tufana da gömülmüş olduğu kabul edildikten sonra, Büyük Tanrıların Mısır'dan ayrılışını çevrelemiş olayların şekillendirilmesi. Bu Nevali Çori gibi neolitik sitelerin sakinlerinin -bu olayları tarihsel gerçeğe dayanarak değil, bir önceki dünya çağına son veren ilksel bir deniz canavarı ve evrensel bir seli dahil eden mitolojik hikayeler olarak görerek -hepsi ata yurdunda olmuş soyut anıları canlı tuttuğu bir durum idi.

O halde, bu Nevali Çori'deki kült binası içerisinde taş ile muhafaza edilen yıldızlara yönelik miras idi. Ancak durum bu ise, o zaman insanımsı yekpare taş abideler ve taştan çanı destekleri üzerindeki yunusvari ellerin biçimindeki suyla ilgili açık imlemenin buradaki varlığını nasıl açıklayabiliriz? Bunu ortaya çıkan mitolojik resim içine nasıl uydurabiliriz? Bu sorulara cevap bulmak için, en son olarak eski dünyanın en büyük uygarlıklarından birinin yükselişiyle neticeye varacak bir yolculuk yapmak zorunda kalacağız.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM



YILDIZLARA YÖNELİK BİLGELİK



Binlerce yıl önce, Kürdistan kavimleri Ermenistan'ın dağlarından Türkiye ve Suriye'nin bereketli vadilerine varıncaya kadar, Hurriler olarak bilinen yöneten bir elit sınıfın liderliğinde birleşti. Hint-Avrupa dili konuşan bu yerel diktatörler MÖ üçüncü binyıl sırasında adeta hiçbir yerden ortaya çıktılar ve hızla birçok farklı kabile gruplarını beraberlerinde sürüklediler, güzel şehirler ve kasabalar inşa ettiler ve 1000 yılı aşkın devam eden bir krallık kurdular. Tarihin onların ileri düzey kültürü hakkında çok az şey kaydettiği gerçeğine rağmen, onların hem Türkiye'nin Hitit imparatorluğunun hem de Onsekizinci Hanedanı sırasında Mısır'ın müttefikleri olan, Mittaniya da Naharin'in krallarının ataları olduğunu biliyoruz.

Hurriler, gerçekte Kürdistan'ın yerlileri olmalarına rağmen, Eski Irak'ın ovalarında mitolojinin gelişmesine derin bir etki yaratmış, kendilerine ait özgün bir dine sahiptiler. Mitlerinin birçoğu, en büyük dini merkezleri, yıldızla tapan Sabilerin vatanı, eski Harran'ın bulunduğu Yukarı Fırat ve Dicle nehirleri arasında yaşayan insanların inançları üzerine odaklanmış gö-

rünmektedir. Eski yazıtlardan Hurrilerin en büyük tanrılarından birinin, Roma panteonunda Neptün ile kıyaslanabilecek, karanlık bir su tanrısı, Kumarbi olduğunu öğreniriz. Onun hayvan şekli göl kaplumbağası idi ve yaratılış mitleri onun zamanın başlangıcında ilksel suların kendini yukarı çıkardığından bahseder. Onun sert, yuvarlak tepeli kabuğu dağlar oldu, diğer yandan gözlerinden dökülen göz yaşları Fırat ve Dicle'nin kaynakları oldu.¹

YENGEÇ YARATIĞI

Kumarbi ismi, daha önce belirtildiği gibi, birçok Mezopotamya kültürü tarafından takımyıldızı Setus'a verilen ismin arkasındaki kök olan, Sümer-Akad dilindeki *kumar*, 'koyu esmer' kökünden gelir. Bu sebeple, Hurrilerin karanlık su tanrısı, Kumarbi'nin Fırat deniz canavarı ile direkt olarak bağlandığını farzetmek mantıklıdır.

Böylece bir balina ve bir deniz canavarı olmasına ilaveten, Setus ayrıca Yukarı Fırat'ın kavimlerinde göl kaplumbağası ile de eş sayılmış gözüküyordu -bugün bile Kürt folklorunda çarpıcı surette rol oynayan bir sembol. Bu, tarihi birkaç bin yıl geriye gittiği bilinen geleneksel desenlere dayalı, yerel olarak yapılan kilimler üzerine soyut biçimdeki süslemelerle temsil edilmektedir.² Kürtler ayrıca göl kaplumbağasını, her şeye kadir etkisi hem toprakta hem de suda hissedilen güçlü bir ruh, Khidir'in (Kidir) sembolü olarak görürler.³ Birçok bakımdan, o asma filizi veren taş yüzü, hâlâ bütün Avrupa üzerindeki Gotik taşçılık sanatından yüzlerce kilise ve katedrallerden aşağıya gözünü dikerek bakan, ormanın yaşayan ruhu, Yeşil Adam'ın Kürt eşidir. Kidir 'yeşil' ya 'a 'sürüngen' anlamına gelir ve söylendiğine göre, o 'aslında derin, durgun ufak göllerde hayatını sürdürür'.⁴ Daha anlamlısı, kaplumbağa Fırat'a benzetilirdi, çünkü onun suları Dicle'ye kıyasla yavaş hareket

1 Mehrdad Izady ile kişisel görüşme.

2 Izady, sayfa 253, 254 fig. 3; Mellaart, sayfa 152-4.

3 Izady, sayfa 239-40.

4 age., sayfa 240.

eder kabul edilirdi. Dicle'nin hızlı hareket eden suları yabancı tavşanın çevik hareketiyle kıyaslanırdı.⁵

Kaplumbağalar ve Kürdistan arasındaki bu çok eski bağlantı Nevali Çori'de Harald Hauptmann tarafından bulunan kireçtaşından çok ilginç bir su kasesine bir açıklama getirebilir. Onun adı bilinmeyen heykeltıraşı, hemen hemen tecrübesiz bir biçimde alt kabartmada, her iki yanında çıplak bir figür olarak, biri erkek ve diğeri dişi ile, ayakta duran bir kaplumbağayı keski ile işlemiştir. Onların elleri sevinçli bir haldeymiş gibi havaya yükselir -Hauptmann onların esasen dansçı olduklarını ileri sürer.⁶ Bu eşsiz su kabı üzerindeki garip tasvir pekâlâ Kürdistan'ın yerli kavimlerinin en az 10,000 yıldır göl kaplumbağasının kutsallığına saygı duyduklarını ileri sürecek kanıt teşkil edebilir. Bu başlı başına ürkütücü bir kavrayıştır. Ancak kaplumbağanın Nevali Çori'deki varlığı, onun göksel ufukla jeo-mitik ilişkisine dair anlayışımız için daha da büyük imalara sahiptir.

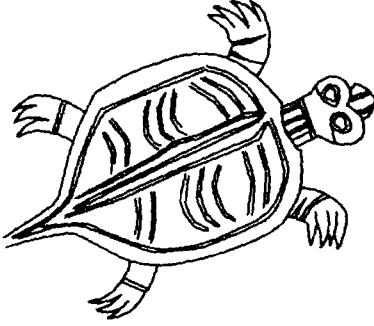
MÖ 8000'in bahar ekinoksunun şafak öncesi ışığında, Derinliğin Kapısının içinde ikamet eden koyu esmer takımyıldızı, Setus yıldızları güney batı ufkunda alçakta görülmüş idi. Hem Tiamat hem Kumarbi ile eş sayılan, bu deriz canavarının 'pençeleri' ile Orion'ın sol ayağı, parlak Rigel arasında dizili olarak, Gecenin Nehri ve kudretli Fırat'ın göksel sureti, Eridanus yıldızları görülmüştü. Bunu artık iyi biliyoruz. Ancak o sırada kafamızı, güneşin bütün görkemiyle doğmakta olduğu, doğuya çevirsek, hemen ufukun üstünde Yengeç takımyıldızının bulunduğunu görürdük -Aslanın ekinoksal ufukta MÖ 9220 civarında bir zamanda batışından sonra geriye giden çağı tanımlayan zodyak yıldızı.

Klasik zamanlardan beri, Yengeç takımyıldızı yengeçle sembolize edilmektedir. Ancak bu birliğe sahip olmadan binlerce yıl önce, Yengeç Mezopotamya kavimlerince kaplumbağa olarak kabul edilirdi.⁷ *Hamlet's Mill*'in (Hamlet'in Değirmeni) ya-

⁵ Mehرداد Izady ile kişisel görüşme.

⁶ Hauptmann, sayfa 68.

⁷ Allen, sayfa 109; Brown Jr., *Researches into the Origin of the Primitive Constellations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians* (Yunanlılar, Fenikeliler ve



Tanrı Enki ya da Ea'nın, Yengeç takımyıldızının ve Fırat nehrinin sembolü, Mezopotamya'nın kaplumbağası.

zarları, Giorgio Santillana ve Hertha von Dechend uygarlığın yükselişinden önce birçok ilkel toplumların bir şekilde hem zodyakın 12 kata bölünmesinden hem de geriye gidiş fenomeninden haberdar olduklarını savundular. Eğer bu öyle ise, o halde Yukarı Fırat'ın neolitik papaz şamanlarının, kendilerine ait geriye giden çağlarının kaderine hakim olan astrolojik etkilerden haberdar olmuş olmaları olası görünmektedir. Bu sebeple, ben Setus'un takımyıldızının arkasındaki mitolojiye benzer olarak, Yengeç burcuna ait kaplumbağanın yalnız MÖ dokuzuncu binyılın şafak öncesi ekinoksal gökyüzü ile değil, aynı zamanda Nevali Çori ve yakınındaki Fırat nehri ile de bağlantılı hem karada hem denizde yaşayan bir hayvan olmasını ilginç buluyorum. Acaba Setus'un yıldızlarını çevreleyen mitolojik söylencelerin, sözkonusu çağın astrolojik etkisini tanımlayan takımyıldızına ilişkin yıldız ilmi ile, sonuçta birbirine karıştırılacak kadar çok etkili olması mümkün müydü? Zamanın başlangıcından önce var olmuş ilk suya ait kaosun ve atasal yurdun ilk anıları Yengeç çağının gerçek doğasını etkileyebildi mi?

NEHİR TANRISININ BÖLGELEP'

Bu sorulara yanıt vermek için tanrı Enki'yi çevreleyen mit ve efsanelere bakmalıyız. Fırat mitinde onun *apsu*'nun yetenekleri suları üzerinde başkanlık ettiği kabul edilirdi ve bu yeteneği

Babillerini İtkel Takımyıldızlarının Kökeni Üzerine Araştırmalar), Cilt 1, 209-11; Gleadow, sayfa 192.

le, Mehrdad Izady tarafından Dilmun'un toprağı, Enki'nin cennetsel bölgesi olarak görülen bölge ile onun yakın ilişkisini teyit edercesine, iki büyük nehir, Fırat ve Dicle'yi meydana getirdiği düşünülürdü. Enki'nin temsillerinde, bu iki nehir gerek tanrının omuzlarından ya da bir elinde tutulan bir vazodan akan ikiz akarsular olarak gösterilirdi. Balıklar, bir nehir kaynağına ulaşmak üzere akıntıya karşı yüzmeye çabalayan som balığı gibi, akıntının ortasında yüzerler.

Oldukça garip olarak, Aratus'un Fırat yıldız ilmi üzerine ünlü MÖ üçüncü yüzyıla ait makalesine ilave edilmiş bir yıldız haritasında, Eridanus takımyıldızı, bir elinde 'bir çeşit suya ait bitki'nin sapını tutan, öte yandan 'sağ ve sol tarafından iki akarsu akan' bir ayaklı vazoya diğer elini dayayan, kısa sakalı ve dökümlü saçlarıyla, arkaya dayanmış bir nehir tanrısı olarak gösterilmektedir.⁸ Diğer klasik kaynaklarda bulunan Eridanus'un resimleri ayrıca, figür yer yer arkaya dayanan bir nehir perisi olarak resmedilse bile, bu nehir tanrısı temasının varyasyonlarını göstermektedir.⁹ Eridanus'un Fırat nehrinin göksel biçimi olduğunu bildiğimize göre, o halde Aratus'un nehir tanrısının, kısaca Enki'nin iki büyük nehrin muhafızlığının klasik bir anısı olduğu oldukça kesin görünmektedir.

Enki'nin Fırat ile hususi bağlantısının ışığında, onun başlıca sembolünün kaplumbağa olduğunu öğrenmek şaşırtıcı olmasa gerek.¹⁰ Bu birlik açıkça dipsiz kaynaklar ve ufak göllerden -göl kaplumbağasının bölgeleri- karasal dünyaya doğru yükseldiğine inanılan, tanrının *apsû*'nun yeraltı suları ile yakın münasebetini yansıtıyordu. Ancak *apsû* da göksel bir suretle sahip olduğuna göre, kaplumbağanın da kendi doğrusu içinde bir takımyıldızı olarak kabul edilmesi bir anlam ifade ediyordu. Bu, şüphesiz, bu geleneklerin Nevali Çori gibi neoli-

Brown Jnr, *Eridanus: River and Constellation* (Eridanus: Nehir ve Takımyıldızı), sayfa 81, 'Harleian Collection (British Museum) MS No. 647, "Aratus'un Cicero tarafından çevirisinin eski el yazması" olarak tanıtılır (Ottley, *Archaeologia*,xxvi, 101)'.
8. Eridanus'un bir nehir tanrısı olarak diğer örnekleri için.

9. Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, s.v. 'Turtle'* (kaplumbağa), sayfa 179.



Tanrı Enki ya da Ea Fırat ve Dicle nehirlerinin sularını omuzlarından akıtırken görülüyor. Onun iki-yüzlü vekili onun arkasında durmaktadır, öte yandan o bir elinin üzerinde akbabayı tutuyor -lülere dair neolitik kültürün bir soyut sembolü.

tik tapınak sitelerinde ilk kez ortaya konulmuş görüldüğü astrolojik devrin ruhu olmuş, Yengeç idi.

Hem Enki hem kaplumbağanın Yengeç Çağı sırasındaki ekinoksal ufuk ile bağlantılı olduğuna teyit, tanrının diğer önemli hayvan biçiminin mitolojik keçi balığı olduğu bilgisinden gelir.¹¹ Mezopotamya söylencesinde kaplumbağa ve keçi balığının Enki'nin favori hayvanı olmak için sürekli mücadele ettikleri söylenirdi, gerçekten, bazen kaplumbağa, adeta bu uzun zaman süren üstünlük savaşında onun nihai üstünlüğünü göstermek için, keçi balığının sırtına konur.¹²

Kaplumbağa Nevali Çori'nin üç bina evresi sırasında ekinoksal işaretçi olan, Yengeç takımyıldızıyla ilişkili kılınabilir ama ya keçi balığı? Bu yaratığın da bir yıldızlı sureti var mıy-

¹¹ age.

¹² age.

dı? Yanıt, şüphesiz, evet'tir. Keçi balığı, Yengecin direkt zıt pozisyonunda uzanan zodyak takımyıldızı, Oğlak burcunun bilinen en eski temsilidir.¹³ Başka bir deyişle, Yengeç bahar ekinoksunda güneşle yükseldiği sırada, Oğlak batı ufkunda görülmüş olurdu. Sonbahar ekinoksunda, Oğlağın güneşle yükselmesi, diğer yandan Yengecin batı ufkunda bulunmasıyla, roller değişmiş olurdu. İki zodyak takımyıldızı arasındaki bu zıt ilişki, Yengeç Çağı sırasındaki ekinokslarda Nevali Çori üzerindeki göklerde göksel bir iniş-çıkışa benzer bir görsel efekt yaratmış olurdu.

Bu, o zaman, tanrı Enki'nin her iki siması, bu iki su yaratığı arasında sonsuz üstünlük mücadelesi idi. Tanrının kendisi de, Mezopotamya mitinde gökyüzü ve yeryüzünün tanrılarına verilen isim olan, Annunaki ile Tiamat'ın şeytan-damızlığı arasında devam eden savaşlarda önde gelen bir rol oynamıştı. Böylece Enki, yalnız Dilmun'un mitsel toprağında yükselen Fırat ve Dicle nehirlerinin kaynakları ile değil, aynı zamanda, MÖ yaklaşık 9220-7060'ta meydana geldiği tahmin edilen astrolojik Yengeç Çağı sırasında, bahar ekinoksunda güneşten önce gözükmüş olduğu haliyle yıldızlı gökyüzünün anahtar unsurlarıyla da bağlantılı idi.¹⁴

İĞRENÇ OLANLAR

Eski çiviyazısı metinleri bize, fiziksel dünyanın yaratılışını takiben, Dilmun'dan ayrılan Enki'nin, onun bir uygarlık devletini başarmasına imkan veren ilahi sanatları ve zanaatları insanlığa verdiğini anlatır:¹⁵ Bu Mezopotamya ovalarında yapılan arkeolojik keşiflerle tam bir anlam kazanan bir ifadedir.

¹³ Brown Jnr, *Researches into the Origin of the Primitive Constellations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians*, Cilt 1, sayfa 79-82; Gleadow sayfa 163 tablo 17.

¹⁴ Yengeç Çağının tarihleri, Aslanın krallık yıldızı, Regulus'ın, MÖ 9220 civarında bir ekinoksal işaretçi olarak son batışı temel alınan, Skyglobe 3.6 bilgisayar programını kullanarak hesap edildi.

¹⁵ Black and Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*, s.v. 'Enki(Ea)', sayfa 75.

Tanrı Enki'nin ve Oğlak takımyıldızının sembolü, Mezopotamya'nın keçi balığı.



Sumer öncesi Irak'taki bilinen en eski ibadet yeri, İran Körfezi'nin kıyısındaki Aşağı Fırat'ın ağzında kurulmuş bir şehir, Eridu'dur. Burada, bir tapınak ilk olarak MÖ 5500 civarında tesis edildi ve ilk yerleşim seviyelerindeki kazılar sınırsız sayıda balık kılıçıkları açığa çıkardı.¹⁶ Bu, daha sonra Eridu'nun koruyucu tanrısı olmuş, Enki'nin bir çeşit ilk biçimine yakarışın kanıtı olarak sayılabilir. Sumer uygarlığının yükselişinden 2000 yıl önce, burada tam olarak neye tapınıldığı belirsiz kalır. Bununla birlikte, biz Enki'ye tapınmanın Fırat tarafından beslenen sulak toprakların verimliliğiyle çok bağlı olduğunu biliyoruz. Nehir ile bu bütünsel bağ nihayetinde Enki'nin, özellikle Eridu'daki, kabartmalarda balık kılığında donanmış bir adam olarak temsil edilmesine yol açtı.¹⁷

Eski Irak'ın ilk sakinlerine MÖ 5500 civarında bir zamanda Enki tarafından verilen bilgi ve bilgeliğin anısı, MÖ üçüncü yüzyıl dolayında yaşamış, Babil'in Bel (ya da Bel-Marduk) tapınağının meşhur bir papazı ve katibi, Berossus tarafından kaydedildi. O *Babyloniaka* başlıklı, ataları Sümerleri dahil eden, ırkının efsanevi tarihi üzerine üç ciltlik bir söylem düzenledi. Maalesef, şu an kayıp eser ile ilgili bilgimiz yalnız Alexander Polyhistor, Apollodorus, Abydenus ve Flavius Josephus gibi, kendileri de Caesarealı (Kayserili) Eusebius (MS 264-340) ve George Syncellus (9. yüzyıl, rivayet edilir) gibi çok sonraki dönemin Hıristiyan yazarlarının eserlerinde muhafaza edilerek korunmuş, yazarların eserlerinde bulunan alıntılar ve tefsirlerden gelir. Bu pasajlar Oannes isimli, 'ilk yıl'da 'Eritra Denizi'nden (Umman Denizi) ortaya çıktığı ve günlerini insanlık arasında geçirdiği söylenen, garip bir balık

¹⁶ Roux, sayfa 71.

¹⁷ Gleadow, sayfa 165.

adam tarafından Babil'e yapılan ziyaretlerin ilginç rivayetlerini içerir ve o onlara şunu temin etmiştir:

... edebiyat ve bilime ve her çeşit sanata karşı bir görüş. O onlara şehirler inşa etmeyi, tapınaklar kurmayı, kanunları derlemeyi öğretti ve onlara geometri bilgisinin ilkelerini açıkladı. O onların yeryüzünün tohumlarını ayırdetmelerini sağladı ve meyveleri nasıl toplayacaklarını gösterdi: Kısaca, o onlara yaşamlarını insanileştirmeye ve tavırlarını yumuşatmaya vesile olabilecek her şeyin yolunu gösterdi. O zamandan itibaren, onun öğretilerini ilerletme adına önemli hiçbir şey ilave edilmedi.¹⁸

Berossus Babil (yani Sümer'den önce gelen) ırkının kuruluşları hususunda böyle yazıyordu. Oannes'in kendisi hakkında, onun bir Annedotus, 'iğrenç' olduğu ve onun 'bütün bedeninin bir balığınki gibi' olduğu söyleniyordu. Bundan başka, 'balığın kafası altında bir başka kafası, ayrıca altta bir adamınkilere benzer, balığın kuyruğuna bitişik ayakları vardı. Sesi ve dili de açık ifadeli ve insanca idi; ve hatta bugüne kadar onun bir temsili korunmaktadır.'¹⁹ Berossus ayrıca Oannes'in ölümlü türle konuştuktan sonra, 'geceyi derinliklerinde geçirdiği denize geri döndüğünü; 'çünkü onun hem suda hem karada yaşayabildiğini' kaydetmişti.²⁰

Berossus Oannes'in ortaya çıkışından sonra 10 büyük krallığın Babil (yani Sümer) üzerinde hükümdarlık ettiğini, bunların sonuncusunun, başka bir yerde benim büyük detayla açıkladığım bir konu olan, 'Büyük Tufan'ın, hükümdarlığı sırasında meydana geldiği, Xisuthrus olduğunu ifade ederek devam eder.²¹ Bu zamandan önce toplam beş (bir versiyon yedi der)²² Annedotus'un, bunların ilki Oannes'in kendisi olmak suretiyle, Babil'in toprağında ortaya çıktığı söyleniyordu.²³

18 Berossus, Alexander Polyhistor ile kıyasla, Cory'de, sayfa 19.

19 age.

20 age.

21 Yazann *From the Ashes of Angels*, sayfa 238-40'a bak.

22 Berossus, Abydenus ile kıyasla, Cory'de, sayfa 28-9.

23 Berossus, Apollodorus ile kıyasla, Cory'de, sayfa 26 7.

Berossus'un bu bilgelik-getiren balık adamların ortaya çıkışını çevreleyen garip efsaneleri muhafaza etmekle tam olarak neyi ifade etmeye teşebbüs ettiğini bilmek şu an için imkansızdır. Bununla birlikte, Oannes'in kendisinin, Akadca ismi Ea'ya dayanan, Enki'nin bir Yunanca karşılığı olduğu oldukça açıktır. Diğer taraftan, beş Annotated, Peratae gnostiklerinin ilginç yazılarındaki Thalassa'nın -Tiamat'ın Yunanca ismi- kızı canavar yılan Chorzar'a hizmet ettiği söylenen beş 'vekil'e çok fazla benzemektedir.²⁴

Berossus'un Oannes'in 'Eritra Denizi'nden -bir kanal ile İran Körfezi'ne bağlı, Umman Denizi'nin eski ismi-²⁵ ortaya çıktığına dair belirttiği gerçek, ilk başta Enki'nin Fırat ve Dicle'nin kaynaklarıyla bağlantılı olduğu bilgisi ile tezat teşkil ediyor görünüyordu. Bu sonuç Eridu'daki Enki'nin baş tapınağının Fırat nehrinin ağzına yakın olmasıyla da ileri sürülebilir. Bununla birlikte, Dilmun'un Enki ve büyük nehirlerin kaynakları ile birliği çerçevesinde, burada bir şeyin yanlış olduğu ve karışıklığın neredeyse kesin olarak bir nehrin 'ağızı' ya da koyunun suyun çıktığı kaynağı olduğuna dair Sümer inancından geldiği belli görünmektedir.²⁶ Kuşkusuz, aynı savunma tamamen zıttını -Sümerlerin bir nehrin kaynağını onun 'ağızı' ya da koyu olarak gördüklerini- kanıtlamak için Mezopotamya araştırmacılarınca kullanıldı ama bana göre bu tamamıyla yanlıştır.²⁷

Bu hususta büyük karışıklık doğmuştur ve öyle görünüyor ki, Berossus'un Oannes ve geri kalan Annotated'un Eritra Denizi'nden çıktığından bahsettiği, onun zamanlarında bile mevcuttu. Çok muhtemel görüldüğü üzere, eğer o, onların nehirlerin 'ağızları'ndan çıktığından bahseden, orijinal Akadça veya Sümerce kaynaklardan çalıştıysa, o zar an bunun açık deniz anlamına geldiğini farzetmiş olurdu. Kanımca, Oannes'in hi-

24 Bunlar birinci 'Ou, 2 nci Aoai, 3 ncü Ouö, 4 ncü Ouöab, (ve) 5 nci (ismi şu an kayıp)...' olarak venilir. Hippolytus, *Philosophumena* Kt. 5, 14'e bak.

25 Lemprière, s.v. 'Erythraeum mare', sayfa 227.

26 Kramer, 'Dilmun, the Land of the Living' (Dilmun, Yaşamın Toprağı), sayfa 27 n. 41 (sayfa 28'de).

27 age.



*Kulullu ya da balık adam -eski
Hurri ve Mezopotamya mitolojisinin
uygarlığın dağıtıcısı, tanrı Enki,
Ēa, A'a ya da Oannes'in bir biçimi.*

kayesinde, Berossus'un, beş Anedotus olarak canlandırılmış, Bereketli Hilal'in en erken kavimlerine uygarlığın sanatını getirmiş olarak kabul edilen bireylerin Dilmun toprağından inışı ile ilgili yıllanmış bir anıyı kaydettiğine inanmak için her sebep mevcuttur.

Bu hem karada hem denizde yaşayan bilgelik-getirenlerin liderinin tanrı Enki ya da Ea'nın bir biçimi olması, onları direkt olarak, Doğu Anadolu'nun ilk neolitik topluluklarının astronom papazları, yöneten elit sınıf ile bağlıyor gibidir. Görünüşe göre astrolojik Yengeç Çağı sırasında tesis edilmiş, onların yıldızlara yönelik bilgeliği çok daha sonraki Mezopotamya mitinde karıştırılmış gibiydi. Bu astrolojik mitoloji açık ola-

rak suyla ilgili temaların bir sınıflandırmasını ve Derinliğin Kapısının canlandırılması olarak deniz canavarı Tiamat, gök- sel Fırat olarak yıldızlı akarsu Eridanus, Yengecin yaratığı olarak kaplumbağa, Oğlak takımyıldızının ilk biçimi olarak keçi balığı ve şüphesiz, bir *kulullu*, bir balık adam ilan edilen, Enki'nin kendisi gibi sembolleri ihtiva etmiş görünüyordu.

Ancak Enki tam olarak ne idi ya da kimdi? O basit olarak bir mitsel varlık mıydı yoksa gerçek bir kişi miydi -efsanelerin ima ettiği gibi bir zamanlar Dilmun'un toprağına yerleşmiş ya- sayan bir tanrı mıydı?

Daha önce belirtildiği gibi, Kuzey Irak'ın Akadları, Oannes isminin geldiği, Ea ismi altında Enki'ye saygı duyuyorlardı. Bu sebeple ben Hurrilerin Hint-Avrupa dilinde onun A'a olarak tanındığını keşfedince şaşırđım.²⁸ Bu garip sesli isim, *aleph* olarak bilinen bir işaretle gösterilen, bir sessiz düşmesiyle bo- zulmuş iki A harfinden oluşturulmuştur. Bu direkt İngilizce tercümeyle sahip olmamakla birlikte, genel olarak boğazdan telaffuz edilen bir A olarak yorumlanır.

Mezopotamya araştırmalarının ilim adamları, Hurrilerin Ea'yı çevreleyen mitleri MÖ üçüncü binyıl sırasında bir za- manda Akadlardan aldıklarını düşünür. Bununla beraber, eğer o, şu an belli görüldüğü gibi, Yukarı Fırat kökenine sahipse, onun yaşamına bir Hurri tanrısı olarak başlaması büyük fark- la muhtemeldir. Onun mitlerinin tam olarak nereden kaynak- lanmış olabileceğini bir kenara bırakırsak, A'a isminde bize şu an Mezopotamya'nın büyük uygarlaştırıcısının bir Hint-Avrupa biçimi sunulmaktadır. Bu önemlidir, çünkü Edfu Bina Me- tinlerinden bildiğimize göre, Wetjeset-Neter'deki ikinci yaratılış dönemini tamamladıktan sonra, bir başka ilksel dünyaya doğru uzağı 'yelken açan' Shebtu'ların liderlerine verilen isimler Wa ve 'Aa'dır. Kelimenin başına bir *aleph* ile önek kon- muş iki A harfinden teşkil eden, bu ikinci isim fonetik olarak Hurri dilindeki A'a ile aynıdır. Her ikisi de *ah-ah* gibi telaffuz edilir.

28 Wilhelm, sayfa 54-5.

Shebtu'ları MÖ 9500 civarında Yakın Doğu için Mısır'dan ayrılan Büyük Tanrıların baş isimlerinden biri olarak çoktan tespit ettiğimize göre, onların iki liderinden birinin Hurri geleneginin büyük bilge getireni ile tamamen aynı ismi taşımasını rastlantının ötesinde bir şey sayarım. Acaba onların neolitik atalarının bir şekilde, derinliğin ejderhası, Tiamat ile canlandırılan karanlık ve kaosun olduğu çağı takiben mitsel Dilmun toprağına varan asıl Büyük Tanrılardan birinin ismini muhafaza etmesi olası mı? A'a, Ea ve Enki köklerini iki Shebtu liderlerinden birinden mi almaktadır? Bu yaşayan tanrının büyük işlerinin binyılları aşip korunması mümkün olabilir mi? Acaba onlar daha sonra Oannes ismi altında, Berossus'un yazılarında çok etkili bir şekilde bahsedilen hem karada hem denizde yaşayan varlık tarafından uygarlığa ait bilginin insanlığa nasıl geçirildiğinin hikayesine mi nakledildiler?

Bu *kulullu* ya da balık adam, bugün Yengeç Çağı olarak tanımladığımız devir sırasında Mısır'ın Büyük Tanrılarının torunlarının ilk yerleşimlerini tesis etmiş görüldüğü, Yukarı Fırat üzerinde Nevali Çori'deki kült binası gibi astronomiye göre hizası belirlenmiş rasathanelerde iyice öğrenilmiş yıldızlara yönelik bilgeliğin bir sembolü olmuş görünüyordu. Ancak A'a, Ea, Enki ya da Oannes Büyüklerin Yakın Doğu'daki etkisine dair sonraki bir dönemin Mezopotamya anısından daha fazla bir şey gibi görünüyordu, çünkü benim düşünceme göre, onun tasviri, Nevali Çori'deki devasa doğrusal yekpare taş anıtlar üzerine oyulmuş minimalistik insanımsı biçimde şekillendirilmektedir. Daha önce işaret ettiğim üzere, bu figürün elleri dört parmak ve bir baş parmak (kireçtaşından su kasesi üzerindeki 'dansçılar' gibi, sitede bulunan diğer kabartmalarda olduğu üzere) ile bitmez, kanımca, hem denizde hem karada yaşayan bir yaratığın paletlerini simgelediği kastedilen, eşit uzunlukta beş parmaklarla son bulmaktadır.

Tıpkı beş Annedotus'un Thalassa ya da Tiamat'ın gücüne emanet edilen kozmik yılan, Chorzar'ın beş 'vekil'i ile eşanlı gözükmesi gibi, Yukarı Fırat'ın neolitik yöneten elit sınıfı da, Mısır'ın Kara Toprağına doğru yıldızlı kapı eşiği, Derin-

liğin Kapısının ötesinde uzanan karanlık ilksel dünyadan çıkmış kozmolojik doktrinin ilk 'vekiller'i olmuştur. Bu garip başlangıçlardan Kuzey Suriye'nin, Doğu Anadolu'nun verimli vadilerinde uygar yaşam yükseldi.

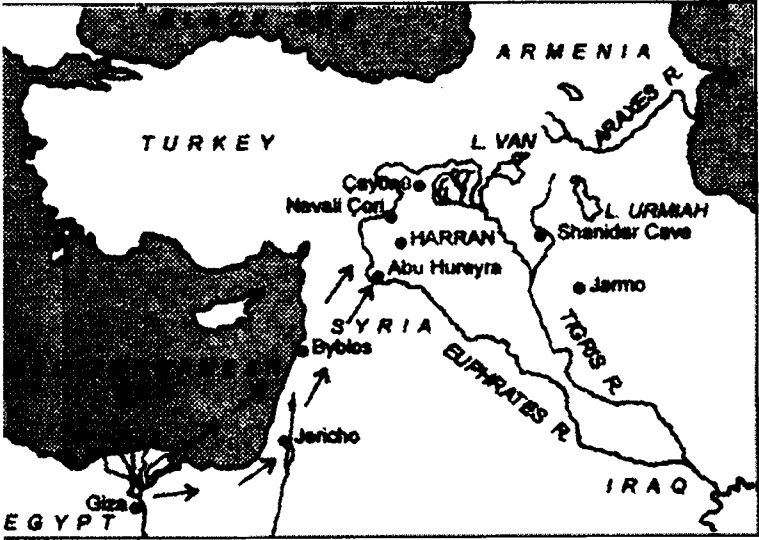
SÜMER'İN DOĞUŞU

Arkeologların ve benzer şekilde tarihçilerin düşüncesine göre, Sümer'in şehir devletleri Eski Dünya'nın bilinen ilk uygarlığını teşkil etmektedir. Onlar MÖ altıncı binyıldaki ilk kuruluşlarından itibaren, 3000 yıllık bir dönemi aşkın, yeryüzündeki en ileri düzey toplum olarak geliştiler. Samuel Noah Kramer tarafından klasik eseri *History Begins at Sumer*'de (Tarih Sümer'de Başlar) ustalıkla kanıtlandığı üzere, Sümerlere atfedilen 'ilkler'in sayısı hemen hemen sınırsızdır. Onlar ilk renkli çömleği dizayn ettiler. İlk tıbbi operasyonları uyguladılar. İlk müzik aletlerini yaptılar. İlk veterinerlik becerilerini başlattılar ve ilk yazılı dili geliştirdiler. Ayrıca onlar yüksek derecede başarılı mühendisler, matematikçiler, kütüphaneciler, yazarlar, arşivciler, yargıçlar ve papazlar oldular. Ancak bütün bunlara rağmen hiç kimse Sümerlerin kimler olduğundan ya da neden herhangi bir diğer ırktan çok daha hızlı evrim geçirmiş gözüksüklerinden emin değildir.

Sümerlerin yenilikçi kapasitelerinin, Halef ve Ubeyd kültürlerinin yöneten elit sınıfı gibi, dağlarda yaşayan atalarından miras aldıklarıyla meydana geldiğini göstermek için sağlam bir kanıt vardır. Onlar, belki de Büyük Tanrıların torunları olan, bu papaz şamanlardan uygarlık bilgisini elde ettiler.

Çemberi tamamlayan, ilk Sümerlerin, yanı sıra Lübnan'daki Byblos'un Fenike öncesi denizcilerinin hanedan öncesi zamanlarında Mısır'a girdiklerine ve MÖ 3100 civarında İlk Hanedan müessesesiyle başlayan Firavun çağına öncülük etmeye yardım ettiklerine dair bilgidir.²⁹ Birçok bakımdan, Mısır'a bu göç kaynağa geri dönüş gibiydi -ata yurtlarına geri dönüş. Bu

²⁹ Rohl, Cox ve Pegg'e bak. 'Doğulu istilacılar'ın Mısır'ın uygarlığının temellennikilediğine dair en son teoriler.



MÖ yaklaşık 9500-9000'de, Mısır'ın Büyük kültürünün, Aden'in iddia edilen tanrılarının, Yakın Doğu'ya dağılımlarının ardından, ileri sürülen göçün rotası.

fikir, MÖ erken ikinci binyıl sırasında Harran'ın yıldız tapan Sabileri tarafından Büyük Sfenks'e yapılan kutsal ziyaretlerden ya da Mandeistlerin onların en eski atalarının aslen Mısır'dan geldiklerine dair sabit inançlarından başka daha iyi ifade edilmez.

Mezopotamya kavimlerinin Mısır tarihinin ilk üç hanedanı üzerindeki etkisi piramit çağını başlattı. Burada, Heliopolis'in ilahi Ruhları ve Ra Topluluğu gibi, Büyük kültürün tohumunu muhafaza etmiş olanların bütün fikirleri nihayet anlaşıldı ve tatbik edildi. Büyük Tanrıların, sonik teknoloji sanatını dahil etmiş görünen, Mısır mirasının mirasçıları olmuş olabilmelerine rağmen, bu bireyler muhtemelen kuzeydeki Heliopolis ve güneydeki Abydos gibi kült merkezlerindeki eski gelenekleri canlı tutmuş bir avuç küçük dini gruplardı. Tek başına çok az şey yapabiliyorlardı. Onlar yöneten kabile hanedanları üzerinde gerçek bir etki yaratmadılar ve ilahi atalarının ihtişamını sürdürecektir bir pozisyonda değildiler. Ancak onlar yeri mimarlar, zanaatçılar, tasarımcılar, dini liderler, aynı zamanda

yeni bir yöneten elit sınıfın yardımıyla, birkaç bin yıl öncesinden dünyanın çeşitli parçalarına dağılmış, Büyük kültürün şöhretlerini devam ettirme sürecini başlatabildiler.

Imhotep Üçüncü Hanedan sırasında kral, kudretli Djoser için Saqqara'da inşa edilen, ilk taş piramitin mimarı idi. Onun basamaklı tasarımı Mezopotamya'nın yedi katlı zigurat yapılarını çok anımsatır, öte yandan piramit kompleksini çevreleyen duvarların dış görünüşleri çarpıcı bir şekilde Eski Irak'taki kült binalarının dış duvarlarının tasarımına çok benzerdi -Eridu'daki Enki'nin tapınağı önemli bir örnek teşkil eder.

Mezopotamya ve Mısır arasındaki bu tür kıyaslamalar Ejiptologlar tarafından uzun zamandır bilinmektedir. Ancak Eski Mısır'ın mimarisi üzerine bu dıştan etkinin en büyük anlamı, onun, Djoser'in hükümdarlığından tam 150 yıl sonra, dünyanın tartışmasız en büyük mimari başarısı, Büyük Piramit'i yaratmak üzere Büyük kültürün yaşayan teknolojik kapasitesinin yerel yapı ustalıklarıyla birleştirilmesine yol açmış olduğu keskin gerçeğidir. Heliopolis'in astronom papazlarınca muhafaza edilmiş eski bilgiye dayalı bir tasarıma uygun inşa edilen bu anıt, sadece Mısır'ın değil, aynı zamanda İlk Zamanın devri, *netjeru*-tanrıların çağından beri gizlice canlı tutulmuş her şeyin en büyük şanı idi. Büyük Piramit'in tam isabetli bilim, geometri, yöneltme, taş kesme, matkapla delik açma ve mimari planlaması yalnızca Mısır'ın yaşlı bilge papazları tarafından değil, aynı zamanda Yakın Doğu üzerindeki bir dizi çeşitli kültürler tarafından da muhafaza edilmiş bir mirasın ürünü idi. Onların en uzak ataları, son Buzul Çağına eşlik etmiş jeolojik ve iklimsel karışıklıklar sırasında ataları Doğu Anadolu'nun verimli vadileri için Mısır'ı terk eden, Aden'in neolitik tanrıları idi. Bugün adeta yabancı görünen bir yaşam tarzına sahip bir ilahi ırkın hayatta kalan torunları olan, bu eşsiz kişilere uygarlığın varoluşunu borçluyuz.

YIRMINCI BÖLÜM



MİLENYUM GECEYARISI



Şu an sabah yedi ve Gize platosu şimdiden, ekinoksal ufuk üzerinde serpilmiş yıldızların saflarını bozan güneşin kızılığını seyreden serin bir sabahı takiben, bedeni ve ruhu ısıtacak kadar sıcak. İlk turistler, bir çoğu İlk Zamanın devri, Büyük Tanruların çağından detaylıca bahseden popüler kitapları okumuş ve kavramış olarak, üç büyük piramidin bütün sınırsızlığına hayranlık içinde Gize'ye ulaşmaya başladılar. Onların en son sırlarını açığa çıkarmak üzere yapılan araştırmamız hemen hemen bitti, ancak ayrılmadan önce, yeni binyıla girerken, onların varlığına dair bilginin dünya üzerinde giderek hakim olan etkisini anlamak önemlidir.

Dünyanın her yerinden gelen TV kameralar Rio de Janeiro'daki *mardi gras* tarzı kutlamalara odaklandığı ya da Greenwich'de milenyum kubbesi içerisindeki büyük geriye sayıma katıldığı sırada, 1999'un son saatlerinde gayri resmi ilgi merkezi Büyük Piramit olacak. Onbinlerce, belki de yüzbinlerce insan dünyanın her yanından Gize platosuna toplanacak. Kahire'ye bütün uçuşlar neredeyse tamamen rezervasyon yapılmış durumda, öte yandan öncü teşebbüs sahipleri Büyük Pira-

mit'in yanında muhteşem bir rock konseri sahnelemek fırsatını elde etmek için rekabet etmekte. Bazı sebeplerden dolayı, biten bir çağın bu sınırsız harikası dünya kendini ertesi 1000 yıla hazırlarken onun (dünyanın) ne beklediğini ifade etmeye yaklaştı. Ama bu neden böyle olmak durumunda? Daha önce gördüğümüz gibi, Eski Dünya'nın gücü ve ihtişamını böyle mükemmelen cisimlendiren Büyük Piramit'i bu kadar özel yapan nedir?

1960'ların kafa tutan hippie çağından bu yana, alternatif yeni çağ hareketinin, Büyük Piramit'i ve genel anlamda Eski Mısır'ın dünyasını, genç bir nesil arasından maneviyatın yeneden- ortaya çıkışının ütopyik bir işareti olarak benimsediği iddia edilebilir. Aynı şekilde Mısır ile ilgili her şeyin böyle büyüyen popülaritesinin okulda İbrahim, Joseph, Musa ve benzerlerini anlatan Kutsal Kitabın hikayelerini okumaktan ya da Kleopatra, Nefertiti ve Tutankhamun gibi romantik figürlerin düşsel imgelemlerinden geldiği söylenebilir. Ben de bu varsayımlarla aynı fikirdeyim, ancak burada yer alan daha derin bir şey var görünmektedir. Eski dünyadaki hiçbir anıt ya da uygarlık aynı çeşit duygusal tepki uyandırmaz. Sanki Büyük Piramit ve bir bütün halinde Gize platosu bizi içgüdüsel olarak yeryüzündeki en muhteşem şovun bir çeşit büyük finali için ona doğru sürüklüyor.

Acaba bu büyük final bir şekilde Gize platosu *altında* harekete geçen şey ile bağlantılı mıdır? Birinci Bölümde vurgulandığı üzere, çok yakında yıldızlı kubbe MÖ yaklaşık 10,500'de, Aslan Çağı zamanında onun Mısır'ın Büyük Tanrılarına gözükmüş olduğu şeklinin tam bir ayna tasviri olacak -bu uzak çağdan beri ilk defa olacak bir şey. Bu belki de anlamlıdır, çünkü milenyum geceyarısına ve Kova Çağına yaklaştıkça, geçmiş mirasımızı örten perdeler gittikçe artan oranda kaldırılmaktadır.

Bir örnek vereyim. Orta Çağ zamanlarında, Çember Taşa, MS yaklaşık 450'de, istilacı Saksonlar tarafından haince kılıçtan geçirilen 480 İngiliz lider ve 'yüksek rütbeli adamlar'ın anısına Büyücü Merlin tarafından dikilen bir abide olarak ba-

kılırdı.¹ Onaltıncı ve onyedinci yüzyılda, bu aynı anıtın, MS yaklaşık 50'de, Roma zamanlarında Druid papazları tarafından inşa edildiği düşünülürdü.² Ondokuzuncu yüzyıl ortasında, o MÖ yaklaşık 1200'de, İsrail'in kayıp kabilelerinden biri tarafından inşa edilmiş kabul edilirdi.³ Şimdi, Batı Avrupa'nın kırık topraklarına dağılmış diğer birçok megalitik yapılar gibi, onun MÖ yaklaşık 2800-2600'de, neolitik kavimler tarafından dikildiğini biliyoruz.⁴ Bu Çember Taşın yapımını tam 800 yılda en az 3000 yıl aşama aşama geriye attığımız anlamına gelir. Karbon-14 testi, termo-ışıldama (yüksek ısıya maruz bırakılan cisimleri tarihlendirme metodu) ve çömlek işinin tarihsel sırasını tertip etme, hepsi arkeolojik sitelerin ve Çember Taş gibi tarih öncesi anıtların doğru çağını daha iyi belirlememize yardım etmiştir. Tarih üzerine fotoğrafımız giderek netleşiyor ama daha hâlâ yarısı tam ve daha öteye ilerlemeye akademik topluluğun inatçı, sık sık abartılı tutumu ile engel olunmaktadır.

Örneğin, Büyük Sfenks'i ele alalım. Onun hep MÖ yaklaşık 2550-2525'teki, Firavun Kufre'nin hükümdarlığını tarih gösterdiği düşünülürdü ama onun jeolojik erozyonu hakkında daha iyi bir kavrayışla ve Gize platosu ile bağlantılı astronomi ve güneşe ait sıralamalara daha açık fikirli bir yaklaşımla, artık ona MÖ 9500'e yakın ve hatta MÖ 10,500'e kadar erken bir tarih verebiliyoruz.

Sfenksin yeni tarihlendirmesine tek karşı çıkanlar eski okullu Ejiptologlar ve Mısır otoriteleridir. Bunlar böyle uzak görüşlü fikirleri düşünmeyi bile basitçe reddederler. Onların tek resmi tepkisi bu devrimci bulgulara 'yeni çağ arkeolojisi'

1 Geoffrey of Monmouth, sayfa 142-3, 167, 172-4.

2 Ömek için, John Aubrey (1626-97) ve William Stukeley (1687-1765) gibi eski eserler uzmanlarının çalışmalarına bakın.

3 Ömek için, *The Popular Biblical Educator* (Popüler Kutsal Kitap Eğitimcisi), Cilt 1, sayfa 103-7'ye bakın. Bu Çember Taşın Bethel'de Jacop tarafından dikilen bir taşın tarzındaki bir mihrap olduğundan bahseder. Ayrıca İngiliz Musevi Cemiyeti tarafından Ondokuzuncu yüzyılın ortası ve sonunda yayımlanan çeşitli dini broşürlere bakın.

4 Ömek için, Keys'e bakın, arkeolog Aubrey Burl'in eserini kıyasla.

diye yol vermek olmuştur.⁵ Bu kendi başına bir ince alaydır, çünkü daha açık fikirli birkaç Ejiptologun artık Dr. Robert Schoch, John Anthony West, Robert Bauval ve Graham Hancock gibi bireylerin sağlam teorilerine inanmaya -en azından gizli olarak- başladıklarını ortaya koyabilirim.

Mısır otoritelerinin namına probleme ilave edilebilen çifte standartlar vardır. Eski Eserler Yüksek Konseyi Büyük bir kültürün Mısır'da meydana gelmiş olduğuna dair bir görüşe karşı hiddetle cevap vermiştir ve bir tür 'Kayıtlar Salonu'nun Gize platosu altına yerleştirildiği fikrine katıyetle karşıdır. Geçen beş yılı aşkın, bu kurum Schoch'un Büyük Sfenks'in ve Vadi Tapınağının jeolojik tetkikine, Thomas Dobecki ve Joseph Schor'un Sfenks çevrili alanı içerisindeki sismik sondajlarına ve Rudolf Gantenbrink'in Büyük Piramit'in Kraliçe Dairesi içindeki robotla inanılmaz çalışmasına etkili bir şekilde engel oldu. Lisanslar yeterli açıklama olmaksızın geri alındı ve ilgili grupların aktif üyelerine onların Gize platosuna artık kabul edilmeyeceği söylendi.

Bu gerçekten de üzücü bir durum. Savunmalarına göre, Mısırlılar yabancıların ülkelerine gelip, başlıca keşifler yapmalarından bezgin ve yorgunlar. Onlar kısaca 1922'de Lord Carnarvon'un himayesinde, Howard Carter'in modern Mısır tarihinde o güne kadarki en büyük hazineyi -Tutankhamun'un bozulmamış mezarı- keşfettiği sırada gösterilen tavırla kibirli davranılmamasını istemiyorlar. Bununla birlikte, onların 'yeni-çağ arkeolojisi'ne karşı nefretine başka bir sağlam neden vardır. Bu, özellikle Edgar Cayce'in taraftarları tarafından sürekli tekrarlanan, Mısır'ın en eski anıtlarının yerli Mısırlılar tarafından değil, kayıp Atlantis kıtasının hayatta kalanları tarafından inşa edildiği iddialarıdır. Bu yüzden otoritelerin Ortodoks olmayan araştırma ve keşif biçimlerine katı tutumu milli gurura dayanarak açıklanabilir. 'Yeni çağ arkeologları'na yer vermek, onlara göre, kendilerinin Ejiptoloji alanındaki akademik duruşunu zayıflatacak. Ben bu hislere saygı duyarım ve onları anlayışla karşılarım.

⁵ Amerikalı Ejiptolog Mark Lehner, NBC.. TV'de, TV belgeseli 'Mysteries of the Sphinx'de (Sfenks'in Gizleri) konuşuyor.

GARIP ŞEYLER OLUYOR

Bundan dolayı, onların sözde 'yeni çağ arkeoloji'sine karşı katı tutumlarıyla tamamen tezat teşkil eden, görünüşte resmi olmayan yüksek seviyede bir aktivitenin Gize platosunda yer aldığını keşfetmemiz dikkate değerdir. Örneğin, Büyük Piramit içinde garip bir hareketlilik var görünüyor. 1997'nin ortasında Davison'ın Dairesi olarak bilinen, Büyük Galeri ve Kral Dairesi arasındaki dar koridorun üstünde bulunan küçük bir odada keşifler başladı. Kafa seviyesinden yüksekte, küçük holvari girişinin dış tarafında bir ip sarkıtıldı, öte yandan geçidin yan duvarına karşı yatay olarak uzatılmış uzun bir merdiven vardı. Kapının direkt olarak altına, bir çeşit matkapla delme çalışmasının ardından çıkan artık madde olan, kireçtaşı yongaları ile dolu çuvallar istif edildi. Bu sonuç hem civardaki zemini ve duvarları kaplayan taş tozu ile hem Büyük Galeri'yi tırmanan ve daireye girdiği görülen ağır bir elektrik kablusunun varlığıyla güçleniyordu.

1997 Ekiminde meslektaşım Simon Cox ve benim tarafından sorguya çekilen yerel korumalar ve Mısırlı rehberler bu çalışmanın sabahın erken saatlerinde tam bir sessizlik içinde yürütüldüğünü ifade ettiler, öyle iken Eski Eserler Yüksek Konseyi bu gizli kapaklı aktivitelerin 'restorasyon çalışması' olduğunu söyledi.

Tam olarak neler olup bitiyor?

Bunun için tatmin edici cevaplar elde edemedik, yine de etrafta çok güçlü söylentiler dolaşmakta. Büyük Piramit içerisinde açık yazıtlar taşıyan odalar bulundu ve çok yakında Mısır otoritelerince haber verilebilir. Bir uzaktan fiber-optik kamera, Rudolf Gantenbrink tarafından Kraliçe Daire'sinin güney shaftının sonunda keşfedilen gizli odaya delik açılarak girdi. Onun artık ne ihtiva ettiği biliniyor ve bu gizli odaya Davison'ın Dairesi yoluyla ulaşmak üzere denemeler yapıldı. Bu aynı kaynaklar bir ekibin Büyük Piramit'in altındaki derin yeraltı çukurunun temelinden aşağıya delik açmakta olduğunu iddia etmektedir. Bu ekip Eski Mısır'ın en büyük mimarı,

'Imhotep'in mezarı'nı arıyor. Bu kişilerin neden onun gömüldüğü yerin tam olarak Büyük Piramit'in aşağısında olduğuna inandıkları belirsiz gibidir.

Büyük Piramit içerisindeki gizli kapaklı aktivitelere ilaveten, sfenksin sağ pençesinin civarındaki kaya yatağı, bu sefer isimsiz şahıslar tarafından yürütülen, derinlemesine yapılan sismik sondajların yeniden odak noktası oldu. Mısır otoriteleri tarafından yapılan tek resmi açıklama bu iyi donanımlı ekibin -1996'daki gibi- güvenlik sebepleriyle çevrili alanın zeminini izlediğidir. Bu devam eden keşiflerin arkasında tam olarak kimlerin olduğu üzerine de etrafta söylentiler dolaşmakta.

Amerikalı medyum Edgar Cayce tarafından sfenksin sağ pençesinin gizli Kayıtlar Salonuna doğru aşağıya uzanan giriş tünelinin en muhtemel konumu olarak işaret edilmesi rastlantı olamaz. Bu kişilerin şu ele geçmesi zor girişi araştırdıklarını fark etmek için fazla hayal gücüne gerek yok. Onlar aynı zamanda Schor Kuruluşu ve Florida Üniversitesinden, Joseph Schor ve meslektaşlarının daha önceki bulgularını doğrulamaya teşebbüs ediyorlar; bu kişiler 1996'da Sfenks çevrili alanı altındaki önceden bilinmeyen dokuz odayı tespit etmek için benzeri zemin tarama ekipmanı kullanmıştı.

Gize platosundaki aşama aşama gelişen aktivite sebepsiz değildir, çünkü Edgar Cayce ayrıca Kayıtlar Salonunun özellikle 1998'de bulunacağını ön görmüştü.⁶ Birçok Ejiptoloji ilim adamları haklı olarak onun çok meşhur kehanetlerine karşı kuşkuludur; bununla birlikte, onun sözde 'ruhsal' okumalarının kelimenin doğru anlamıyla gerçek olup olmadığı şu an konu dışıdır. Onların titizlikle kaydedildiğine ve havarileri tarafından muhafaza edildiğine dair sağlam gerçek aşağıdaki hikayede görülebileceği gibi onların Nostradamus, Brahan Seer ya da Yaşlı Shipton Anne gibileri tarafından dünyaya bırakılan kehanetler ile aynı güçte tahminler olarak bugüne kadar dayandığını gösterdi.

6 Lehner, 'The Egyptian Heritage' (Mısır'ın Mirası), sayfa 101, metin 378-14.

HERMES OPERASYONUNA GİRİŞ

10 Ağustos 1997'de *The Sunday Times* bir bilim ekibinin Hermes Operasyonu adı altında başlayan Mısır'daki hedeflenmiş keşifleri ile ilgili dikkate değer bir hikaye yayımlandı. Makale ciddi ve temkinli bir tavırla, asıl mesleği bir mühendislik tasarımcısı ve sanat yayıncısı olan, proje direktörü Nigel Appleby ve beraberinde meslektaşı Adam Child'in 'Kayıtlar Salonu' olduğuna inandıkları yerin tam olarak nerede olduğunu keşfettiklerini iddia etti. Onlar bunu hem Mısır'ın Ölüler Kitabı gibi, eski dini metinleri incelemeyle seçilmiş ipuçlarının bir toplamını kullanarak, hem de Gize çevresindeki kırık arazi üzerine uygulandığında Orion yıldızlarına nispeten görüldüğü sırada, köpek yıldızı Sirius ya da Sothis'in pozisyonunu belirleyerek elde etmişlerdi. Bu hesaplamalar görünüşte 'Sfenksin sekiz mil [onüç kilometre] kuzeyi'nde bir mevki ortaya çıkarıyordu.⁷ Makale Appleby'in şu sıralarda, siteyi tetkik edecek ve daha sonra sonraki bir tarihte bütün bir kazı müddetince, Mısır otoritelerine bir rapor sunacak olan, jeo-fizikçiler dahil, 18 kişilik bir gruba önderlik edeceğini iddia etti.

Bu inanılmaz iddiaları ilk öğrendiğimde, hele de meslektaşım Graham Hancock ile konuştuktan sonra, o ne kendisinin ne de kitabının ortak yazarı Robert Bauval'ın Nigel Appleby veya onun keşifleri hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını vurguladığı zaman, haliyle kuşkulandım. Bu, Appleby'in Bauval'ın 1994 baskısı kitabı *The Orion Mystery*'den (Orion'un Gizemi) aşına belli temaları kullanmış görünmesi dolayısıyla garip geldi. Bunlar Gize piramitlerinin, MÖ 10,500 civarında Mısır üzerindeki göklerde görünmüş olduğu sıradaki, Orion kuşağının üç yıldızının pozisyonlarını yansıttığına dair fikri ihtiva ediyordu.

Hemen, Ölüler Kitabı dahil Mısır'ın çeşitli dini metinlerinin derin bir araştırmasını tamamladım ama sonuçta Ruhun Ölüler Diyarının piramit alanından 13 kilometre (8 mil) uzakta

7 Norton.

bulduğunu ileri sürmüş olabilecek hiçbir şey ortaya çıkar-mamıştım. Doğrusu, onun Sfenks anıtı ve Vadi Tapınağının doğusuna bir yere yerleştirilen, gizli bir merdiven boşluğu ve ara odadan girilen uzun bir geçit veya koridorun sonunda uzandığını ileri sürmek için her sebep mevcuttu.

The Sunday Times makalesinin gerçek boyutu hemen he-men inanılmazdı. Yarım sayfalık bir bölüm, değişken çöl kum-larının dokuz metre altında bir yerde uzanan piramit biçimli gizli bir odadan bahsediyordu. Görünüşte o 'granitten yapılmış ve altınla kaplanmış' idi.⁸ Onun içerisinde "uygarlığa ye-ni bir şafak müjdeleyecek" insanlık tarihi üzerine belgeler, içe-ren sandık gibi bir kutu bulunuyordu.⁹

Hikayeye ilave olarak bilgisayar grafikleriyle üretilmiş üç boyutlu bir resim vardı. Bu, 12 çember biçimli dış dairelerden oluşmuş görünen bir halka ile çevrelenmiş merkezi bir 'sa-lon'dan teşkil eden, yeraltı kompleksinin bir kesitini gösteri-yordu. Bu, şüphesiz, Edfu Bina Metinlerinde işaret edilen Ru-hun Ölüler Diyarı bağlamında çıkarmış olduğum kesin sonuç idi. Bu sebeple Appleby'in iddia edilen keşifleri, yanı sıra onun gelecekle ilgili planları hakkında daha çok şey öğrenmek iste-dim.

Şans eseri Nigel Appleby ile hikayenin yayımlanışından sonraki bir hafta içinde ve hemen hemen dünyanın belli başlı bütün gazetelerinden gelen telefonların baskımına uğradığı bir sırada, uzun uzadıya konuşabildim. Appleby ile benim namı-ma daha önce konuşan, araştırma asistanım Simon Cox onun içten samimiyetinden etkilenmiş ve onunla konuşmamı tavsi-ye etmişti. Nihayet görüştüğümde, popüler olarak Kayıtlar Sa-lonu diye tabir edilen (ben bu ünvanı aslında uygunsuz bulu-yorum) yerin yapısı hususundaki karşıt'lı teorilerinizi pay-laştık.

Bu, saygıdeğer iş adamları izlenimi bırakan Nigel Appleby ve meslektaşlarının 1983'ten beri Hermes Operasyonunda ça-lışmakta olduklarını meydana çıkardı. Appleby ilk olarak kut-

⁸ age.

⁹ age.

sal geometri bilimini -eski yerlerin ve dini yapıların ilahi veya kozmik düzenin ilkelerine göre tasarımı ve düzenlemesi- inceleyerek bu arenaya katılmıştı. O -geriye gidişle ilgili bilgiden ve oniki çemberin bir onüçüncüsünün çevresinde olduğuna dair tekrarlanan temadan gelen- saygıların bu kutsal kanununun kaynağının Eski Mısır'da başlamış olduğuna inanıyordu. Ondandır o Gize'nin civarında bir yerde bu gizli matematiksel ilkeleri yansıtan bir yeraltı kompleksinin olduğuna ikna olmuştu ve böylece onu bulmaya koyuldu. Onu en nihayetinde şu an tetkik etmeye niyetlendiği siteye yönlendirmiş bu kararlılığı ve itkisi idi.

Appleby teorileri için çok fazla destek sağlayabilmiştir, çünkü bulgularına çok kuvvetle inanan mantıklı, sağduyulu bir insan. Hermes Operasyonunun Internet üzerindeki dikkatle hazırlanmış web-sitesi, yalnız bir dizi ilgili grupları değil, aynı zamanda 18 kişilik güçlü ekibinin aktivitelerini finanse edecek yeterli parayı da kendine çekti. Bir meslektaşının nüfuzu ile Appleby İngiliz ordusunun da desteğini elde edebilmişti. Onun kasabası Colchester'deki kışla, projenin dört tekerlekli mekanizmalı araçlarının bina müstemilatı içindi kullanılmasına izin verdi, öte yandan Majestenin Silahlı Kuvvetlerinden yedi 'izinli' üye Mısır'a giden ekibe eşlik edecek.

Ben Appleby'e gizli odaların, çoğu insanın inandığı gibi, Gize platosunun altında değil de, buradan onüç kilometre (8 mil) uzakta bulunduğuna dair inancı hakkında soru yönelttim. Onun hesabına göre, yeraltı kompleksine *gerçek* giriş Büyük Sfenks'in civarındadır. Ancak onun fikrinde şu an buraya ulaşılması tamamiyle imkansız. O bugün Kayıtlar Salonuna ulaşmak için onun uzun geçidinin istikametini takip etmemiz ve daha sonra direkt olarak yukarıdan odalara girmemiz gerektiğine hatta ikinci bir girişin bile olabileceğine inanmaktadır. İnanılmaz şekilde, onların onüç kilometre uzakta, onun ileri sürdüğü kazı mahallinde bulunduğu sonucunu çıkardı.

Onun tam olarak nasıl bu sonuçlara vardığı zamanı gelince açığa çıkacak ama şu anda daha önemli görünen şey, onun Cayce'in tanınmış kehanetini gerçekleştirmeye teşebbüs ettiği-

dir. Amerika'nın sözde 'uyuyan kahin'i 1998'i Kayıtlar Salonuna, seçilen üç 'gardiyan' tarafından girileceği yıl olarak işaret ettiğinde¹⁰ o şu an Gize platosundaki kazılara ayrılan bütün zaman, para ve çabayı işgal eden önemli bir rabita noktası yarattı.

Bütün tuhafliklarına karşın, Nigel Appleby ve onun Hermes Operasyonu yalnız mit ve efsanede eskiden var olmuş bir şeyin şu an Büyük Sahra kumlarının altında keşfi beklediğine Mısır otoritelerini ikna etmeyi başarmıştır. Onu bu riskli işinde takdir etmek ve başarılar dilemek gerek. Onun bulgularının Kayıtlar Salonu'nun doğru mekanını gerçekten de açığa çıkarıp çıkarmayacağını zaman gösterecek. Ancak sonuç ne olursa olsun, Hermes Operasyonu Mısır'da tamamıyla yeni bir keşif alanı için bir emsal teşkil etti.

TUFAN ÖNCESİ DÜNYA

Nigel Appleby yalnız Mısır'a ait Kayıtlar Salonunun peşinde değil; o başka gizli odaların da dünyanın bir yerlerinde keşfedilmeyi beklediğine ikna edilmiş. Cayce, Mısır'dakine ilaveten, biri Tibet¹¹ ya da muhtemelen Poseidia'da (yani Bimini ya da Bahamalar; aşağıya bakın)¹² ve diğeri, Meksiko'daki Maya ülkesine bir ima olarak, 'Aryan ya da Yucatán toprağında'¹³ olmak üzere, iki tane daha bulunduğu inanıyordu. Bundan farklı olarak, Appleby şartlara göre Tibet'te bir tane var ise, diğerrinin Bolivya ve Brezilya arasındaki sınırda bulunduğu inanmaktadır. Burada biz kendimizi kişisel düşüncenin ve tam bir spekülasyonun huzursuz alanlarında buluruz. Ancak Mısır Kayıtlar Salonunun keşfiyle ilgili Cayce'in kehaneti bağlamında kanıtlamaya çalıştığım gibi, tahmini . gücü temel mantık olarak kabul edilebilecek şeyin ötesine geçer.

10 Edgar Cayce Prophecies (Edgar Cayce Kehanetleri), ARE CD-ROM, metin 378-14, biyografi M-56, 26 Eylül 1933.

11 Edgar Cayce Prophecies, ARE CD-ROM, metin 5750-001, 12 Kasım 1933.

12 age., metin (ruhsal okuma) 2012-1.

13 Cayce, sayfa 146, metin 2012-1.

Mısır'ın Büyük kültüründen geriye kalanların, onun MÖ 9500 civarındaki bitişinin peşinden, yeni memleketlere taşınması ve o sırada var olan diğer yüksek kültürlerle bağları iletmesi ile, bu fikir devinim kazanmaktadır. Bu kişilerin, onların neredeyse kesin olarak neolitik çağın başlamasından sorumlu oldukları yer olan, Yakın Doğu'ya muhtemel akınları hakkında önceden bahsetmiştik. Bununla beraber, daha fazlası var, çünkü Büyük kültür hususunda sürekli olarak doğru tahminler yapan Bernard G. isimli modern zamanın bir İngiliz medyum¹⁴ bize son Buzul Çağının son dönemine doğru Mısır'ı ele geçiren iklimsel değişikliklerin hemen öncesinde, geriye kalan Büyüklerin birçoğunun İlk Yaratılışın Odalarına girdiğini ve 12 elle-tutulan (kulplu) kristalleri (yani Edfu belgelerinin iht-yadigarları) alıp götürdüklerini anlatır. Bunlardan biri hariç hepsi o zaman olması yakın yeryüzü felaketlerinden uzakta güvende olacakları yabancı topraklardaki uygun mekanlara götürüldü. Bize bir sitenin Yunanistan'daki Athas Dağının yakınında bulunduğu, bir başkasının Doğu Türkiye'deki karla kaplı Erciyes Dağına yakın olduğu, öte yandan bir üçüncüsünün Kuzey Peru'nun Maránon bölgesinde Amazon nehrinin bir ayağı üzerindeki tecrit edilmiş bir mağaranın içerisine saklandığı anlatılmaktadır. 1986'da bu aynı medyum Büyük kültürün kanıtının ayrıca Avustralya, Çin, Şili, Meksiko, Hindistan, Japonya, Tanzanya, Fransa ve İngiltere gibi çok uzaklara yayılmış halde bulunacağını ön gördü.

Bu aşamada, bireysel tahminler ve iddiaları yorumlamak bile çılgınlık olur, yine de ben böyle meseleler hususunda açık görüşü korumak gerektiğine inanıyorum. Daha önemli görünen şey, MÖ onbirinci ve onuncu binyıl sırasında Mısır ve Yakın Doğu'da olanların tecrit edilmediği ve diğer, benzeri yüksek kültürlerin de bu zamanda var olduğu imasıdır. Mısır'daki eşleri gibi, onlar da anayurtlarını terk etmeye ve son Buzul Çağını bitiren felaket türünden olayların hücumunda yeni çağırılara doğru taşınmaya zorlanmış olabilirler. Şüpheciler basit

14 Yazanın bir dizi kitaplarında yer alan. Essex'li kahin. Bernard G ile konuşma.

olarak böyle kültürlerin hiç kanıtı olmadığını söyleyebilir ama daha dikkatli gözlersek, bu dünyanın her yerinde bulunabilir. Daha önceden Bolivya Altiplano'daki gizemli Tiahuanaco şehrini işaret etmiştik, 1911'de La Paz Üniversitesinden Profesör Arthur Posnansky Kalasasaya tapınak sarayının doğu giriş yoluna MÖ 15,000'i tarih vermişti.¹⁵ Güneşin dünyanın yavaş sallanma hareketine uygun olarak yükseldiği ve alçaldığı pozisyonlardaki küçük değişikliklere dayanan bu hesaplamalar,¹⁶ son zamanlarda arkeolog Neil Steede tarafından teyit edildi; bununla birlikte, o tarihinin büyük olasılıkla MÖ 10,000 civarında olduğunu tahmin etti.¹⁷ Daha modern hesaplama dayanan bu değişikliğe rağmen, bu Tiahuanaco'yu hâlâ dünyanın en eski kenti yapar.

DERİNLERDEN YÜKSELİŞ

Binyılın gece yarısına koştüğümüz sırada, dünya çok eski sırlarının daha da fazlasını teslim ediyor gibi. 1968'de J. Manson Valentine isimli Miami Üniversitesinden bir sualtı arkeologu ve zoolog Florida, Miami'nin 95 kilometre kadar (60 mil) doğusunda bulunan ufak bir Bahama adası, Bimini'nin kuzey-batı sahilindeki sığ sularında insan ürünü bir yapı tespit ettiğini düşündü. Bu ani bir U-dönüşü yaprından ve nihayetinde kumun altında gözden kaybolmadan önce, 579 metre bir mesafe ilerleyen iki paralel sıra devasa dar taşlardan teşkil ediyordu. Blokların bir kısmı, Batı Avrupa ve Yeni İngiltere'nin megalitik dolmenlerine (lahit şeklinde abideler) çok benzer olarak, ufak köşe taşları ya da (bir sıra granitten teşkil etmiş) sert kayalar üzerine dayanmış bulunuyordu.¹⁸ Diğerle-

15 Posnansky, Cilt 1, sayfa 39; Cilt 2, sayfa 90-1.

16 Bu 41.000 yıllık bir çark (dönüş) üzerinde güneşin yükselişi ve batışının kuzeye ve güneye doğru pozisyonlarını değiştiren, ekliptikin sapsması olarak bilinir.

17 Colin Wilson tarafından nakledilen ve ilk kez Avrupa'da Ağustos 1997'de TV'de yayımlanan, Discovery TV belgeseli 'Myths of Mankind'e (İnsanlığın Mitleri), Neil Steede'nin katkısına bakın.

18 Zink, sayfa 50 ve taş tamponlarını varlığını açığa çıkarmak üzere taş blokların altındaki kumu savurmak için tazyikli su kullanan, jeolog Richard Wingate'in çalması hakkında emekli arkeolog Oren Patrick Purcell ile kişisel bir görüşme

ri, Mısır piramit çağından çıkan bir şey gibi enlemesine matkapla delinmiş ya da oyulmuş gözüküyordu.¹⁹

Bimini Yolu olarak adı konmuş J-şekilli site, eski gizemler yazarı David Zink tarafından başkanlık edilen bir araştırma ekibince 1970'lerde ard arda birkaç yıl incelendi.²⁰ Hem Valentine hem Zink taş yolun insan yapımı olduğuna ikna oldular ve hatta Bimini kıyısındaki sulara başka, benzeri yapılar keşfettiler. Ama okyanus coğrafyası arkeologları ve jeologlar tekrar tekrar bu tür bütün iddiaları basitçe kıyıda kayanını doğal oluşumları olarak değerlendirip bir kenara attılar.²¹

1970'lerden bu yana, açıklanamayan büyük taşların, aynı zamanda duvar şekilli yapıların ve hatta sualtı 'tepecikleri'nin daha birçok örnekleri, Bimini ve Bahama adaları arasında uzanan, Büyük Bahama Kıyısının sığ sularında taramadan geçirildi.²² Arkeoloji topluluğu tek bir kez bile bu ilginç sualtı anormalliklerine en küçük bir ilgi göstermedi. Onların sebebi basit: Bu tür yapılar Amerikan tarih öncesinin kabul edilen kronolojisine uymadığından dolayı, onlar insan yapımı olamaz. Sütun gövdeleri ya da eklemli taşlar gibi, diğer başka el ürünü sanatlar geçen 500 yılı aşkın açık denize çıkmaya elverişli araçlardan denize atılan ya da düşen kayıp nesnelere ya da gemi enkazlarının kargosu olarak açıklanmaktadır.

İlginç bir e-postanın Birleşik Devletler'deki basın ajansları arasında dolaşmaya başladığı 21 Haziran 1997'de de durum böyle idi. Bu tufan öncesi 'tapınaklar'ın reddedilemez kanıtının Bimini kıyısında keşfedildiğini iddia ediyordu. Her şey yerel bir 'Ejiptoloji Cemiyeti'nin başkanı ve e-postanın yazarı Aaron Duval tarafından organize edilen bir basın konferansında 25 Temmuzda Miami Bilim Müzesinde açığa çıkarılacaktı.

6 ve 15 Temmuzda yollanan aynı kaynaklara ait sonraki 'açıklamalar'da, iddia edilen keşiflerin boş ümit vaadeden de-

19 Oren Patrick Purcell'den, 19 Eylül 1997'de bir e-posta.

20 Zink, sayfa 16-64, 140-61'e bak.

21 Gifford.

22 1960'lardan bu yana Bahamaların Büyük Kıyısı üzerindeki keşiflerin bütün bir serisinin taslağını çıkarmak üzere, 17 Eylül 1997'de, Oren Patrick Purcell ile e-posta aracılığıyla görüşme.

taýların taslağı Duval tarafından çıkarılmıştı. 'Eski Bimini Tapınakları'nın, her biri 1.8 metre kalınlıkta ve 2.7'den 3.6 metreye varan uzunlukta²³ -standartlara göre 'siklopid'- kocaman tař bloklardan yapıldığı söyleniyordu. Bunlar c farklı renkte geliyordu -kırmızı, beyaz ve siyah. İnsanın aklına M dördüncü yüzyılın Yunan filozofu, Platon'un kayıp kent Atlantis'in rivayetinde bahsettiği çok renkli duvarları getiriyor.²⁴ Hatta Bimini 'tapınakları'nı Atlantis ile bağlayan başka bir řey. Duval'ın ifadesinde, 'duvarlar'ın c farklı metal ile kaplandığı idi -bu daha sonra pirinç, bakır ve demir olarak açıklandı.²⁵ Plato'da kayıp kent duvarlarının c farklı metalle -bir 'kırmızı ışık' ile 'parıldadığı' söylenen, *orichalcum* denilen bilinmeyen bir madde, pirinç ve kalay- kaplandığını iddia etmişti.²⁶

Duval iddia edilen siteyi bilhassa Eski Mısır ile bağlıyordu. Örneğin, asıl olarak Büyük Piramit'i kaplayanlara benzer, 'kaplama taşlar'ın sitede bulunduğunu iddia etti.²⁷ Bundan başka, Aswan'daki ünlü granit taş ocaklarında görülen bazı bitmemiş dikilitaşlar ve taş blokların yanındaki kaya yatağında var olan örneklere benzer, 'matkap delikleri'nin varlığından bahsediyordu.

Duval basın konferansını son dakikada iptal etti. Buna rağmen, Simon Cox ve ben Miami'ye seyahat ettik ve otel fuayemizde onunla buluşabildik. Biraz shbetin ardından işimize geçtik, ancak birlikte geçirdiğimiz c saat boyunca, sitenin iddia edilen kaşifi ile aynı ismi taşıyan sözde Scott Taşlar hakkında hemen hemen hiçbir şey açıklamadı. Bu onun görünüşte yaptığı keşiflere karşı açık şevkimize rağmen böyle idi.

Aksine, Duval daha çok Edgar Cayce hakkında konuştu. 1940'ta Amerikalı 'uyuyan kahin' Poseidia'nın bir parçası Atlantis'in yeniden yükselecek ilk kısımları arasında olacak şeklinde öngördü. 'Onu '68 ya da '69'da bekleyin' dedi.²⁸ İnanıl-

23 Aaron Duval ile, 17 Temmuz 1997'de, kişisel görüşme.

24 Donnelly, sayfa 15-16, Plato ile kıyasla.

25 Aaron Duval ile, Ağustos 1997'de kişisel görüşme.

26 Donnelly, sayfa 16, Plato ile kıyasla.

27 Duval, ABD basın ajanslarına e-posta, 6 Temmuz 1997.

28 Berlitz, sayfa 99.

maz bir şekilde, o şöyle ifade etmeye devam etmişti: '[Atlantis'e ait] tapınağın bir kısmı deniz suyunun çağlar boyunca oluşmuş balçığı altında -Florida sahilinde, Bimini diye bilinen bir yere yakın- hâlâ keşfedilebilir.²⁹J. Manson Valentine 1968'de Bimini yolunu ilk keşfettiğinde bu kehanetten tamamen habersizdi,³⁰ bu Cayce'i, daha onun Mısır ile ilgili kehanetleri gerçek üzerine bir etki yaratmaya başlamadan önce, Atlantologlar arasında saygın bir yere koymuştu. Bu ayrıca Edgar Cayce Kuruluşunun Bimini'nin ve Bahama adalarının kıyısındaki sığ sulara bugüne kadar aktif bir ilgi göstermeyi sürdürmesini sağladı.³¹

Duval'ın hiçbir şeyi açıklamayacağı iyice anlaşılınca, toplantımız nihayetinde son buldu. Biz ona Doğu Anadolu'daki Nevali Çori'nin resimleri ve zemin planlarını göstermiştik ama o bize buna karşı hiçbir şey vermemişti. Daha sonra Duval'ın herhangi bir bilgiyi açığa vurma hususundaki ağzı sıklığının arkasındaki olası sebebin, ona daha önceden başlıca uluslar arası bir yayıncı ile bir kitap kontratı için yedi rakamlı bir avans teklif etmiş bir İngiliz halkla ilişkiler uzmanı ve yazın temsilcisi tarafından basın konferansını iptal etmesi için uyarılmış olması olduğunu öğrendik.

Maalesef, Duval'ın çılgın iddiaları arkasındaki asıl gerçeği belli bir zamana kadar kimse bilmeyecek, çünkü kitap kontratı tamamıyla tam bir gizliliğe dayanmaktadır. Ancak, Scott taşların sözde keşfi, Duval tarafından yazılacak kitapların ikisinden ilkinin yayımlanmasından hemen önce, dünya çapındaki başlıca gazetelerde seri halinde yayımlandıktan sonra, dünya bu mesele hakkında daha fazla bir şey öğrenecek. Biz büyük paranın Duval'ı bu kadar kolay susturabilmesini ve böyle yaparak bilginin ilerleyişini etkili bir şekilde engellemesini bir trajedi olarak görüyoruz.

Duval'ın arkeoloji topluluğuna sunacak yeni bir şeyi olmadığı sonucu çıksa bile, hâlâ Büyük Bahama Kıyısının sığ sula-

29 age.

30 age.

31 Oren Patrick Purcell ile. 19 Eylül 1997'de kişisel görüşme.

rı altında yapılacak başka keşifler var. 1994'teki ölümünün ardından, J. Mason Valentine'nin, hepsi ya Bimini civarında ya da güneye doğru Bahama adalarında olmak üzere, en az *altmış-beş* iddia edilen arkeolojik sitenin detaylı bir katalogunu gelecek kuşaklara bıraktığı anlaşıldı.³² Bunların şu an inanıldığı gibi, çok eski olduğu kanıtlanırsa, o zaman MÖ yaklaşık 10,500-9500'deki Mısır'ın yüksek kültürü dünyada tek olmaz ve çok geniş bir yap-bozun yalnızca küçük bir parçası olur.

Tiahuanaco, Bimini ve dünya genelinde diğer bir dizi siteler hepsi birlikte siklopik bina yapılarının somut kanıtını oluşturmaktadırlar. Kanımca, bu, ilksel çağ sırasında tam olarak nelerin olup bittiğine dair bizim anlayışımızdan kaçan sayfaların var olduğunu güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Ancak ne aradığımızı gerçek anlamıyla bildiğimizde bu sayfalar doğru yerine oturtulacak. Ben Nevali Çori'de bulunan kült binasının ve oymaların Tiahuanaco'nun hem sanatı hem mimarisi ile açık benzerlikler gösterdiğine ikna oldum, çünkü her iki kültür bir şekilde açık denizcilik kapasitesine sahip yaygın bir kaynaktan etkilenmişti.

Güney Amerika, Bimini, Mısır, Peru, Yakın Doğu ve muhtemelen diğer bölgelerin hep birden bu farklı koloniler ile aynı sırada başarıya ulaşmış global orantılarda daha da büyük bir kültür ile temasa geçmesi gerçekten mümkün mü? Bunların hepsi bir şekilde ticaret ve karşılıklı işbirliği yoluyla bağlantılı mıydı? Ancak kanıtın çeşitli halkalarını bir perspektif içine bu uzak çağda tam olarak nelerin olup bittiğini belirleyeceğiz. Geçmiş zaferlerimizin bir sembolü olarak değil, gelecekteki kaderimizin bir vizyonu olarak, sağımızda Büyük Sfenks ve hemen önümüzde gururla duran Büyük Piramit ile, burada Gize platosu üzerinde insanlık cüretle yeni binyıla adım atarken, umut edelim bu bizim bilgiye doğru araştırmamızın köşetaşı olsun.

32 Oren Patrick Purcell ile. 17 Eylül 1997'de e-posta ile görüşme.

SONSÖZ

Mısır'ın Büyük kültürünün kayıp tarihi ve kökleri ve onların uygarlığın doğuşu üzerine etkileri hususunda araştırma devam ediyor. Birçok yetenekli yazar, araştırmacı ve kendi ihtisas alanlarında uzmanlar Ortodoks akademik topluluğu karşısına almak ve tarih öncesi ve ilk zamanlardaki ileri düzey yüksek kültürün varlığını kanıtlamak niyeti ile bugün bir araya gelmekte.

Gods of Eden (Cennetin Tanrıları) şu an geçmişe ait kabul edilmiş görüşlerimizle mücadele eden bilimsel kitapların yeni tarzından biridir. Kitabı okuduğunuzda, bu size bu çalışma alanındaki araştırmalarınıza başlamak üzere bir ilham verirse ya da sadece insan evrimi ve dünya tarihi üzerine şimdiki anlayışımızı sorgulamanıza yardım ederse, o zaman amacına ulaşmıştır.

Eğer bu meseleleri daha ileriye götürmek isterseniz, o zaman size Bibliyografyada verilen kitap, makale ve gazetelerin listesini gözden geçirmenizi tavsiye ederim. Hemen hemen bütün başlıklar kütüphaneler arası ödünç verme servisi aracılığıyla bulunabilir. Ayrıntılar için yerel kütüphanelerinize sorun.

BİBLİYOGRAFYA

Not: Eğer iki tarih görülürse, birincisi kitabın birinci baskısına ya da yayımına işaret eder. Kısaltmalar: ty.= tarih yok, yaklaşık= yaklaşık, civarında. JEA=*Journal of Egyptology* (Ejiptoloji Dergisi), ZAS=*Zeitschrift für Agyptische Sprache*, Leipzig, OUP=*Oxford University Press* (Oxford Üni. Yayını)

- Adams, Barbara, *Predynastic Egypt*, Shire Egyptology, London, 1988
- Adams, W. Marsham, *The Book of the Master of the Hidden Places*, Search Publishing, London, 1933
- Aldred, Cyril, *Akhenaten-King of Egypt*, 1988, Thames and Hudson, London, 1991
- Aldred, Cyril, *Egypt to the End of the Old Kingdom*, 1965, Book Club Associates, London, 1974
- Allen, Richard Hinckley, *Star Names-Their Lore and Meaning*, 1899, Dover Publications, New York, 1963
- Alpagut, Berna, 'The Human Skeletal Remains from Kurban Höyük, *Anatolica*, No. XIII, 1986, pp.149-74
- Ammianus Marcellinus, trans. John C. Rolfe, Loeb edition, 3 vols., Heinemann, London, 1956
- Antoniadi, E.M., *L' Astronomie Egyptienne*, Imprimerie Gauthier-Villars, Paris, 1934
- Apion, *Aegyptiaca*, quoted in Josephus, 'Flavius Josephus Against Apion'
- Apollodorus, *The Library*, English trans. Sir James G. Frazer, 2 vols., Wm. Heinemann, London, 1921
- Apollodorus Rhodius, *The Argonautica*, English trans. R.C. Seaton.

- 1912, Wm. Heinemann, London, 1919
- Atkinson, R.J.C., *Stonehenge*, 1956, Penguin, London, 1919.
- Bacon, Edward, *Archaeology Discoveries in the 1960s*, Cassell, London, 1971
- Baines, John, 'Bnbn-Mythological and Linguistic Notes', *Orientalia*, No. 39/2, 1970, pp. 389-404, Pontificum Institutum Biblicum, Rome
- Bannister, A., and H.W. Stephenson, *Solutions of Problems in Surveying and Field Astronomy*, 1955, Sir Isaac Pitman, London, 1974
- Bar-Yosef, O., 'The Walls of Jericho: An Alternative Interpretation', *Current Anthropology*, Vol. 27, No.2, April 1986, pp. 157-62
- Barton, Tamsyn, *Ancient Astrology*, Routledge, London, 1994
- Bauval, Robert, and Graham Hancock, *Hieroglyph-The Bauval&Hancock Newsletter*, No. 1 Ocak 1997
- Bauval, Robert, and Graham Hancock, *Keeper of Genesis*, Wm. Heinemann, London, 1996
- Beilamy, H.S., *Built Before the Flood: The Problem of the Tiahuanaco Ruins*, Faber&Faber, London, 1943
- Bellamy, H.S., and P. Allan, *The Calendar of Tiahuanaco*, Faber&Faber, London, 1956
- Berlitz, Charles, *Atlantis-The Lost Continent Revealed*, Macmillan, London, 1984
- Berosus, *Babyloniaka*, in Cory
- Besant, Annie, *The Pedigree of Man*, Theosophical Publishing Society, Adyar, Madras, 1908
- Bienert, Hans-Dieter, 'Skull Cult in the Prehistoric Near East', *Journal of Prehistoric Religion*, Vol. 5, Paul Aströms Förlag Jonsered, Copenhagen, 1991, pp. 9-23
- Bierhorst, John, *The Mythology of Mexico and Central America*, Wm. Morrow & Co., New York, 1990
- Bietak, Manfred, *Avaris and Piramesse: Archaeological Exploration in the Eastern Nile Delta*, Proceedings of the British Academy, London, 1981
- Black, Jeremy, and Anthony Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia-An Illustrated Dictionary*, British Museum Press, London, 1992
- Blackman, A.M., and H.W. Fairman, 'The Myth of Horus at Edfu - II', *JEA*, Vol. 28, 1942, pp. 32-8
- Blavatsky, Helena Petrova, *The Secret Doctrine*, 1893, 4 vols., The-

- osophical Publishing House, Madras, 1918
- Bloomfield-Moore, Mrs Clara Jessup, 'Ethereic Force Identified as Dynaspheric Force', in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*
- Bonwick, James, *Pyramid Facts and Fancies*, C. Kegan Paul & Co., London, 1877
- Bord, Janet and Colin, *The Secret Country*, 1976, Paladin, London, 1979
- Braidwood, Robert J., ed., *Prehistoric Archaeology Along the Zagros Flanks*, The Oriental Institute of the University of Chicago, 1983
- Breasted, James, *Ancient Records of Egypt*, 5 vols., University of Chicago, 1906
- Brown Jnr, Robert. *Eridanus, River and Constellation*, Longman, Green, London, 1883
- Brown Jnr, Robert, *Researches into the Origin of the Primitive Constellations of the Greeks, Phoenicians and Babylonians*, 2 vols., Williams & Norgate, London, 1899
- Bucaille, Dr Maurice, *Moses and Pharaoh: The Hebrews in Egypt*, NTT Mediascope, Tokyo, 1994
- Budge, E. A. Wallis, *The Egyptian Heaven and Hell*, 1905, 3 vols., in 1, Martin Hopkinson, London, 1925
- Budge, E. A. Wallis, *An Egyptian Hieroglyphic Dictionary*, 1920, 2 vols., Dover Publications, New York, 1978
- Budge, E.A. Wallis, *The Gods of the Egyptians*, 1904, 2 vols., Dover Publications, New York, 1969
- Butzer, Karl W., *Early Hydraulic Civilisation in Egypt: A Study in Cultural Ecology*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1976
- Cameron, D.O., *Symbols of Birth and of Death in the Neolithic Era*, Kenyon-Deane, London, 1981
- Cayce, Edgar, *Edgar Cayce on Atlantis*, ed. Hugh Lynn Cayce, 1968, Howard Baker, London, 1969
- Cayce, Edgar Evans, *Edgar Cayce Prophecies*, CD-ROM. ARE, Virginia Beach, Va., 1993
- Chadwick, Robert, 'The So-called "Orion Mystery" - A Rebuttal to New Age Notions about Ancient Egyptian Astronomy & Funerary Architecture', *KMT: A Modern Journal of Ancient Egypt*. Vol.7, No. 3, Fall 1996, pp. 74-83
- Charles, R.H., *The Book of Enoch or I Enoch*, OUP, 1912

- Charles-Picard, Gilbert, ed., *Larousse Encyclopaedia of Archaeology*, 1969, Hamlyn, London, 1974
- Clayton, Peter A., *Chronicle of the Pharaohs*, Thames and Hudson, London, 1994
- Coe, Michael D., *Breaking the Maya Code*, Thames and Hudson, London, 1992
- Cole, J.H., *The Determination of the Exact Size and Orientation of the Great Pyramid of Giza*, Government Press, Cairo, 1925
- Collins, Andrew, 'Baalbek - Lebanon's Sacred Fortress', *Amateur Astronomy and Earth Sciences*, Vol. 2, no. 2-3, 1997; *Quest for Knowledge*, Vol.1, No. 3, 1997
- Collins, Andrew, *From the Ashes of Angels*, Michael Joseph, London, 1996
- Corliss, William, *Ancient Man: A Handbook of Puzzling Artifacts*, 1978, The Sourcebook Project, Glen Arm, Maryland 21057, 1980
- Cory, I.C., *Ancient Fragments*, 1832, Wizards Bookshelf, Minneapolis, Minn., 1975
- Cottrell, Leonard, *The Land of Shinar*, Souvenir Press, London, 1965
- Cox, Simon, and Jacqueline Pegg, *Egyptian Genesis*, yayımlanmamış elyazması
- Crabb, Charlene, "'Missing Link" is written in stone', *New Scientist*, 14 Aralık 1996, p.9
- Curtis, Vesta Sarkhosh, *Persian Myths*, British Museum Press, London, 1993
- Delair, J. B., and E. F. Oppè, 'The Evidence of Violent Extinction in South America', in Hapgood, *The Path of Pole*, pp. 280-6
- Deuel, Leo, ed., *The Treasures of Time*, Pan, Souvenir Press, London, 1961
- Devereux, Paul, and R.G. Jahn, 'Preliminary investigations and cognitive considerations of the acoustical resonances of selected archaeological sites', *Antiquity*, Vol. 70, No.269, September 1996, pp. 665-6
- Donnelly, Ignatius, *Atlantis - The Antediluvian World*, 1882, Harper & Brothers, New York and London, 1902
- Drower, E.S., *The Mandaeans of Iraq and Iran*, OUP, 1937
- Dunn, Christopher, 'Advanced Machining in Ancient Egypt', özel yayını, 1983
- Dunn, Christopher, 'Hi-Tech Pharaohs?', *Amateur Astronomy and Earth Sciences*. Aralık 1995, pp. 38-42. Ocak 1996, pp. 38-40:

- Şubat 1996, pp. 40-41
- Edwards, I.E.S., *Pyramids of Egypt*, Penguin, London, 1993
- Emery, Walter B., *Archaic Egypt*. Penguin, Harmondsworth, Middlesex, 1961
- Esin, Ufuk, 'Salvage Excavations at the Pre-pottery Site of Ashikli Höyük in Central Anatolia', *Anatolica*, No.XVII, 1991, pp. 123-74
- Faulkner, R.O., trans., *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, OUP, 1969
- Faulkner, R.O., trans., *The Ancient Egyptian Coffin Texts*, vol. 3, Spells 788-1185, Aris&Phillips, Warminster, Wiltshire
- Faulkner, R. O., *A Concise Dictionary of Middle Egypt*, Griffith Institute, Oxford, 1962
- Fisher, John, *Mexico: Rough Guide*, 1985, The Rough Guides, London, 1995
- Fix, William R., *Pyramid Odyssey*, Jonathan-James Books, Toronto 1995
- Freud, Sigmund, *Moses and Monotheism*, Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis, London, 1940
- Gardiner, Sir Alan, *Egypt of the Pharaohs*, 1961, OUP, 1964
- Geoffrey of Monmouth, *The History of the Kings of Britain*, trans. Lewis Thorpe, 1966, The Eolio Society, London, 1969
- Gifford, John, 'The Bimiri "Cyclopean" Complex', *International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration*, Vol. 2, 1973, p. 1
- Gilbert, Adrian, *Magi-The Quest for a Secret Tradition*, Bloomsbury, London, 1996
- Gilbert, Adrian, and Maurice M. Cotterell, *The Mayan Prophecies*, Element, Shaftesbury, Dorset, 1995
- Gimbutas, Marija, *The Civilization of the Goddess*, Harper, San Francisco, 1991
- Gleadow, Rupert, *The Origin of the Zodiac*, Jonathan Cape, London 1968
- Gorelick, Leonard, and John Gwinnett, 'Innovative Lapidary Craft Techniques in Neolithic Jarmo', *Archeomaterials* 4, 1990, pp. 25-32
- Haigh, T., *Psychic News*, No. 3245, 20 August 1994, pp. 1,3
- Hale, R.B., 'Further Notes on the Dimensions of the Great Pyramid Giza', özel yayın, 26 Şubat 1997
- Hale, R. B., 'Notes on the Dimensions of the Great Pyramid, Giza', özel yayın, 16 January 1997

- Hall, Dr., 'John Keely - A Personal Interview'. *Scientific Arena*, Janu-Ocak 1887, in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*
- Hall, Dr., 'A Second Visit to Mr Keely', *Scientific Arena*, ty., yaklaşık 1888, in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*
- Hall, Manly P., *An Encyclopedic Outline of Masonic, Hermetic, Qabbalistic&Rosicrucian Symbolic Philosophy*, 1901, Philosophical Research Society, Los Angeles, 1977
- Hancock, Graham, *Fingerprints of the Gods*, Wm. Heinemann, London, 1995
- Hapgood, Professor Charles, *The Path of the Pole*, Chilton, New York, 1970
- Hapgood, Professor Charles, *Maps of the Ancient Sea Kings*, 1966, Turnstone Books, London, 1979
- Harris, J. R., 'How long was the Reign of Horemheb?', *JEA*, Vol. 54, 1968, pp. 95-9
- Hart, George, *A Dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*, Routledge&Kegan Paul, London, 1978
- Harte, R., 'Disintegration of Stone', in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*
- Hartner, Willy, 'The Earliest History of the Constellations in the Near East and the Motif of the Lion-Bull Combat', *Journal of Near Eastern Studies*, Ocak-Nisan 1965, Vol. xxiv, Nos. 1 and 2, pp. 1-15
- Hassan, Fekri, 'Note on Sebilian Sites from Dishna Plain', *Chronique d'Egypte*, No. XLVII, 1972, pp. 11-16
- Hassan, Selim, *Excavations at Giza, 1934-5*, Vol. 6, Pt. 1, Service des Antiquités de l'Egypte, Government Press, Cairo, 1946
- Hastings, James, ed., *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, 13 vols., 1915, T. & T. Clark, Edinburgh, 1930
- Hauptmann, Harald, 'Ein Kultgebäude in Nevali Çori,' *Between the Rivers and over the Mountains: Archaeologica Anatolica et Mesopotamica, Alba Palmieri Dedicata*, ed. Marcella Frangipane et al., Rome, 1993, pp. 37-69
- Heinberg, Richard, *Memories&Visions of Paradise*, 1989, Aquarian Press, Wellingborough, Northants, 1990
- Hemming, John, *The Conquest of the Incas*, Macmillan, London, 1993
- Herodotus, *History*. trans. George Rawlinson, 2 vols., (1858), J.M. Dent, London, 1940
- Hippolytus, *Philosophumena or the Refutation of All Heresies etc.*,

- yaklaşık third century MS Bak Legge.
- Hoffmann, Michael A., *Egypt Before the Pharaohs*, 1980, Ark, London, 1984
- Horace, *The Ars Poetica*, ed. Augustus S. Wilkins, Macmillan, London, 1971
- Horace, *Odes and Epodes*, English trans. C.E. Bennett, 1914, Wm. Heinemann, London, 1964
- Horne, Alex, *King Solomon's Temple in the Masonic Tradition*, 1972, Aquarian Press, Wellingborough, Northants, 1975
- Hudson, Henry B., 'Mr Keely's Researches - Sound Shown to be a Substantial Force', *Scientific Arena*, December 1886, in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*
- Hudson, Henry B., 'The Keely Motor Illustrated', *Scientific Arena*, Ocak 1887, in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*
- Hurry, Jamieson B., *Imhotep-The Vizier and Physician of King Zoser etc.*, ty., OUP, 1928
- Ivimy John, *The Sphinx and the Megaliths*, Turnstone, London, 1974
- Izady, Mehrdad R., *The Kurds&A Concise Handbook*, Crane Russak, London, 1992
- Jelinkova, E.A.E., 'The Shebtiw in the temple of Edfu', *ZAS*, No. 87, 1962, pp. 41-54
- Jochmans, Joseph, *Hall of Records: Part One, Revelations of the Great Pyramid and Sphinx, Chapter II, A Glimmer at Giza&The Lost Hall and its Secret Brotherhood*, privately published, 1985
- Josephus, Flavius, 'The Antiquities of the Jews', and 'Flavius Josephus Against Apion' in *The Works of Flavius Josephus*, trans. Wm. Whiston, Wm. P. Nimmo, Edinburgh, ty. yaklaşık 1870
- Kamil, Jill, *Coptic Egypt: History and Guide*, 1987, American University in Cairo Press, Cairo, 1988
- Kemp, Barry, *Ancient Egypt-Anatomy of a Civilisation*, Routledge. London, 1989
- Kenoyer, J. Mark, and Massimo Vidale, 'A new look at stone drills of the Indus Valley Tradition', *Material Resources Symposium Proceeds*, Vol. 267, 1992, pp. 495-518
- Kenyon, Kathleen M., *The Bible and Recent Archaeology*, 1978, British Museum Publications, London, 1987
- Keys, David, 'Stonehenge is French imposter', *Independent*, 1 Mart 1997

- King, Leonard William, *Enuma Elish: The Seven Tablets of Creation*. 2 vols., 1902, Library of Bryn Mawr College, New York, 1976
- King James Bible, Revision of the Authorised Version, OUP, 1905
- Kitchen, Kenneth, *Ramesside Inscriptions*. B. H. Blackwell, Oxford, 1975
- Kitchen, Kenneth, *Pharaoh Triumphant*, Aris and Phillips, Warminster, Wiltshire, 1982
- Kjellson, Henry, *Forsvunden Teknik*, 1961, Nihil, Copenhagen, 1974
- Knauth, Percy, *The Metalsmiths*, 1974, Time-Life Books, Amsterdam, 1976
- Kramer, Samuel Noah, 'Dilmun, the Land of the Living', *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, No. 95, Aralık 1944, pp. 18-28
- Kramer, Samuel Noah, *History Begins at Sumer*, 1956, Thames and Hudson, London, 1958
- Kramer, Samuel Noah, *Sumerian Mythology*, Philadelphia, 1944
- Legge, F., trans. and comm., *Philosophumena or the Refutation of All Heresies*, 2 vols., Society for Promoting Christian Knowledge, London, 1921
- Lehner, Mark, *The Egyptian Heritage-Based on the Edgar Cayce Readings*, Edgar Cayce Foundation, Virginia Beach, Va., 1974
- Lehner, Mark, 'Giza', *Archiv früh Orientforschung*, No. 32, 1985, pp. 136-58
- Lehner, Mark, 'The Pyramid', in *Secrets of Lost Empires*, BBC Books, London, 1996
- Lemprière, J., *A Classical Dictionary*, Geo. Routledge, London, 1919
- Lenormant, François, *Chaldean Magic: Its Origin and Development*, 1874, Samuel Bagster, London, 1877
- Leslie, Desmond, and George Adamski, *Flying Saucers Have Landed*, 1953, Futura, London, 1977
- Liehtheim, Miriam, *Ancient Egyptian Literature*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1976
- Lindsay, Jack, *The Origins of Alchemy in Graeco-Roman Egypt*, Fredk. Muller, London, 1970
- Mackenzie, Donald A., *Myths of Pre-Columbian America*, Gresham Publishing Co., London, ty., yaklaşık 1910
- Maquodî, *Les Prairies d'Or*, ed. C. Barbier de Meynard and Pavet de Courteille, C. Benjamin Duprat, 5 vols., A l'Imprimerie Imperiale, Paris, 1863

- Massey, Gerald, *A Book of the Beginnings*, 2 vols., Williams&Norgate, London, 1881
- Massey, Gerald, *The Natural Genesis*, 2 vols., Williams&Norgate, London, 1883
- Mas'ûdi, *Kitâb Murûj al-Dhahab wa Ma'âdin al-Jawhar* (Les Prairies d' Or) [The Meadows of Gold and Mines of Gems], ed. C. Barbier de Meynard and Pavet de Courteille, düzeltilmiş baskı, Charles Pellat, 5 vols., Publications de l'Université Libanaise, Section des Etudes Historiques, Vol. 2, 1966-74
- Mellaart, James, *Çatal Hüyük - A Neolithic Town in Anatolia*, Thames and Hudson, London, 1967
- Meyers, Eric M., ed., *Oxford Encyclopaedia of Archaeology in the Near East*, 4 vols., OUP, 1997
- Molleson, Theya, and Stuart Campbell, 'Deformed Skulls at Tell Arpachiyah: The Social Context', in S. Campbell and A. Green, eds., *The Archaeology of Death in the Ancient Near East*, Oxbow Monograph No. 51, 1995, pp. 45-55
- Moore, Andrew M. T., 'A Pre-Neolithic Farmers' Village on the Euphrates', *Scientific American*, No. 241, Ağustos 1979, pp. 50-8
- Morales, V. B. 'Jarmo Figurines and Other Clay Objects', in Braidwood, pp. 369-83
- Mundkur, Balaji, *The Cult of the Serpent-an Interdisciplinary Survey of its Manifestations and Origins*, State University of New York Press, Albany, 1983
- Murray, Margaret A., *Egyptian Temples*, Sampson Low, Marston, London, ty., yaklaşık1930
- Namdak, Lopon Tenzin, *Heart Drops of Dharmakaya: Dzogchen Practice of the Bön Tradition*, Snow Lion Publications, Ithaca, NY, 1993
- Naville, Edouard, 'Excavations at Abydos', *Smithsonian Institution Annual Report*, 1914, pp. 579-85, kıyas. Corliss, p. 325
- Naville, Edouard, *The Times*, London, 17 Mart 1914, kıyas. Hancock, p. 404
- Nicholson, Reynold A. *A Literary History of the Arabs*, Cambridge University Press, 1956
- Norbu, Namkhai. *The Crystal and the Way of Light: Sutra, Tantra and Dzogchen*, Routledge&Kegan Paul, London, 1986
- Norton, Cherry. 'Raiders of the lost archives "find pharaohs' records"', *The Sunday Times*, 10 Ağustos 1997

- Norvill, Roy, *Giants: The Vanished Race of Mighty Men*, Aguarian Press, Wellingborough, Northants, 1979
- Osborne, Harold, *Indians of the Andes: Aymaras and Quechuas*, Routledge & Kegan Paul, London, 1952
- Osborne, Harold, *South American Mythology*, Paul Hamlyn, London, 1968
- Osman, Ahmed, *Moses Pharaoh of Egypt*, Grafton Books, London, 1990
- Owen, Walter, *More Things in Heaven*, Andrew Dakers, London, 1947
- Page, Cynthia, 'Stonehenge', in *Secrets of Lost Empires*, BBC Books, London, 1996
- Patridge, Eric, *Dictionary of the Underworld*, Routledge and Kegan Paul, London, 1950
- Pauwels, Louis, and Jacques Bergier, *The Morning of the Magicians*, 1960, Mayflower, Frogmore, St Albans, Herts, 1975
- Pausanias, *Description of Greece*, English trans. W.H.S. Jones, 5 vols., Wm. Heinemann, London, 1935
- Petrie, W.M. Flinders, *The Pyramids and Temples of Gizeh*, 1883, with update by Zahi Hawass, *Histories&Mysteries of Man*, London, 1990
- Petrie, W. M. Flinders, *Researches in Sinai*, John Murray, London, 1906
- Petrie, W.M. Flinders, *Ten Years' Digging in Egypt, 1881-1891*, The Religious Tract Society, London, 1893
- Phillips, Ellen, ed., *The Age of the God-Kings 3000-1500 BC*, Time-Life Books, Amsterdam, 1987
- Phillips, Graham, *Act of God*, Macmillan, London, 1998
- Plum, Mr, 'Mr Plum's Visit to Keely's Laboratory', in *Dashed Against the Rock*, 1893, in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*
- Pond, Dale, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets*, 1990, The Message Company, 4 Camino Azul, Santa Fe, NM 87505, 1996
- Pond, Dale, 'Keely's Trexar a Superconductive Wire', in Pond, *Universal Laws never before Revealed: Keely's Secrets The Popular Biblical Educator*, Vol. 1, John Cassell, London, 1854
- Posnansky, Prof. Ing. Arthur, *Tihuanacu: The Cradle of American Man*, Vols. 1-2, J. Augustin. New York, 1945; Vols. 3-4, Ministe-

- rio de Educación, La Paz, Bolivia, 1957
- Propertius, *Elegies*, ed. and English trans. G. P. Goold, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1990
- Ragette, Friedrich, *Baalbek*, Chatto & Windus, London, 1980
- Randall-Stevens, Hugh C., *A Voice Out of Egypt*, Francis Mott, London, 1935
- Redford, Donald B., *Akhenaten the Heretic King*, 1984, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1987
- Redford, Donald B., *Pharaonic King-Lists, Annals and Daybooks a Contribution to the Study of the Egyptian Sense of History*, Benben Publications, Mississauga, Ontario, 1986
- Reymond, E.A. E., *The Mythical Origin of the Egyptian Temple*, Manchester University Press, 1969
- Rohl, David, *Legend*, Century, London, 1998
- Roux, Georges, *Ancient Iraq*, 1966, Penguin Books, London, 1980
- Rundle Clark, R. T., *Myths and Symbols in Ancient Egypt*, 1958, Thames and Hudson, London, 1978
- Rutherford, Adam, *Pyramidology*, 3. vols., The Institute of Pyramidology, Dunstable, Beds., Vol. 1, first ed. 1957, second ed. 1961; Vol. 2, 1962; Vol. 3, 1966
- Saleh, Abdel-Aziz, *Excavations at Heliopolis*, Vol. 1, Faculty of Archaeology, Cairo University, 1981
- Santillana, Giorgio, and Hertha von Dechend, *Hamlet's Mill*, 1969, Macmillan, London, 1970
- Schoch, Robert M 'Redating the Great Sphinx of Giza', *KMT*, 3:2, Summer 1992, pp. 52-9, 66-70
- Schwalier de Lubicz, R. A., *Sacred Science*, Inner Traditions Inc., Rochester, Vt., 1961
- Scrutton, Robert, *Secrets of Lost Atland*, 1978, Sphere, London, 1979
- Sellers, Jane B., *The Death of Gods in Ancient Egypt*, Penguin Books, London, 1992
- Sethe, Kurt, 'Amun und die Acht Urgötter von Hermopolis', 1930, *Leipziger und Berliner Akademieschriften (1902-1934)*, Zentralantiquariat, Leipzig, 1976
- Sinnett, A. P., *The Pyramids and Stonehenge*, 1893, Theosophical Publishing House, London, 1958
- Sitchin, Zecharia, *The Stairway to Heaven*, 1980, Avon Books, New York, 1983
- Smith, Warren, *The Secret Forces of the Pyramids*, Sphere, London, 1977

- Smyth, C. Piazza, *Our Inheritance in the Great Pyramid*, 1864, Charles Burnet, London, 1890
- Solecki, Rose L., 'Predatory Bird Rituals at Zawi Chemi Shanidar', *Sumer*, No. XXXIII, Pt. 1, 1977, pp. 42-7
- Spence, Lewis, *Myths of Mexico and Peru*, 1913, Harrap, London, 1920
- Statius, *Thebaid*, English trans. J. H. Mozley, 2 vols., 1928, Wm. Heinemann, London, 1982
- Stecchini, Livio Catullo, 'Notes on the Relation of Ancient Measures to the Great Pyramid', in Tompkins, pp. 287-382
- Stocks, D. A., 'Making Stone Vessels in Ancient Mesopotamia and Egypt', *Antiquity*, Vol. 67, No. 256, September 1993, pp. 596-603
- Thompson, J. Eric, *The Rise and Fall of Maya Civilisation*, 1954, Pimlico, London, 1993
- Thompson, J. Eric S., *Maya History and Religion*, University of Oklahoma, Norman, Okla. 1970
- Time-Life Books, *Anatolia: Cauldron of Cultures*, Richmond, Va., 1995
- Time-Life Books, *Feats and Wisdom of the Ancients*, Alexandria, Va., 1990
- The Times*, *Past Worlds: Atlas of Archaeology*, 1989, BCA, London 1993
- Tomas, Andrew, *We Are Not the First*, 1971, Sphere, London, 1972
- Tompkins, Peter, *Secrets of the Great Pyramid*, Allen Lane, London, 1971
- Van Kirk, Wayne, 'Mayan Ruins and Unexplained Acoustics,' 1996, web-sayfasından elde edilebilir, World Forum for Acoustic Ecology, e-mail: LQYM67A@Prodigy. Com Vyse, Colonel R.W. Howard, *Operations Carried on at the Pyramids of Gizeh in 1837*, 3 vols., James Fraser, London, 1840
- Wainwright, G. A., 'Amun's Meteorite & Omphali,' *ZAS*, 1935, pp. 41-4
- Walker, R.A., 'The Real Land of Eden', *Newsletter of the Ancient and Medieval History Book Club*, No. 11, 1, , yaklaşık 1986
- Ward, William A., 'Ancient Lebanon', in *Cultural Resources in Lebanon*, Beirut College for Women, 1969
- Warren, William F., *Paradise Found-The Cradle of the Human Race at the North Pole*, Sampson Low, Marston, Searle&Rivington, London, 1885
- Watterson, Barbara, *Coptic Egypt*, Scottish Academic Press, Edinburgh, 1988

- Weigall, Arthur, *A History of the Pharaohs*, Vol. 2, Thornton Butterworth, London, 1927
- Wendorf, Fred, and Romauld Schild, *Prehistory of the Nile Valley*, Academic Press, New York, 1976
- Wendorf, Fred, and Romauld Schild, 'The Paleolithic of the Lower Nile Valley', in *Problems in Prehistory: North Africa and the Levant*, ed. Wendorf and Marks, SMU Press, Dallas, Texas, 1975, pp. 127- 69
- West, John A., 'John West has his say on the Sphinx-age Controversy', *KMT*, 7:1, Spring 1996, pp. 3 - 6
- West, John Anthony, *Serpent in the Sky-The High Wisdom of Ancient Egypt*, Wildwood House, London, 1979
- West, John Anthony, *The Traveller's Key to Ancient Egypt*, Harrap Columbus, London, 1987
- Wigram, the Rev. W. A., and Edgar T. A. Wigram, *The Cradle of Mankind-Life in Eastern Kurdistan*, Adam and Charles Black, London, 1914
- Wilhelm, Gernot, *The Hurrians*, Aris and Phillips, Warminster, Wiltshire, 1989
- Wilson, Colin, *From Atlantis to the Sphinx*, Virgin, London, 1996
- Wilson, Ian, *The Exodus Enigma*, 1985, Guild Publishing, London, 1986
- Wishaw, E. M., *Atlantis in Andalucia: A Study of Folk Memory*, Rider, London, 1930
- Wright, William, *The Illustrated Bible Treasury*, Thomas Nelson, London, 1897
- Zimmer, Heinrich, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilisation*, 1946, Princeton-Bollingen, Princeton, NJ, 1972
- Zink, Dr David, *The Stones of Atlantis*, Prentice-Hall, Ontario, 1978

Belgeseller

'Mysteries of the Sphinx', NBC American ed., 1994

'Myths of Mankind', Colin Wilson tarafından yazıldı ve ilk olarak Ağustos 1997'de, Discovery Channel ile Avrupa'da yayınlandı.

Bu yankı yaratan kitapta, Andrew Collins, bugün bile eşi bulunmayan bir teknolojiyi kullanarak inşa edilmiş, Büyük Piramit'in sırlarını ortaya çıkarmaktadır. Eski Mısırlılar kendilerinin ileri kültürünü ilk zamana ait tapınaklarının ve anıtlarının yapımından sorumlu Büyük Tanrıların ırkından miras aldıklarını iddia ediyorlardı.

• Büyük Sfenks'i oymuş bu eski ırk kimdi?

Acaba onlar mı ağır nesnelere havaya kaldırmak ve sert kayalara delikler açmak için ses teknolojisini kullandı?

• Büyük Tanrılar tarafından yapılan, bir ölümler diyarı kompleksi gerçekten de keşfedilmeyi bekliyor mu?

Acaba bu efsanevi Kayıtlar Salonu mu?

• Firavun Akhenaten'in Büyük Tanrılara olan bağlılığı Mısır tarihinin çehresini değiştirdi mi ve Kutsal Kitapta Musa'nın çıkışı olarak hatırlanan olayları harekete geçirdi mi?

ISBN 975-8637-63-0



9 789758 637638



avesta 